Ahmet Taner Kışlalı

ATATÜRK'E SALDIRMANIN DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ

Genişletilmiş
2. BASIM

İMGE
kitabevi

Ahmet Taner Kışlalı'nın başlıca yapıtları:

— Forces Politiques Dans la Turquie Moderne, A.Ü. SBF Yayınları, 1968
— Öğrenci Ayaklanmaları, Bilgi Yayınevi, 1974
— Siyaset Bilimi (Üçüncü Basım), İmge Kitabevi, 1992
— Siyasal Sistemler, İmge Kitabevi, 1991

AHMET TANER KIŞLALI

ATATÜRK'E SALDIRMANIN DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ

İMGE kitabevi

İmge Kitabevi Yayınları: 63
Birinci Basım: Nisan 1993
İkinci Basım: Haziran 1993

© Ahmet Taner Kışlalı / İmge Kitabevi Yayınları
İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak No. 3 Kızılay / ANKARA
Telefon: 417 01 37 - 418 19 42 - 425 52 02
Faks: 425 65 32

Baskı: Özkan Matbaacılık Ltd. Şti.

ISBN 975-533-050-X

Kapak fotoğrafındaki yazıda Atatürk,
gazeteci-yazar Ruşen Eşref Ünaydın'a "Herşeye rağmen,
muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz" demektedir.

24 Mayıs 1918

İÇİNDEKİLER

Birinci Basıma Önsöz..... 9
İkinci Basıma Önsöz..... 11

BİRİNCİ BÖLÜM:
KEMALİZM ÜZERİNE

M. Kemal'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği..... 15
Asker Mantığı İle Atatürkçülük!..... 18
CHP'nin İdeolojisi ve Kemalizm..... 21
Kadınsız Demokrasi..... 24
"Niçin Kemalist'im?"..... 27
"Devlet Hayranlığı" Edebiyatı... 30
Bir Kurultayın Düşündürdükleri..... 33
Atatürk Üzerine "Cevher"ler!... 36
Atatürk Diktatör müydü?..... 39
Atatürk'ün Kültür Siyaseti..... 42
Kemalizm Nedir?..... 48

İKİNCİ BÖLÜM:
DEMOKRATİK SOL-SOSYAL DEMOKRASİ ÜZERİNE

Önemli Olan Kedinin Rengi mi?..... 69
Sosyal Demokrasi Kazançlı, Sosyal Demokratlar Kayıplı..... 72

SHP'de Liderlik Sorunu 75
Lider Biter, Yol Bitmez 78
Nasıl Sosyal Demokrat Parti Olunur? 81
Umut Cumhuriyet Halk Partisi'nde mi? 84
Ecevit'i Anlamak! 87
Demokratik Sol mu? Sosyal Demokrasi mi? 90
İnönü, Ecevit ve Baykal 93
CHP'nin Programından Önce Yapısını Tartışın 96
Güçlü Lidere Evet, Tek Adama Hayır! 99
Umudu Ertelemek, Yitirmekten İyidir! 102
Baykal Niçin Kazandı? CHP Nasıl Büyür? 105
Tarihsel Bir Sentez: Demokratik Sol-Sosyal Demokrasi 108
Sosyal Demokrasi Nasıl Oluştu? 124
Demokratik Sol Yelpaze 133
Prof. Mümtaz Soysal İle Söyleşi 149
Erol Çevikçe İle Söyleşi 155
Prof. Bilsay Kuruç İle Söyleşi 161
Prof. Emre Kongar İle Söyleşi 166
Erol Tuncer İle Söyleşi 172
İsmail Cem İle Söyleşi 179
Altan Öymen İle Söyleşi 185
Ertuğrul Günay İle Söyleşi 192
Teoman Köprülüler İle Söyleşi 199
Prof. Nami Çağan İle Söyleşi 206
Prof. Ergun Türkcan İle Söyleşi 212

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
GÜNEYDOĞU SORUNU ÜZERİNE

Güneydoğu Sorunu mu? Kürt Sorunu mu? 221
"Kürdü Kürde Kırdırmak" 224
Yanlış, Eksik Bir Doğrudur! 227
"Ayrılıkçı" Düşünce Serbest Olmalı! 230
HEP Niçin Grup Kurmalı? 233
Kürtçe TV'ye Evet, Ama... 236

Güneydoğu'dan İki Farklı Yaklaşım.....239
Urfa İnsanı İle Şırnak İnsanının Farkı.....242
Terör ve Biz.....245
"Yüce Türk Milleti Önünde..".....248
Toplumu "Dil"e Göre Bölmeli mi?.....251
Güneydoğu Sorunu Nedir? Kültürel ve
Siyasal Çözümler Neler Olabilir?.....254
Bülent Ecevit İle Söyleşi.....270
Prof. Doğu Ergil İle Söyleşi.....276
Fehmi Işıklar İle Söyleşi.....282
Algan Hacaloğlu İle Söyleşi.....288
İsmet Sezgin İle Söyleşi.....294
Hasan Fehmi Güneş İle Söyleşi.....300
Feridun Yazar İle Söyleşi.....306
Ercan Karakaş İle Söyleşi.....313

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:
KÜLTÜR, SİYASET VE ORDU ÜZERİNE

Bu Dünyadan Nâzım Geçti.....321
KİT'leri Özelleştirenler, TDK'yı Unutuyor musunuz?.....324
Kültür Politikasızlığı Olur mu?.....327
Büyük Düşünmek!.....330
Aşağılık Duygusu.....333
Türkçe'den Utananlar!.....336
Doğramacı Olayı!.....339
Doğramacı'dan Sağlam'a.....342
Demirel, YÖK ve Ötesi.....345
Gençliğe Umut ve Sorumluluk Vermek!.....348
Gorbaçov ile Özal Çok Benzeşiyor!.....351
Cezayir Seçimleri ve 12 Eylül.....354
Seçmen mi Değişti, Yoksa RP mi?.....357
27 Mayıs'ın Düşündürdükleri.....361
Darbe Kapıda mı?.....364
Seçimsiz Demokrasi.....367
"Milli İhanet Eğitimi" Bakanlığı mı?.....374

Uğur Mumcu'nun arkasında ayaklarıyla ya da düşünceleriyle yürüyen tüm Atatürkçülere...

A.T.K.

BİRİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

Güncel ya da bilimsel nitelikli yazılarımı, bir kitapta toplamayı hiç düşünmemiştim. Beni böyle bir girişime ilk özendiren, bazı gazeteci-yazar dostlar oldu.

Başlangıçta yükseköğrenim gençliği için yazdığım, "Siyaset Bilimi" ve "Siyasal Sistemler" başlıklı kitaplarımın gördüğü ilgi ise, bu etkiyi güçlendirdi. Öğrenci olmayan okurlardan gelen tepkiler, güncel olaylara bilimsel bir yaklaşıma duyulan gereksinmeyi ortaya koyuyordu.

Yıllardır biriken yazılarımı bir elekten geçirdim. Bugün de bir anlam taşıdığını sandıklarımı bu kitaba aldım.

Kitabın yayınlanması kadar adını da okurların belirlediğini söylersem pek yanlış olmaz: **"Mustafa Kemal'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği"** başlıklı yazım, düşünemeyeceğim, inanamayacağım kadar geniş yankı yapmıştı. Gelen mektuplar, telefonlar bir yana; o yazıyı ceplerinden çıkarıp gösterenlere, dosyalayıp saklayanlara, yolda yolumu kesip kutlayanlara, hatta duvarlarına asanlara rastladım...

Atatürk'e yönelik haksız eleştirilerin yarattığı birikim, benim tahminlerimin meğer çok çok üzerindeymiş!...

Kitabıma ad koyarken, niçin "Mustafa Kemal" yerine "Atatürk" dedim?

Benim için, ikisi arasında yapay bir ayrım söz konusu değil. Yazarken ya da konuşurken, o anda hangisi dilimin ya da kale-

mimin ucuna gelirse, onu kullanırım. Ama son zamanlarda, sağda ve soldaki "gerici"lerin "Atatürk" adına gösterdikleri tepki, bende bir karşı tepki doğurdu.

Kitabımın adının, ona esin kaynağı olan yazımın başlığından farklı olmasının, "Mustafa Kemal" yerine bu kez "Atatürk" adını seçmemin nedeni budur.

★ ★ ★

Bu kitap dört bölümden oluşuyor.

"Kemalizm Üzerine" başlığını taşıyan birinci bölümde, güncel yazılardan sonra iki inceleme yer alıyor: Birincisi "Atatürk'ün Kültür Siyaseti", ikincisi ise "Kemalist İdeoloji" ile ilgili.

"Demokratik Sol-Sosyal Demokrasi Üzerine" başlıklı ikinci bölümde üç tür yazı var: Güncel olaylardan yolaçıkanlar, inceleme niteliği taşıyanlar ve bazı bilim ve siyaset adamları ile yaptığım tartışmalar.

"Güneydoğu Sorunu Üzerine" başlıklı üçüncü bölümde de, aynı üçlü yapıya rastlamak olanaklı. Konuyu iyi bilen, ama farklı bakış açılarına sahip kişilerle yapılan söyleşilerin yararı açık. Özellikle de, böylesine tartışmalı bir konuda...

"Kültür, Siyaset ve Ordu Üzerine" başlıklı dördüncü ve son bölümde ise, -biri dışında- sadece güncel olaylardan yola çıkan yazılar bulunuyor. Güncel olaylardan yola çıkan, ama kalıcı nitelikteki bazı sorunlara eğildiğini sandığım bazı yazılar...

Ahmet Taner Kışlalı
(Ankara, Ocak 1993)

İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

Bir yazar için en büyük mutluluk, yazdıklarının okunduğunu, düşüncelerinin paylaşıldığını görmesidir.

Bir kitabın her yeni basımı, ayrı bir sevinç kaynağıdır. Ama bu satırları yazarken duyduğum kıvanç, daha önce benzeri durumlarda duyduklarımın çok çok ötesinde.

Bunun birkaç nedeni var.

Bir kere; böyle bir düşün kitabının –özellikle de eski yazı ve konuşmalardan oluşan bir düşün kitabının– böylesine bir ilgi ile karşılaşacağını ne ben, ne de yayıncım bekliyorduk. İlk basımın iki ay gibi bir sürede tükeneceği, aklımızın ucundan bile geçmiyordu.

Ama benim için asıl önemli olan; bu ilginin, Atatürk'e yönelik haksız saldırıların kitlelerde uyandırdığı tepkinin boyutlarını ortaya koymuş olmasıdır.

Kitabımı, "Uğur Mumcu'nun arkasında ayaklarıyla ya da düşünceleriyle yürüyen tüm Atatürkçülere" adamıştım. Bilinçleri, heyecanları ve kızgınlıkları ne kadar yüksek, ne kadar çokmuş!...

★ ★ ★

Yeni basıma hazırlarken; Atatürk ve Kemalizmle ilgili beş yeni yazımı daha kitaba eklemeden edemedim...

"Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği"ni kitlelere duyuran tüm basın mensuplarına ve –kimi zaman coşkulu– ilgilerini esirgemeyen tüm okurlarıma "şükran" duyuyorum.

Ankara, 15 Haziran 1993

Birinci Bölüm

KEMALİZM ÜZERİNE

M. KEMAL'E SALDIRMANIN DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ

Aziz Nesin, yıllar önceki bir konuşmamız sırasında şöyle demişti:

"– Geçmişte Atatürk'ü eleştirmiş olmaktan dolayı şimdi utanıyorum. Her geçen gün gözümde küçüleceğine, tersine daha da büyüyor."

Benzer aşamadan geçmiş bir kişi olarak, bu değerlendirmeyi gönülden paylaşmam zor değildi. Zaman bizleri değil, Mustafa Kemal'i haklı çıkarmıştı.

Lenin'in, Mao'nun, Enver Hoca'nın, Dimitrof'un heykellerinin yerlerde sürüklendiği, resimlerinin duvarlardan kaldırıldığı, Leningrad isminin St. Petersburg'a dönüştürüldüğü günümüzde, bunu görebilmek kuşkusuz daha da kolay.

★ ★ ★

Eğer Türkiye'de bir din devleti kurmak istiyorsanız, Mustafa Kemal'e saldırmanız elbette ki tutarlıdır.

Eğer Türkiye'nin bir bölgesini ayırıp ırkçı bir devlet kurmak peşindeyseniz, Mustafa Kemal'e saldırmanın elbette tutarlı bir yanı vardır.

Ama "çağı yakalama" arayışında görünürken aynı şeyi yapmaya kalkarsanız; belki –her garip şeyi yapanlara olduğu gibi– bazı dikkatleri üzerinize çekersiniz, ama inandırıcı olamazsınız.

Bir bakıyorsunuz; Kültür Bakanı'nı temsilen açık oturuma ka-

tılan bir sayın konuşmacı, Kemalizmin Batı Avrupa'daki totaliter ideolojilerin etkisi altında kaldığını söylüyor. (Çekinmese, faşistlikle suçlayacak.)

Bir bakıyorsunuz; Marksist soldan ciddi bir düşünür, "Halka sorulsaydı dil devrimini kabul eder miydi?" diye soruyor. (Sanki referandumla devrim yapılabilirmiş gibi...)

Bir bakıyorsunuz; 60'lı yıllarda Atatürk'ün sosyalistliğini kanıtlamak için ter döken bir köşe yazarı, şimdi onu küçültmek için tüm kalem kıvraklığını kullanma telaşı içinde.

Bir bakıyorsunuz; "orijinal" olabilme uğruna, Atatürk'ü demokrasi karşıtı gösterebilmek için kendi düşüncelerine bilim kılıfı giydirme çabasına girenler var.

Mustafa Kemal'i bilimsel olarak değerlendirebilmenin yöntemi açık: Hangi koşullardaydı? Ne yapmak istiyordu? Ne yaptı? Sonuç ne oldu?

Hangi koşullarda yola çıktığını biliyoruz. Ne yapmak istediğini ise –en kıt zekâlıların bile yanlış anlayamayacağı kadar– açık söylemiş:

"Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk, on yaşını doldururken, demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur. Demokrasi maddi refah meselesi değildir. Böyle bir nazariyat, vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı amaçlar. Bir ulusu oluşturan bireylerin her çeşit özgürlüğü güven altında bulunmalıdır."

Neler yapmış?

Hiçbir şeyin devletin dışında olamadığı faşizmin yükselme döneminde bile, Türk Dil ve Tarih Kurumlarını, siyasal iktidarların etkisinden uzak, bağımsız bir yapıda oluşturmuş. Totaliter bir kültürden demokratik bir kültüre geçiş için büyük çaba sarfetmiş.

Dışarıda varolmayan çoğulculuğu, tek partinin içinde adeta özendirmiş. "Devletçilik" resmi ideoloji iken, özel sektör ve liberalizm savunucuları partinin ve devletin en üst düzeylerine ka-

dar yükselebilmişler; parti içinde ayrı bir kanat oluşturmuşlar.

CHP'ye faşist bir model getirmek isteyenleri terslemiş. Bir muhalefet partisi kurulması deneyini, –çok olumsuz koşullarda bile– kendi eliyle başlatmış.

Peki, açtığı yol –tüm ihanetlere karşın– nereye varmış?

Eksikleri, yanlışları olsa da hiçbir Müslüman ülkede var olmayan bir demokrasiye!...

★ ★ ★

Bir cümle hâlâ kulaklarımda: "cesaretim olsa, tıpkı İnce Memed'in destanını yazdığım gibi, Mustafa Kemal'in de destanını yazmak isterdim..."

Ölümünden yarım yüzyıl sonra –ve tüm ideoloik değerlerin altüst olduğu bir dünyada– eğer bir kişi hâlâ Yaşar Kemal'de ve milyonlarca insanda bu duyguları yaratabiliyorsa, hâlâ güncelse, bunun anlamı açıktır.

Bu ülkede Atatürk'ü yıkarak olumlu bir şeyler yapılabileceğini sananların, kendi küçük dünyaları içinde büyük bir yanılgıyı yaşadıklarını sanıyorum.

(Cumhuriyet, 8 Mart 1992)

ASKER MANTIĞI İLE ATATÜRKÇÜLÜK!

Yıl 1979...

Peter Ustinov, "İnce Memed"in filmini yapmak istiyordu. Hazırlattığı senaryoyu, zamanın kültür bakanı olarak bana yollamıştı. Önereceğimiz değişiklikleri kabule hazırdı. Amacı, Yaşar Kemal'in bu dev yapıtına, sinemada da ölümsüzlük kazandırmaktı.

Senaryoyu elden getiren yardımcısına, bu girişimden duyduğum mutluluğu ve gereken her türlü kolaylığı göstereceğimizi dile getirdim.

Aradan birkaç ay geçti.

Ve bir sabah, gazetelerin birinci sayfalarında şu haberi okudum: "Sansür kurulu, İnce Memed'in senaryosunu ve "Z" filminin Türkiye'de gösterilmesini reddetti..."

Costa Gavras'ın ünlü "Z"sini yurtdışında görmüştüm. Bırakın sinemaları, bizim hükümetimiz zamanında TV'de gösterilmesi gerektiğine inanıyordum.

Türkiye koşullarındaki bir ülkede, demokrasiye karşı hazırlanabilecek komplolar bundan iyi anlatılamazdı.

Sansür kurulunu manevi baskı altına alarak, bu kararları çıkartanın genelkurmay temsilcisi olduğu anlaşıldı. Hükümet, kurulun yapısında değişiklik yaptıktan sonra konuyu yeniden görüşülmek üzere gündeme getirdiğinde ise ortaya bir yazı çıktı.

Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Haydar Saltık im-

zasıyla sansür kuruluna yöneltilen adeta bir ültimatomdu bu; İnce Memed ve "Z" reddedilmişti, ikinci kez görüşülemezdi.

Kurul üyeleri, iki haftalık ömrü kalmış hükümeti değil, geleceğini hissettikleri askerleri dinlediler.

★ ★ ★

Mandela'nın "Atatürk Barış Ödülü"nü reddettiğini duyunca, bu anı canlandı kafamda. Düşündükçe beni utandıran bu anı...

Atatürk adına bir 'barış' ödülü oluşturuyorsunuz ve seçici kurula da Genelkurmay Başkanı ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'ni koyuyorsunuz...

NATO Genel Sekreteri'ni, Alman Cumhurbaşkanı'nı, Japon veliahtını ve General Evren'i bu ödüle layık görüyorsunuz...

Bu çarpıklığa Atatürk ismini alet etmeye hakkınız var mı?

O, Mustafa Kemal değil midir, İttihat Terakki'nin ünlü Selanik Kongresi'nde, daha gencecik bir subay iken haykıran: "Ya üniformanızı bırakın ya da siyaseti!..."

Çünkü Atatürk, hem üniformaya saygılıydı hem de siyasete!...

Ama Atatürk adına, kurduğu parti kapatıldı. Atatürk adına kurduğu TDK ve TTK devletleştirildi. Atatürk adına, laiklik çiğnendi. Atatürk adına Atatürk'ün miras hakkı bile yok edildi...

Hangi mantıkla?

Kendi alanında kaldığı sürece, çok tutarlı ve saygıdeğer olan "asker mantığı" ile...

★ ★ ★

Asker mantığı, düzen mantığıdır. Tek biçim, uygun adım mantığıdır.

Asker mantığında, farklılıklara yer, farklıya hoşgörü yoktur.

Oysa "barış", tek biçimin kabulü değildir; farklılıkların bir arada bulunmasına gösterilen hoşgörünün ürünüdür.

Dayatılan barış olmaz!

Atatürk adına uluslararası bir barış ödülü konması yanlış değil. Ama o ödülü verecek kurulun askerlerden, bakanlardan oluşması yanlış!

O kurulu, uluslararası saygınlığa sahip, gerekirse farklı uluslardan emir-komuta zinciri içinde olmayan kişilerden oluşturmamak yanlış!

O ödülü, kısa vadeli çıkarlar için kullanmak yanlış!

Unutmamak gerekir ki, yaranmak için dağıttığınız ödül, ne o ödüle ne de o ödülü alanlara saygınlık kazandırır.

... Ve bu arada, Türkiye ya da Atatürk karşıtı her olaya alkış tutan bazı Kürt kökenli okumuşların da unutmaması gereken bir şey var: Türkiye'de insan haklarını, dışarıdan medet umarak gerçekleştirmek olanağı yoktur. Yanlarına almaları gereken, dışarıdaki insan değil; bu toprakların insanıdır.

Bu topraklarda yaşayan büyük çoğunluğun değerlerine ve duygularına saygı göstermeyenler ise, kendi azınlık değerlerine saygı gösterilmesini sağlamakta zorlanırlar.

Duygusal tepkiler, çocuk kişiliğinin uzantısıdır. Kendi insanlarına önderlik etmek iddiasında bulunanlar ise olgunlaştıklarını kanıtlamak zorundadırlar...

Bu topraklarda yaşayan insanlar, Atatürk'ü sevmek zorunda değillerdir; ama Atatürk'e saygı göstermek zorundadırlar!

(Cumhuriyet, 17 Mayıs 1992)

CHP'NİN İDEOLOJİSİ VE KEMALİZM...

Kemalizmi altı ilkenin alt alta sıralanmasından oluşan bir dogma sananlar, akıllarına geleni söylüyorlar. Hem de kimisi bilim adına, kimisi de siyasal deneyimleri adına.

"Altı oku unutup, sıfırdan başlamadan CHP büyüyemez" diyenler var.

"Milliyetçilik sosyal demokrasiyle bağdaşmaz" diyenler var.

"Halkçılık gericiliktir" diyenler var.

"Devleti kutsallaştıranlar solcu olamaz" diyenler var.

CHP'nin yeniden doğuşunu umutla bekleyenler ise, bu yanlışlıklar komedisi içinde şaşkınlar. Bunları söyleyenleri, ya isimlerine ya da isimlerinin başındaki unvanlarına bakarak ciddiye alıyorlar.

Bu savların sahiplerinin kimisi iyi niyetli, kimisi değil. Ama aralarında ortak bir nokta bulunduğuna kuşku yok.

Hepsi de Kemalizmi ancak General Evren kadar anlamışlar!...

★ ★ ★

Kemalizmin altı oku gökten zembille inmedi.

Laiklik, milliyeçilik ve cumhuriyetçilik, Fransız Devrimi'nin etkisini yansıtıyordu; halkçılık, devrimcilik ve devletçilik de Sovyet Devrimi'nin... Ama bu kavramlara verilen içerikler esnekti, tartışılmaz kalıplar değildi. Türkiye'nin koşullarının ürünüydü ve o koşullara bağlı olarak zamanla değişebiliyordu.

Yani Kemalizm, bir anlamda liberalizm ve sosyalizmin, geri kalmış ülke koşullarındaki bir senteziydi.

Tıpkı, demokratik sol ya da sosyal demokrasinin de bir liberalizm-sosyalizm sentezi olduğu gibi.

Bu nedenledir ki, CHP'nin 70'li yıllarda "demokratik sol" olduğunu programına geçirmesi, aslında bir nitelik değiştirmesinden çok, Kemalizmin değişen koşullar içinde, kendini –ana doğrultusuna uygun olarak– yenilenmesinden, geliştirilmesinden başka bir anlama gelmiyordu.

CHP'nin "demokratik solcu"luğu, Kemalizmin 1970'lerin koşulları içindeki yorumuydu.

Ve bu değişim, aynı zamanda "Kemalist devrimcilik" anlayışını da yansıtıyordu.

★ ★ ★

Avrupa'da solun demokratik kesimini oluşturan partiler uzun yıllar boyu neler istediler?

Verginin gelir düzeyine göre alınması, sekiz saatlik işgünü, ilkokulların ücretsiz olması, belediye etkinliklerinin genişletilmesi, herkese oy hakkı, çalışma koşullarının düzeltilmesi, ücretli yıllık izin, grev ve toplu sözleşme hakkı...

Peki altı oklu bayrağın altındaki parti Türkiye'de farklı şeyler mi yaptı?

Atatürk "devlet"i kutsal saydığı için mi örneğin Türk Dil Kurumu'nu, Fransız modelinden bile daha demokratik ve daha bağımsız bir yapıda ve de bir devlet kurumu olarak değil, bir özel kurum olarak oluşturdu?

Kemalizmin –hiçbir zaman özel girişime karşı olmayan– devletçilik anlayışı, sosyal demokrasinin, devletin toplum yararı gerektirdiğinde ekonomiye karışma anlayışından farklı mıdır?

Kemalist ulus ve ulusçuluk anlayışı, hangi Batılı demokratik sol partinin gerisindedir? Dine ve ırka dayalı ulus anlayışını yadsıyan; ulusu, çoğulcu bir kültür sentezinin ürünü sayan bakış açısı mıdır, çağa ve demokrasiye uymayan?

Atatürk'ün "Halkçılık, toplumsal düzenini emeğine, hukukuna dayatmak isteyen bir toplumsal uğraştır" biçiminde özetle-

diği mi acaba bazı beylere batıyor?

Kemalist devrimcilik anlayışının iki yanı vardı: Birincisi, eskimiş kurumların yerine, çağın gereklerine uygun kurumlar koymakla ilgiliydi. İkincisi ise sürekli olarak yeniliklere açık olmayı, değişen koşullara göre değişmeyi, "kalıplaşmamayı" gerektiriyordu.

Yoksa bu "sürekli devrimcilik" anlayışı mıdır "çağdışı" kalmış olan?

★ ★ ★

Kemalizmin hiçbir ilkesi, Türkiye'nin ve dünyanın bugünkü koşullarına göre yorumlanmaya kapalı değildir.

O ilkeler, bu yüzyılın gelecek yüzyıla devretmeye hazırlandığı demokratik sol ya da sosyal demokrat sentezi, daha 1920'lerde yakalamış olan bir hareketin onurudur.

CHP, 1980'de bıraktığı noktada kalırsa Kemalist olmaz; altı oku bırakırsa da CHP olmaz!

Ne Kemalizmi ne de CHP'yi içlerine sindirebilenlerin ise CHP'de yerleri olamaz!

Kemalizmsiz bir CHP isteyenlerin, niçin DYP ya da ANAP'ı seçmediklerini anlamakta çok zorlanıyorum.

Kuşkusuz ki Türkiye'de hiç kimse Kemalist olmak zorunda değildir.

Ama CHP de, Kemalizme karşı olanları kendi içine kabul etmek zorunda hiç değildir!...

(Cumhuriyet, 2 Ağustos 1992)

KADINSIZ DEMOKRASİ

Kuveyt seçimleri ile ilgili en anlamlı başlık Cumhuriyet'te idi: "Kadınsız Seçimler."

2500 yıl önceki Yunanistan'da, kölelerin, yabancıların ve kadınların oy hakkı yoktu. Batı'nın kanı canı pahasına koruduğu, 21. yüzyılın eşiğindeki Kuveyt'te de, ikinci sınıf yurttaşların, yabancıların ve kadınların oy hakkı yok.

Zaten Türkiye dışındaki Müslüman ülkelerde demokrasi de yok.

Demokratik sürecin zaman içinde gelişebileceği umudunu veren İslam ülkelerinin başında ise laikliği benimsemiş, bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Türk Cumhuriyetleri geliyor.

Öyleyse demokrasiyi İslam dini mi engelliyor?

Sorunun yanıtını tarihte aramakta yarar var.

★ ★ ★

Orta Asya koşullarının zorunlu kıldığı göçebe yaşam, eski Türklerde bir tür "ilkel demokrasi" geliştirmişti. Yaşamın zor koşulları, bir kenarda durup emirler yağdıran bir soylular sınıfının var olmasına izin vermiyordu. Yargılamalar topluluk önünde yapılıyor, kararların alınmasına herkes katılıyordu.

Boylar, savaş ya da sürek avı nedeniyle bir araya geldiklerinde, kendilerine "geçici" bir önder seçiyorlardı.

Türklerin o zamanki dini Şamanizm ise kadındaki "kutsal" güce dayanmaktaydı. Hukuksal açıdan kadın ile erkek tamamen

eşitti. Erkek ancak tek bir kadınla evlenebilirdi. Ev ve çocuklar üzerinde, erkek ile kadın aynı hakka sahiptiler.

Yasa niteliğindeki "emirname"ler, hakan ve "hatun" tarafından, birlikte imzalanmadan uygulanamazdı. Delhi Türk Devleti'nde Raziye Sultan, Kirman'daki Kutluk Devleti'nde Türkân Hatun, tarihteki ilk kadın devlet başkanlarıydı.

Timurlenk'in 1404'te Semerkant'ta verdiği resmi bir ziyafete, erkeklerin yanı sıra kadınların da katıldıklarını, Kastilya Elçisi Klaviya anılarında yazıyor.

★ ★ ★

Müslümanlık öncesi Arap ve İranlı kadınların konumu ise tamamen tersine idi. Arap toplumunda kadın, topumun en aşağılanan öğesini oluşturuyordu. Örneğin deve bile, kadından daha değerli sayılmaktaydı.

Kız çocuk doğuran analar cezalandırılabiliyordu. Kadın mal gibi satılabiliyor, kocanın ölümünden sonra miras olarak devrediliyordu. Erkek istediği kadar kadınla evlenmekte ve kadını dilediği zaman terk edebilmekteydi.

İranlılar ise, eski dinleri Zerdüşt'ün etkisiyle, Şamanizmin tam tersine, kadını kirliliğin ve kötülüğün simgesi sayıyorlardı.

İslam dini, İranlı ve özellikle de Arap kadınını, bir mal ya da hayvan konumundan kurtarıp, "ikinci sınıf" da olsa "insan" konumuna getirdi. Erkeğin yarısı kadar da olsa, bazı haklara kavuşturdu.

Kızların öldürülmesi yasaklandı. Evlenme dört kadınla sınırlandırıldı. Boşanma erkeğin keyfine göre "sınırsız" bir hak olmaktan çıktı. Erkeğin karısına "iyi muamele" etmesi, çocuğun anasına da "saygı" göstermesi yükümlülüğü kondu.

Müslümanlığın getirdiği kurallar, öncelikle Arap toplumundaki bozuklukların düzeltilmesine yönelikti. Ama Arap kadını, bu sayede erkeğin yarı değerindeki bir insan konumuna yükselirken, Türk kadını, erkekle eşit düzeydeki haklarını yitirdi.

★ ★ ★

Kadınların, yani toplumun yarısını oluşturan bireylerin yaratıcı gücünü, toplumsal ve siyasal yaşamın dışında tutan bir top-

lum çağdaşlaşabilir mi?

Mustafa Kemal, Türk kadınına çağdaş bir konum kazandırma düşüncesini uygulamaya, hem de Kurtuluş Savaşı'nın en umutsuz günlerinde başlamıştı!

Düşman Ankara'ya doğru ilerliyor, hükümet merkezinin Kayseri'ye taşınması önerileri yapılıyordu. Milletvekilerinin önemli bir kesimi, kadının "vatandaş" sayılmasına bile karşı idi.

Atatürk, "kadın ve erkek" Türk insanına verilecek eğitimin ilkelerinin saptanması amacıyla, ilk öğretmenler kurultayını işte bu ortamda topladı!...

21. yüzyıla hazırlanırken, Atatürk'ün yeniden güncelleştiğini, yaptıklarının daha da anlam kazandığını düşünüyorum.

Eğer Atatürk olmasaydı, Kemalizme bugün burun kıvıran, cumhuriyeti numaralama sevdasına kapılan, "referandumla devrim" yapılabileğini sanan bazı büyük üstatlar acaba ne ile uğraşıyor olacaklardı?

(Cumhuriyet, 11 Ekim 1992)

"NİÇİN KEMALİST'İM?"

Öykümüz, Kurtuluş Savaşı yıllarında başlar. Bir film senaryosu olacak kadar ilginç ve anlamlıdır.

Kahramanlarımızın ilki, Paris-İstanbul arasında trenle mekik dokuyan genç bir Türk işadamı... Macaristan'da genç bir bayanla tanışır. Bir yıl sonra aynı yere yeniden gelir, ona evlenme önerir ve evlenirler.

İzmirli işadamı, olayı ailesine açamaz. Macaristan'da bir kızı olur. Nermin adını verdiği kızı 5 yaşına geldiğinde, bir gün babasına kızının resmini gösterir:

– İşte baba, bu senin torunun!...

★ ★ ★

İzmirli işadamı yaşama gözlerini yumduğunda, en büyük dileği, Macaristan'da büyümekte olan kızının birgün Türkçe öğrenmesidir. Nermin büyümekte, Mustafa Kemal'in yaptıklarını, gazetelerden heyecanla izlemektedir.

Baba ölünce, aile geçim sıkıntısı içine düşer. 14 yaşındaki Nermin, Macaristan'da paralı olan öğrenimini sürdüremez olur.

Oysa Mustafa Kemal'in ülkesinde eğitim parasızdır.

Nermin, baba yurduna gitmeye karar verir. Annesinin bile haberi olmadan Türk Büyükelçiliği'ne başvurur. Ona yardım ederler. Pasaportla birlikte, eline durumunu açıklayan bir de Türkçe mektup verirler... Başı sıkıştığında, derdini anlatamadığında o mektubu gösterecektir.

Sonunda olayı öğrenen annesi de ona hak verince, üçüncü mevki bir tren kompartımanının tahta sıraları üzerinde, günlerce sürecek bir yolculuk başlar.

Tren, Türkiye topraklarına girerken küçük Nermin bir sorun olur. Gümrük memurları, elinde Türk pasaportu olan, ama Türkçe bilmeyen bu çocuğun durumunu anlamakta zorlanırlar.

★ ★ ★

Öykü uzun...

Küçük Nermin, bir yandan Almanca dersleri verirken öte yandan Türkçe öğrenir. Mustafa Kemal'in parasız kıldığı eğitim olanaklarından yararlanır. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirir. Gazetecilik yapar... Türkçenin arkasından İngilizce ve Fransızca da öğrenmiştir.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne asistan olur. Çağdaş siyaset biliminin Türkiye'ye girmesinde öncülük edenler arasında yeralır.

Gün olur, Türkçesinin bozuk olduğunu öne sürerek öğretim üyeliğinden atılmasını isteyenler çıkar.

... Ama o, tükenmez bir enerji ve heyecanla, gençlere bir şeyler verme isteğini yitirmez. Uluslararası toplantılarda Türkiye'yi, Türk kadınını, Mustafa Kemal'i savunur, savunur...

Oğlunun adını Mustafa Kemal koyar...

★ ★ ★

Prof. Nermin Abadan-Unat, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki son dersini bundan dört yıl önce verirken aralarında benim de bulunduğum bir grup eski öğrencisi de sınıftaydı. Kimisi profesör, kimisi doçent, kimisi çiçeği burnunda araştırma görevlisi... Deniz Baykal da sonradan yetişmişti.

Bir "sürpriz" yapmıştık hocamıza.

Duygulandı ve son dersin sonunda, nefes bile almaya korkarak dinlediğimiz yukarıdaki yaşam öyküsünü anlattı... Ve sözlerini şöyle noktaladı:

– Ben yurdumu da, ulusumu da kendi irademle seçtim!... Mustafa Kemal olmasaydı, belki ben de olmazdım...Niçin Kemalist olduğumu, niçin milliyetçi olduğumu, öyle sanıyorum ki artık anlamışsınızdır!...

Ben çok etkilendiğim bu öyküyü o zamanlar yazdığımda, sonunu şöyle bağlamıştım: *"Bu sözleri, parası olanlara Bilkent'i, olmayanlara Süleymancı yurtlarını gösterenlere adıyoruz..."*

Bakıyorum da aradan geçen zamanda, ne Nermin Hoca'nın öyküsü güncelliğini yitirmiş, ne de benim altına düştüğüm not...

Tıpkı giderek daha güncel, daha gerçek, daha anlamlı olan Mustafa Kemal'in kendisi gibi!...

(Cumhuriyet, 15 Kasım 1992)

"DEVLET HAYRANLIĞI" EDEBİYATI...

"Nasıl olsa gerçekler ortada" diye, giderek arsızlık boyutlarına varan bir saldırı karşısında susmak yanlış.

Kemalizmi *"devlet hayranlığı"*, çağdaş Kemalizm demek olan demokratik solculuğu *"çağdışılık"*, sınırsız bir özelleştirmeciliği ise *"ilericilik"* sayan kalemler acaba *"cehaletin cesareti"* ile mi konuşuyorlar? Yoksa sık yinelenen yalan, giderek kafalarda doğruya dönüşür umudu içindeler mi?

Anadolu Ajansı bir *"devlet dairesi"* olarak değil de bir anonim ortaklık olarak kurulduğunda yıl 1925'ti. Anaparanın tümünü devlet koyduğu halde, payların yarısı çalışanlara ait idi.

Daha sonra Türkiye'de ilk radyoyu da kuracak olan Telgraf Telefon Anonim Şirketi 1927'de oluşturulduğunda tüm payları özel kişilerindi.

Atatürk, çok önem verdiği Türk Dil ve Tarih Kurumları için önerilen devletçi modelleri ve hatta Fransız Akademisi modelini geri çevirmişti. Birer özel dernek gibi yapılanmalarını sağlamakla yetinmedi; parasal açıdan da devletten ve geleceğin siyasal iktidarlarında bağımsız kılmak için, onları kendi *"mirasçıları"* olarak belirledi.

Bütün dünyada katılımcı demokrasinin, özerk kurumların moda olduğu bir dönemde mi yapıldı bunlar?

Tam tersine...

Her şeyin devletin içinde olduğu, aile dahil hiçbir kurumun

devlet denetimi dışında kalamadığı, faşizmin yükselme döneminde ve bu yöndeki telkinlere karşın yapıldı!...

★ ★ ★

Sayın Demirel, 1965'teki ilk başbakanlığının daha ilk günlerinde, toprak reformuna karşı çıkarken *"Tapuyu deldirtmem"* diyerek ünlenmişti. 1980'li yılların ortalarında, bu ününe *"özgürlükçü-katılımcı demokrasi"* havariliğini eklemek için de büyük çaba gösterdi.

12 Eylül yönetimi, değil tapusunu, Atatürk'ün vasiyet hakkını bile deldi. *"Vârisleri"* olan Türk Dil ve Tarih Kurumları'nı devletleştirdi. *"Ulu Önder"*in *"miras"*ına el koydu.

Şimdi Sayın Demirel, bilmem kaçıncı kez yeniden iktidarda. Hükümet, 1993'ün, demokrasinin sırtındaki kamburların kaldırılacağı yıl olacağını açıklıyor.

Bakıyorsunuz, özelleştirme şampiyonlarının listesinde, *"devletleştirilmiş"* TTK ve TDK'dan iz yok...

Çernobil'in Türkiye üzerindeki etkilerini bile bile halktan gizleyenler, TV ya da yazılı basında birer birer sergileniyor.

Bilim adamlığı görünümü altında, ama *"emir kulu"* ezikliği içinde, *"Ne yapayım, üzerimde hükümetin baskısı vardı"*ya sığınan YÖK'çüleri bazen tiksinerek, bazen de acıyarak seyrediyorsunuz.

Ve kendi kendinize soruyorsunuz: *"Kim yaptı bütün bunları? Kemalistler mi, yoksa Kemalizmi içlerine sindiremeyenler mi?"*

★ ★ ★

Atatürk'ten 27 Mayıs Anayasası'na, Türkiye'ye bağımsız ve demokratik kurum anlayışını Kemalistler getirdiler.

Halkevleri bile oldukça bağımsız ve demokratik bir yapıya sahipti.

Köy Enstitüleri, bugünün yükseköğretim kurumlarında bile olmayan bir *"katılımcı"* ortam yaratmıştı.

TRT'den üniversiteye kadar özerkliğin savunucusu, Kemalizm geleneğini sürdüren demokratik solcu ve sosyal demokratlar oldular. *"Ceberrut devlet"* özlemi ile askerler yönetim dönemlerini değerlendirmeye çalışanlar ise hep Kemalizm karşıtlarıydı.

Cumhuriyeti ırkçı temele göre bölmek ya da köktendinci ilkelerle yıkmak isteyenlerin Atatürk'e saldırmaları çok tutarlı... Ama bu toplumu çağa taşımak savından yola çıkanların, işe Kemalizmi yıpratmaya çalışmakla başlamaları çok aptalca...

Tıpkı *"Cephe Hükümetleri"* döneminde Kültür Bakanlığı'na Atatürk düşmanlarının sığınmasının tutarlı olmasına karşılık... başında sosyal demokrat bir bakanın bulunduğu Kültür Bakanlığı'nın *"Baş Danışman"*ının bir Özalcı ve *"ikinci cumhuriyetçi"* olmasındaki çarpıklık gibi!...

(Cumhuriyet, 10 Ocak 1993)

BİR KURULTAYIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ...

Uğur Mumcu'nun ölümü, niçin, etkileri bugün bile çok canlı olan bir *"başkaldırı"*duygusu yarattı --özellikle– *"orta sınıf"*larda?...

Niçin Mumcu?

Çünkü Mumcu, Kemalizmin inançlı, bilinçli ve yürekli bir savunucusu idi...

Niçin Kemalizm?

Çünkü Kemalizm, değişen dünya ve Türkiye koşulları içinde yeniden güncelleşti.

Bir yandan, asıl *"evrensel"* değerleri Lenin'in değil Atatürk'ün yakalamış olduğu anlaşıldı. Öte yandan Kemalizmin topluma kazandırdıklarının yitirilmesi tehlikesi belirince, o kazanımların anlamı ve öneminin yeniden bilincine varıldı...

Niçin *"orta sınıf"*lar?

Çünkü öncelikle onlar, Kemalizm aradan çekilirse boşlukta kalacaklarını hissettiler. Güvencelerinin Kemalizm olduğunu hissettiler...

★ ★ ★

CHP Kurultayı, bu gerçeğin anlaşılmakta olduğunun işaretlerini verdi.

*"Altı Ok"*un tek sahibinin CHP olması amacına yönelik önergenin yarattığı coşku düşündürücüydü... Hem CHP Parti Meclisi'ne giren bazı açık ya da yarı-gizli *"2. Cumhuriyetçiler"* ve onları oraya sokanlar için... Hem de SHP'deki *"sipere yatmış"* Ke-

malizm karşıtları için...

Altı çizilmesi gereken bir başka olgu da laikliğin en önemli temellerinden birisi olan *"eğitimin birliği"* ilkesine kurultay tarafından verilen önemdi. Gerek Sayın Baykal'ın konuşmasında konuya verilen ağırlık, gerek kurultayın o bölüme gösterdiği ilgi, gerekse bu konuda daha sonra oybirliği ile alınan karar, CHP'nin geleneksel tabanındaki duyarlılığın artarak sürdüğünü gösteriyordu...

Kemalizm yadsınarak Türkiye'de sosyal demokrat ya da demokratik solcu olunabilir mi?

Kemalizm yadsınarak Türkiye'de olsa olsa *"sol fraksiyon"* olunur. Ama siyasal dengeleri etkileyebilecek ağırlıkta sol bir parti olunamaz!

"Taban" bu gerçeğin farkında... Ama *"egzantrik"* birtakım *"solcu Özalcılar"*(!)dan *"medet"* uman bazı *"tavan"* öğelerinin varlığı da bir başka gerçek...

Eğer cesaretleri varsa, çıkıp kurultayın önünde *"Kemalizmi bırakıp 2. Cumhuriyete bakın"* desinler. Yok eğer onu yapamıyorlarsa, gidip ANAP'ın kapısını çalsınlar...

Ve bıraksınlar Türkiye'nin demokratik soluna kötülük yapmayı!...

★ ★ ★

Bir siyasal partinin başarısı, her şeyden önce toplumsal tabanı ile örgüt yapısı ve ideolojisi arasında tutarlılık olmasına bağlıdır.

CHP'nin geleneksel tabanı *"orta sınıf"*lardır. Kemalizm de öncelikle bu toplum kesimlerinin ideolojisidir.

Sadece bu tabana dayanmak bile Türkiye solunu bugünkü çıkmazından kurtarır. Siyasal dengeleri etkileyen bir konuma getirir.

O konuma geldikten sonra da sınıfsal çıkarları bu tabanla çatışmayan emekçi toplum kesimlerini, kendi bayrağınız altında toplamanız kolaylaşır. Tıpkı 1970'lerde Sayın Ecevit'in yaptığı gibi...

Çünkü *"güç"* inandırıcılık demektir!

Tıpkı tutarlılığın inandırıcılık, inandırıcılığın da güç kazandırması gibi...

★ ★ ★

"2. Cumhuriyetçilik" ister sağcılık, isterse solculuk görünümü altında yapılsın, *"Özalcılık"*tır. Kültür Bakanı'nın *"baş danışmanı"*ndan sosyal demokratların içine sızmış olanlarına kadar bütün *"2. Cumhuriyet"* yanlıları, açık ya da *"gizli"* birer Özal hayranıdır.

Aradan Kemalizmi çekip aldığınız zaman, partilerin birbirlerinden farkı *"Osmanlı Bankası farkı"* olmaktan öteye gitmez...

Soldaki partilerimiz, birtakım azınlık kesimlerini yanlarına almaya çalışmadan önce, Uğur Mumcu'nun arkasından ayakları ya da kafaları ile yürüyen milyonları yanlarına almalıdırlar.

Ama o milyonları yanlarına almak için açık olmak, herkese mavi boncuk dağıtmaktan vazgeçmek, temel ilkelerden ödün vermemek gerekir...

Ve elbette, Atatürk'ün sağlığında yaptıklarının bekçiliği ile yetinmenin Kemalizm değil *"tutuculuk"* olduğunu da unutmamak gerekir!...

Kemalist olabilmek için Atatürk'ün *"izinde"* değil, *"yolunda"* olmak gerektiğini bilmek gerekir!...

(Cumhuriyet, 14 Mart 1993)

ATATÜRK ÜZERİNE "CEVHER"LER!...

Kültür Bakanı'nın *"Baş Danışmanı"* olmakla övünen *"Zat-ı Muhterem"* gene kolları sıvamış... *"Çoğulcu"* kültürümüze çok değerli katkılar yapmak için mi?

Hayır!

Kemalizmin *"sol"* ile ilgisi olmadığını; *"militarist"* bir ideoloji sayılması gerektiğini; ve de *"demokrasi"* ile uzaktan yakından bağlantısı bulunmadığını kanıtlamak için...

Fakat tam bu *"sav"*ları kahramanca savunurken, üzücü ve aynı zamanda *"zamansız"* bir olay oldu. Sayın Özal öldü.

Yukarıdaki düşünce sahibinin bazı ülküdaşları, başladılar Özal'ın *"Atatürk'ten sonraki en büyük devrimci"* olduğunu savunmaya...

Şimdi aralarındaki hesaplaşmayı bekliyorum. Bir karara varmaları gerekiyor: Acaba Atatürk'ü küçültme çabaları mı yanlış, yoksa Özal'ı ona benzetmeleri mi?

Kimbilir, Sayın *"Baş Danışman"* bir bakarsınız, rahmetli Özal'ın Atatürk'ten sonra ikinci sıraya konmasına da *"müthiş"* tepki gösterebilir...

★ ★ ★

Şair ne güzel söylemiş: *"Sen herkesi kör, alemi sersem mi sanırsın?"*

Demek ki Kemalizmin *"solculuk"* ile ilişkisi yok, öyle mi?...

Solculuğun bütün dönemler ve bütün toplumlar için geçerli, iki

"evrensel" ölçütü vardır: Toplumsal olanakları artırıcı atılımlardan yana olmak, bir... O artan olanaklardan toplumun daha geniş bir kesimini yararlandırmaktan, yani daha hakça bir paylaşımdan yana olmak, iki...

Bu hedeflere yönelik, bütüncül-yapısal dönüşümleri gerçekleştirmek ise, devrimciliktir...

Kemalizm sadece *"yeni insan"*ı yaratmadı; aynı zamanda *"başdöndürücü"* bir sanayileşme sürecini de başlattı.

1929-1939 arasındaki on yılda dünya sanayi üretimi yüzde 19 artarken, Türkiye'de sanayi üretimi artışı yüzde 96'yı buldu.

Üstelik de, Türk işçisi, Batı'da kuşaklar boyu dökülen kanlar pahasına elde edilen tüm sosyal ve siyasal haklara, burnu bile kanamadan kavuştu...

Ve fiyatlar 33 kat artarken, *"asgari ücret"*i bile sadece 25 kat artıran, kamu görevlisinin aylığını ise ancak 13.5 katına çıkaran Özal *"büyük devrimci"*; ama Atatürk *"solcu"* bile değil(!)...

Böyle yazara, bilim adamına, *"Baş Danışman"*a koca bir *"Bravo"* denmez de ne denir?!...

★ ★ ★

Demek ki Mustafa Kemal *"militarist"* (yani askerci) bir ideolojinin kurucusu, öyle mi?

Hani şu, İttihat Terakki'nin 1909'daki ünlü Selanik Kongresi'nde, *"Ya üniformanızı bırakın, ya siyaseti"* diye haykıran Mustafa Kemal...

Batılı sivil devlet başkanlarının, çağdaş kralların, general giysileri ile caka sattıkları bir dönemde; Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, savaş alanlarında kazandığı mareşal üniformasını bile dolabından çıkarmayan Mustafa Kemal...

Bir ideolojinin temel özellikleri ile, belirli koşullarda o ideolojiye destek olmuş güçlerden birisini karıştıran öğrenciye ben kolay kolay sınıf geçirmem... Ama bu, onun köşe yazarı ya da *"Baş Danışman"* olmasına demek ki engel değilmiş...

★ ★ ★

Ve gelelim Kemalizmde *"demokrasi"*nin bulunmadığı *"cevheri"*ne...

Acaba şu sözler Atatürk'e değil de, *"özköşk"* yazarlardan birisine mi ait: *"Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk, on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur. Demokrasi maddi refah meselesi değildir. Böyle bir nazariyat, vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı amaçlar. Bir ulusu oluşturan bireylerin her çeşit özgürlüğü güven altında bulunmalıdır."*

*"Halkevleri"*nden *"Köy Enstitüleri"*ne, Türk Dil Kurumu'ndan *"kadın hakları"*na kadar; *"demokratik ve katılımcı"* bir kültür yaratmak için savaşım verenler kimlerdi?

Geleceğin siyasal çoğulculuğunun tohumlarının *"tek parti"* içinde yeşermesini sağlayan Mustafa Kemal değil miydi?

"Muhalefet yaratmak" için kendiliğinden girişimde bulunan *"demokrasi karşıtı"* bir rejim tarihte var mıdır?

Ve de... Mustafa Kemal, amacının demokrasi olduğunu açıkça söylemişken; demokratik kültür ve demokratik kurumların oluşumu için çok köklü adımlar atmışken; sonuçta da, giderek gelişen bir demokrasiyi kuran tek *"Müslüman"* toplum ortaya çıkmışken; *"Kemalizmin içinde demokrasi yoktur"* diyebilen bir *"bilim adamı-yazar-baş danışman"* acaba tanıyor musunuz?...

★ ★ ★

Bu *"cevher"*ler, bir siyasal partimizin kendi ideolojisini geliştirmek amacıyla yaptığı bir toplantı vesilesiyle dile getirilmiş...

Hemen önyargılı davranıp, *"RP mi, DYP mi, ANAP mı"* diye sormayın...

Toplantıyı düzenleyenler, SHP'nin *"çok bilinçli"* İstanbul örgütü yöneticileri...

Sosyal demokrasi ve Kemalizm karşıtlarından *"ışık"* bekleyen *"sosyal demokratlar"*a (!) diyecek tek bir şey kalıyor: Hayırlarını görün!...

(Cumhuriyet, 2 Mayıs 1993)

ATATÜRK DİKTATÖR MÜYDÜ?

1919 Versailles Barış Anlaşması yapılırken Alman heyetinde ünlü toplumbilimci Marx Weber de vardı. Ve demokrasiden ne anladığını o toplantıda şöyle anlatıyordu:

"– Demokraside halk, güvendiği bir önder seçer. Seçilen önder 'Şimdi sesinizi kesin ve bana itaat edin' der. Artık halk ve parti onun işine karışamazlar."

1930'lara gelindiğinde Avrupa'da *"demokratik"* sayılabilecek sadece yedi ülke vardı. Onların içinde yer alan Fransa da bir süreç içinde hızla faşizme kaymaktaydı.

Zaman demokrasilerin aleyhine, baskı rejimlerinin lehine gelişiyordu. Faşizm Türk aydınlarını da etkilemekteydi.

CHP Genel Sekreteri Recep Peker, İtalya gezisinin hemen sonrasında, Atatürk'ün partisini de faşist modele göre yeniden yapılandırmak için bir tasarı hazırladı. Herkesin beğendiği bu tasarı onay için önüne geldiğinde, Mustafa Kemal'in gösterdiği tepki ünlüdür:

"– İsmet Paşa bu saçmaları herhalde okumadan imzalamış olacak!"

★ ★ ★

Tarihsel olgular, ancak dönemlerinin koşulları içinde değerlendirildiğinde bir anlam taşırlar.

Belirli bir anda belirli bir toplumdaki yönetim biçimi de ancak iki türlü değerlendirilebilir: Ya aynı toplumda daha önce

var olan yönetim biçimi ile karşılaştırılarak ya da aynı dönemdeki başka toplumların yönetim biçimleriyle karşılaştırılarak.

Bu nedenle de 19 Mayıs tarihine rastlayan bugünkü yazıma, bir tarihçi dostumu konuk etmek istedim. Prof. Sina Akşin'in "Gündüz Ökçün'e Armağan" kitabındaki *"Atatürk Döneminde Demokrasi"* incelemesi, Cumhuriyet okurlarının bilgisi dışında kalsaydı, doğrusu yazık olacaktı.

Atatürk yönetiminin, kendinden önceki Osmanlı yönetimine göre çok daha demokratik ve çok daha halkçı olduğu ortada. Ama Akşin, o bilineni bir yana bırakıp Atatürk dönemini o dönemin Avrupası ile karşılaştırıyor. Ve şu sonuca varıyor:

"Bugün demokrasimiz, Atatürk döneminin attığı, İnönü döneminin pekiştirdiği sağlam temeller sayesinde Atatürk döneminden çok daha ileridedir. Atatürk dönemine göre bugün daha demokratız, ama Atatürk dönemi Avrupa ortalamasından daha ileriyken 1945'ten beri o ortalamanın gerisindeyiz. Mutlak olarak ilerledik, ama Avrupa'ya göre geriledik."

★ ★ ★

Mustafa Kemal, halk tarafından seçilmeyi ve –Özal'dan Demirel'e ağızlar sulanarak düşü görülen– *'başkanlık sistemi'*ni niçin istemedi? TBMM Genel Kurulu, cumhurbaşkanlığı süresinin 7 yıl olmasını, cumhurbaşkanının (yani M. Kemal'in) Meclis'i dağıtma yetkisine sahip kılınmasını ve başkomutanlık yetkisi taşımasını acaba nasıl reddetti?

Hitler döneminin Almanya ve Avusturyası'nı terk eden 142 bilim adamı, niçin Batı'nın gelişmiş ve varlıklı ülkeleri dururken Türkiye'ye gelmeyi tercih ettiler? Birçoğu dünya çapında olan bu solcu ya da Yahudi bilim adamlarını güç koşullar içindeki bir geri kalmış ülkede on yılı aşkın süre hizmet etmeye iten gerekçe acaba neydi?

Atatürk, resmi ya da özel hiçbir dış geziye çıkmadığı halde; dünyanın birçok tanınmış devlet adamını, yoksul bir ülkenin devlet başkanını ziyaret etmek için kuyruk yapmaya iten koşullar neler olabilirdi? İngiliz kralından İsveç veliahtına, Voroşilov'dan Fransız başbakanına kadar, acaba bir diktatörü görebil-

mek için mi Türkiye'ye gelmişlerdi?

Sina Akşin'in de anımsattığı gibi 1920'lerde eski dünyada Avrupalı olmayan ve bağımsız kalabilmiş dört ülke bulunuyordu. Ama Türkiye dışında kalan Çin, Habeşistan ve İran zaman içinde istilaya uğradılar. Mussolini'nin bir demeci, bu ortamda Türkiye'de tedirginlik yaratmıştı. Bunun üzerine Mussolini, Türk büyükelçisine hemen şu mesajı verdi:

"– Türkiye, bu kapsamın dışındadır. Zira bir Avrupa ülkesidir."

İtalyan diktatörün bu düzeltmeyi yapmak gereği..i duyduğu koşullarda, 60 yıl öncesinin Türkiyesi, acaba niçin bugünkünden daha Avrupalı sayılıyordu?

★ ★ ★

Sorular çok. Tarihsel gerçeklere saygısızlık ederek Mustafa Kemal karşıtlığı yapanların verebilecekleri *'inandırıcı'* yanıt ise yok.

Üstelik Atatürk sıradan bir *'liberal demokrasi'* anlayışına da sahip değildi. *'Katılımcı-sivil toplumcu'* bir demokrasiye inandığının somut kanıtlarını vermişti.

Ona da bir başka vesileyle değineceğim.

(Cumhuriyet, 19 Mayıs 1993)

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR SİYASETİ

Eğer her siyasal iktidar değişikliğinde devletin yazılı ve sözlü yayımlarının dili, devlet tiyatrolarının oyunları, devlet kitaplıklarının raflarındaki kitaplar bile değişiyorsa, o ülkede gerçek anlamıyla ulusal bir kültür siyaseti izlendiği söylenemez. Oysa, kültür bir duyuş, düşünüş ve davranış birliğidir. Ulusal olması zorunlu siyasetlerin başında kültür siyasetinin gelmesi gerekir.

Siyasal iktidarın değişmesiyle birlikte, Devlet Tiyatroları'nda kapalı gişe oynayan bir oyun sahneden kaldırılabiliyorsa, devlet yayınları okuyucusunun baştan aşağıya değiştiğine tanık oluyorsak, bir önceki hükümetin yaptığı kültür yayınlarının hepsi yasaklanabiliyorsa, o ülkede toplumun tümünün değil, ancak bir kesiminin kültürünü devlet destekliyor demektir. Bundan o ülkede izlenen kültür siyasetinin bütünleştirici olmadığı anlamı çıkar.

Her siyasal iktidarın kendi eğilimilerine ve temsil ettiği toplum kesimlerinin çıkarlarına göre geliştirdiği bir kültür siyaseti ulusal olamaz, ancak sınıfsal olur. Ekonomi siyaseti için kabul edilebilecek olan bu durum, kültür söz konusu olduğunda kabul edilemez. Çünkü, çeşitlilik içinde ulusal bütünleşmeyi sağlayacak olan temel öğe kültürdür. Ulusal bir kültür siyaseti, toplumun her kesimine açık olmak, başka bir deyişle de demokratik olmak zorundadır.

Bir kültür siyaseti, ulusal ve demokratik olduğu ölçüde bir yandan toplumsal bütünleşmeye hizmet eder, öte yandan da toplumdaki kültür birikimini en geniş boyutlarda harekete geçirme şansına sahip olur. Kültürel zenginleşmenin de, çözülme sürecindeki bir toplumu yeniden bütünleştirmenin de yolu budur.

"Yeni İnsan"

Kültürel yatırım, insana yapılan yatırımdır. Sonuçlarını kısa değil uzun süreler sonunda verir. Ama bu zor, pahalı ve uzun çabanın sonucunda elde edilen ürün kalıcıdır. Bir toplumun geleceği açısından önemli ölçüde belirleyicidir.

Atatürk, çağdaş uygarlığa ulaşmanın temel aracı olarak insanı aldı. **"Yeni insan"**ı daha doğrusu **"çağdaş insanı"** yaratacak koşullara öncelik verdi. Tarihteki ilk kültür devrimini gerçekleştiren önder oldu. Ölümünden sonra uğradığı tüm ihanetlere karşın, çağdaş Türk toplumu, O'nun devriminin ürünü olan insana çok şey borçludur. Toplumun altyapısındaki değişmeyi hızlandıran temel öge, o "yeni insan"dır.

Atatürk, geleneksel kültürün karşısına, ulusal, demokratik ve halkçı yönleri ağır basan bir çağdaş kültür anlayışıyla çıktı. Dilde, tarihte, alfabede, sanatta, hatta dinde yaptığı reformlar, O'nun bu anlayış içinde gerçekleştirdiği kültür devriminin parçalarıdır. Geçmişle gelecek arasındaki çağdaş bir kültür sentezine ancak bu yoldan ulaşılabileceğine inanıyordu.

Atatürk ve Özerklik

Çağdaşlaşma yolundaki bir kültür devriminin, geleneksel, kültürle çatışmasının kaçınılmaz olduğunu biliyoruz. Günümüze kadar hızı azalarak süren bu çatışmanın en zor döneminde bile, Atatürk'ün, kültür devrimini siyasal iktidardan bağımsız, hatta malî özerkliğe sahip kurumlar eliyle yürütme özenini göstermesi

ilginçtir. Bu nokta yeterince vurgulanmadan, Atatürk'ün kültür siyaseti doğru yorumlanamaz.

Atatürk bağımsız ve çağdaş bir ulusal toplum yaratmak istiyordu. Bir yandan ülkenin kendi öz kaynaklarına dayanmasına, öte yandan da hedef aldığı toplumun gerektirdiği insanı hazırlamaya öncelik verdi. Dünya büyük ekonomik bunalımı en ağır biçimde yaşarken, 404 halkevi ve binden fazla halk odasının doğmasına kaynak ayırtan anlayış O'nundur.

Kültür "geçmiş" ile "gelecek" arasında bir köprü olmak zorundadır. Onu geçmişten koparmaya çalışmak da, geçmişin esiri yapmak istemek de aynı sonucu doğurur. Kültürü kısırlaştırır. Atatürk bunun bilincindeydi. Kültürel kurumlaşmaya, demokratik ve bağımsız bir yapı kazandırmaya çalışmasının temel nedenlerinden birisi de herhalde buydu.

"Hiçbir şeyin devletin dışında kalamadığı" faşizmin dünyadaki yükselme döneminde bile, Atatürk, temel kültür kurumlarını "özerklik" anlayışı içinde oluşturmak istediyse, bunun özel bir anlamı bulunmak gerekir. Yalnız Türk Tarih Kurumu ya da Türk Dil Kurumu değildir Atatürk'ün devlet örgütü dışında oluşturduğu... Anadolu'ya bir ağ gibi yayılan halkevleri de, tek parti döneminde bile oldukça bağımsız bir yapıya sahipti. Bu yarı bağımsız yapı sayesindedir ki, halkevleri kendilerinden beklenen işlevi başarıyla yerine getirdiler. Dokuz dalda sanatçı yetiştirdiler, sanatı halka sevdirdiler, yerel kültür birikimini harekete geçirdiler. Daha da önemlisi, kültür devrimini halka taşıdılar.

Güdümlü Yaratıcılık Düşünülemez

Cumhuriyet tarihinde, devletin Atatürk'ün kültür siyasetinden saptığı dönemler gördük. Geleneksel kültüre duyguları ya da çıkarlarıyla bağlı olanlardan gelen tepkilerin ağır bastığı dönemlerdi bunlar. Halkevleri kapatıldı. Ezanın dili yeniden Arapça oldu. Dünyaya açılan kültür pencerelerinden bazılarının önüne perdeler çekildi. Devlet bazı çok değerli ve ünlü sanat-

çılarına, yazarlarına değil destek, engel olmaya başladı.

Tüm bu çabaların, Atatürk'ün başlattığı ve temellerini çok sağlam attığı kültür devrimi sürecini az da olsa yavaşlatmaktan öte bir sonuç vermediğini, geriye dönüşün olanaksızlığını zaman gösterdi. Örneğin, 1960 öncesi radyolarında kulakları tırmalayan bazı çok eski sözcükleri, artık Atatürk'ün kültür devriminin en azılı karşıtları bile kullanmıyorlar. "Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Riyaseti" gibi ifadeleri kullanmayı sürdürürlerse gülünç olacaklarını, halktan tümüyle soyutlanacaklarını biliyorlar.

Zaman zaman devletin desteğini arkalarına almalarına karşın, Atatürk'ün kültür devrimine karşı olanların başarısızlıklarının temel nedeni, o devrimin her şeyden önce yazarımıza, sanatçımıza, düşünürümüze, bilim adamımıza malolmuş olmasıdır. Yazara, ozana, bilim adamına, hatta öğretmene eski sözcükleri zorla kullandırma olanağı var mı? Sanatçının düşüncesine kim egemen olabilir?

Sanat yaratıcılıktır. Güdümlü yaratıcılık ise düşünülemez.

Dönemler değişmiş, iktidarlar gelip geçmiş, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları, Atatürk'ün vasiyetine sadık kalmışlardır. Devletin bir Yaşar Nabi Nayır kadar bile Atatürk'ün kültür devrimini sürdüremediği dönemlerde, Türk Dil Kurumu'nun,Türk Tarih Kurumu'nun ayakta sapasağlam kalmasını, elbette ki, belirli bir mücadeleyi giderek azalan bir güçle sürdürmek zorunda bulunanlar hoş göremezlerdi.

Nasıl olmalı?

Şimdi Atatürkçü düşüncenin yeniden egemen olmasını isteyen bir yönetim var. Bu isteğin kültür alanındaki yansımasının "özerk" bir kurumlaşma olması gerektiğini düşünüyoruz.

Elbette ki, özerklik sorumsuzluk demek değildir. Özerk kurumların da devletin denetim ve gözetimi altında olması doğaldır. Ama, özerkliğin temel öğesi, bu denetim ve gözetimin, siyasal iktidarların doğrudan etkisi dışında kalmasıdır.

Devletin kültür yayınları, devletin kitaplıklarına satın alınacak kitaplar, Devlet Tiyatroları'nda sergilenecek oyunlar, hatta filmlerin denetimi, gelip geçen iktidarların siyasal tercihlerine bırakılamaz, bırakılmamalıdır. Güzel sanatların hangi dalında olursa olsun, sanatçının özendirilmesi ve ödüllendirilmesi de siyasal tercihlere bırakılamayacak kadar, ulusal kültürün sağlıklı gelişimi ve toplumsal bütünleşme açısından önemli sorunlardır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı'nda izlediğimiz, spor yönetimine istikrar kazandırma ve siyasal etkiler dışına çıkarma çabalarının özellikle Atatürk çizgisindeki bir kültürel kurumlaşmaya ışık tutulabileceğini sanıyoruz. Benzeri demokratik yöntemlerin, ulusal bir kültür siyasetinin izlenmesinde sakıncalar yaratması için hiçbir neden yoktur.

İz Biter, Yol Bitmez

Atatürk'ün kültür siyasetini günümüz koşulları içinde değerlendirince, şu öneriler akla geliyor:

1. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun benzerleri, kültür yaşamımızın başka dallarında da oluşturulmalıdır. Devlet Film Stüdyosu'nu da içeren bir Türk Sinema Kurumu ile Türk Halk Kültürünü Araştırma Kurumu öncelikle kurulmalıdır.

2. Halkevlerinin işlevini yerine getirebilecek, onların bıraktığı boşluğu doldurabilecek, demokratik kurallara göre yönetilen ve denetlenen kültür merkezleri ağı gerçekleştirilmelidir.

3. Sanatçının özendirilmesi ve ödüllendirilmesi ile ilgili kararlar, ilgili kurum ve kuruluşların demokratik yöntemlerle seçilmiş temsilcilerinde oluşan kurullara bırakılmalıdır. Bu kurullar, kendi dallarındaki öteki konularda da bir danışma organı görevini üstlenmelidir.

4. Devletin kültür yayınlarının, devlet kitaplıklarına alınacak kitapların ve Devlet Tiyatroları'nda oynanacak oyunların seçimini siyasal iktidarların insafına terkedecek bir kültür ku-

rumlaşmasının Atatürk'ün yoluna ters düşeceğini sanıyoruz.

Atatürk'ün izi, O'nun öldüğü noktada biter, ama yolu bitmez, sonsuza dek uzanır. Bu nedenle de, Atatürk'ün neyi yaptığından çok, hangi amaçla yaptığını incelemek gerekir. Ulusal olması gereken kültür siyasetini, toplumun ancak belirli kesimlerini temsil eden siyasal iktidarların insafına terkedecek bir kültür kurumlaşmasının Atatürk'ün yoluna ters düşeceğini sanıyoruz.

(Milliyet, 2 Mayıs 1981)

KEMALİZM NEDİR?

Kemalizm, tıpkı liberalizm ve sosyalizm gibi, bir devrim ideolojisi olarak doğmuştur. Ama, liberalizm ve sosyalizmden farklı olarak, geri kalmış bir ülkedeki devrim koşullarının gereksinimlerini yansıtmaktadır. Bu nedenle de, kemalizmi iyi değerlendirebilmek için, *geri kalmış ülke devrimleri*nin gelişmiş ülke devrimlerinden farkını anlamak gerekir.

Fransız Devrimi, evrim sürecinde önlerde yer alan bir toplumda rastlanabilen devrimlerin en ünlü örneğini oluşturur. Koşullar ve toplumdaki güç dengesi değişmiş, ama eski koşullara göre oluşan ve eski güç dengesini yansıtan toplumsal ve özellikle de siyasal kurumlar değişmemekte direnmiş, toplumsal-ekonomik gelişmeyi zorlaştırmaya başlamıştır. *Kentsoylular* (burjuvazi) yeni bir toplumsal sınıf olarak doğmuş, güçlenmiş, ama güçleri ölçüsünde siyasal rejimde etkili olamamışlardır. Bir anlamda toplumun altyapısı değişmiş, ama üstyapı bu değişikliğe uymamıştır. Burada sözkonusu olan, eski kurumları yeni koşullara, yani üstyapıyı altyapıya uydurmaktır; değişen koşullarla, koşulların yarattığı gereksinmeleri karşılaması gereken kurumlar arasındaki çelişkileri gidermektir.

Evrim sürecinde geride kalmış toplumlarda görülen devrimler ise, belirli tarihsel koşullardan yararlanarak, bu toplumların evrimini hızlandırmak, bazı evreleri atlamak amacını taşır. Birinci grup ülkelerdeki devrimciler, koşulların gereğini yerine ge-

tirmek ve gereksinimlerin doğurduğu devrimci ideolojiyi izlemekle yetinmek durumundadırlar. Toplumun henüz ulaşamadığı bir aşamaya göre kurumlar oluşturmak, böylece gelişmiş ülkelerle aralarındaki açığı bir ölçüde olsun kapatmak zorundadırlar. Kendilerinden çok önce o aşamaya ulaşmış olan toplumların deneyimlerinden ders alabilmek olanağına sahiptirler. Ama o devrimin doğal taşıyıcısı, itici gücü olan toplumsal sınıfın bulunmaması nedeniyle de işleri çok daha zordur. Ancak eski düzenin savunucusu güçlerin –tarihsel nedenlerle– zayıflamış oldukları bir andan yararlanarak iktidara gelebilirler. Temel devrimci gücün yokluğunu ya da zayıflığını ise, ideolojiye büyük ağırlık vererek ve o ideoloji etrafında iyi örgütlenmiş *"bilinçli"* bir çekirdek güç oluşturarak telafi etmeye çalışırlar.

Toplumlardaki güçler dengesinin değişmesine karşın, eski güçler dengesinde ağır basan güçlerin çıkarlarına ve dünya görüşlerine göre biçimlenmiş olan kurumların değişmemekte direnmesi, devrimin nesnel (objektif) koşullarını oluşturur. Varolan bu düzeni eleştiren ve yeni bir düzenin ilkelerini içeren ideoloji ise, devrimin öznel (subjektif) koşulu sayılabilir. Devrimi, bilinçsiz bir ayaklanmadan, kızgınlık birikimlerinin kırıp-dökmeye dönüşmesinden ayıran ana özellik, sahip olunan *"devrimci bilinç"*, yani *"bilinç"* ögesidir.

Evrim sonucu doğan devrimlerde, ideoloji evrime koşut olarak doğar, devrimci eylem içinde gelişir. Böyle bir devrimde ideolojinin ağırlığı, nesnel koşulların çok gerisinde kalır. Oysa geri kalmış ülkelerde nesnel koşullar yeterince oluşmamış olduğu için, ideolojinin önemi artar. İdeoloji, devrimi olanaklı kılan ortamdaki, somut koşullardaki eksikliği giderme, boşluğu doldurma işlevini üstlenir. Burada *ideoloji*, gene devrimci eylem içinde bazı değişikliklere uğramakla bilikte, devrim öncesinde hazır olarak vardır ve çoğunlukla da, ana çizgileriyle gelişmiş ülkelerden aktarılmıştır. Amaç zaten o ülkelerin düzeyine daha hızlı bir biçimde ulaşmak olduğu için, bunu doğal karşılamak gerekir. Devrimci ideoloji, devrimin öncüsü güçlerin toplumsal özelliklerine göre bazı değişimler gecikmekle birlikte, ana doğrultuda

aynı kalır.

Her devrim belirli toplumsal güçlere dayanarak gerçekleşir. O güçlerin yeterince gelişmediği ortamlarda ise, devrimci ideolojinin kendisi, yarattığı bilinç ve kitlesel etkisiyle devrimci bir güç oluşturabilir. Bir ayaklanmanın, bir hükümet darbesinin, bir bağımsızlık savaşının, tarihi hızlandırmak amacındaki bir devrime dönüşmesinde, devrimci ideolojinin etkisi büyüktür. Ama ideolojinin devrimdeki ağırlığının artması ölçüsünde, o ideolojinin dogmatikleşmesi olasılığı da artar. Çünkü söz konusu ideoloji, bir anlamda, varolması istenilen, ama henüz varolmayan koşulların ürünüdür.

Mustafa Kemal, tıpkı **Lenin** gibi, *Birinci Dünya Savaşı*'nın ülkesindeki eski düzenin temsilcilerini maddi ve manevi açıdan yıpratmasından yararlanarak, evrimin henüz zorunlu kılmadığı yeni bir toplumsal-siyasal düzeni yaratacak süreçleri harekete geçirmiştir. Lenin, Rus ordusunun perişan olması sayesinde, küçük ama iyi örgütlü ve bilinçli bir güce dayanarak siyasal iktidarı ele geçirirken; Mustafa Kemal, ülkesini düşman işgalinden kurtarmanın kendisine kazandırdığı olağanüstü etkiyi kullanarak devrimi gerçekleştirmiştir. Lenin'in Rusya'nın koşullarına uydurmaya çalıştığı marksist ideoloji –yukarıda değindiğimiz nedenden dolayı– dogmalaşırken; Mustafa Kemal, *liberalizm* ve *sosyalizm*den yararlanarak Türkiye'nin koşullarına göre oluşturmaya çalıştığı devrimci ideolojinin dogmalaşma olasılığını önlemeye çalışmıştır. İdeolojik kalıplaşmanın hızlı bir değişim süreciyle bağdaşmayacağını vurgulayarak, bir anlamda *"sürekli devrimcilik"* anlayışının öncülüğünü yapmıştır. Bazılarının ileri sürdüğünün tersine, kemalizmin ideolojisi vardır, ama *"öğreti"*si (doktrini) yoktur.

Kemalizmin önünde iki aşamalı bir amaç vardı: *Bağımsızlık ve çağdaşlaşma.* Bu ereklere ulaşmak için, ideolojinin çerçevesini oluşturan *milliyetçilik, cumhuriyetçilik ve laiklik ilkeleri Fransız Devrimi ve dolayısıyla liberalizmden; devletçilik, halkçılık ve devrimcilik ilkeleri de sosyalizmden esinlendi.*

Ulusculuk

Kemalizm içinde *"milliyetçilik"*, bir yandan ulusal bağımsızlığın sağlanması, öte yandan da çağdaşlaşma gereksinimlerini karşılamaya yönelik ideolojik bir öge oluşturuyordu. Çağdaş bir toplum olmak için önce ulus olmak, uluslaşma aşamasından geçmiş olmak gerekiyordu. Uluslaşma aşaması, çağdaş toplumun temel özelliklerinden olan demokratikliği sağlayabilmek için de (ileride göreceğiz) bir ön koşuldu.

Türk milliyetçiliğinin kökenlerini, genel olarak milliyetçilik ideolojisini incelerken görmüştük. Çeşitli kaynaklardan beslenen bu gecikmiş milliyetçilik akımını bir düşünce sistemi içine oturtan kişi **Ziya Gökalp** olmuştu. Bir yandan ulusal bağımsızlığı sağlamak, öte yandan çağdaş anlamda bir ulus yaratmak ereğine yönelen Mustafa Kemal elbette ki bu birikimden yararlanmıştır. Ama, aynı zamanda, eylem içinde onu aşmış, kendi damgasını taşıyan bir milliyetçilik anlayışına ulaşmıştır. Bu, sınırlar ötesi hedefler gözetmeyen, ırkçı olmayan, çoğulcu bir milliyetçiliktir.

Atatürk, tüm sömürge durumundaki ülkelerin, kendi deyimiyle *"mazlum milletler"*in birer birer bağımsızlıklarını kazanacağını çok önceden söylemiş, ulusal kurtuluş savaşının başarısı ile de onlara cesaret vermiştir. Emperyalist devletlere karşı kazanılan bu ilk kurtuluş savaşı, giderek evrensel bir model oluşturmuştur. *Kemalist milliyetçilik* anlayışının dışa yönelik hedefi, *"çağdaş uluslar topluluğunun eşit haklara sahip bir üyesi olmak"*tır. Sadece siyasal bağımsızlıkla yetinmeyen, ekonomik bağımsızlığı da içeren bir *""tam bağımsızlık"*, bu hedefin ayrılmaz bir parçasıdır.

Kemalist milliyetçiliğin içe yönelik hedefi ise, çağdaş bir ulus yaratmaktır. Bu ulus, ne *"ırkçı"* ne de *"ümmetçi"* "bir anlayışı yansıtmaktadır. Atatürk'e göre ulus, ne din ne de ırk temeline dayanır; ulusu yaratan temel öge, ortak tarih, o ortak tarihin ürünü ortak dil ve sonuç olarak ortak kültürdür. Atatürk ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada, Türk, Kürt, Laz, Çerkes birlikte bir bütün oluşturduğunu vurgulamış, Kurtuluş Savaşı sırasında hep *"Türkiye Milleti"* deyimini kul-

lanmıştır. Daha sonraları karmaşık bir etnik yapıdan kendine güvenen çağdaş bir ulus yaratmak için çaba gösterdiğinde de, örneğin *"Ne mutlu Türk olana"* demeyiş, *"Ne mutlu Türk'üm diyene"* demiştir. O'nun için *"Türk"*, Anadolu toprakları üzerinde *"kederde, kıvançta"* dayanışma içinde olan insanların adıdır. Orta Asya'daki Türk o milliyetçilik çevçevesinde yer almazken, Anadolu'nun tüm insanları, etnik kökenine bakılmaksızın ulusun bir parçası sayılmaktadır. Atatürk *"Medeni Bilgiler"* kitabında şöyle demiştir: *"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir."* 1935 yılındaki resmi tanımlamaya göre de, *"ulus, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyasal ve sosyal bir bütündür."*

Atatürk, ulus kavramından din ögesinin dışlanmasını, dinin ulus dışında ayrı bir olgu olarak değerlendirilmesini ise şöyle savunmuştur: *"Türkler islam dinini kabul etmeden de büyük bir millet idi. Bu dini kabul ettikten sonra, bu din, ne Arapların, ne aynı dinde bulunan Acemlerin ve ne de sairenin Türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine tesin etmedi. Bilakis, Türk milletinin milli bağlarını gevşetti; milli heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabii idi. Çünkü **Muhammed**'in kurduğu dinin amacı, bütün milliyetlerin üzerinde, hepsini kapsayan bir ümmet siyaseti idi."*

Milliyetçilik, aynı topraklar üzerinde benzer koşulları paylaşan insanların, dışa karşı korunma ve dayanışma gereksinmelerini karşılayan bir ideolojidir. Toplum içindeki çıkar çatışmalarına alet edildiğinde tutucu, toplumun dışa karşı ortak yararlarını savunmak için kullanıldığında ilericidir. Başka bir deyişle, toplumdaki bir kesimin başka bir kesimi sömürmesini gözden saklamak amacıyla kullanıldığında tutucudur; ama o toplumun başka toplumlar veya başka toplumların içindeki bir kesim tarafından sömürülmesine karşı başvurulduğunda ilericidir.

İlerici milliyetçilik insancıldır; insanlara acı vermeye değil, onların acılarını dindirmeye yöneliktir. İlerici milliyetçilikte, insanları egemenlik altına almak değil, onları egemenlikten kurtarmak amacı vardır. İlerici milliyetçilik, bütün insanların öz-

gürlüğünü ve tüm toplumların eşitliğini savunur. İlerici milliyetçilik, bölücü değil, birleştiricidir. İlerici milliyetçilik, savaşçı değil barışçıdır; savaşı ancak gerektiğinde, yukardaki amaçlar uğruna kabul eder. İşte ilerici milliyetçilik, kemalist milliyetçiliktir. Bu nitelikleriyle de, çağdaş, evrensel ve kalıcıdır.

Cumhuriyetcilik

Kemalizmin ilkelerinden *"cumhuriyetçilik"*, bir anlamda milliyetçiliğin doğal sonucu gibi görülebilir. Eğer egemenlik ulusa ait ise, ülkenin kimler tarafından hangi kurallara göre yönetileceği de ulus tarafından belirlenecek demektir. Kemalist ideoloji içinde cumhuriyetçilik, giderek *"demokrasi"* ile bütünleşmekte, eşanlamlı hale gelmektedir. Cumhuriyetçilik aynı zamanda, siyasal iktidarın dinsel kökenli olmaktan çıkması, laikleşmesi, siyasal rejimin çağdaşlaşması demektir. Bu ilke, iktidarın dinsel kökenli olmaktan çıkmasıyla laiklik ilkesiyle, meşruluğun temelini halk desteğinin oluşturmasıyla da, halkçılık ilkesiyle yakından ilgilidir.

Mustafa Kemal'e göre, *"Yeni Türkiye Devleti"* bir halk devleti idi, halkın devleti idi. Oysa geçmişteki devlet, bir *"kişi devleti"* idi, kişilerin devleti idi. Cumhuriyet rejiminden ne anladığını ise şöyle açıklıyordu: *"Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk, on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır. ... Milli egemenlik esasına dayanan memleketlerde siyasi partilerin var olması tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur."* **Suna Kili**'nin de altını çizdiği gibi, kemalist cumhuriyetçilik anlayışı ulusçu, demokratik, özgürlükçü ve çoğulcuydu.

Cumhuriyet ile demokrasiyi ayrı düşünmeyen Atatürk, 1930'lar Avrupası'nda neredeyse yaygın olarak görülen baskıcı rejimlerin hepsini de eleştirmiştir. Faşist, komünist ya da mesleklerin temsiline dayalı korporatif sistemlerin Türkiye açısından özenilir olmadıklarını vurgulamıştır. Oysa o dönemde etrafındaki

birçok kişi, özellikle faşist-nazist modelden etkilenmişlerdi.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bile oldukça demokratik bir mecliste tartışılarak, zaman zaman sert biçimde eleştirilerek, denetlenerek yürütülmüş olması son derece önemli ve anlamlıdır. **Mustafa Kemal** bu tercihi yaparken, elbette ki harekete içte ve dışta belirli bir meşruluk kazandırmak amacıyla da hareket etmişti. Ama Kurtuluş Savaşı sonrasında izlediği yol da, demokrasinin O'nun açısından bir temel tercih sorunu olduğunu ortaya koyuyordu. Devrimin tehlikeye düşmesi nedeniyle zaman zaman sert önlemlere başvurmak zorunda kaldığı zaman bunu doğal saymıyor, *"Onlar ancak başka önlemlerle önüne geçilemeyecek büyük tehlikeler karşısında kalındığı zaman, zorunlu olarak onaylanır"* diyordu.

"Hiçbir totaliter rejim tasavvur edemeyiz ki, bir muhalefet yaratmak amacıyla kendiliğinden bir teşebbüste bulunsun" görüşünü savunan **Ergun Özbudun**'a katılmamak olanaksız. *Serbest Fırka*'nın kurulması aşamasında Atatürk'ün **Fethi Bey**'e yazdığı mektuplarda şu satırlar vardı: *"Büyük Millet Meclisi'nde ve millet önünde millet işlerinin serbest olarak münakaşası ve iyi niyet sahibi zatların ve fırkaların düşüncelerini ortaya koyarak milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri aşık ve taraftar olduğum bir sistemdir."* Kendi partisi içinde en sert muhalefete bile hoşgörü gösteren Atatürk, özgürlüklerin temel olduğu bir demokrasi anlayışına sahipti. Özgürlük anlayışı ise, sadece başkasına zarar vermemek anlamında bir *"negatif özgürlük"* anlayışıyla da sınırlı değildi. İnsanın kendi yeteneklerini geliştirmesi anlamındaki bir çağdaş özgürlük anlayışını daha 1930'larda savunmaktaydı.

Atatürk'ün yaptığı ve yapmaya özen gösterdiği bazı şeyler var ki, günümüzün *"katılmacı"* demokrasi anlayışına daha o zamanlar, sezgileriyle benimsediğini düşündürmektedir. (Bu açıdan, örneğin *12 Eylül* Anayasası'nın demokrasi anlayışından çok daha ilerdedir): Dünya'da ilk kez bir bayram çocuklara armağan edilmiş ve o vesile ile onlara, ülkenin gelecekteki sahipleri oldukları bilinci aşılanmaya çalışılmıştır. *23 Nisan* günleri ço-

cukların, kentlerindeki önemli kamu görevlilerinin makamlarına oturmalarının, onların görevlerini geçici olarak devralmış gibi davranmalarının, bir oyun havasının ötesinde anlamı olduğu açıktır. Belki gene ilk kez, bir önder, devrimini gençlere emanet etmiş ve onlardan, gerektiğinde ülkede siyasal iktidara sahip olanlara karşı çıkmalarını istemiş, 1924'te seçmen yaşını 18'e indirmiştir. Daha o yönde hiçbir istek, hiçbir gereksinme yokken, Türk kadınına siyasal hak ve özgürlüklerini –demokrasinin anayurdu sayılan bazı batı ülkelerinden önce– veren, kadının siyasal yaşamda ağırlık kazanmasına çaba gösteren de Atatürk'tür.

Atatürk bununla da yetinmemiş, gerçekleştirdiği büyük *"kültür devrimi"* açısından önem taşıyan kurumların bağımsız ve demokratik bir yapıya sahip olmalarına özen göstermiştir. Herşeyin devlet içinde ve "devlet için" olduğu faşizmin yükselme döneminde bile, *Türk Dil ve Tarih Kurumları* siyasal iktidardan bağımsız birer dernek olarak kurulmuş ve yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Atatürk onların parasal bağımsızlığını sağlayabilmek için, kendi mal varlığını sürekli bir destek olarak kullanmaktan çekinmemiştir. Yurdu bir kültür ağı gibi saran 404 *"Halkevi"* ile dört bin kadar *"Halkodası"* da, kâğıt üzerinde tek partiye bağlı olmakla birlikte, büyük ölçüde bağımsız ve demokratik bir yapıya sahip kılınmışlardır. Bunlar, *"kitle örgütleri"*nin kötü gözle görüldükleri 1980'lerin Türkiye'sinden yarım yüzyıl önceki kemalist ideolojiyi yansıtan somut örneklerdir.

Mustafa Kemal, demokrasinin herşeyden önce bir özgürlük sorunu olduğuna inanıyor ve şöyle diyordu: *"İrade ve egemenlik milletin tümüne aittir ve ait olmalıdır. Demokrasi sosyal yardım veya iktisadi teşkilat sistemi değildir. Demokrasi maddi refah meselesi de değildir. Böyle bir nazariyat vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı amaçlar. Bizim bildiğimiz demokrasi siyasidir. Onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki muhakemesi sayesinde siyasi hürriyeti sağlamaktır. Türk demokrasisi Fransa ihtilalinin açtığı yolu takipetmiş, ama kendisine özgü niteliği ile gelişmiştir. Zira her millet devrimini toplumsal ortamın baskı ve ihtiyacına göre (...) yapar. Demokra-*

si prensibi, ulusal egemenlik şekline dönüşmüştür. Bir ulusu oluşturan bireylerin o ulus içinde, her çeşit özgürlüğü, yaşamak özgürlüğü, çalışmak özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü güven altında bulunmalıdır."

Halkçılık

Mustafa Kemal'in demokrasi anlayışı, kemalizmin en önemli ilkelerinden olan *"halkçılık"*tan da soyutlanamaz. Atatürk başlangıçta halkçılığı şu şekilde tanımlıyordu: *"Bugünkü varlığımızın asıl niteliği milletin genel eğilimlerini isbat etmiştir. O da halkçılıktır, halk hükümetidir, hükümetlerin halkın eline geçmesidir."* Ama zamanla bu ilkenin de içeriği gelişti ve *Halk Partisi*'nin programlarında üç ögeyi içermeye başladı: Siyasal demokrasi, yasalar önünde eşitlik, sınıf çatışmalarının kabul edilmemesi ve toplumun dayanışma içerisinde gelişmesi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde girişilen reformlar hep devleti kurtarmak amacına dönüktü. Oysa Mustafa Kemal, halka güç kazandırmadan, halka dayanıp onun yaratıcı gücünden yararlanmadan çağdaş bir topluma ulaşılamayacağının bilincindeydi. 1922'de Meclis kürsüsünden şunları söylüyordu: *"Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür... Diyebilirim ki, bugünkü yıkım ve yoksulluğun biricik nedeni bu gerçeğin gafili bulunmuş olmamızdır. Gerçekten, yediyüz yıldan beri dünyanın çeşitli ülkelerine göndererek, kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yediyüz yıldan beri emeklerini ellerinden alıp savurduğumuz ve buna karşılık her zaman aşağılama ve alçatma ile karşılık verdiğimiz ve bunca özveri ve bağışlarına karşı iyilik bilmezlik, küstahlık, zorbalıkla uşak durumuna indirmek istediğimiz bu soylu sahibin önünde büyük bir utanç ve saygıyla gerçek durumumuzu alalım."*

Mustafa Kemal, gene *Kurtuluş Savaşı* yıllarında Meclis önünde yaptığı bir konuşmada, halkçılığın toplumsal-ekonomik içeriğini şöyle açıklıyordu: *"Toplumsal uğraş yönünden düşündüğümüz zaman, biz yaşamını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan kim-*

seleriz, zavallı bir halkız! Kendimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya zorunlu olan bir halkız! Bundan ötürü her birimizin hakkı vardır. Yetkisi vardır. Fakat çalışmakla bir hakkı elde ederiz. Yoksa arka üstü yatmak ve yaşamını çalışmaktan uzak geçirmek isteyen kişilerin bizim toplumumuz içerisinde yeri yoktur. O halde söyleyiniz baylar! Halkçılık toplumsal düzenini emeğine, hukukuna dayatmak isteyen bir toplumsal uğraştır."

Kemalizm, seçkinciliğe karşı bir ideolojidir. Halkçılık ilkesinden hareketle yapılan birçok reform, Osmanlı geleneğinin ürünü olan seçkin-halk ikilemini aşmaya yöneliktir. Bu amaçla girişilen en önemli atılımlardan birisi, *"Türk dilini yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak"* amacıyla gerçekleştirilen *"dil devrimi"*, yani dilde arılaştırma çabalarıdır. Sadece seçkinlerin anladığı Arapça-Farsça yüklü *Osmanlıca* terkedilmiş, türetme ile zenginleştirilmiş Türkçe yazı ve bilim dili olmaya başlamıştır. Aslında öğrenilmesi güç olan eski yazının yerine latin alfabesinin kabulü, halkın eğitimini kolaylaştırmak amacını da taşımıştır.

Kemalist halkçılık, "ayrıcalıksız, sınıfsız" bir toplum öngörüyordu. Fakat bu, toplumsal sınıfları kaldırmayı amaçlayan marksist anlayışı yansıtmıyordu. *Kurtuluş Savaşı* Türkiye'sinde marksist anlamda bir *"egemen sınıf"* ve işçi sınıfı bulunmadığı varsayımından hareket etmekteydi. Öyleyse varolmayan bir sınıf çatışması ve ayrıcalıklı toplum kesimleri yaratılmamalıydı. Ekonomik gelişmeyi sağlamak için toplumdaki tüm olanaklar değerlendirilmeye çalışılırken bu beklentiye ters düşen bir durumun doğması, kemalizmin, Suna Kili'nin vurgulamaya özen gösterdiği bir temel özelliğinin gözden kaçmasına neden olmamalıdır: *"Atatürkçülük, herhangi bir sınıfın egemenliğini reddeden, ılımlı toplumculuğu öngören, her türlü sömürüye karşı bir dünya görüşüdür. Atatürkçü halkçılık, yönetimde, siyasada, kalkınmada, gelirlerin dağılımında, devlet ve ulus olanaklarının kullanılmasında halk yararının gözetilmesini amaçlar."*

"Peki halk nedir?" sorusunun yanıtını ise biz verelim: Halk,

ayrıcalıklara sahip bulunmayan toplum kesimlerinin toplamıdır!

Devrimcilik

Kemalist "devrimcilik" ilkesi, halkçılıkla ve hatta demokrasi anlayışı ile iç içe bir anlam taşır. **Mustafa Kemal**'in 1923'te Konya'daki bir konuşmasında yer alan şu cümleler, O'nun nasıl bir devrimcilik anlayışından hareket ettiğini, hiçbir yanlış anlamaya yer vermeyecek kadar açık bir biçimde sergilemektedir: *"Bozuk zihniyetli milletlerde büyük çoğunluk başka hedefe, aydın denen sınıf başka zihniyete sahiptir. Aydın sınıf telkinle, aydınlatma ile büyük çoğunluğu kendi amacına göre ikna etmeyi başaramayınca, başka yollara başvurur. Halka zorbalık etmeye başlar. Başarıya ulaşmak için, aydın sınıfla halkın zihniyet ve hedefi arasında tabii bir uyum olması gerekir. Yani aydın sınıfın halka telkin edeceği ilkeler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı. Bu halk bir defa karşısındakinin samimiyetle kendilerine yardımcı olduklarına inanırsa her türlü hareketi derhal kabule hazırdır. Bunun için gençlerin herşeyden evvel millete güven vermesi gereklidir."*

Bu, seçkinciliği açıklıkla yadsıyan, halkla bütünleşmeye ve dolayısıyla demokratik yöntemlere büyük önem veren bir devrimcilik anlayışıdır.

Kemalist devrimcilik anlayışının iki yanı bulunduğunu söyleyebiliriz. Birinci yanı eski düzenin geçerliğini yitirmiş kurumlarını yıkıp, yerlerine çağın gereksinmelerini karşılayacak kurumları koymakla ilgilidir. Ama kemalizm bununla yetinmemekte, devrimciliği aynı zamanda sürekli olarak yeniliklere, değişmelere açıklık biçiminde anlamakta ve kalıplaşmaya karşı çıkmaktadır.

Atatürk, devrimcilik ilkesinin birinci ögesini şöyle tanımlıyordu: *"Devrim, Türk milletini son yüzyıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine, ulusun en yüksek medeni gereklere göre ilerlemesini temin edecek yeni kurumları koymuş olmaktır."* Atatürk, yaptığı devrimin ülkeye kazandırdıklarının

korunmasını elbette ki devrimcilik ilkesinin bir gereği sayıyordu. Ama O'nun açısından sorun o noktada bitmiyordu. Koşulların değişeceğinin, değişen koşulların yeni kurumları, yeni atılımları gerektireceğinin bilincindeydi. Bu nedenledir ki, kemalist ideolojinin kalıplaşmasına, bir anlamda devrimin dondurulmasına karşıydı. Koşullara koşut olarak sadece kurumların değil, düşüncelerin de değişmesinin gerekliliğini biliyordu. İşte bu nedenledir ki, kemalizmin devrimcilik ilkesi, aynı zamanda bir *"sürekli devrimcilik"* anlayışını da yansıtmaktadır.

En ilerici kurumlar bile, koşullar içinde eskir. En ileri bir devrimin *"bekçiliği"* ile yetinenler, günün birinde değişen koşulların gerisinde kalmaktan, tutuculaşmaktan kurtulamazlar. Kemalizmin bu sürekli devrimcilik anlayışını benimsemeden, sadece Mustafa Kemal'in sağlığında gerçekleştirdiklerinin bekçiliği ile yetinenleri *"kemalist"* ya da *Atatürkçü* saymak olanaksızdır. **Suna Kili**, *"Devrimcilik kalıplaşmayı, durağanlığı, köhneleşmeyi, işlevini kaybetmeyi, çağın, toplumun gerisinde kalmayı önlemek, dinamik bir devrim anlayışını sağlamak ve sürdürmek için konmuştur."* derken haklıdır. **Emre Kongar** da, aynı gerçeği şöyle ifade etmektedir: *"İkinci anlamda devrimcilik, Türk Devrimini, temel ilkeleri yönünde ileri götürme görevini içeriyordu. Yalnız mevcudun ve gerçekleştirilenin korunması ile yetinilmeyecek, Türk Devrimi, zamanın gereklerine ve çağdaş gelişmelere göre, temelinde yatan ilkeler doğrultusunda daha da ileriye götürülecekti."*

Devletçilik

Kemalizmin *"devletçilik"* ilkesini de, halkçılık ilkesi ile bağlantılı olarak değerlendirmek gerekir. Yoksul, yüzyıllardır ihmal edilmiş olan halk nasıl kalkınacak ve hakettiği çağdaş yaşam düzeyine ulaşacaktır? Batı'nın gelişmiş toplumlarının nasıl bir yoldan geçerek o noktaya geldikleri biliniyordu. Bir yandan kendi halklarını, öte yandan geri kalmış ülke halklarını sömürerek bir sermaye birikimi oluşturmuşlardı. Türkiye'nin kendisi geri kalmış bir ülkeydi. Halkın sırtından bir sermaye biriki-

mi oluşturulmasına, onun birkaç kuşak daha yoksul tutulması pahasına bir kalkınmaya ise *"halkçılık"* anlayışı karşıydı.

1923-1930 arasında, kalkınma için gerekli yatırımları yapması özel girişimlerden beklendi. Ama bu işlevi yerine getirmeye özel kişilerin ne yeterli parası, ne yeterli deneyimi, ne de yeterli teknik bilgisi vardı. Dünya'yı sarsan *1929 ekonomik bunalımı* ise, liberal ekonomi politikalarının tam bir başarısızlığını vurguluyordu. Kemalizm, ülkeyi kalkındırmak, halkı çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak için *"devletçilik"* ilkesini benimsedi. Böylece hem üretim arttırılacak, sanayi gerçekleştirilecek, hem de hakça bir dağıtım yapılacak ve ekonomik gücü kullanan bir sınıfın halkı ezmesine olanak verilmemiş olacaktı.

Kemalist tek partinin programında 1935 yılında yapılan son düzeltmelerden sonra, devletçilik ilkesi şöyle tanımlanıyordu: *"Özel çalışma ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi gelişmişliğe eriştirmek için, milletin genel ve yüksek yararlarının gerektirdiği işlerde, özellikle iktisadi alanda devleti fiilen ilgilendirmek önemli esaslarımızdandır. İktisat işlerinde devletin ilgisi fiilen yapıcılık olduğu kadar, özel girişimleri teşvik ve yapılanları düzenleme ve denetlemektir".*

Kemalist devletçilik anlayışının, bütün üretim araçlarını devletin elinde toplamayı öngören marksizm ile kuşkusuz ki hiçbir ilgisi yoktur. Hızlı bir ekonomik büyümeyi sağlamak için devletin lokomotif görevini üstlenmesi anlamına geliyordu. Devlet ekonomiye yön verecek, kıt kaynakların akılcı kullanımını planlayacaktı. Devlet özel girişimcilerin ilgilenmediği, başarılı olamadığı ya da kamu yararı gördüğü alanlarda yatırım ve işletmecilik yapacaktı.

Türkiye başlangıç aşamasında devletçiliğin iki büyük yararını gördü: Bir yanda, özellikle altyapı ve sanayi yatırımları sayesinde oldukça hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirilirken; öte yanda, sanayileşmenin devlet eliyle oluşumu sayesinde, *Türk işçisi* Batı'daki örnekleri gibi insancıl olmayan koşullar içinde birkaç kuşağının feda edildiğini görmedi. 1929-1939 arasındaki

on yılda dünya sanayi üretimi yüzde 19 artarken, Türkiye'de sanayi üretimi artışı yüzde 96' yı buldu. *Sovyetler* Birliği ve *Japonya* dışında hiçbir ülke, bu alanda *Türkiye*'den daha hızlı bir büyüme sağlayamadı. Giderek oluşmaya ve büyümeye başlayan sanayi işçisi sınıfı nasıl hiçbir mücadele vermeden seçme ve seçilme haklarını elde ettiyse; gene kan dökülmesine, kuşaklar boyu süren büyük acılar çekilmesine gerek kalmadan insancıl çalışma koşullarına kavuştu. Kemalist "sürekli" *devrimcilik* anlayışını daha sonra sürdürenler, sendikalaşma, grev ve toplu sözleşme gibi hakları vermek için de işçi sınıfının rejimi zorlamasını beklemediler. (Ama uğrunda savaşım vermeden elde edilen hakların yeterince bilincinde olunamadığını daha sonraki deneyimler göstermiştir. İşçi sınıfı, ancak elinden alındığı ya da kısıtlandığı zaman, sahibolduğu hakların ve özgürlüklerin önemini yeterince kavrayabilmiştir. Demokrasinin beşiği sayılan ülkelerde bile, işçilerin seçme hakkını elde etmek için nasıl uzun ve kanlı savaşımlar verdiği unutulmamalıdır!)

Laiklik

Altı ok ile simgeleştirilen kemalist ilkeler içerisinde, Atatürk'ün kuşkusuz ki, en önem verdiği ilkelerin başında belki de *"laiklik"* geliyordu. **Mustafa Kemal,** ülkenin koşullarının daha hiç hazır olmadığı bir aşamada bile çok partili düzene geçiş için sakınca görmezken, tek bir koşul ileri sürmüştü: Laiklikten ödün vermemek! *Serbest Fırka*'nın önderliğini üstlenecek olan **Fethi Okyar**'a yazdığı ve daha önce de sözünü ettiğimiz mektubunda şu satırlar dikkati çekiyordu: *"Memnuniyetle tekrar görüyorum ki, laiklik esasında beraberiz. Zaten benim siyasi hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur."*

Bir çağdaşlaşma ideolojisi olarak kemalizm açısından laiklik, demokrasi anlamındaki cumhuriyetçiliğin de, milliyetçiliğin de, devrimcliğin de, ve hatta halkçılığın da ön koşulu olduğu için bu ölçüde önem taşımaktadır. Demokrasinin ön koşuludur; çünkü laiklik olmadan gerçek bir düşünce özgürlüğü, gerçek bir özgür seçim olamaz. (Bütün dünyada özgürlük ve demokrasi rüz-

garları eserken, baskı rejimleri birbiri peşisıra yıkılırken, bundan en az etkilenenin –laikliği kabul edememiş– müslüman ülkeleri oluşu raslantı mıdır?) Milliyetçiliğin ön koşuludur; çünkü laiklik olmayan yerde önem taşıyan öge ulus değil, inananların oluşturduğu *"ümmet"*tir. (Bu anlayış içinde örneğin Arap ve İranlı, müslüman Türk ile aynı toplumun bir parçası sayılırken, hıristiyan Türk olan *Gagauzlar* (Gökoğuzlar), Türkçe ko-nuştukları ve çok daha ortak kültürel özellikler taşıdıkları halde *"yabancı"* sayılacaklardır.) Devrimciliğin ön koşuludur; çünkü laikliği kabul etmemiş bir toplumda bilimin ve çağın gereklerinin gerisinde kalmış kurumları değiştirmenin tartışılması bile genellikle olanaksızdır. Halkçılığın ön koşuludur; çünkü din temeline dayalı bir devlette ağırlığı ve önceliği olan halk değil, dinsel seçkinlerdir.

Tarih boyunca hemen tüm devrimciler, din ile değil, ama bir kısım din adamları ile karşı karşıya gelmişlerdir. Çünkü eski düzenle çıkarları bütünleşmiş olan bir din adamları kesimi, köklü değişimlere hep karşı çıkmış, dini bir siyasal amaç için kullanarak kitleleri etkilemeye çalışmışlardır. Kendilerinin etkisini ve ağırlığını azaltacak her girişimi de *"dinsizlik"* olarak nitelendirmekten çekinmemişlerdir. Sultanın ve düşmanın çıkarları ile bütünleşerek, Kurtuluş Savaşı sırasında **Mustafa Kemal**'in idam fermanını çıkaranlar gene bu tür din adamları olmuştur.

Fransa'daki müslümanların manevi önderi **Şeyh Abbas,** Türk toplumunun dışından bir gözlemci olarak, bu konuda şöyle diyor: *"Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde din adamları çok olumsuz roller oynadılar. Mustafa Kemal din adamlarının hatalarını ve yarattıkları tehlikeyi anladığı için devrimine önce onlardan başladı. O din adamlarının cehaletinden korkmakta, onların ülke için tehlike yarattıklarını düşünmekte haklıydı. Onun savaş açtığı din adamlarının tanıttıkları, savundukları İslam ile gerçek İslam arasında dağlar kadar fark vardı. Türklerin babası, dünyaya hakim bir Osmanlı İmparatorluğu'nu çökmüş, parçalanmış haliyle buldu. Bu koca imparatorluğun çöküşüne de*

İslam'ın yanlış tanınması, yanlış yorumlanması neden olmuştu. Atatürk cehalete karşı savaştı, İslam'a karşı değil..."

Atatürk din ile ilgili görüşlerini aslında açık bir biçimde ortaya koymuştu: *"Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkan yoktur. Yalnız şurası var ki, din Allah ile kul arasındaki bağlılıktır. Softa sınıfın din simsarlığına müsaade edilmemelidir. Dinden maddi menfaat temin edenler iğrenç kimselerdir. İşte biz bu vaziyete karşıyız ve buna izin vermiyoruz. Bu gibi din ticareti yapan insanlar saf ve masum halkımızı aldatmışlardır. Bizim ve sizlerin asıl mücadele edeceğimiz ve ettiğimiz bu kimselerdir. Hangi şey ki akla, mantığa, halkın menfaatine uygundur; biliniz ki, o bizim dinimize de uygundur. Eğer bizim dinimiz aklın mantığın uyduğu bir din olmasaydı, mükemmel olmazdı, son din olmazdı."*

Mustafa Kemal, islam dininin zamanla özünden uzaklaştığını, birçok yabancı ögenin –yorumlar ve boş inançlar olarak– işin içine girdiğini düşünüyordu. Çağdaş olmanın inançsızlıkla hiçbir ilgisi bulunmadığı kanısındaydı, ama bilerek, mantığını kullanarak unanmalıydı. Şöyle diyordu: *"Türkler dinlerinin ne olduğunu bilmiyorlar. Bunun için Kuran Türkçe olmalıdır. Türk Kuran'ın arkasından koşuyor; fakat onun ne dediğini anlamıyor. Benim maksadım, arkasından koştuğu kitapta ne olduğunu Türk anlasın."*

"Laiklik" ile ilgili bölümde anlattığımız gibi, müslüman Türk halkı, Kuran'ı kendi dilinden okuyup anlama olanağına ancak laik cumhuriyet rejimi sayesinde kavuştu. *Türkçe Ezan* gene aynı ortamda gerçekleşti; ama çok partili siyasal sisteme geçildikten sonra, tutucu, kemalizme karşı güçlere verilen bir ödün olarak ortadan kalktı.

Kemalizm, sırasıyla siyasal sistemi, hukuk sistemini, eğitim sistemini ve kültürü laikleştirdi. Bir islam ülkesindeki ilk laik devlet böylece doğdu. Çok sayıdaki müslüman ülke içinde tek çağdaş demokratik bir hukuk devletine sahip ülke *Türkiye* ise, bunun laiklikle bağlantısı olmadığını öne sürmek elbette ki olanaksızdır. Petrol gibi büyük ve kolay gelir kaynaklarına sahip

olmadığı halde, Türkiye'nin müslüman ülkeler içinde en sanayileşmişi, en ileri teknolojiye ve çağdaş ekonomiye sahip bulunanı oluşu da ayrıca düşündürücüdür!

Yeni İnsan

*Geri kalmış ülkeler*in genellikle kıt olan kaynakları içinde en bol malzeme insandır. Üstelik diğer kaynakları harekete geçirebilecek güç de gene o insan ögesidir. Bu nedenle, geri kalmış ülke devrimleri, her şeyden önce insanı değiştirmeye, daha etkili daha bilinçli bir *"yeni insan"* yaratmaya yönelik, insanın düşünüş ve davranış biçimlerini değiştirmeye yönelik bir *"kültür devrimi"* olmak zorundadır. Geri kalmış ülke devrimcileri, bu yeni insanı yaratabildikleri ölçüde başarıya ulaşırlar.

Hiç kuşku yok ki, **Mustafa Kemal**, tarihin tanıdığı en cüretli, en büyük ve kapsamlı kültür devriminin baş mimarıdır. Dilde, dinde, hukukta, yazıda, giyside, eğitimde, tarihte yaptığı reformlar; bazıları bugün biçimsel görünse bile, inanılmaz boyuttaki bir kültür devriminin, bir bütün içinde çok anlamlı olan parçalarıdır. *Osmanlı İmparatorluğu* içinde dili ve tarihi unutturulmuş, kendine güvenini yitirmiş bir halktan, çağdaş, başı dik, kendisiyle gurur duyan bir ulus yaratabilmiş olmanın ne büyük ve zor bir sonuç olduğunu bugün takdir edebilmek zordur.

Napolyon, *"Süngülerle herşey yapılabilir, ama üzerine oturulamaz."* diyor. Bunun sosyolojik anlamı açıktır. Hiçbir toplumsal hareket, dayandığı toplum kesimlerinin olanaklarını aşamaz. Her önder, ne kadar büyük olursa olsun belirli bir toplusal tabana dayanmak zorundadır ve dayandığı, dayanmak zorunda kaldığı o toplumsal tabanın gücünü ne ölçüde harekete geçirebilirse, o ölçüde başarılı sayılır.

Mustafa Kemal'in, birinci hedef olarak ulusal bağımsızlığı sağlayabilmek için dayanabileceği güçler belliydi: Asker-sivil bürokratlar, ulusal nitelikli ama oldukça zayıf bir kentsoylu kesimi ve büyük toprak sahipleri. Bunun dışında güç alabileceği, örneğin bir işçi sınıfı yoktu. *Ulusal bağımsızlık* hareketini örgütleyip sonu gelmeyen savaşlardan yorgun düşmüş Anadolu köylü-

sünü harekete geçirirken bu sacayağına dayanmak zorundaydı. Topluma, yirminci yüzyılın sonlarında bile hiçbir islam ülkesinin ele almaya cesaret edemediği dönüşümleri kabul ettirebildi. Ama örneğin sıra *"toprak reformu"*na geldiğinde, başaramadı. Çünkü geçmişte dayanmak zorunda kaldığı, hareketinin tabanında yer alan güçlerden biri de *"toprak ağaları"* idi. Kemalizmin başardıklarını ve başaramadıklarını, 1920'lerin Türkiyesinin toplumsal-ekonomik koşullarını ve içinde bulunduğu dünyanın özelliklerini gözönüne almadan yapılan bir değerlendirme bilimsel olamaz.

Fransız araştırmacı **François Georgeon** şunları yazıyor: *"Kemalizm, Avrupa dışında güçlü yankılar uyandırdı. Bugün Üçüncü Dünya adını verdiğimiz, Latin Amerika'dan Uzakdoğu'ya kadar uzanan alanda, Türkiye'nin 1919'dan sonraki atılımı ve uygulanan reformlar çoğunlukla tutku dolu bir dikkatle izlendi. Bağımsızlığı kazanmak, ekonomik-sosyal kalkınmayı sağlamak için uygulanacak reçetelerle ilgili olarak Kemalizmden alınacak dersler araştırıldı."*

İran'lı muhaliflerden, Halkın Mücahitleri örgütünün önderi **Mesut Racavi** ise bir Türk gazetecisine şöyle diyor. *"Ben istemez miyim İran da Türkiye gibi laik bir müslümanlar ülkesi olsun? Ama benim ülkem sizinkinden yüzyıllarca geri kaldı. Bize Atatürk gibi bir önder lazımdı, Şah geldi. Siz çok şanslı bir ülkenin çocuğusunuz..."*

(Siyasal Sistemler, 1991, s. 94-109)

İkinci Bölüm

DEMOKRATİK SOL-SOSYAL DEMOKRASİ ÜZERİNE

ÖNEMLİ OLAN KEDİNİN RENGİ Mİ?

Haftada bir yazmanın azizliği. Hep güncel iç olaylar ağır bastı ve "Nasıl olsa güncelliği geçmez" diyerek ertelediğim çağın en önemli siyasal olayını bir türlü köşeme getiremedim. Sosyalizm ya da Türkçe karşılığıyla "toplumculuk" öldü mü, yaşıyor mu?

Önce sosyalizmi doğru tanımlamalı ki, ölüp ölmediğine karar verelim. Yirmi yıl önce "Sosyalizm nedir?" diye sorsanız, hemen tüm solculardan şu yanıtı alırdınız:

– Sosyalizm, üretim araçlarının mülkiyetinin devlette olduğu bir sistemdir.

Amaç ile aracın bu kadar güzel karıştırıldığı bir yutturmacayı, o zamanlar bazı solculara anlatmak olanaksızdı. Aslında üretim araçlarının özel mülkiyet konusu olmaktan çıkarılması, sadece sosyalizme ulaşmak için öne sürülen bir "yol"du.

Bu yol birçok toplumu geri kalmışlıktan kurtardı. Ama sosyalizme götüremediği gibi, sosyalizmin "olmazsa olmaz" koşulu olan demokrasiyi de gerçekleştiremedi.

Üretime devletin egemen olduğu Sovyet işçisi, özel kesim için çalışan bir İsveç işçisi kadar bile kaderi üzerinde söz sahibi olamadı.

★ ★ ★

Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde, 1986'dan bu yana yaşanan başdöndürücü değişme neyi gösteriyor?

"Merkezi zorunlu planlama + devlet mülkiyeti + tek parti diktatörlüğü" olarak özetleyebileceğimiz "komünizm"in öldüğünü.

Bu model, ekonomik ve toplumsal açıdan geri kalmış bir toplumun ürünüydü. Tıpkı 1920'lerin Tükiye'sinde olduğu gibi; kıt kaynaklar, zorunlu bir planlamayı ve devletin girişimciliğini kaçınılmaz kılıyordu. Yoksul, eğitim düzeyi çok düşük yığınlara "bilinçli öncüler"den oluşacak bir tek partinin yol göstermesi gerekiyordu.

Partinin "hücre"lere dayalı otoriter yapısı ise, Çarlık Rusyası'nın baskılarının yarattığı doğal bir sonuçtu.

Zamanla ülkeler sanayileşti. Kaynaklar arttı. Gelişmeyi zorlaştıran hantal bir bürokrasi doğdu. Rekabetsizlik, kalitesizliği ve hizmette yetersizliği getirdi.

Komünizmin sayesinde yükselen eğitim düzeyi ise, bir avuç kişinin öncülüğünü ve ayrıcalığını anlamsız kıldı.

Marx, devrimi, altyapı değiştiği halde değişmemekte direnen üstyapı kurumlarının, altyapıya uygun olarak yeniden biçimlenmesi şeklinde anlamıştı. Oysa Sovyet Devrimi, –tıpkı Kemalist Devrim gibi– bu modele uygun değildi. Tam tersine, geleceğin üstyapısı kurularak, ona uygun bir altyapının oluşumunun hızlandırılması hedeflenmişti.

Eski komünist rejimler, asıl şimdi "Marksist anlamda" bir devrim yaşıyorlar. Asıl şimdi değişen altyapıya uygun yeni bir üstyapının ve bu arada yeni bir siyasal sistemin kurulmasına tanık oluyoruz.

★ ★ ★

Nedir sosyalizmin amacı?

Toplumsal ayrıcalıkların bulunmadığı bir düzen!

Bu amaca belki hiçbir zaman tam anlamıyla ulaşılamayacaktır. Ama o amaca yaklaşıldığı ölçüde sosyalizm yolunda ilerlendiği, toplumcu bir sistemin yürürlükte olduğu söylenebilir.

Bir yanda toplumsal adalet, öte yanda emeğin ve toplumsal çıkarların önceliği. İşte sosyalizmin iki temel ölçütü budur!

Toplumsal ayrıcalıkları azaltmanın yolu, gücün paylaştırıl-

masından, -ister özel, ister kamu- belirli ellerde birikmesinin önlenmesinden geçer.

Özel girişimciliğin, kamu girişimciliğinin, kooperatif girişimciliğin birbirlerini tamamlamasından ve dengelemesinden geçer...

Asıl önemli olan sonuçtur; yoksa o sonuca ulaşmak için kullandığınız araç değil.

Çinliler doğru söylemişler: "Kedinin siyah ya da beyaz olması fark etmez; önemli olan fare yakalamasıdır..."

(Cumhuriyet, 1 Mart 1992)

SOSYAL DEMOKRASİ KAZANÇLI, SOSYAL DEMOKRATLAR KAYIPLI...

Siyasal yaşamımızda çok sağlıklı bir oluşum var.

DYP ve ANAP, dinci kesimin oylarından arınmaya başladı. Buna karşın, bu kesimin oylarının RP'de toplanma eğilimi, bu partinin oy patlaması yapmasını sağlayamadı (üç partinin oy toplamları ortada). Geçmiş seçimlerin tersine, 20 Ekim öncesinde kullanılan propaganda malzemeleri arasında "din" çok gerilerde kaldı. RP bile sloganlarında arı Türkçe kullanmaya, başı açık kadın izlenimini veren resimlerden yararlanmaya, geriye değil ileriye dönük bir parti izlenimini yaratmaya çalıştı.

MÇP faşizan çizgiden uzaklaştı. Demokrasinin erdemlerini kabul etmeye başladı. Milliyetçi-tutucu bir çizgiye yerleşti.

ANAP "zenginseverlerin partisi" olurken, DYP daha da bozulan toplumsal dengelerin yarattığı tepkilerin meyvesini toplamayı başardı. Demirel bir yandan kırsal kesimin ılımlı sağ oylarını korudu, öte yadan laik-demokratik-toplumsal adaletçi kesimlerinin beklentilerine yanıt vermeye çalıştı.

Hemen tüm partiler, uzlaşmacı-demokratik bir çizgide buluşurken bundan sosyal demokrasi kazançlı, ama sosyal demokrat partiler zararlı çıktılar.

★ ★ ★

Bu ortamı yaratan nedenler belli.

Oldukça hakça bir gelir dağılımını ve hızlı bir sanayileşme-

yi sağlayan, toplumun genel eğitim düzeyini yükselten Marksist diktatörlükler tıkandılar. Ekonomik gücün tek elde toplanması, bir noktadan sonra zararlı sonuçlar doğurmaya başladı.

Yarı-feodal, eğitim düzeyi çok düşük bir toplumda, en bilinçli ögelerden oluşan öncü bir gücün diktatörlüğünün gerekçesi vardı. Ama eğitim düzeyi yüksek bir sanayi toplumu için bu model bir ayak bağıydı.

Komünizmin ipoteğinden kurtulan sosyal demokrasi rahatladı. Komünizm korkusundan yararlanan faşist tepki zayıfladı. Demokrasi ve özgürlüğün evrensel değerler oluşturduğu kanısı güçlendi.

Türkiye dahil, belirli bir demokrasi deneyimi olan ülkelerde, iki uçta yer alan seçmenlerin sayısı azalırken, siyasal yelpazenin ortasına yönelenler kalabalıklaştı. Kavga değil uzlaşma prim yapar oldu. Siyasal ve ekonomik düzeyde ideolojik farklılıklar daralırken, partiler arasında benzerlikler genişledi.

Benzer şeyler söyleyen partiler arasında seçim yapmak gündeme gelince de önderin önemi çok arttı. Bundan –önderin neredeyse tek başına yüzde 11 dolayında oy toplama mucizesini gösterdiği DSP örneğinin kendine özgünlüğü bir yana bırakılacak olursa–ençok DYP ve ANAP yararlandı.

★ ★ ★

DYP-SHP iktidarının programındaki sosyal demokrat rengin ağırlığını görmemek olanaksız. Buna bir de iktidar dışındaki DSP'yi eklerseniz, seçimlerden asıl kazançlı çıkanın sosyal demokrasi olmadığını kim ileri sürebilir?

Sosyal demokrasi kazanırken niçin sosyal demokrat partilerin bu uygun ortamdan yeterince yararlanamadığı, günlerdir Cumhuriyet'in sayfalarında tartışılıyor.

Bir partinin oy alması için çıkarlarını ve dünya görüşünü temsil etmek istediği bir kitlenin varlığı yetmez. Hatta o kitlenin gereksinmelerini karşılayacak tutarlı bir programa sahip olması da yetmez. Getirdiği çözümlerin inandırıcılığı kadar, yapısal inandırıcılığı da önemlidir.

1973'te Ecevit, ondan on yıl sonra Özal, önerdikleri çözümlere

halkı inandırarak "umut" oldular ve "karizma" kazandılar.

Ama Türkiye benzeri toplumlarda, partinin yapısal inandırıcılığı çok kez programının inandırıcılığının önüne geçer. Kadrosuyla birlikte öndere güven duyanlar, onun önerdiği ve çoğunlukla kendisinin bilmediği çözümlere de "peşinen" güven duyma kolaylığını seçerler.

Ecevit, programı ve kişiliğiyle inandırıcı. Ama DSP, sürekli değişen ve bir süre sonra en ağır eleştirileri yöneltmeye başlayan ikinci, üçüncü adamlarıyla güven vermiyor. Eski genel başkanına bile söz hakkı tanımayan yapısıyla inandırıcı değil.

Yapısal inandırıcılık SHP'de de yok. DSP aşırı teksesli olduğu için inandırmakta zorluk çekiyor. SHP ise aşırı çoksesli olduğu için. Her altı ayda bir önderin ve yönetim kadrolarının değişme olasılığının olduğu bir yapı nasıl inandırıcı olabilir ki?

★ ★ ★

Demirel, sosyal demokrat bir partiyi yanına alıp, sosyal demokrat bir programla kendine bu kesimden daha geniş bir seçmen tabanı sağlama peşinde olabilir. Böyle bir hesap içinde olmak onun hakkıdır.

Ama unutmamalı ki, seçmen programa değil yapılana göre oy verir. Örneğin milli eğitimdeki çağdışı kadrolaşmayı koruyacak bir DYP kanadının, gelecek seçimlerde laik eğilimli seçmene söyleyecek sözü kalmaz. Oysa kendi programının DYP tarafından da benimsendiğini öne süren SHP, bunu bakanlarının uygulamalarıyla yaşama geçirebildiği ölçüde inandırıcılık kazanır. Hele bir de buna parti içi iktidar sorununu çözdüğü inancını katabilirse, sosyal demokrasi ile birlikte kendisi de büyür.

Tersi olursa bundan Demirel mi yararlanır, Ecevit mi?

Demirel eleştirilerden yararlana yararlana yeniden iktidar oldu. Sorunun yanıtı, Demirel'in iktidarda yaptıkları ile Ecevit'in dostane eleştirilerden yararlanabilme gücüne bağlı.

Kartların dağılımında kimse için umutsuz bir durum yok. Gerisi oyun gücüne kalıyor. Sonuç ortada!...

(Cumhuriyet, 24 Kasım 1991)

SHP'DE LİDERLİK SORUNU...

Askerlikte bilinen bir kuraldır:

Savaşın başında yapılan stratejik bir hatayı düzeltmek zordur!

Tıpkı hiç bilmeyen birine piyano çalmasını öğretmenin, kötü çalan birinin tekniğini düzeltmekten çok daha kolay olması gibi.

SHP, kuruluşundaki iki temel yanlışlığın cezasını çekiyor:

Birinci yanlış yapısaldı, bir "hizipler koalisyonu" olarak kurulmasıydı. İkinci yanlış, liderlik konusunun çok hafife alınmasıydı.

★ ★ ★

Nehru öldüğü zaman Hindistan Kongre Partisi içinde birçok lider adayı vardı. Ama hiçbirisi, o aşamada kendini çoğunluğa kabul ettirebilecek güce sahip değildi.

Üzerinde "geçici" olarak birleşilecek bir isim arandı. Zamanı geldiğinde itilip yeri "kolaylıkla" alınabilecek bir isim.

Indra Gandi, bu ölçülere uygun "ideal" bir adaydı.

Nehru'nun kızı olduğu için kimse itiraz edemezdi. Deneyimsiz bir kadın olarak da başarma şansı yoktu.

Ama hesaplar doğru çıkmadı. Kendisini ölünceye kadar partinin başından atamadıkları gibi, daha sonra oğlu Rajiv'in gelip onun da ölünceye kadar orada kalmasını engelleyemediler.

İktidar güç demektir. Gücü elinde bulunduranı yenmek ise zordur... İnsanlar, güçlüden yana olmanın rahatlığını hep çekici ve

"güvenli" bulurlar...

Erdal İnönü'yü –soyadından dolayı– bir "geçiş dönemi" hesabı ile âdeta yalvararak getirenler yanıldılar. Kolaylıkla gitmeyeceğini anladıklarında iş işten geçmişti.

Ama "Erdal Bey"in zaman içinde –Indra Gandi gibi– "tartışılmaz" lider olacağını sananlar da yanıldılar.

Sayın İnönü ne gidiyor, ne de yerleşebiliyor.

Tıpkı Nietzsche'nin yazdığı gibi. Hani mıknatıs demire sormuş:

– En çok kimden nefret edersin?

– Senden, demiş demir; çünkü çekersin, ama kendinde tutacak kadar gücün yoktur...

★ ★ ★

Erdal İnönü, 1983'ten beri partinin başında ve hâlâ örgütün yarıya yakınının desteğine sahip değil. Hâlâ tartışmalı bir genel başkan... Genel başkanlık yıllarını iyi kullanamadığı bu sonuçla açık.

Deniz Baykal, CHP'den beri lider adayı ve hâlâ tabanın çoğunluğu tarafından istenmiyor. Genel sekreterlik fırsatını iyi değerlendiremedi. Karşısında olanların bir bölümünü olsun kazanıp kendini "doğal lider" konumuna getiremedi. Yazarak, konuşarak, basına anlatarak bir "umut" yaratamadı. Açık ve kararlı olamadı.

Bilinen bazı önemli niteliklerine karşın güven vermiyor.

Üçüncü bir isim arayışları giderek yoğunlaşıyor. Akla ilk gelen isimler ise Murat Karayalçın ile Mümtaz Sosyal.

Karayalçın'ın çok başarılı görüldüğü belediye başkanlığı dönemini tamamlaması, büyük projelerini en azından gözle görülür bir noktaya getirmesi çok önemli. Hem kendisi açısından hem de partisi açısından...

Soysal ise "aktif" siyasette henüz çok yeni. Aydınlar arasında sahip olduğu saygınlığa, tabanın desteğini de eklemek için zamana gereksinmesi var...Parti içinde belirli aşamalarda "pişmeden" genel başkanlığa atlamanın sakıncaları Erdal İnönü'de yaşanıyor.

★ ★ ★

SHP'nin liderlik sorununa çözüm nedir?

Eğer Erdal İnönü, Karayalçın ya da Soysal'dan birini kendi adayı olarak kurultaya sunup bir tür "onursal önder" konumuna çekilse, sorun çözülebilir. Bugün olmazsa altı ay sonra...

Ama İnönü-Baykal ikilemi karşısında partiyi bölünmekten ve erimekten kurtaracak tek çıkar yol kalıyor: Liderlik sorununu şimdilik ikinci plana atacak bir formül bulmak!...

Lideri partinin vitrini olmaktan çıkaracak, "eşitler arasında birinci" konumuna getirecek bir formül!...

Bu konuyu da gelecek haftaki yazımda ele alacağım.

(Cumhuriyet, 12 Ocak 1992)

LİDER BİTER, YOL BİTMEZ!...

Cumhuriyet Halk Partisi'nde de hizipler vardı. Ama *Ecevit*'in *"tartışılmaz lider"* oluşu, partinin bölünmüş bir görüntü vermesini engelliyordu.

SHP'de ise güçlü lider yok. Farklı kanatlara dağılmış bir çok değerli insan var.

Öyleyse partinin vitrini olarak liderde ısrar emek yerine; eşgüdümü sağlayacak, *"eşitler arasında birinci"* olacak bir lider konumu gerekli.

Öyle bir çözüm bulmalısınız ki, hem vitrin daha iyi dolsun, zenginleşsin, hem de hizipler savaşında yenik düşmüş, parçalanmış parti görünümü ortadan kalksın...

★ ★ ★

Demokrasilerde, *"çoğunluk yanılmaz, onun görüşü daha doğrudur"* diye mi iktidar en çok oyu toplayana verilir?

Elbette ki, hayır!

Çoğunlukta olanın en güçlü olduğu varsayılır da ondan. Böylece iktidarın dışında, kendisinden daha büyük bir güç kalmayacak, onun otoritesine gölge düşürülebilecek bir belirsizlik doğmayacaktır.

İktidarın dışında, iktidardakinden daha büyük bir güç varsa, orada istikrar olmaz. Orada kurallara saygı sağlanamaz. Orada iktidar inandırıcılığını yitirir.

İktidarla muhalefet arasında eşite yakın bir güç dengesi

olduğunda da aynı şey geçerlidir. Ve işte SHP'deki durum bugün budur...

★ ★ ★

Ülkeyi tek başına yönetecek kadar desteğe sahip olmayan bir siyasal parti, koalisyonu içine sindirmek zorundadır. *Demirel* bugün, 1987'de halkın üçte birinin desteği ile tek başına iktidara gelen Özal'dan daha güçlüdür!... Daha inandırıcıdır!...

Gücün farklı kesimler arasında paylaşıldığı bir toplumda, seçim oyunlarıyla tek parti hükümeti kurmanın sakıncalarını toplum olarak yaşadık. Peki aynı şeyin SHP için geçerli olmaması için bir neden var mı?

12 Eylül sonrası yeniden çok partili sisteme geçiş hazırlıkları sırasında, parti içi seçimlerde, *"orantılı temsil"* sisteminin uygulanmasını savunmuştum. Bugün SHP içinde ikidar savaşı veren bazı ünlü isimler de buna şiddetle karşı çıkmışlardı.

"Orantılı temsil hizipleşmeyi özendirir!..." diye.

Her birisinin niyeti, parti içi iktidara tek başına sahip olmak, onu başkalarıyla paylaşmamaktı.

Bugün ilçe düzeyinden kurultaya kadar, her aşamada niçin amansız bir savaşım veriliyor? Çünkü oyun, *"ya hep ya hiç"* biçiminde oynanıyor. İlçe örgütlerinde, diğerlerinde bir oy fazla alabilenler iktidardalar. İl örgütlerini de giderek partinin tümünü, diğer gruptakilerden biraz daha kalabalık bir desteğe sahip olanlar yönetiyorlar.

Bu sistem içinde ya her şeyi kazanıyor ya her şeyi kaybediyorsunuz.

Oysa orantılı temsil sisteminde, her kanat gücü oranınca temsil olanağı bulacak. İlçe düzeyinden genel merkeze kadar, her listenin en önde gelenleri görev alma şansını yakalayacak.

Böylece parti içi seçimler bir *"ölüm kalım"* savaşımı olmaktan çıkıp, en beğenilenlerin ortak iktidarını yaratacak. Bundan zararlı çıkanlar ise bazılarının deyişi ile *"ikinci takım"*lar olacak...

★ ★ ★

Unutmamalıyız; Ecevit bile, yalnız kişiliği ile değil; Turan

Güneş, Deniz Baykal, Halûk Ülman, Besim Üstünel, Hasan Esat Işık, Necdet Uğur, Ali Topuz, Uğur Alacakaptan Bilsay Kuruç, Hikmet Çetin, Altan Öymen gibi güçlü kişilerle çalıştığı ölçüde doruğa ulaşmıştı.

Güçlü lideri olmayan SHP için tek çıkar yol ise, partideki bütün güçlü isimleri vitrine çıkarmaktan geçiyor.

"Orantılı temsil hizipler koalisyonu yaratır" diyenler yanıtlamak zorundadırlar:

Hizipler koalisyonu, hizipler düşmanlığından daha mı sakıncalı?... Aynı parti içindeki insanlarla iktidarı paylaşmak, DYP ile uzlaşmaktan daha mı kötü, yoksa daha mı zor?

(Cumhuriyet, 19 Ocak 1992)

NASIL SOSYAL DEMOKRAT PARTİ OLUNUR?

Nasıl ki "Ben ressamım" demekle ressam olunmazsa; "Ben sosyal demokratım" demekle de bir parti sosyal demokrat olmaz!

Hatta "Ben partiyim" demekle de siyasal parti olunmaz!

Bunun ilk ve temel koşulu şudur:

Toplumsal taban, örgüt yapısı ve ideoloji arasındaki tutarlılık.

Her partinin belirli bir hedef kitlesi vardır. Çıkarlarını ve düşüncelerini temsil etmek istediği; sorunlarına çözüm bulmayı iddia ettiği; desteği ile iktidara ulaşmayı düşündüğü bir kitle.

Bu kitleyi olabildiğince geniş tutmak, iktidara ulaşma şansını arttırır. Ama bu kitle, ancak çıkarları birbirleri ile bağdaşabilenlerden oluşur.

İster kol ister kafa emeği ile geçinsinler, sosyal demokrat ya da demokratik sol partilerin doğal tabanı çalışanlardır.

Partinin yapısı, toplumsal tabanını yansıtmalıdır. Çalışan toplum kesimlerine dayalı bir partinin, örgütünde de emekçiler ağırlık taşımalıdır.

Ve ideoloji, o toplumsal tabanın sorunlarının çözümüne öncelik tanımalıdır.

Sosyal demokrat ideoloji, geri kalmış bir ülkede, sadece pastayı hakça paylaştırmakla yetinemez; aynı zamanda pastayı büyütebilmelidir.

★ ★ ★

Çalışan toplum kesimleri, gelir düzeyi yüksek bir kesit oluşturmazlar. Onlara dayalı olan partiler de ancak onbinlerce üyenin küçük ödentileriyle ayakta durur lar.

Sosyal demokrat parti üyesi olmanın ilk koşulu, az, ama düzenli bir ödenti vermektir.

Eşraftan 3-5 kişinin cüzdanları ile sağcı bir partinin örgütü kurulabilir, ama sosyal demokrat bir parti kurulamaz! "Ben kurdum, oldu" derseniz; kurduğunuz şeyin sosyal demokratlıkla ilgisi bulunmadığını –günün birinde– üzülerek anlarsınız...

Sol bir partinin örgütünde görev alanlar, partinin ideolojisini iyi bilmek, parti programını ve tüzüğünü de içeren ciddi bir eğitimden geçmiş olmak zorundadırlar.

Sol bir partide, parti içi eğitimden geçmemiş, belirli bir bilinç düzeyine ulaşmamış olanlar, belli düzeylerdeki görevlere aday olamamalıdır.

Önemli olan, bilinçli üyedir!

Tartışan, ama demokratik süreçlerle oluşan kararlara saygılı, disiplinli üyedir.

Böyle 20-30 bin üye, –bir kısmı "naylon" olan– yüz binlerce üyeden çok daha anlamlı ve önemlidir.

O üyelerin seçtiği, parti içi eğitimden geçmiş kişilerden oluşacak örgüt yönetimlerini düşünün! Öyle delegelerden oluşacak kurultayları düşünün!...

★ ★ ★

Toplumsal tabanınızın kimlerden oluştuğunu, kimlerden oluşması gerektiğini net bir biçimde biliyor musunuz?

O tabanın sorunlarını ve geleceğe dönük özlemlerini doğru bir biçimde saptadınız mı?

O gereksinmeleri karşılayacak çözümleri oluşturdunuz mu?

Ve o çözümleri, kitlelere "etkili" bir biçimde aktarabiliyor musunuz?

Bu dört soruya da olumlu yanıt verebilen bir partinin başarısızlığı söz konusu olamaz!

Ama siz, "Gelsin de kim olursa olsun" demişseniz... Üyeleri, sadece birilerinin bir yerlere gelebilmesi için kullanılacak ara-

cılar olarak görmüşseniz... Partiyi bir milletvekili fabrikası gibi algılamışsanız...

Ve çözümlerinizi, kitlelere inandırıcı bir biçimde iletemiyorsanız...

Seçimleri kazansanız ne yazar, kaybetseniz ne değişir?!!

(Cumhuriyet, 2 Şubat 1992)

UMUT CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NDE Mİ?

Mart 1978...

İstanbul Beyazıt Meydanı'nda, birkaç kişinin yaşamına mal olan bir patlama olmuştu. Bazı işçi kuruluşları, birkaç saatlik bir protesto eylemi yapıyorlardı.

Yollarda barikatlar vardı. Genç bir bakan, makam arabasından inmiş, bakanlığına yürüyerek gidiyordu.

Kendisini tanımakta gecikmeyen işçiler bağırmaktadılar:

– Hükümet istifa!... Hükümet istifa!...

Söz konusu hükümet, son CHP hükümetiydi. Söz konusu bakan, bu satırların yazarıydı. Söz konusu işçi kuruluşu da DİSK idi.

Ve kurulalı daha iki ay olmamış bir hükümeti yuhalatan aynı DİSK, birkaç ay önceki seçimlerde CHP'ye destek vermişti.

Türk-İş'teki sendikaların çoğunluğunun yöneticileri, sağcı partilerin yandaşlarıydı. DİSK, "demokratik solcu" CHP'yi –yeterince solcu bulmadığı için– bir taktik olarak "kerhen" destekliyordu. CHP, onun için bir tür "atlama taşı" idi.

İşçilerin oylarını alan, ama işçi sendikalarının gerçek desteğinden yoksun CHP ise, yönetiminin ve programının sosyal demokratlığına dayanarak sosyal demokrat olabilme uğraşı veriyordu...

Değişen kafaya uygun bir beden yaratma savaşıydı bu.

Yumurtasız omlet gibi, sendikalarsız ve kitle örgütsüz bir sosyal demokrat parti!...

★ ★ ★

Daha önce de yazmıştım. Bir partinin nasıl sosyal demokrat olabileceği belli.

İşçiler başta olmak üzere toplumsal tabanınızı –ağırlıklı olarak– çalışan toplum kesimleri oluşturuyor mu? Örgüt yapınız, bu toplum kesimlerini yansıtacak özelliklere sahip mi? Bu tabanın gereksinimlerini karşılayacak, tutarlı ve inandırıcı bir programınız var mı?

"O tabana ve o örgüte uygun bir tavanınız var mı?" sorusuna yer yok; çünkü zaten tabanınız ve örgütünüz tutarlı bir yapıda ise partinin merkez yönetimi farklı bir biçimde oluşamaz.

CHP, kafası ile bedeni birbiri ile uyuşmayan bir partiydi 12 Eylül kapıyı çaldığı zaman. Ama Ecevit'in tartışılmaz ağırlığı, o tutarsızlığı bir ölçüde gözlerden saklıyordu.

SHP, o tutarsızlığı devralıp üzerine ağırlıksız bir liderlik modeli ekledi. İnandırıcılık daha da azaldı.

"Kim olursan ol gel" modeli bir açık kapı siyaseti ile sosyal demokrat parti kurulamayacağı gerçeği kafalara dank ettiği zaman, iş işten geçmişti.

DSP ise "iğne ile kazarak" tabandan tavana sosyal demokrat yapı kurmak gibi bir iddiayla yola çıktı. Söylenenler doğru, model tutarlıydı. Ama uygulama tutarlı değildi.

Kapı-pencere sımsıkı kapatılarak, herkesten kuşkulanarak, topluma güven verecek bir kadro oluşturmaktan kaçınarak kitlesel desteğin bir sınırın ötesine taşınması elbette ki olanaksızdı. Toplum için istenen demokrasinin, parti örgütüne layık görülmemesinin inandırıcılığı gölgelemesi kaçınılmazdı.

CHP'nin mirasına göz koyan iki partiden biri geniş tabanlı, ama tutarsız; ötekisi ise belki daha tutarlı, ama dar tabanlı...

Meydan önce Özal'a, sonra Demirel'e kaldı: "Onların bir şey yapabilecekleri yok; sosyal demokratlığı da gerekirse biz yaparız" diyerekten...

★ ★ ★

Böyle bir ortamda, CHP'nin yeniden canlandırılması –Sayın SHP genel sekreterinin iddiasının tersine– "hayal" değil, "umut"tur!

Koşulların zorladığı, ama koşulları olan bir umut.

Umutsuzluğun yarattığı bir umut.

"CHP malvarlığını bize devredip yeniden tarihe karışsın" diyebilmek için hiç değilse kapatılmasının üzerinden 11 yıl geçtikten sonra olsun kitlelerde ondan daha çok heyecan yaratabilecek bir isme sahip olmak gerekir.

Elbette ki kurulacak olan CHP, 1980'in CHP'si olmayacaktır. Tıpkı 1980'in CHP'sinin de 1950'lerin CHP'si olmadığı gibi... Tıpkı 1950'lerin CHP'sinin de 1930'ların CHP'si olmadığı gibi...

Bilinen bir şey: "Aynı ırmakta iki kez yıkanılamaz!..."

(Cumhuriyet, 19 Nisan 1992)

ECEVİT'İ ANLAMAK!

Sayın Ecevit'in güçlü yanları da biliniyor, eleştirilecek yanları da.

Dünyaya geniş bir bakış açısı var. Dışımızda olup bitenleri çok iyi izliyor.

Hint felsefesinden resme, klasik müzikten şiire, Tagor'dan Brankuş'a uzanan çok geniş ve derinlemesine bir ilgi alanı var. Siyaset dışı ilgi alanının zenginliği, onu tek boyutlu olmaktan çıkarıyor; düşüncesini de, anlatımını da zenginleştiriyor.

"Pülümür'ün Yaşsız Kadını"nın ya da "Türk-Yunan Şiiri"nin altında imzasının olması bile az şey değil!

Çok çalışkan ve üretken. Türkiye'nin yetiştirdiği ender aydınlardan.

Yalnız içeride değil, dışarıda da çok etkili bir konuşmacı.

Tartışılmaz bir "karizma"ya sahip...

★ ★ ★

Ama o renkli-çekici kişiliği oluşturan birçok öğenin, onu –belki de kaçınılmaz olarak– duygusal yaptığı da bir gerçek.

Aşırı çalışkanlığının, siyasette çok önem taşıyan insan ilişkilerine yeterince zaman bırakmadığı da bir olgu.

Kitlelere açık, ama teker teker insanlara çoğunlukla kapalı bir dünyadır Ecevit'inki... O zaman da etkilendiği, yakın olduğu insanların sayısı olabildiğince azalıyor. Gelen tek yönlü bilgi ve değerlendirmelerin etkisi ise olabildiğince artıyor.

Nezaketi, tepkilerini çoğunlukla açığa vurmasını engelliyor. Böylece savunma olanağı da doğamıyor. Biriken tepkilerin yarattığı patlamanın sonucu ise, defterden silinen, görülmek bile istenmeyen isimler oluyor.

Birer birer itilen sayısız değerli ismin çoğu, kapıların kendilerine birdenbire niçin kapandığının bilincinde bile olamıyorlar.

Ecevit, halka sevgi ve güven dolu. Ama tek tek insanlara karşı aşırı kuşkucu. "Halk"a yakın, "birey"lere mesafeli...

★ ★ ★

Bu özelliklere sahip bir Ecevit'in, yeniden CHP'nin başına geçip geçemeyeceğini, geçerse solun demokratik kesimlerini bir çatı altında yeniden bütünleştirip bütünleştiremeyeceğini zaman gösterecek.

Yalnız o günleri beklerken, yanıtlanması giderek önem ve ivedilik kazanan bir soru var: Ecevit'in 12 Eylül döneminde CHP Genel Başkanlığı'ndan istifası yanlış mıydı, doğru muydu?

Demirel mi doğru yaptı, Ecevit mi?

Özellikleri ve konumları o kadar farklı ki...

Demirel sabırlı, hoşgörülü, risklerden hoşlanmayan bir karaktere sahip. 12 Mart'la da, 12 Eylül'le de, gerçekten kavga etmedi. Fırtınanın geçmesini bekleyip yeniden ortaya çıktı. Zaten sağcı darbelerin yaptıkları şeyler, çoğunlukla kendisinin de yapmak istedikleriydi.

Fransız Devrim tarihinin ünlü isimlerinden Talleyrand'a sormuşlar, "Terör döneminde ne yaptın?" diye. "Hayatta kaldım!" demiş. Demirel de öyle yaptı.

Ancak 12 Eylül'ün kendisini de bitirmek niyeti somutlaştığında tavır değiştirdi. CHP oylarının önemli bir bölümünün boşta kaldığını, büyük kentlerin "okumuş" kesimlerinin oylarına ortak olmadan iktidara gelemeyeceğini gördükçe, tavır değiştirdi.

Ecevit ise düzeni korumak değil, değiştirmek isteyen bir akımın önderiydi. Üstelik de mücadeleci, risk almaktan kaçınmayan bir kişiliğe sahipti. 12 Eylül'ün karşı-devrimci süreci yaşanırken, susmanın neler getirebileceğini biliyordu.

Ona göre 12 Eylül'ün gidişine karşı çıkılmalı ve askere, bir

"durum değerlendirmesi" yapma fırsatı verilmeliydi. Ama bu mücadeleyi "CHP Genel Başkanı" sıfatıyla yapsaydı, 12 Eylül yönetimi bunu, CHP'yi ve belki bütün partileri kapatmak için gerekçe olarak kullanacaktı.

12 Eylül ile mücadelesinin getireceği riskler kişisel olmaktan çıkacaktı.

Zaman zaman bizim de yaptığımız gibi Ecevit'e birçok haklı eleştiri yöneltilebilir. Ama CHP Genel Başkanlığı'ndan istifasına karşı çıkarak "Partiyi başsız bıraktı" demek, Ecevit'i anlamamaktır.

CHP'nin kapatılması ve Atatürk'ün mirasına ihanet edilmesi karşısında gösterdiği tepkide bu ölçüde yalnız kalmamış olsaydı, CHP örgütünden Demirel'e kadar bir tepki dalgası oluşmuş olsaydı, 12 Eylül karşı-devrimciliği acaba bu ölçüde "cüret" kazanabilir miydi?

Hani, "Yiğidi vur, ama hakkını ver" diyenler haksız mı?...

(Cumhuriyet, 10 Mayıs 1992)

DEMOKRATİK SOL MU, SOSYAL DEMOKRASİ Mİ?

"Demokratik Sol" deyiminin yüksek sesle ilk kullanılışı, 1970 yılı Kasım ayına rastlar. İstanbul'da CHP Gençlik Kolları tarafından düzenlenen "Birinci Demokratik Sol Düşünce Forumu"nda, parti dışından üç konuşmacı vardı: Rahmetli Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Cem ve ben.

Oysa, üniversitelerdeki CHP eğilimli gençler, o ana kadar "Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu" bayrağı altındaydılar.

Sanıyorum "Demokratik Sol" deyimi seçilerek, daha geniş bir kesimin tartışmanın içine çekilmesi amaçlanmıştı. Belki "Demokratik Sosyalizm" demek daha doğruydu; ama toplumun önemli bir kesimi, sosyalizm ile komünizmi eşdeğerli sayıyordu.

Ben orada da, 1974'te Ankara'da yapılan "İkinci Demokratik Sol Düşünce Forumu"nda da aynı şeyi savundum: "Demokratik Sol, sosyalizm ile liberalizmin tarihsel bir sentezidir!"

Liberalizm, burjuvazinin gereksinmelerini karşılayan bir ideoloji olarak doğmuştu. "Yasalar önünde eşitlik" ve "özgürlük" ilkeleri böylece evrenselleşmişti. Sosyalizm de, yaşamını emeği ile sağlayanların gereksinmelerini karşılamaya yönelikti. Emekçilerin en büyük gereksinmesi ise "para" idi. Liberalizmin getirdiği özgürlükler, ancak sahip olunan ekonomik olanaklar ölçüsünde bir anlam taşımaktaydı.

Özgürlük uğruna toplumsal adaletten, ya da toplumsal adalet uğruna özgürlükten vazgeçmenin sağlıksızlığını tarih gösteriyordu. İşte "özgürlük içinde sosyal adalet" demek olan demokratik sol, bu nedenle tarihsel bir sentezdi.

Ama savunduğum tez, partinin sağ kanadının şimşeklerini üzerime çekmeme yetmişti.

★ ★ ★

Tarihsel evrim içinde bazı komünist partilerin "Sosyal Demokrat" adı altında doğmuş oldukları doğru. Avrupa'daki hemen tüm sosyal demokrat partilerin Marksist kökenleri var.

Ama bugün "Sosyal Demokrasi" dendiği zaman, akla hemen "sosyalizm ve demokrasi" gelmiyor mu? Yani artık evrenselleşmiş olan"Sosyal Demokrasi" kavramı da, sosyalizm ile liberalizm arasındaki bir sentez değil midir?

İster sosyal demokrat isterse demokratik sol diyelim, ikisinde de Marksizmden esinlenmiş bazı öğeler olduğunu nasıl yadsıyabiliriz? Marksist analizlerdeki gerçek payını ve o gerçek payının Batı'da giderek gerçek demokrasinin oluşmasına yaptığı katkıyı nasıl görmezden gelebiliriz?

Marksist rejimlerin iflas etmiş olması, Marksizmin getirdiği her öğenin yanlış olduğu anlamını taşımaz ki!

Liberalizm, derebeylik düzenine bir tepki idi. Sosyalizm, liberalizmin "karşı-tez"ini oluşturdu. Adına ne derseniz deyin, demokratik sosyalizm ise onların ikisini de aşan, ikisinin doğrularını birleştiren, ikisinden de ileri bir oluşumdur. Tarihsel evrimin çağımıza getirdiği son aşamadır!

Her türlü toplumsal ayrıcalığa karşı oluşu nedeniyle daha soldadır. Ve toplumun en geniş kesimini siyasete etkin bir biçimde katmak istemesiyle de daha demokrattır.

Demokratik sol ya da sosyal demokrasi, toplumda ayrıcalıkları bulunmayanların ideolojisidir!

★ ★ ★

Sayın Ecevit'in, demokratik sol nitelendirmesini sosyal demokrasi etiketine tercih etmesinin iki nedeni var: Sosyal demokrasinin Marksist kökenleri ve demokratik sol deyiminin eski

CHP tarafından resmen benimsenmiş oluşu.

Yukarıda da açıklamaya çalıştığım gibi; bana göre birinci nedende çok haklı sayılmaz. Üstelik İtalyan Komünist Partisi'nin de Demokratik Sol Parti adını aldığı bir dünyada yaşıyoruz. Solun demokratik kesimlerinin, kendilerini Marksizmden tamamen soyutlama amacıyla özel çaba içinde olmaları için hiçbir ciddi gerekçe yok.

Ama Ecevit'in "Demokratik Sol" deyimini tercih ederken gösterdiği ikinci neden haklı! Madem ki CHP yeniden doğuyor; eşitler arasında seçim yaparken, kendi geçmişine uygun düşeni benimsemesinden daha doğal bir şey olamaz!

İkinci neden haklı olmasına haklı da... Acaba bu konuyu, temel bir ayrılık öğesiymiş gibi ortaya koymak doğru mu?

Yalın bir biçimde söylemekte yarar var: Solun demokratik kesimleri, kıyısından köşesinden girdikleri hükümetlerde, Vahdettin severlerin desteklendiği Milli Eğitimlerin sorumluluğunu paylaşmak istemiyorlar. Güçlenmek ve ülke siyasetinde doğrudan ağırlık kazanmak istiyorlar.

Güçlenmek için de birleşmek istiyorlar!

Sayın Ecevit'ten bekledikleri; benzeyenleri, farklı kılıflar giydirerek ayırması değil! Benzemeyenleri, CHP'yi kullanmak isteyenleri dışarıda tutması!...

Olabildiğince çok kişiyi, olabildiğince geniş bir kesimi, ortak bir çizgide buluşturması!...

(Cumhuriyet, 7 Haziran 1992)

İNÖNÜ, ECEVİT VE BAYKAL...

Sayın Erdal İnönü, alkışlarla başladığı iki büyük oyunu, ıslıklarla bitiren bir tiyatro oyuncusuna benziyor. Nedeni ise talihsizlik değil, yanlış hesap...

Birinci oyun, siyasal yasakların kalkmasıyla ilgili halkoylaması ile başladı. Sayın İnönü, en büyük rakibi Ecevit'in özgürlüğü için mücadele verir konumdaydı ve büyük *"takdir"* topluyordu.

Ama arkasından, Özal'ın *"Mussolini'vari"* seçim sistemini içine sindirdi. Demirel ve Ecevit'in, *"seçim sistemi düzeltilmezse"* seçimlere katılmama önerisini desteklemedi.

Niçin?

Ecevit'i *"bitirmek"*için.

Ecevit bitmedi, daha da katılaştı. Ama bu hesaptan SHP de toplum da zararlı çıktı. Üçte bir oyla Sayın Özal'a Çankaya yolu ve ülkeye de yıllar sürecek bir siyasal bunalım yolu açıldı.

İkinci oyun, CHP'nin yeniden açılması çabalarıyla başladı. Sayın İnönü, ilgili yasanın sürüncemede kalmasını engelliyor, Meclis'in tatile girmesinden önce çıkmasına katkıda bulunuyordu.

Alkışlayanlar, kendisinden, coşkuların artacağı bir *"final"* beklemekteydiler: *"CHP kapatılmış olduğu için biz varız; kapılarını yeniden açtığı anda, tüm sosyal demokratların o çatı altında yerini alması en doğal davranıştır..."*

Bunu söyleyebilse, alkışlar artacak ve DSP'yi de köşeye sıkıştırmış olacaktı.

Hayretle açılan gözler önünde, *"En büyük biziz, öyleyse CHP gelip SHP'ye katılsın"* dedi.

9 Eylülde toplanacak CHP kurultayından, böyle bir karar çıkma olasılığının kesinlikle bulunmadığını göremedi. Parti içi ve dışı rakiplerini savindirircesine, konumunu zayıflattı.

"CHP'ye giderse genel başkan olamayacağını biliyor da onun için öyle davranıyor" türü yorumlara çanak tuttu.

★ ★ ★

Sayın Ecevit ise, gücünün farkında olmayan bir oyuncu gibi âdeta seyircinin tepkilerinden ürküyor.

12 Eylül sonrasında, geçmiş öngörüleri bir bir doğrulanmış bir önder olarak CHP tabanında eskisinden çok daha güç kazanmıştı. Hoşgörülü davransa, geçmişe çizgi çekse, herkesi itmese, bugün –büyük olasılıkla– Demirel'den de önde bir konumda olacaktı.

Aynı şeyi, CHP'nin yeniden açılması gündeme geldiğinde de yapabilirdi... CHP'nin –benim de üyesi olmaktan gurur duyduğum– son kurultay delegelerinden kime rastlasam, aynı şeyi söylüyor:

– Bülent Bey, hiçbir koşul öne sürmeden, CHP'nin başarısı için gerekirse bir *"nefer gibi"* çalışacağını söyleseydi, genel başkanlığın rakipsiz tek adayı olurdu!...

Kendisine gençok kızanlar bile aynı görüşteler.

Ama bunu yapmadı. Kavgacı ve hoşgörüsüz olduğunu savunanlara koz verdi. Tıpkı İnönü gibi, o da toplumsal tabanı üzerken siyasal rakiplerini sevindirdi.

★ ★ ★

Sayın Deniz Baykal ise, neye mal olursa olsun başrol oynamak isteyen bir oyuncu görünümünden kurtulamadı. Haklı ya da haksız...

CHP'nin yeniden açılmasını genel başkan olmak için bir fırsat gibi gördüğü izlenimini silmek zorunluğu ile karşı karşıya.

... Türk solunun da Türk demokrasisinin de güçlenmesi, şimdi bu üç isme çok yakından bağlı. Onların CHP olayı karşısındaki tu-

tumlarına bağlı.

Ama o tutumlar sadece CHP olayını değil, aynı zamanda kendi siyasal geleceklerini de belirleyecek!

SHP ve DSP'nin *"ihtiyatlı"* davranmasından yararlanıp bir an önce CHP'nin vitrinine yerleşmeyi deneyecek bir Baykal, sadece CHP'ye değil, kendisine de zarar vermiş olacaktır.

İnönü ve Baykal'ın içinde yer alacağı bir CHP oluşumunun dışında kalacak bir Ecevit, DSP'nin bugünkü gücünü de koruyamayacaktır.

Ecevit'li bir CHP'ye katılmaktan çekinen bir İnönü, koalisyonun da SHP'nin de çok geçmeden çöktüğünü görecektir...

İki gerçeği herkesin peşinen kabul edip hesabını ona göre yapmasında yarar var:

Bir; CHP hiçbir partiye katılmayacak ve kendi bayrağı ile yoluna devam edecektir.

İki; SHP ya da DSP'den birisinin CHP'ye katılması durumunda, diğer partinin varlığını sürdürmesi son derece zorlaşacaktır.

Kartlar çok açık... *"Blöf"*e yer yok!...

(Cumhuriyet, 12 Temmuz 1992)

CHP'NİN PROGRAMINDAN ÖNCE YAPISINI TARTIŞIN!...

Yıl 1975'ti. "Özgür İnsan" dergisinde, Sayın Ecevit'in başkanlık ettiği bir toplantı yapılıyordu.

CHP'nin ağır toplarının yanı sıra, dışarıdan uzmanlıkları nedeniyle çağrılmış üç bilim adamından birisiydim.

Ön seçimde partili bütün üyelerin oy kullanmasını savunuyordum. Karşı çıkanların başında ise rahmetli Turan Güneş vardı ve şöyle diyordu:

– Senin dediğini yaparsak bizim partinin aday listelerini Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin ikinci sayfaları belirler!...

Her zamanki çarpıcı anlatım biçimi içinde, ne demek istediği açıktı. CHP tabanı en çok bu iki gazeteden etkileniyordu. Böylece onların ikinci sayfalarında "Düşünenlerin Düşüncesi" gibi başlıklar altında görüşlerini açıklayanlar, ön seçimlerde çok daha şanslı olacaklardı.

★ ★ ★

1990'ların demokratik sol ya da sosyal demokrat partilerinin programı nasıl olmalıdır tartışmaları arasında unutulan bir gerçek var.

Siyasal partilerde asıl önemli olan program değil, yapı ve o yapının yansıttığı toplumsal tabandır!

Eğer yapı sağlıklıysa ve tabanı iyi yansıtıyorsa, program eksik ve yanlış olsa da nasıl olsa düzeltilir. Ama sağlıksız bir yapı

üzerinde oturtulmaya çalışılan en"iyi" programlar bile kağıt üzerinde kalırlar.

Yaşama geçirilemezler.

Sağlıklı bir yapının ilk ve temel öğesi ise sağlıklı bir üye sistemidir. Özellikle sol bir partide, asıl önemli olan üye sayısı değil, üyelerin bilinç ve etkenlik (aktiflik) düzeyidir.

Üyeniz –hiç değilse– programınızın ana çizgilerini biliyor mu?

Küçük ve simgesel de olsa üyelik ödentisini düzenli bir biçimde ödüyor mu?

Toplantılarınıza, eğitim çalışmalarınıza katılıyor mu?

Eğer bu soruların hepsine de "evet" yanıtını verebiliyor iseniz; 100 binlik bir üye sayısı ile 900 bin üyeli bir partiden daha sağlıklı ve daha etkili bir yapıya sahip olduğunuzu rahatlıkla söyleyebilirsiniz.

Böyle bir üye yapısı içinde, elbette ki "delege ağalığı"na yer olamaz. Ama her üyenin, TBMM dahil, partisini her düzeyde temsil edecekleri doğrudan belirlemesi en doğal hakkı olur.

İnsanlar, kendilerine tanınan yetkiler arttıkça, daha çok sorumluluk bilinci taşırlar. Sorumlu üye, yetkili üyedir.

★ ★ ★

Ne var ki, toplumun hani kesimlerini temsil etmek istiyorsanız, o toplumsal tabana uygun böyle bir üye yapısı ve öncelikle o toplumsal tabanın gereksinmelerini, sorunlarını karşılamaya yönelik tutarlı bir program çok şeydir, ama her şey demek değildir!

"Tabana"ın sağlıklı bir yapıda olması için gösterilen özen, "tavan"ın sağlıklı olması için de gösterilmelidir.

Marksizmdeki gibi "nasıl olsa altyapı üstyapıyı belirler" rahatlığı içine girerseniz, tatsız sürprizlerle karşılaşabilirsiniz. Tıpkı, altyapıyı değiştirerek devletin yok olacağı aşamayı bekleyen Lenincilerin, tarihin en örgütlü ve baskıcı devletlerinden birisi ile karşı karşıya kalmaları gibi...

Kim ne derse desin, hangi toplumda olursa olsun, önder çok önemlidir. Ama önderin çevresindeki yönetici kadro da çok önemlidir.

Sayın Ecevit, çok güçlü bir kadroyu etrafında oluşturduğu za-

man doruğa ulaştı. Bir anlamda tek başına savaşa girdiğinde ise, toplumda sağlayabildiği destek yüzde 11'leri geçemedi.

Kamuoyu yoklamalarında kişi olarak çoğunlukla birinci sırayı alırken partisinin gelip dayandığı bu sınırdan çıkan anlam açık değil midir?

Bugün, eski CHP'nin –Ecevit dışındaki– bütün güçlü isimleri ise SHP'de. O da ancak CHP'nin ulaşabildiği yüzde 42'lerin yarısı ile yetiniyor.

Ne tek başına güçlü önder, ne tek başına güçlü kadro, başarıyı güvence altına alamıyor.

Öyleyse, mesajları topluma en iyi iletebilen, toplumsal tabanı en çok harekete geçirebilen kişiyi önder yapalı; ama öyle bir sistem de bulmalı ki partideki hiçbir değerli isim eleğin altında kalmasın! Parti, elindeki bütün olanaklardan yararlanabilsin!

★ ★ ★

Sorunun tek bir çözümü var.

İlçe yönetim kurulundan genel yönetim kuruluna kadar her düzeydeki seçimleri "orantılı temsil" (nisbi temsil) sistemine göre yapmak!

Kurultayda yüzde 51 alanların egemen olduğu, yüzde 49 alanların tamamen dışlandığı bir sistemin neler getirip neler götürdüğünü en iyi SHP'deki ikiye bölünmüşlük gösteriyor.

Herkes gücü oranında yönetimde söz sahibi olursa, "hizipler koalisyonu" mu ortaya çıkar?

Diyelim ki öyle oldu.

Hizipler koalisyonu, hizipler savaşından daha mı kötüdür?

Yoksa Sayın Demirel ile uzlaşmak, kendi partidaşı ile uzlaşmaktan daha mı kolay ve daha mı onur vericidir?

Eğer gerçekten de "büyük" CHP'yi yaratmak istiyorsak, hepimiz geçmişin bir değerlendirmesini ve –bu arada– özeleştirimizi yapmak zorundayız.

Ve unutmamalıyız ki, CHP'nin içindekiler ve başındakiler, ancak CHP'nin büyümesi ölçüsünde büyüyebilirler!...

(Cumhuriyet, 16 Ağustos 1992)

GÜÇLÜ LİDERE EVET, TEK ADAMA HAYIR!

Ecevit, "CHP (geçici olarak) gelip DSP'ye katılsın" anlamına gelen önerilerini ağır ağır okuduktan sonra gözlüklerini çıkardı. DSP Genel Başkanlık odasında bulunan bir avuç gazeteci-yazar şaşkındı.

Şaşırmakla kalmayıp yüzü allak bullak olan, sapsarı kesilen bir kişi vardı. Ecevit'in sağında oturuyordu. Aylardır siyasal danışmanlığını yapıyor, özel yaşamı dışında, hemen her anını DSP genel başkanı ile geçiriyordu.

Ama bu önerilerden Sayın İsmet Solak'ın da haberi yoktu.

Tam bir "şok" geçiren DSP milletvekillerinin de haberi yoktu.

Parti yöneticilerinin çoğunun da haberi yoktu.

Sayın Ecevit, sadece kendisi açısından değil, partisi açısından, CHP açısından, hatta tüm Türk siyasal yaşamı açısından son derece yaşamsal önemdeki kararı, büyük bir olasılıkla evinin dört duvarı arasında almıştı.

★ ★ ★

Lider elbette ki çok önemli.

İdeolojik farklılıklar azaldıkça liderin önemi daha da artıyor. Benzerler arasında seçim yapanlar, tercihlerini liderin kişiliğinden etkilenerek kullanıyorlar.

Partinin diğerlerinden farklılığını vurgulayacak mesajları kitleye iletmede en büyük rol liderin.

Liderin inandırıcı, güven verici olması, partiyi inandırıcı ve

güven verici kılıyor.

Ama güçlü bir lider de sadece liderlik işlevini yerine getirir. Ne örgütün eksikliğini doldurabilir, ne de kadroların.

Toplumsal tabanı yansıtacak bir örgüt; topluma güven verecek yetenekli-birikimli kadrolar; hiçbir beyin ve insan gücünü devre dışı bırakmayacak parti içi barış ortamı...

Bunlar olmadan, etkili lider de olmaz!

Parti içi barışın olabilmesi de, partinin tüm olanaklarından –tüm beyin ve insan gücünden– yararlanabilmesi de, ilçe yönetiminden merkez yönetimine kadar, her düzeydeki seçimlerin "orantılı temsil" sistemine göre yapılmasına bağlıdır.

Böylece, birkaç oyla saf dışı kalmayacağını bilen herkes, her grup daha rahat, diğerlerine karşı daha saygılı hareket edecektir. Başarı, karşısındakini ezmeye değil, ona göstereceği hoşgörü ve uzlaşmaya bağlı kalacaktır.

Bu, sadece güçlü bir kadronun oluşmasını sağlamaz, aynı zamanda liderin gücünü de pekiştirir. Lider, partideki güç dengesini yansıtan bir ortamda, daha büyük bir hareket serbestisine kavuşur. Çünkü hiçbir grup, parti organlarında, lideri kendi istekleri doğrultusunda davranmaya zorlayacak ölçüde ağırlık kazanamaz.

Ama lider de "ortak akıl"ın olanaklarını bir kenara itip, her kararı tek başına alamaz!

★ ★ ★

Sayın Ecevit neden çekiniyor?

CHP'nin parasız kalmasından. CHP daha toparlanamadan erken seçime gidilmesinden. Ve de, parti içinde bir "hizbin" fazla ağırlık kazanıp, kendisini geçmişteki gibi zorlamasından...

CHP'nin "geçici de olsa" gidip DSP ya da SHP ile birleşmeyeceği belli. Ama DSP "her olasılığa karşı" varlığını bir süre daha korurken Ecevit'in CHP'de görev alması için hiçbir engel yok.

"Orantılı temsil"e göre oluşacak bir merkez yönetimi ise "hizip egemenliği" olasılığını gündemden kaldırır.

Günü geldiğinde de, DSP varlığına son verip CHP'ye katılır. Bu yapıdaki bir CHP karşısında, SHP'nin de varlığını uzun süre

koruması beklenemez...

Sayın Ecevit, beklenmeyen çıkışı ile kendisini sevmeyenleri sevindirdi, sevenleri üzdü.

Siyasal hasımlarına umut verdi. Bir zamanlar "umut" olduğu kitlelere ise umutsuzluk.

Ama o önerileri, köprüleri atmak için değil de gerçekten tartışılması için yaptıysa, kapılar henüz kapanmamış demektir.

Ecevit'siz bir CHP, elbette ki yoluna bir handikapla başlar. Ama CHP'ye rağmen varolmakta direnen bir DSP de, Ecevit'e rağmen, tabanını korumakta çok zorlanır!...

(Cumhuriyet, 1 Eylül 1992)

UMUDU ERTELEMEK, YİTİRMEKTEN İYİDİR!

Dostoyevski, "Karamozof Kardeşler"in bir yerinde, "Eğer" der, "Tanrı olmasaydı, O'nu biz yaratmak zorunda kalırdık."

Sayın Ecevit de, CHP konusunda düş kırıklığı yaratan ünlü önerisini yaparken önemli bir doğrunun altını çizdi: "SHP olmasaydı, bir SHP yaratmak gerekirdi. Bizde olmayacak bazı kişiler de, siyaset yapmak ihtiyacındadır."

Küçük kalmayı, herkesi dışlamayı marifet saymak ne kadar yanlış ise, benzemeyenlerin bir araya gelmesinden güç doğacağını sanmak da o ölçüde yanlıştır.

Genel olarak siyasal partiler ve özel olarak da sol partiler, tutarlılıklarını koruyabildikleri ölçüde etkilerini artırırlar.

Kemalist ile anti-Kemalistin, birlikçi devlet yanlısı ile federasyon savunucusunun, çağdaş ekonomilerde de planlamaya ve devlete yer olduğuna inanan ile "gizli" Özal hayranının, "2. Cumhuriyet"çi ile bunu "safsata" ya da "şer güçlerin marifeti" sayanın aynı partide –ve örneğin CHP'de– olmasından güç mü doğar, güçsüzlük mü?...

Böyle bir yapı kitleleri inandırabilir mi?

Güven verebilir mi?

İktidara ulaşabilir mi?

Ulaşsa da başarılı olabilir mi?

★ ★ ★

CHP'nin kapılarını yeniden açmasına üç gün kaldı. Kurul-

tayın doğal üyelerinden birisi olarak, tarihsel bir sorumluluğun ağırlığı altında bunaldığımı hissediyorum.

Tarihsel bir fırsatın harcanma olasılığı artıyor.

"Umut", giderek yerini umutsuzluğa bırakmaya başlıyor.

Yanlışlıkları ve çıkmazları apaçık görünen iki parti modeli, CHP'yi de kendilerine benzetip yolu büsbütün tıkama savaşındalar.

Kapalı kapı, güçlü lider, güçsüz kadro ve bunun sonucu olan cansızlık... İşte DSP!

Açık kapı, güçsüz lider, güçlü kadro, sürekli didişme... Benzemeyenlerin bolluğu, her kafadan bir ses çıkması, kendisinden oy beklenen toplumsal taban ile örgüt arasındaki benzemezlik, kitlelere inandırıcı mesajların ulaştırılıp bir heyecan yaratılamaması, kıyasıya iç savaşım nedeniyle güçlü kadroların yarıdan çoğunun kullanılamaması... İşte SHP!

Birisi seçim barajını güç aşmış. Ötekisi, CHP'nin yüzde 42'lik oyunun yarısını alıp hükümete sığıntı gibi girmekle övünüyor.

Ve ikisi de, CHP'yi kendisine benzetmek, daha doğarken öldürmek sevdası ile yanıp tutuşuyorlar.

★ ★ ★

Kırk katır mı, kırk satır mı? CHP kurultay delegesi şaşkın, üzgün ve elbette kızgın.

Ecevit'e "evet" dese; gene birçok değerli insanın dışlanacağından, aşırı kuşkuculuk ile önemli bir potansiyelin devre dışı kalacağından, önemli kararların aile çevresinden alınacağından korkuyor.

Erdal Bey'e "evet" dese; kanıtlanmış çözümsüzlüğü peşinen kabul etmiş, daha sağlıklı, daha tutarlı bir yapı oluşturma şansını daha başlarken elinin tersi ile itmiş olacağını biliyor.

Baykal'a "evet" dese, SHP'nin de DSP'nin de, küçülerek de olsa yollarına devam edecekleri açık. Üstelik, CHP de küçük doğmuş olacak!

Ne yapmalı?...

Belki de, umudu söndürmemek için ertelemeli!

Kimseye itici gelmeyen bir "geçiş yönetimi" ile birkaç ay da-

ha kazanmalı. Böylece, şu anda kurultay delegesi olmadıkları için seçilme olanağına sahip bulunmayan birçok değerli isme de yolu açık tutmalı!

Altı ay sonrasında; CHP'nin toplumsal tabanı, o tabanın gereksinmelerine öncelik veren programı, o tabanı yansıtan örgütü, örgüt piramidinin tepeye ittiği kadroları bir ölçüde netleştiğinde, herkes külahını bir kez daha önüne koyup düşünmeli.

Eğer o zaman da, meydan gene SHP içindeki bir gruba kalırsa herhalde kimsenin diyecek bir lafı olamaz!

Umudu ertelemek, yitirmekten kuşkusuz ki daha iyidir!...

(Cumhuriyet, 6 Eylül 1992)

BAYKAL NİÇİN KAZANDI?
CHP NASIL BÜYÜR?

CHP'de "Baykal Dönemi" başlarken, iki soruya gerçekçi yanıtlar verilmeli.

Baykal niçin kazandı?

CHP nasıl büyür?

Bu soruların yanıtları, DSP ve SHP'nin solu iktidara taşıyamayacağına inanan kitleler açısından çok önemli. Elbetteki CHP'nin görkemli geçmişine uygun bir biçimde yaşamını sürdürmesini duygusal olarak isteyenler açısından da...

★ ★ ★

Sayın Baykal'ın kurultaydan zaferle çıkmasının ilk nedenini herkes biliyor: Kitlelere heyecan verebilecek, duyguları güçlü bir biçimde dile getirebilecek, mesajları etkili olarak iletebilecek bir seslenme gücüne sahip.

Baykal kazanırsa, CHP'nin kısa sürede Meclis'te grup kurup, Türk siyasal yaşamında ağırlığını duyurabilecek bir konuma gelebileceği biliniyordu. Kaybetseydi, milletvekili arkadaşlarının bu konuda aynı hevesi kolaylıkla göstermeyebilecekleri açıktı.

Gerek Ecevit, gerekse Tuncer, delegelere "bekleme" tavsiye ediyorlardı. Oysa delegelerin büyük çoğunluğu, bir CHP kurultayında belki de son kez oy kullandıklarının bilincindeydiler. Altı ay sonraki kurultayın, kendilerinden daha deneyimli, daha

sağduyulu, daha olgun olabileceğine –Sayın Ecevit'in tersine– inanmıyorlardı.

Baykal'ın zaferindeki dördüncü etken ise, bence bunların hepsinden de daha ağırlıklı idi.

Gene Ecevit'in ve Erdal İnönü'nün tersine, Baykal eleştirilerden yararlandığını, geçmişten dersler aldığını gösteren bir tutum sergiledi. "Dar kadrocu" görünümü büyük ölçüde sildi. İsmail Cem'den Ertuğrul Günay'a, Hasan Fehmi Güneş'ten Ali Topuz'a, Kemal Anadol'a kadar, geçmişte karşısında olmuş birçok değerli ismi etrafında toplamayı başardı.

★ ★ ★

Sayın Baykal'ın CHP'nin başına nasıl geldiğinin bilinmesi, CHP'yi nasıl büyütebileceği sorusunun yanıtlanması açısından çok önemli.

CHP'nin yeni önderi, "ortak akıl"ın temsilcisi olmak istediğini kanıtlamak için gösterdiği çabayı, örgütü oluştururken de sürdürürse, partisini büyütür. Ama kendisini yıllarca sabırla desteklemiş olanlara beslediği haklı "vefa" duygusunu her şeyin önüne geçirirse, kendisine de CHP'ye de yazık eder!

"Dağ Başını Duman Almış" marşını yaşlı gözlerle ve coşkuyla söyleyen insanları, daha her şeye yeniden başlamanın saflığı ve güzelliğinin geçerli olduğu bir ortamda bile "biz" ve "onlar" diye değerlendiren, "ya onları seçmeli ya bizi" ilkelliğini dayatan, örgütteki bazı eski destekçilerinin keskinliğinin küpe vereceği zararın farkında değilse, SHP'yi de DSP'yide çok sevindirir.

Onlara kapılmanın kendisini nerelere sürüklediğini SHP genel sekreterliği sırasında görmüş ve anlamış olmalı...

CHP örgütü yeniden oluşurken, geçmişin hınçlarını hâlâ içlerinde taşıyanlara değil; enerjiyi, iyimserliği, hoşgörüyü deneyimle bütünleştirmiş olanlara dayanmak gerekir. Bu özelliklere sahip kitle ise CHP'nin eski gençlik kollarıdır!

Bugün 30'larına gelmiş, çok acılı olayları yaşayarak olgunlaşmış böyle bir temelden daha iyi hareket noktası olur mu?

Eski örgüt elbette ki dışlanmamalı. Herkesin birikiminden,

deneyiminden yararlanmalı. Ama itici güç, yurdun her köşesine kadar yayılmış ve 12 Eylül sonrası koşullarında hayata atılmış bu "olgun" gençler olmalı!...

★ ★ ★

Kimse yanlış hesap yapmamalıdır. Ve CHP'de uzun bir "Baykal Dönemi"ne herkes kendini hazırlamalıdır. Siyasal yaşamda hiç geçerli olmayan niteliklere sahip bazı isimlerin bile 8-9 yıldır partilerinin başından oynatılamadığı bir ortamda, tersi beklentiler elbette ki gerçekçi değildir.

Ama önemli olan, bir partinin başında kalabilmek değil, o partiyi büyütebilmek, iktidara taşıyabilmek ve iktidarda da başarılı kılabilmektir.

Sayın Baykal'la ilgili, yılların birikimi bazı önyargıları herkes biliyor. Ama unutulmamalı ki Sayın Ecevit CHP'nin başına geçtiğinde de bazı kesimlerde olumsuz birtakım önyargılar vardı. Özellikle de İsmet Paşa'nın tarihsel kişiliğinin ağırlığı ile dile getirilen, 12 Mart döneminin askersel radyo ve televizyonundan yayılmaya çalışılan önyargılar...

Sayın Ecevit genel başkan olduktan sonra daha da büyüdü ve CHP'yi, tarihindeki en büyük seçmen desteğine kavuşturdu. "Ortak akıl"ın temsilcisi olduğunda doruklara tırmandı; dar bir çevreye hapsolduğu, her şeyi tek başına yapmaya kalkıştığında ise bir noktada tıkandı kaldı.

Hakkındaki olumsuz önyargıları silmek, kendini de partisini de büyütmek Sayın Baykal'ın elinde. Ama bunun için bir kararı peşinen verip içine sindirmek zorunda.

"Ortak akıl"ın sözcüsü mü olacak, yoksa kısır birtakım tutkuların mı?

"İşte bütün mesele!..."

(Cumhuriyet, 13 Eylül 1992)

TARİHSEL BİR SENTEZ: DEMOKRATİK SOL-SOSYAL DEMOKRASİ

Demokratik sol ya da sosyal demokrat ideoloji, marksizmden sonra tarihsel bir sentez olarak oluştu. Bir yandan, liberalizmin getirdiği siyasal demokrasinin kazanımlarını hiçbir zaman yadsımadı; öte yandan, emeğin savunuculuğunu ve toplum yararının özel çıkarların üzerinde olmasını gözetti. Böylece liberalizm ile sosyalizmin sentezi bir ideoloji doğmuş oldu. Fransa'nın sosyalist başbakanı **Michel Rocard**'ın deyimi ile; *"Sosyal demokrasi,* marksizme kuramsal ve devrime siyasal bir ihanet, sınıfların işbirliği ve enternasyonalizmden kopma" demektir. Bunları eleştirerek değil, kendisi de bir sosyal demokrat olarak beğeni ile söyleyen Rocard, bir anlamda sosyal demokrasinin marksizmden ayrıldığı noktaları da özetlemiş oluyor.

Liberallere göre; siyasal iktidarın genel ve özgür seçimlerle belirlendiği bir siyasal sistem, kaçınılmaz olarak, çoğunluğu oluşturan emekçi sınıfların ve orta sınıfların yararına işler. Çünkü burjuvazinin oy ağırlığı, diğer sınıflarınkine oranla çok sınırlıdır. Bu nedenle, iktidara gelebilmek ve orada kalabilmek için, geniş halk kitlelerini ekonomik bakımdan memnun edebilmek zorunluğu vardır.

Buna karşılık, Marksistler *"özgür genel seçimler"*in bir aldatmaca olduğunu savunurlar. Çünkü kamuoyunu oluşturan kitle haberleşme araçları, varlıklı sınıfların denetimi altındadır. Geniş kitleler, farkında bile olmadan, aslında kendi çıkarlarının kar-

şısında olan tutucu partilerin, sermayedar sınıfların çıkarlarını savunan partilerin destekçisi durumuna sokulabilirler. Öyleyse emekçilerin iktidarı, ancak devrimci bir hareketin ürünü olabilir. Burjuvazi kendi egemen olduğu düzenin değişmesini gönül rızası ile kabullenemeyeceği için, iktidar ele geçirildikten sonra –burjuvazinin gücü tamamen kırılıncaya kadar– bir emekçi diktatörlüğü kaçınılmazdır. Sosyalist düzende *"insanın insanı sömürmesi"* ortadan kalkınca, toplumsal kinler de yokolacaktır. Toplum sınıfsız olunca, bir sınıfın çıkarlarının bekçisi olan devlete de gerek kalmayacaktır. Kişiler üzerinde her türlü baskı kalkacak, gerçek özgür ve mutlu toplum doğmuş olacaktır.

Oysa, marksistlerin liberal demokrasiye yönelttikleri eleştirilerde büyük bir gerçek payı bulunmakla birlikte, *"proleterya diktatörlüğü"*nün vadedilen özgür ve demokratik aşamayı gerçekleştiremeyeceğini de zaman ve deneyimler göstermiştir. İşte sosyal demokrasi, ne özgürlükler uğruna hakça paylaşımı, ne de hakça paylaşım uğruna özgürlükleri ertelemeyi kabul eden bir ideolojidir. *"Liberal devlet"* ile *"sosyal devleti"*, *"hukuksal adalet"* ile *"toplumsal adaleti"* birarada gerçekleştirmeyi önerir.

Ferdinand Lassalle

Tarihsel sırayı izlersek, çağdaş sosyal demokrat ideolojinin oluşumunda sözünü etmemiz gereken ilk isim **Ferdinand Lassalle** (1825-1864). Alman düşünür, insanlık tarihini üç gelişme evresine ayırıyordu. Feodal düzen, emekçinin tam anlamıyla boyun eğdiği bir *"özgürlüksüz dayanışma"* ortamıydı. 1789 *Fransız Devrimi*'nden sonra, özgürlük uğruna toplumsal dayanışmadan vazgeçildiği, sermayenin egemen olduğu bir *"dayanışmasız özgürlük"* arayışı yaşandı. Oysa 1848 ayaklanmalarından sonra girilen dönem, *"özgürlük"* ile *"dayanışma"*nın uzlaştırıldığı bir dönem olacaktı. Devletin yol göstericiliği altında üretici birlikleri örgütlenecek ve sosyalist ülküye ulaşılacaktı.

Lassalle, amaç ile ona varılmak için seçilen yol arasında bir uyum sağlamak gerektiğine inanıyordu. Burjuvaziye göre, devletin amacı yalnız bireyin kişisel özgürlüğünü ve mülkiyetini koru-

maktı. Bu bir *"gece bekçisi"* anlayışı idi. İşçi sınıfı ise bu anlayışı yeterli bulmuyordu. Buna *"çıkarların dayanışması, gelişmede ortaklık ve karşılıklılık"* gibi ilkeler de eklenmeliydi. Tarih, doğa ile *"her çeşit özgürsüzlüğe karşı"* yürütülen bir savaştı. Eğer bu savaşı herkes kendi başına yürütmüş olsaydı, bir adım bile ilerlenemezdi. Toplumcu bir düzen kurmak için *"proleterya diktatörlüğü"*nün gerekliliği konusunda marksizmden açık bir biçimde ayrılan Lassalle şöyle diyordu:

"Devletin asıl amacı, bu birlik sayesinde, bireyleri, tek tek hiçbir zaman erişemeyecekleri amaçlara, yaşam düzeyine ulaşabilecek bir duruma getirmek, birey olarak tırmanamayacakları bir öğrenim kudret ve özgürlük düzeyine ulaşmaları için gerekli yeterliği onlara kazandırmaktır. Devletin amacı, insanlığın özgürlük için eğitilmesi ve geliştirilmesidir."

Açıkça görüldüğü gibi, Lassalle devleti **Marx** gibi egemen sınıfların bir baskı aracı gibi görmüyordu. Devletin bu olumlu amacının, tarihin bütün dönemlerinde, *"hatta yöneticilerin iradesine karşı"* az ya da çok gerçekleştirildiği kanısındaydı. Ama işçi sınıfı devlete yön verecek duruma gelince, herşey çok daha iyi ve hızlı gelişecekti: *"işçi sınıfı ve toplumun alt sınıfları, üyelerinin içinde bulundukları çaresizliğin eseri olarak derin bir içgüdüye sahiptirler. İşte bu içgüdü onlara, bireyin tek başına başaramayacağı bir gelişimin, ancak bir bütün halinde birleşerek sağlanabileceğini ve devleti belirleyen şeyin de bundan ibaret olduğunu göstermektedir. O halde, işçi sınıfının egemenliği altına sokulan bir devlet, artık o zamana kadar görüldüğü gibi, eşyanın niteliği ve koşulların zorlaması ile bilinçsiz olarak, hatta çoğu kez isteksizce yol almayacak, büyük bir açıklıkla ve tam bir bilinçle devletin bu ahlâkî niteliğini kendisine bir ödev sayacaktır. O zamana kadar, direnen bir iradenin son derece yetersiz parçalar halinde koparılan şeyleri, bu kez büyük bir tutarlılık içinde ve zevkle yerine getirecek ve böylece zorunlu olarak düşünsel bir atılıma, mutluluk, rahatlık ve özgürlüğün bir arada gelişmesine, tarihte görülmemiş bir biçimde yol açmış olacaktır."*

Lassalle'e göre, işçi sınıfının kurtuluşu *"genel oy"* hakkı ile

gerçekleşecekti. Devletin çıkaracağı toplumsal içerikli yasalar ve vergi düzenlemeleri yoluyla, toplumsal dengesizlikler giderilebilirdi. Ama Lassalle'ın devletten beklediği görevler arasında *"ekonominin planlanması"* yoktu.

Çağdaş sosyal demokrasinin, marksizmin, sosyalizmin şiddete dayalı bir devrimle ve proleterya diktatörlüğü aşamasından geçerek gerçekleşeceği savına bir tepki olarak doğduğunu söylemek yanlış olmaz. İktidara gelmek ve düzeni değiştirmek için demokratik araçlar seçilince ve özgürlükler hiçbir zaman ertelenmeyince, giderek içerikte de önemli farklılıklar oluşmuştur. Ama **Engels**'in bile, belirli bir aşamada bu düşünceye yaklaştığını görüyoruz. 1895'te *"Fransa'da Sınıf Çatışmaları"* adlı kitaba yazdığı önsözde Friedrich Engels, oy hakkının işçilerin elinde bir özgürleşme silahına dönüşebildiğini savunuyordu. Burjuvazi işçi partilerinin yasal eylemlerinden, yasadışı eylemlerden daha fazla çekinmeye başlamıştı. Seçim başarıları onlar için ayaklanmadan çok daha korkutucuydu. Şöyle diyordu:

"Hatta klasik sokak savaşımı döneminde bile, yapılan yığınakların gerçekte maddesel olmaktan çok moral bir etkisi vardı. Üstelik o günden bu yana, hepsi askerlerin lehine olmak üzere, koşullar daha da değişti. Buna karşılık, isyancılar açısından işler bir kat daha zorlaştı. Bilinçsiz kitlelerin başında bilinçli küçük azınlıkların devrim yaptığı dönemler geride kaldı. Biz 'devrimciler', 'altüst ediciler', artık yasal yollardan, yasa dışı ve altüst edici yöntemlerle olduğundan çok daha iyi gelişebiliriz... Ve eğer biz, onların hoşuna gitmek için kendimizin sokak kavgalarına itilmesine izin verecek kadar anlamsız davranmazsak, artık kendileri için öldürücü hale gelmiş olan yasallığı bizzat çiğnemek zorunda kalacaklardır."

Edward Bernstein

Edward Bernstein (1850-1923), marksizmi hareket noktası alarak sosyal demokratik düşünceye katkıda bulunmuş bir isim. Alman düşünür, oldukça etkili olduğu için, ortodoks marksistler tarafından *"revizyonculuk"* ile suçlanıp, şiddetli bir biçimde

eleştirilmiştir. Aslında *"revizyon"*, değişen koşullar içinde düzeltmeler yapmak anlamına geldiği halde, marksistlerin dilinde *"revizyonizm"* hainlik ile eşdeğer bir anlam kazanmıştır. Oysa Bernstein'in düşüncelerini değiştiren şey, toplumdaki gelişmelerle **Marx**'ın öngörülerinin birbiri ile çakışmamasıdır. Düşünür önce bu gelişmelerdeki farklılığı saptamış, sonra da bundan gerçekçi sonuçlar çıkarmaya çalışmıştır.

Marx kapitalistleşme sürecine koşut olarak tekelleşmenin ortaya çıkacağını, küçük işletmelerin yokolacağını, kapitalistlerin sayısı azalırken sayıları hızla artan emekçilerin yoksullaşacaklarını öngörmüştü. Bernstein ise, yaptığı incelemenin sonunda şöyle diyordu: *"Sanayi ve ticarette küçük işletmeler yok olmamış, bir üst aşamaya geçerek, nitelik ve iktisadi yerleri bakımından değişikliğe uğramıştır. Küçük işletmelerin süregelmesi olayı, tarım alanında daha da belirgindir."* Birçok küçük işletmenin büyükler tarafından yutulduğu açıktı. Ama bunların yerine, başka tür küçük işletmeler ortaya çıkmıştı. Örneğin tenekeci ustaları kaybolmuş, ancak aynı yerde elektrik tesisatı alanında çalışan işletmeler doğmuştu. Bernstein'in anlatımı ile; *"Kapitalistlerin sayısı azalmak şöyle dursun çoğalmaktadır. Toplumun temelleri değişmekte, ancak, toplumdaki sınıflaşma daha basit bir duruma gelmemektedir."*

Alman düşünür, varlıklılarla yoksullar arasındaki uçurumun büyümesi ve yoksullaşma sürecinin hızlanmasıyla kapitalist üretim biçiminin çökeceği beklentisinin gerçekleşeceğine de inanmıyordu. Toplumun üstü ile altı arasındaki fark büyümekle birlikte, işçi sınıfı eskiye oranla daha kötü bir duruma gelmiş değildi. Ençok üsttekiler pay almakla birlikte, gelişmeden herkes yararlanıyordu. Büyük çapta pazar genişlemesi olmuş ve *kapitalizm*, devresel bunalımları aşmasına yardımcı olacak, *"daha önce aynı ölçüde bulunmayan"* olanaklar elde etmişti. Öyleyse bütün umudu kapitalizmin çöküşüne bağlamamak, *"felaket düşüncesi"*nden vazgeçerek, *"günlük sosyalist çalışmalar"*a daha çok önem vermek gerekecekti. Yani Bernstein'in düşüncesinde, artık *"devrim"* yerini *"evrim"*e bırakıyordu.

Batı Avrupa'da koşullar, köylünün mahvolduğu, orta sınıfların yokolduğu, bunalımların büyüdüğü, yoksulluğun arttığı bir ortama doğru gelişmemişti. Ama toplumsal farklar büyüyor, işçinin yarın endişesi ortadan kalkacağına artıyor, bağımlılık sürüyordu. Sosyal demokrasinin görevi, buna çözüm aramak olmalıydı. *İşçi sınıfı* tek başına iktidara gelme olanağına sahip bulunmadığına göre, başka toplum kesimleriyle siyasal güçbirliğine gidilmeliydi. Liberal ve radikal partilerle ortak hükümete razı olmalıydı. Böylece **Bernstein**'in *"evrimci"* düşüncesi, *"uzlaşmacı"* bir boyut da kazanıyordu. Sosyalizm, kapitalizm içinde verilecek bir savaşım ile, uzlaşmaya dayalı barışçı yollardan gerçekleştirilecekti. Ufukta görülmeyen evrensel bir patlamaya bel bağlamaktansa, "parlamenter demokrasi çerçevesi içinde yavaş yavaş ilerlemek" daha akıllıca ve daha gerçekçi olacaktı.

"Sınıf diktatörlüğü düşüncesi, değerden düşmüş bir kültüre aittir" diyen Bernstein için demokrasi, sosyalizmin ayrılmaz bir parçası olmak zorundaydı: *"Demokrasi, aynı anda hem bir araç, hem de bir amaçtır. Hem sosyalizmin kuruluş yöntemidir, hem de sosyalizmin gerçekleşme biçimidir. Demokrasi, bir uzlaşma okuludur. Demokrasi, sınıf egemenliğinin yokluğudur, yani, hiçbir sınıfın siyasal ayrıcalığa tek başına sahip olmadığı bir toplumsal durumdur."*

Marksizmin odak noktasını, bir anlamda *"üretim biçimi"*nin oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Marksizmden yola çıkan Bernstein'in düşüncesinde ise, odak noktasında tüketimde adalet, yani *"tüketim biçimi"* bulunmaktadır. Üretim biçiminin değiştirilmesi hedefini yadsımamakta, ama öncelikli olmaktan çıkarmakta, ertelemektedir. Düşünür, normal koşullarda işçi sınıfının tek başına iktidara ulaşıp üretim biçimini değiştirmesindeki büyük zorlukları görmüştür. Öyleyse gerçekçi davranıp, yerel yönetimlerde, kooperatiflerde iktidara gelinmeye, siyasal iktidara ortak olunmaya ve *"tüketim adaleti"* adım adım gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır. Eduard Bernstein, *"Sosyal Demokraside Revizyonizm"* başlıklı konuşmasında, sosyal demokrasi anlayışının çerçevesini şöyle çizmektedir:

"Sosyal demokrasi, demokrasinin, devlet, eyalet ve belediye-

lerde, siyasal eşitliği gerçekleştirme, toprağı ve kapitalist işletmeleri topluma mal etme aracı olarak yürütülmesi yolunda savaşır. Sosyal demokrasi, saflarında yalnız işçilerin yer alacağı anlamında bir işçi sınıfı partisi değildir. İlkelerini kim benimser ve savunursa, yani kim iktisadi yaşamın sorunları önünde sömürücü mülkiyete karşı, yaratıcı emeğin mücadelesi anlamında tavır alırsa, bu parti saflarında yer bulur. Ancak, parti, asıl olarak işçilere yöneliktir. Çünkü işçilerin kurtuluşu, birinci derecede, işçilerin kendi eseri olmalıdır. İşçileri bu düşünceyle doldurmak ve onları iktisadi ve siyasal alanda örgütlemek, sosyal demokrasinin başta gelen ödevidir."

Karl Kautsky

Prag'da doğup Amsterdam'da ölen **Karl Kautsky** (1854-1938), Bernstein'in eleştiriler yönelttiği ve özde marksizme daha sadık gibi göründüğü halde, sosyal demokrat düşünce çizgisinde önemli yeri olan bir düşünür. Bu yeri, özellikle demokrasiye olan inancı ve şiddet yöntemlerine karşı takındığı kesin tavırla sağlamıştır.

Kautsky'e göre, kapitalizmin kendi iç çelişkileri sonucu çökmesi kaçınılmazdı. Toplumsal adaletin sağlanması yönünde işçi sınıfının koparacağı ödünler, üretim biçiminin değişmesi hedefinin yanında önemsiz kalırdı. Bunun savaşımını verecek olan sosyal demokrat parti ise, hiçbir zaman işçi sınıfının damgasından sıyrılmamalıydı. İşçi sınıf, koalisyonlarla değil, partisi aracılığıyla tek başına iktidara gelmeliydi. Ama O'nun *işçi sınıfı* tanımına, teknisyenler, kamu görevlileri ve aydınlar da giriyordu. Kapitalizmin geliştiği ülkelerde, işçi sınıfının maddesel koşullarında iyileşme olduğunu görüyor ve bu durumun, işçilerin bilinçlenmelerini kolaylaştıracağını düşünüyordu. *"Üretim araçlarına sahip bulunmayan"* herkesi işçi saymak gerekirdi. Bu tanıma giren aydınlar, iktidar savaşımında da, iktidara ulaştıktan sonra da çok önemli bir işlevi yerine getireceklerdi.

Kautsky, *"Demokrasisiz sosyalizm olamaz. Çağdaş sosyalizmden, sadece üretimin örgütlenmesini değil, toplumun demokratik örgütlenmesini de anlıyoruz"* diyordu: *"Demokrasi ile sosyalizm arasındaki ayrım, bazan, sosyalizmin amacımız, demok-*

rasinin ise, bu amaca ulaşmak için, bazı hallerde elverişsiz, hatta engel olabilen bir araçtan ibaret olduğu şeklinde yapılmaktadır. Ancak, kesin konuşmak gerekirse, bu tanımıyla sosyalizm amacımız değildir. Amacımız, bir sınıfa, bir partiye, bir cinsiyete ya da ırka, neye karşı yönelmiş olursa olsun, her türlü sömürüye ve baskıya son vermektir."

Kautsky, diktatörlüğün sosyalizmi gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılmasına karşıydı. **Marx**'ın *"proleterya diktatörlüğü"* konusundaki görüşlerinin yanlış anlaşıldığını savunuyordu. Marksizmin kurucusuna göre; *"proleterya diktatörlüğü, proleteryanın ezici bir çoğunlukta olması nedeniyle, gerçek demokraside ister istemez ortaya çıkan bir durum"*du. Komünistler, Avrupa'da demokrasileri yıpratmış, kışkırtmalarıyla faşizmin iktidara gelmesine yardımcı olmuşlardı. Kautsky şöyle diyordu:

"... üzüntü ile, Bolşeviklerin içinde bulundukları durumu tamamen yanlış anladıklarını, düşüncesizlik ederek, çözümü için gerekli koşulların hiçbirinin varolmadığı sorunlarla uğraştıklarını, gittikçe daha açık bir şekilde gördüm. Olanaksız olanı kaba kuvvetle başarma girişimlerinde, çalışan yığınların iktisadi, zihinsel ve manevi bakımlardan yükselmelerine değil, tersine Çarlık ve Dünya Savaşı tarafından ezildiklerinden de çok ezilmelerine neden olan yollar seçtiler... Rusya'da bir yönetim biçimi olarak diktatörlük, anlaşılır bir şeydir. Fakat bunu anlamamız, kabul etmemiz demek değildir; kesinlikle reddetmeliyiz. Diktatörlük, sosyalist partinin halk çoğunluğunun muhalefetine karşın elde edilmiş bir egemenlik sağlamak için bir aracı değildir. Ancak gücünün ötesinde, çözümleri yorucu ve yıpratıcı olan bir takım görevlerle başa çıkabilmesi için bir araçtır. Diktatörlük, sosyalizmin düşüncelerini kolaylıkla uzlaştırır ve gelişmesine yardım edeceğine, onu engeller. Diktatörlüğün yerine demokrasi geçerse, devrimin temel kazançları kurtarılabilir."

Sosyal demokrat ideolojinin oluşumuna katkıları açısından buraya kadar değindiğimiz isimler, Lassalle'den Kautsky'e genellikle *Almanya*'daki bir gelişim çizgisini yansıtıyorlardı. Oysa bu oluşumdaki Fransız, İngiliz ve İskandinav katkıları da önemlidir.

Jean Jaurès

Fransız **Jean Jaurès** (1859-1914), bir düşünür olduğu kadar aynı zamanda bir eylem adamı. İki kez milletvekili seçilmiş, sosyalist partiye önderlik etmiş, emperyalizmin baskısı altında haksızlığa uğradığına inandığı *Osmanlı devleti*'ni ve *Türklere* yakınlık gösterip savunmuş, barışçı olduğu için savaştan yana olanlarca öldürülmüş. O da sosyalizm ile demokrasiyi ayrı ayrı düşünemiyor. Hatta kendisinin, demokratik bir sosyalizmden çok *"sosyalist bir demokrasi"*den yana olduğunu söylemek daha doğru. Bireyci bir sosyalizm anlayışı var. Sosyalizmi, *"bireysel hak"*ların en üst düzeyde vurgulanması olarak değerlendiriyor. *Fransız Devrimi*'nin ürünü olan *İnsan Hakları Bildirgesi*'ndeki hak ve özgürlükleri ancak sosyalizmin gerçekleştirebileceğine inanıyor.

Marksizmin tersine, Jaurès, sosyalist devletin yakın bir gelecekte *"tarihsel bir zorunluk"* olarak ortaya çıkacağını düşünmüyor. O'na göre, sosyalist devlet, ancak aydınlanmış bir çoğunluğun, bilinçli çabaları ile kurulabilecektir. Üstelik var olan devlet yıkılmamalı, içerden ele geçirilmelidir. Çünkü devlet, Marx'ın iddia ettiği gibi egemen sınıfın bir aracı değil, sınıflar üstünde olası bir hakemdir. *Devlet* bir sınıfı yansıtmamakta, *"sınıf ilişkilerini, yani sınıflar arası güç dengesini"* yansıtmaktadır.

Jaurès, sosyalizmin bir *"sınıf öğretisi"* (doktrini) olarak yorumlanmasına karşıydı. Sosyalizmin, *"bütün sınıfları içinde eritecek, herkes için bugünkünden daha iyi"* bir düzen olacağını savunuyordu. Böyle bir düzeni gerçekleştirmek için bir halk ayaklanması gerekli olmadığı gibi, zararlı sonuçlar bile verebilirdi. Çünkü, **Murat Sarıca**'nın anlatımı ile, *"bir umutsuzluk taktiğini bir devrim yöntemi haline getirmiş"* olurdu. Yasal yollardan çoğunluğu sağlamak, çok daha sağlıklıydı. Batı ve Orta Avrupa ülkelerinin anayasaları, şiddet yoluna gerek kalmadan sosyalist demokrasiye geçmeye olanak verecek ögelere sahipti. Demokrasi her iki sınıfa da güvenceler sağlıyordu. *Demokrasi* işledikçe burjuvazi ödün vermek zorundaydı. Bu ise, işçi sınıfını giderek şiddetten uzaklaştıracaktı. Şöyle diyordu: *"Bernstein'in zıddına, ne yapılırsa yapılsın proletarya sınıfı ile burjuva sınıfının kökten ayrı, kökten karşıt olduklarını düşünüyorum; ama,*

Kautsky'nin aksine, bilincinin ve eyleminin efendisi olan proletarya sınıfı ile diğer sınıflar arasında işbirliğini ve temasları arttırmaktan korkmamak gerektiğini de düşünüyorum."

Denebilir ki; **Jaurès** sınıflararası çatışmadan çok uzlaşmaya inanıyordu: *"... ya proleterya hareketsiz kalacak ya da durmadan başka sınıfların eylemine karışacaktır; önemli olan, daima sınıf bilinciyle, kendi ayrı ve örgütlü gücüyle hareket etmesidir. Biz devrimi istiyoruz, ama ebedi bir kini istemiyoruz... Ve eğer biz, ister sendika, ister kooperatif, ister sanat, ister adalet, ne alanda olursa olsun, hatta burjuvaziye ait bir büyük dava uğruna, birtakım burjuvaları bizimle yürümeye zorlamayı başarırsak, şöyle demekle ne kadar güçlü oluruz: Birbirine kin besleyen, birbirinden nefret eden insanlar için, bu anlık birleşmelerde, bu bir günlük işbirliklerinde buluşmak ne büyük zevktir... Ve dolayısıyla, insanların artık kesin olarak buluşacakları gün, ne ulvi, ne evrensel, ne sonsuz bir zevk olacaktır!.. Bu buluşma, ancak barışın işareti olan ortak mülkiyet ile olanaklıdır."*

Léon Blum

Léon Blum (1872-1950), *Fransa*'nın ilk sosyalist başbakanı. Faşizm tehlikesine karşı komünistlerle işbirliğine yanaşmakla birlikte, sağcı burjuvaziye olduğu kadar komünizme de karşıydı. Hangi amaçla olursa olsun, şiddeti yadsıyor, toplumsal dönüşümün oy ile gerçekleşebileceğine inanıyordu. Devrimi hazırlamanın en iyi yolunun silahlanmaktan değil, çalışanlar lehine yasal düzenlemeleri desteklemekten geçtiğini savunuyordu. Devrim, özel mülkiyet üzerine kurulu bir ekonomik düzenin yerine, ortak mülkiyete dayalı bir ekonomik düzenin kurulması demekti. Bu ise, ancak sosyalistlerin iktidara ulaşmasıyla gerçekleşebilirdi.

Blum görünüşte ne özünde marksist devrim anlayışını, hatta ne de *"proleterya diktatörlüğü"* kavramını yadsıyordu. Ama yerel ve özel nitelikli Rus devrim deneyiminden *"zorunlu ve evrensel"* sonuçlar çıkarılmasına karşıydı. Şöyle diyordu: *"Bir partinin diktatörlüğü, o partinin sizinki gibi değil bizimki gibi olması koşuluyla kabul edilebilir. Halkın iradesine, halkın özgürlü-*

ğüne, kitlelerin iradesine dayalı bir partinin uyguladığı diktatörlük, işçi sınıfının kişilere dayanmayan diktatörlüğüdür. Ama bütün yetkinin kat kat çıkarak, sonunda, açık ya da gizli bir komitenin ellerinde toplandığı, merkezci bir partinin uyguladığı diktatörlük proleteryanın diktatörlüğü değildir. Bir partinin diktatörlüğü, evet, bir sınıfın diktatörlüğü, evet, bilinen ya da bilinmeyen bazı kişilerin diktatörlüğü, hayır! Aynı şekilde diktatörlük geçici olmalıdır. Kendi başına bir amaç olmadığı ölçüde diktatörlüğü kabul edebiliriz."

Eylemde tamamen demokratik çizgide olan bir Blum'un, söylemdeki göreceli katılığı yanıltmamalıdır. Güçlü bir komünist partisinin seçmen tabanına ortak olmak isteyen bir siyaset adamının –bu sınırlar içinde– marksist görünümünü korumaya çalışmasının fazla yadırgatıcı bir yanı yoktur. Üstelik Blum, burada Fransız toplumu üzerinde bir değerlendirme yapmamakta, **Lenin**'in Sovyet modelini ihraç etme çabalarına karşılık, o modeli eleştirmektedir.

Fabiancılık

Almanya ve *Fransa*'da demokratik sosyalist akımların marksizm ile iç içe oluşmalarına, güçlü komünist hareketlerle rekabet etme zorunda kalmalarına karşılık, *İngiltere*'de durum farklıydı. Bu farklılığın, İngiltere'deki demokratik solun görüntüsünü etkilemesi ise kaçınılmazdı.

İngiltere'de *demokratik sol* ideolojinin doğum noktasında *Fabian* adlı bir derneğin bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. 1884 yılında, aralarında **Sidney Webb** ve **Bernard Shaw** gibi isimlerin de bulunduğu bir grup aydın tarafından kurulan dernek, antimarksist bir sosyalizm anlayışının öncülüğünü yaptı. Amaç varolan rejimi devirmek değil, sosyalizmi toplumun kurumlarına sızdırmaktı. Kapitalizmden sosyalizme geçiş, devrimle değil evrimle olacaktı. (Feodaliteden kapitalizme geçişi de, kıta Avrupa'sına göre oldukça yumuşak bir biçimde gerçekleştirmiş olan bir ülkede, evrimci yaklaşımın ağırlık kazanmasına hayret etmemek gerekir: İngiltere kapitalistleşirken, feodal dönemin birçok

kurumu yokolmamış, ama içerikleri ve ağırlıkları değişmiştir...)

Marksizmden şu ya da bu ölçüde etkilenmemiş tek çağdaş sosyalizm akımı olarak nitelendirilen **Fabiancılık**, sosyalizmde işçi sınıfından çok aydınlara ağırlık tanıyordu. Bernard Shaw işi, sosyalizm önündeki en büyük engelin *"işçi sınıfının aptallığı"* olduğunu söylemeye kadar götürmekteydi. Fabiancılar, belediye hizmetlerini genişleterek, devletin yetkilerini arttırarak, bir *"sanayi demokrasisi"*ne ulaşmayı umuyorlardı. Somut önerileri arasında şunlar vardı: Daha çok kazanandan daha çok vergi alacak biçimde gelir vergisinin yükseltilmesi; miras vergilerinin arttırılması; günde sekiz saatten fazla çalışılmamasının sağlanması; en yoksullar dahil, bütün çocukların yeteneklerine göre eğitim görmeleri; ilkokulların ücretsiz olması; bir eğitim bakanlığının kurulması; bol sayıda kamu bursu verilmesi; yaşlılık sigortası ve kamu bakımevlerinin kurulması; işsizlere geçici iş bulunması; belediye etkinliklerinin genişletilmesi; her yetişkinin oy vermesinin sağlanması; seçim masraflarının ödenmesi; parlamento ve belediye meclislerindeki bütün temsilcilere aylık ödenmesi...

Sidney James Webb (1859-1947), İngiliz sosyalizminin kökenindeki en önemli isim. Demokratik sol ideolojiye katkılarının yanısıra, milletvekili ve bakan olarak uygulamaya da katıldı. Toplumun yani bir anlamda devletin akılcı bir biçimde örgütlenmesiyle *"Toplum Refahı"*nın gerçekleşebileceğine inanıyordu. Ama bu, bireycilikten kurtulmadan gerçekleştirilemezdi. Uygar Atinalılar ve Müslümanların, tarihte kendilerinden bireysel olarak daha aşağı durumda olan rakiplerine yenilmelerini, rakiplerinin *"daha değerli bir toplumsal örgütlenmeye"* sahip bulunmalarıyla açıklıyordu. Önemli olan bireyin kişiliğinin en üst noktaya ulaşması değil, toplumsal örgütlenme içindeki *"küçücük işlevini"* en iyi biçimde yerine getirmesiydi. *"Bireysel gelişmemizi kusursuzlaştırmak yerine, bir parçası olduğumuz toplumsal organizmayı düzeltmek için daha büyük bir dikkat göstermeliyiz"* diyordu.

Webb'e göre, sosyalizm demokrasinin ekonomik yüzü olacaktı.

İşçi sınıfının siyasal gücü arttıkça, ekonomik ve toplumsal bakımdan daha iyi korunacaktı. Kapitalist düzene yönelttiği en ağır eleştiri ise şu tümcede özetleniyordu: *"Eğer toprak ve sermaye üzerindeki özel mülkiyet, zorunlu olarak birkaç tembeli (kendi yetenekleri ile hak etmedikleri halde) zengin etmek için, pek çok işçiyi (kendi kusurları olmaksızın) sürekli olarak yoksul tutuyorsa, bu mülkiyet sistemi de –yerine geçmiş olduğu feodalizm gibi– kaçınılmaz olarak ortadan kalkacaktır."*

İskandinav Sosyal Demokratları

Genel eğilime uygun olarak, *İskandinav ülkelerinde* sosyal demokrat düşüncenin gelişmesinde de şu koşullar rol oynadı: Marksizmin, kapitalist gelişme süreci içinde, orta sınıfların yok olacağı yolundaki öngörüsü gerçekleşmemişti. Emekçiler giderek yoksullaşmıyor, tersine durumları iyileşiyordu. Giderek boğaz tokluğuna çalışma zorunda kalacak olan işçilerin, kendi yarattıkları ürünleri satın alamamaları sonucunda doğacak ekonomik bunalımları kapitalizmin aşamayacağı varsayımı da doğrulanmamıştı *(Çöküş Kuramı)*. Genel oy hakkının elde edilmesiyle (İsveç'te 1918'de), barışçı yollardan iktidara gelebilme inancı artmaya ve demokratik kurumlara olan saygı yerleşmeye başlamıştı. Bu ortamda, *İsveç* sosyal demokratlarının bakış açısını **Haluk Özdalga** şöyle özetliyor:

"Çoklarına ters geldiği anda, egemen sınıfların demokrasiyi ezmeleri olasılığı, çalışan kitlelerin daha işin başında demokrasiyi yadsımalarını değil, ona dört elle sarılmalarını gerektirir. Kaldı ki, çalışanların siyasal örgütünün iktidara geleceği her yerde, egemen sınıfların zora başvuracağını varsayma da yersizdir. Böyle bir iktidar değişikliğinin olduğu toplumlarda egemen sınıfların şiddete başvurup vurmayacağı, pek çok başka etkenle birlikte, özellikle o toplumda demokratik ülkülerin ne denli köklü yerleştiğine bağlıdır. Öyleyse, iktidar mücadelesi sırasında demokrasiyi kenara itmek değil, demokrasinin toplumun her katına kök salmasına, onun sarsılmaz biçimde yerleşmesine çalışmak gerekir. Emekçilerin siyasal iktidarı ellerine geçirmesi ile

beraber çalışanların toplumsal iktidarı bir gecede gerçekleştirilemeyecektir... İnsanların bilinçlenme, örgütlenme, toplumsal yönetime katılma olanakları ise, en iyi biçimde ancak demokratik koşullar içinde yaratılabilir."

İsveç'te 1932 yılında maliye bakanı olan sosyal demokrat **Ernst Wigforss,** sosyalizme işçi sınıfının yoksullaşmasıyla değil, tersine maddi koşullarının ve kültür düzeyinin giderek daha iyileşmesiyle ulaşılacağını savunuyordu. Çalışma yaşamına bir matbaa işçisi olarak başlayan ve 1926 yılında veremden ölen **Nils Karleby** ise, kapitalist düzen içinde yapılan reformların sosyalizm için önem taşıdığına inanıyordu. *"Sosyal politika, kapitalist düzenin çerçevesinin fiilen aşılması, tipik anlamdaki kapitalist düzenin bir ölçüde son bulması, işçilerin toplum ve üretim içindeki yerinin fiilen değişmesi demektir. Tüm toplumsal reformlar, gelecek için düşünülenle de tamamen aynı türde bir sosyalist düzen değişmesini ifade etmektedir. Arada derece farkından başka bir şey olamaz."* demekteydi. Kapitalist düzen içinde kastettiği reformların başında; genel oy hakkı, sekiz saatlik iş günü, çalışma koşullarının düzeltilmesi, dağıtım ve tüketim koşullarının denetlenmesi geliyordu.

Bad-Godesberg Programı

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kasım 1959'da *Bad-Godesberg*'de kabul ettiği programın, çağdaş sosyal demokrat ideolojiyi yansıttığını söyleyebiliriz. Bu programın ana çizgileri şöyle özetlenebilir:

– Özgür bir ekonomi politikasının ana görevi, büyük ekonomik işletmelerin gücünü denetlemektir. Devlet ve toplum, güçlü çıkar gruplarının yemi haline gelmemelidir.

– Etkili küçük ve orta boy işletmeler, büyük işletmeler karşısında varlıklarını koruyabilmek için güçlendirilmelidir. Özel grupların piyasaya egemen olmalarını engellemek açısından, kamu işletmelerinin rekabeti mutlak sonuç verecek bir araçtır.

– Kamu mülkiyeti, kamu denetiminin, hiçbir çağdaş devletin vazgeçemeyeceği meşru bir biçimidir. Ekonomik güçler arasın-

daki ilişkilerin sağlıklı bir örgütlenmesi başka araçlarla güvence altına alınamadığı zaman, kamusal mülkiyet yararlı ve zorunlu olabilir.

– Devletin elinde de olsa, ekonomik gücün her türlü yoğunlaşması tehlike yaratır. Bu nedenle de, kamu mülkiyeti, yönetsel özerklik ve yerinden yönetim ilkelerine göre kullanılmalıdır.

– Sosyalizmin özü, dün olduğu gibi bugün de, yönetici sınıfların ayrıcalıklarının yokedilmesinde ve bütün insanlara özgürlük, adalet ve refah götürülmesindedir. Sosyal Demokrat Parti, işçi sınıfının partisi iken, giderek tüm halkın partisi olmuştur.

– İşlerin bizzat yurttaşlar tarafından yönlendirilmesi dahil, yerel özerklik ilkeleri sosyal demokrasi için önemlidir. Dernekler de çağdaş toplumun yararlı kurumlarıdır.

Fransa Başbakanı **Michel Rocard**'ın şu sözleri, çağdaş demokratik solun ulaştığı noktayı vurgulamak açısından anlamlıdır: *"Bir sosyalist olarak, işverenleri hiçbir zaman fazla kâr için eleştirmedim. Ama yeterince kâr etmedikleri için eleştirdiğim oldu. Ve daha da sık olarak, kısa vadeli hedefleri toplumun ortak geleceği için yararlı yatırımlara tercih ettikleri, bu nedenle de kârlarını uygun biçimde kullanmadıkları için eleştirdim."*

Rocard, çağdaş demokratik solun devletin işlevine nasıl baktığını da büyük bir açıklıkla sergiliyor: *"Sol korumacı eğilimlerden de kendisini kurtarmalıdır... Devlet ancak yapmayı bildiği şeyleri iyi yapabilir. Yani yönetebilir, paylaştırabilir. Buna karşılık devlet üretmek için yaratılmamıştır. Birinci durumda, kamu hizmetine girmede her yurttaşın kesinlikle eşit koşullar altında bulunması istenmektedir. Diğerlerinde ise, düş gücü, uygulamada çabukluk, risk duygusu gerekir. Bu devletin ne rolü ne de mesleğidir."*

Kemalizm ve Sosyal Demokrasi

Türkiye'de sosyal demokrat ideolojinin, kemalizm ile birlikte girmeye başladığını söylemek yanlış olmaz. Genel ve eşit oy hakkı, sekiz saatlik işgünü, çeşitli sosyal sigortalar, gelir düzeyine göre değişen vergi sistemi, parasız eğitim hep sosyal demok-

rat dünya görüşünün yansımaları olarak gerçekleşmiştir. *Halkevleri, köy enstitüleri, Türk Dil ve Tarih Kurumları*'nın bağımsız birer dernek niteliği ile kurulmuş olmaları, hep aynı çerçeve içinde değerlendirilebilir. *"Yurtta Barış, Dünyada Barış"* ülküsü bile, sosyal demokrasinin çok bilinen barışçı ilkeleri ile çakışmaktadır Çağdaş sosyal demokrasinin hedeflediği sınıflararası barışçı denge, *kemalizm*in de açık hedeflerindendir. Kemalizmin –özel girişimi de yadsımayan– devletçilik anlayışı, sosyal demokrasinin, devletin toplum yararına gerektiğinde ekonomiye karışma anlayışından farklı değildir. Batı'da sosyal demokrat ya da demokratik sol nitelikli hareketlerin uzun çabalar, acılar ve kayıplar sonucu gerçekleştirebildiği bu kazanımlar, Türkiye'de –Kemalist devrimcilik anlayışı içinde– çok daha kısa sürede ve acısız, kayıpsız sağlanmıştır. Kemalizmin bir *"liberal demokrasi"*yi değil, *"sosyal demokrasi"*yi hedeflediği açıktır. 1960'ların başında Türk işçisine tanınan *"grev ve toplu sözleşme"* hakları da, gene aynı çizginin bir ürünüdür.

Çağdaş sosyal demokrat ideolojinin Türkiye'ye girişinde ve yayılmasında önem taşıyan bir isim de **Bülent** Ecevit'tir. Ecevit'in düşünce sisteminde, sosyal demokrasi, bir paylaşım ideolojisi olmanın, çalışanlar ve genel olarak ekonomik bakımdan güçsüz toplum kesimleri lehine düzenden ödünler koparma amacının ötesine geçmektedir. Geleneksel kamu sektörü-özel sektör ikileminin yanına, *"halk sektörü"* adıyla üçüncü bir sektörü oturtmaya çalışmaktadır. Bu, halkın küçük tasarruflarının biraraya gelmesi ve sosyal güvenlik kurumlarının, kooperatif birliklerinin, sendikaların öncülüğünde büyük yatırımlara dönüştürülmesi ile oluşacak bir sektördür. İşçiler ise, gerek kamu iktisadi kuruluşlarında, gerekse halk sektörü kuruluşlarında yönetime etkin bir biçimde katılacak, yetki ve sorumluluğu paylaşacaklardır. Ecevit, *"Halk iktidarını gerçekleştirebilmek için, halkın ekonomik alanda örgütlenmesini hızlandırmamız gerekir"* demektedir.

(Siyasal Sistemler, 1991, s. 68-82)

SOSYAL DEMOKRASİ NASIL OLUŞTU?

Liberal demokrasi, kapitalizmin gelişmesi sonucu, ekonomik bakımdan güçlü sınıflar arasında ortaya çıkan çatışmanın ve o çatışmanın sonunda oluşan bir *güçler dengesinin* ürünüdür. Bu çatışmada, *işçi sınıfı* ve aydınlar kentsoyluların, köylü sınıfı ve kilise ise topraksoyluların destekçisi olarak rol oynadılar. Gerek işçilerin, gerekse aydınların desteği bilinçliydi; çünkü kentsoyluların ideolojisi olan liberalizmin özgürlük ve eşitlik ilkeleri, kendilerinin de yararınaydı. Kilisenin topraksoylulara verdiği destek de bilinçliydi; çünkü kilisenin kendisi de derebeylik düzeniyle bütünleşmişti. Liberal düşüncelerin egemenliği, kilise aristokrasisinin birçok ayrıcalığının da sona ermesi anlamına gelecekti. Bu çatışmada kendi çıkarlarına ters davranan tek toplumsal sınıf olan köylülerin yönlendirilmesinde de, gene aynı kilise önemli rol oynamıştır.

Sosyal demokrasi, sanayi devriminin ve onun ortaya çıkardığı güçlü bir işçi sınıfının etkisiyle oluşmuştur. Eğer işçi sınıfı olmasaydı, liberal demokrasi, ekonomik bakımdan güçlü sınıfların gereksinimlerine yanıt veren bir azınlık demokrasisi, bir tekilci demokrasi olarak kalacaktı. **Levent Köker**, *"Batı Demokrasisi"*nin kapitalizmin değil, kapitalizme karşı olan toplumsal güçlerin ürünü olduğunu söylerken haklıdır.

Sanayi devrimiyle birlikte, bir yandan atölye üretiminin yerini büyük fabrikalarda yapılan üretim alırken, öte yanda, üre-

timde sağladığı hızlı artış ile yaşam koşullarını değiştirdi. Atölyelerdeki işçi-işveren yüzyüze ilişkisinin yerini, fabrikalarda yüzlerce, binlerce işçinin birarada çalıştığı, işveren temsilcilerinin araya girdiği bir ortam aldı. Bu, sosyalist düşüncenin yayılmasına ve toplu eylemlere elverişli bir ortamdı.

Liberalizm, ekonomik bakımdan güçlü bir toplum kesiminin gereksinmelerinden kaynaklanmıştı. Oysa *sosyalizm,* tam tersine, asıl sorunu ekonomik olan bir sınıfın sorunlarına yanıt olarak doğdu. Hukuksal eşitlik ve özgürlük, işçi sınıfı için de anlamlı ve önemliydi. Ama bu sınıfın ve benzerlerinin ekonomik gücünün zayıflığı, liberalizmin getirdiği hak ve özgürlüklerden yeterince yararlanmasını önlüyordu. Batı Avrupa'daki işçi sınıfı, liberalizmin sağladığı özgürlüklerden kendi temel sorununun çözümü için yararlanmak amacıyla, uzun ve bazen de çok kanlı bir savaşım verdi.

İşçi sınıfının ve genel olarak, ekonomik bakımdan güçsüz toplum kesimlerinin savaşımının birinci aşamasını, yalnızca varlıklı toplum kesimlerine tanınan temel hak ve özgürlüklerin kendilerine de tanınması için verilen savaşım oluşturmuştur. Yasalar önünde eşitliğin en doğal sonucu gibi görünen genel ve eşit oy hakkının elde edilebilmesi, seçilme hakkının elde edilebilmesi bile, böyle uzun ve kanlı bir kavganın ürünüdür. 1789 devriminin sonucu olan bu temel hak, Fransa'da ancak 1848 ihtilallerinden sonra işçi sınıfını da kapsamına almıştır. Bu aşamayla birlikte, liberal demokrasi tamamlanmış, çoğulcu, katılımcı, sosyal bir demokrasiye giden yol açılmıştır.

Derebeylik döneminde, ekonomik bakımdan güçlü tek bir sınıf vardı ve siyasal açıdan da o sınıf egemendi. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte yeni bir sınıf doğdu, ekonomik bakımdan güçlendikçe, siyasal alanda da etkili olmak istedi. Derken, sanayi devrimi ile, işçi sınıfı, ekonomik açıdan değil, ama toplumsal açıdan büyük güç kazandı. Sayı ve örgütlenme gücüne dayanarak, sonunda o da, siyasal rejimde etkili olmasını sağlayacak olanakları ele geçirdi. Böylece, tek bir gücün egemen olduğu bir siyasal sistem, birçok güç odağının bulunduğu bir siyasal sisteme dönü-

şünce, çoğulcu demokrasi gerçek anlamıyla doğmuş oldu. Bütün toplum kesimlerinin, kendi çıkar ve görüşlerini savunmasına olanak veren, demokrasinin ve özgürlüklerin güvencesini bu çoğulcu dengede bulan bir siyasal sistem oluştu.

Ekonomik sıkıntıları olmayan sınıflar, liberal demokrasinin, yalnızca yasalar önünde eşitlik ile iç ve dış güvenliğin sağlamasını bekliyorlardı. Oysa işçi sınıfının ve ekonomik bakımdan güçsüz toplum kesimlerinin devletten beklentisi sadece *"korunmak"* değil, aynı zamanda *"yardım edilmek"*ti. Kentsoylular *"bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"* derken, devletten, büyük balığın küçük balığı yutmasına izin verecek bir *"yansızlık"* istiyorlardı. Sahneye çıkan yeni toplum kesimlerinin sorunları ise, tersine, devletin işlere karışmasını ve zayıf olanı korumasını gerektiriyordu. Sosyal demokrasi böyle doğdu.

Liberal hak ve özgürlükler, devletin yalnızca koruması gereken hak ve özgürlüklerdi. Oysa sosyal hak ve özgürlükler, devletin vermesi, sağlaması, yaratması gereken olanakları içeriyordu. Liberalizmin öngördüğü *"serbest rekabet"*in, beklenen olumlu sonucu verebilmesi, başlangıç noktasında koşulların eşit olmasına bağlıydı. Oysa bazıları yarışa çok önde, bazıları ise çok geride başlıyorlardı. Giderek devletin, toplumun tümüne eğitim, sağlık ve kültür olanakları sağlamayı üstlenmesi gerektiği kabul edildi. İşsizlikle mücadele, devletin görevleri arasına girdi. Çalışan toplum kesimlerine, grev ve toplu sözleşme hakkı tanındı. Toplumsal güvenceler (sosyal sigortalar) yaygınlaştırıldı. Devlet, liberal devlet anlayışının çok ötesinde görevler üstlendi. Liberal demokrasinin içerdiği siyasal demokrasi, liberalizmin değerlerini yansıtırken, sosyal demokrasi, liberalizm ile sosyalizmin bir sentezi olarak ortaya çıktı. Sosyal hakları içeren *"sosyal devlet"* kavramı, 1961'den başlayarak Türk anayasalarına da girdi.

Sosyal demokrasinin oluşumunda iki önemli deneyimden sözedebiliriz: *İskandinav* ve *İngiliz*. Her iki modelin de çıkış noktasında, iki önemli benzerlik vardı: İkisi de, güçlü bir komünist hareketin rekabetinden uzakta ve işçi sendikalarının büyük desteği ile geliştiler.

İskandinav Deneyimi

İskandinav sosyal demokrasileri içinde en ünlüsü *İsveç*'inki. İsveç'te sosyal demokratlar, 1932 yılından bu yana, küçük iki ara dışında sürekli olarak iktidardalar. İktidar ortakları da, *Köylü Partisi.* Kuruluşunda tutucu özellikler taşıyan bu parti, zamanla küçük çiftçilere ve yoksul köylülere yönelmiş, giderek sosyal demokratlara yaklaşmıştı.

Bir anlamda *"işçi-köylü ortaklığı"*nın ilk başbakanı olan **Allan Hannson,** köylünün ürettiğinin satın alınabilmesi için, işçi sınıfının yaşam düzeyinin yükseltilmesi gerektiğine inanıyordu. Yüksek düzeydeki gelirler ağır biçimde vergilendirildi. Devlet eliyle büyük yatırımlara girişildi. 1933 yılında 190 bin olan işsiz sayısı, dört yılda 10 bine düştü. İşsizlik, yaşlılık, sağlık gibi toplumsal sigortalar kuruldu ve genişletildi. *"Toplumsal adalet"* yoksulluğu kaldırdı, o da *"toplumsal barış"* getirdi.

1936 yılında, işçi ve işverenin eşit olarak temsil edildiği bir *"İş Piyasası Meclisi"* kuruldu. O tarihte başlatılan uzlaşma süreci, kendi yan kurumlarını da yaratarak, grev ve lokavtı dışarda tutan bir çalışma barışı yaratmayı başardı. Özel sektör ekonomide ağırlığını koruyordu. Ama ekonomik iktidarın işverenlerin elinde olmasına karşılık, siyasal iktidar işçilerin yanındaydı. *Sosyal Demokrat Parti* üyelerinin büyük çoğunluğunu işçiler oluşturuyordu. Hükümete destek olan sayısız kooperatifler de, keyfi fiyat artışlarına karşı mücadelenin güvencesiydi. İşte bu güç dengesi, belki de çağımızın en eşitlikçi ve barışçı toplumunu yarattı.

Sanayileşmede geri kalındığı halde, çok yüksek bir yaşam düzeyine ulaşıldı. İşçiler, Avrupa'daki en yüksek ücreti almaya başladılar. Yoksulluk ve büyük sınıfsal ayrıcalıklar ortadan kalktı. Hakça sayılabilecek bir gelir dağılımının yanısıra, her sınıftan halkın geleceği devlet güvencesi altına girdi. Eğitim başta olmak üzere, birçok kamu hizmeti parasız oldu. *"Her aileye bir konut"* hedefine büyük ölçüde yaklaşıldı. İşsizliğin önlenmesi ise, İsveç sosyal demokrasisinin en önemli hedefi olmayı sürdürdü. Önceleri büyük kamu yatırımları ile sonuç alınmaya

uğraşılırken, giderek meslek eğitimi ve yönlendirmelerle bu sağlanmaya çalışıldı. Eşitlikçi toplum düzeni, **Olaf Palme** gibi bir başbakanın, makam arabası kullanmanın yasa ile yasaklandığı hafta sonlarında belediye otobüslerine binmesine kadar ulaştı. (Palme, yaşamını da, korumasız bir biçimde eşi ile yürürken uğradığı bir saldırı sonucu yitirdi.)

İsveç, *Norveç* ve *Danimarka*'da oluşan *"sosyal devlet"* ya da *"sosyal demokrasi"* modellerinin çok ortak yanları var. Her üç ülkede de, demokratik solcular iktidarda uzun süre kalmak olanağını buldular. Birçok reformlar yaptılar, kapitalist ekonominin ve onun toplumsal sonuçlarının sivriliklerini törpülediler. Sağcı partiler ise, bu yapılanları bozmayı hiçbir zaman düşünmedikleri için, *"toplumsal adalet"* ve *"özgürlük"* aynı rejim içinde gerçekleşme fırsatını buldu.

Toplumdaki *"egemen"* ve *"ezilen"* sınıflar bir anlamda ortadan kalktı. Her sınıfın hakkını koruyabildiği, ulusal gelirin oldukça adaletli dağıtımı sonucu herkesin insanca yaşayabildiği bir düzen doğdu. Büyük ayrıcalıkların kalkması ile, sınıflar arası gerilim azaldı ve *"sınıf düşmanlığı"* kavramı büyük ölçüde yok oldu. Solcu iktidarlar ile ılımlı sağ muhalefet arasında ana sorunlarda görüş birliği doğması ve siyasal yaşamın büyük kararlılık kazanması, sınıflar arasındaki gerginliğin azalmasının bir sonucu olarak ortaya çıktı.

Her üç ülkede de, sanayinin gelişmesindeki gecikme, sosyalist hareketin gelişmesini zorlaştırmıştı. Her üç ülkede de, solcu partiler iktidara ulaşınca *"ihtilalcilik"*ten tamamen uzaklaştılar; başka partilerle işbirliği yapmak zorunda kaldıklarından, giderek ılımlaştılar. Hoşgörü ve uzlaşma geleneği böylece oluştu.

İngiliz ve Fransız Deneyimleri

İngiltere'deki sosyal demokrasi modelinin temeli ise, 1945-50 ve 1964-70 yılları arasındaki *İşçi Partisi* iktidarları sırasında atıldı. Yapılanları geriye götürme cesaretini ise –Margareth Thatcher dönemi dışında– *Tutucu parti* iktidarları gösteremediler. Çünkü kazanımların arkasında ciddi bir toplumsal destek

bulunuyordu.

İngiliz sosyal demokrasisinin hedefi *"şans eşitliği"*ni sağlamaktı. 1945 yılında İşçi Partisi ilk kez tek başına iktidar olunca, sessiz bir devrim başladı: Bir yandan geniş kamulaştırmalar, *sosyal sigortaların* genişletilmesi, hastahanelerin ve tedavinin parasız oluşu; öte yandan, ulusal gelirin hakça paylaşımı için alınan önlemler, yüksek gelirden yüksek oranda vergi ve çok yüksek bir miras vergisi... İngiltere Merkez Bankası, kömür madenleri, gaz, elektrik, demiryolları ve demir-çelik sanayii, kamulaştırılan kurum ve dallar içinde yer alıyordu. Hatta karayolu taşımacılığı bile kamulaştırılmıştı. Ama halk bunu ve demir-çelikteki kamulaştırmaları fazla benimsemediği için, Tutucu Parti iktidarları daha sonra bu ikisini yeniden özelleştirebildi.

Fransa, Avrupa'da, güçlü bir komünist partisinin rekabeti ve sendikaların yeterli desteğinin sağlanamaması nedeniyle *"sosyal demokrasi"*nin oluşumunda zorluk çeken ülkelerden birisi. Ama *Sosyalist Parti*'nin 1981'deki iktidarı ve özellikle de bir aradan sonra onu izleyen ikinci iktidarı ile birlikte bu sürecin hızlandığını görüyoruz. Bu değişimin başlıca mimarı olan Başbakan **Michel Rocard,** yirminci yüzyılın sonu yaklaşırken, sosyal demokrasinin ana çizgilerini şöyle vurguluyor:

"Marksist şablonu terkettik, ama şimdi moda olan serbest piyasa ekonomisini de benimsemiyoruz. Karma ekonomiyi çok farklı şekillerde yorumlamak mümkün. Ama temelde sosyalizmin sosyal adalet için mücadele olduğuna her zaman inanacağız. Rekabetin erdemleri var. Ama rekabet bazı kurallara göre işlemelidir. Aksi takdirde en güçlü olanın kuralı geçerli olacaktır. Bu da haksız ve aptalcadır... Piyasa mekanizmasını yalnızca hükümet müdahaleleriyle değil, sendikalar ve diğer gönüllü örgütlenmeler aracılığıyla denetlemeyi amaçlıyoruz. Ekonomik krizi başarıyla göğüsleyen ülkeler, sosyal dayanışmayı koruyan, İsveç, Avusturya ve Almanya gibi, işçilerin güvenine sahip ve duyarlı mali politikaları gelir politikalarıyla birleştiren hükümetlerin bulunduğu ülkeler olmuştur."

Türk Deneyimi

Türkiye'ye belirli bir *"sosyal devlet"* anlayışının *kemalizm* ile birlikte girdiğini söyleyebiliriz. Çalışan toplum kesimleri, oy hakkından ücretli yıllık izine, sekiz saatlik işgününden parasız eğitime ve sağlık hizmetlerine kadar birçok hakkı kemalist devrim süreci içinde –savaşım vermeden– kazanmıştır. Kemalistlerin ağır bastığı (özellikle *CHP*'nin) *27 Mayıs* döneminde hazırlanan *1961 Anayasası* ise, tam anlamıyla bir *"sosyal devlet"* kurmayı amaçlıyordu. **Bülent Ecevit,** kendisinin de hazırlayıcıları arasında olduğu bu anayasanın getirdiği sosyal demokrat özü şöyle özetliyor:

"Mülkiyet ve miras hakkını tanıyan, ama bu hakların toplum yararına aykırı olamayacağını da belirten; toprakta da özel mülkiyeti esas tutan, ancak bu mülkiyet hakkından, geçimi toprağa bağlı herkesin yararlanabilmesi için, bireyler elindeki toprak genişliğinin sınırlanabileceğini söyleyen; özel girişime serbestlik tanıyan, hatta güvenlik sağlayan, ancak özel girişimi 'millî iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlarına uygun' yürütmeye mecbur tutan; yatırımlarda toplum yararını öncelikle gözetmeyi emreden; ücret adaletini ve bütün halk için sosyal güvenliği gerekli kılan; öğrenimde fırsat ve olanak eşitliğini şart koşan; kooperatifçiliğin geliştirilmesiyle devleti görevli kılan; tarımda emeğin değerlendirilmesini isteyen; doğal servet ve kaynakları, devletin hüküm ve tasarrufu altında tutan Anayasamız..."

Sosyal demokrasinin iki ön koşulu, sanayileşme ve kitle örgütlenmesidir. Bu iki sürecin gelişmesi ölçüsünde, Türkiye'de sosyal demokrasi gelişme şansını yakalayacaktır.

Toktamış Ateş'in de altını çizdiği gibi; *"Sosyal demokrasi, devletin ödevlerini arttırdığı gibi, halkın ödevlerini de arttırmaktadır. Siyasetin kapsamı genişlemiştir. Devletin tek görevi, aslında var olan özgürlükleri korumak değil; var olması gereken özgürlüklerin gelişmesini engelleyen unsurları saf dışı etmektir. Servetin belirli ellerde toplanması, gelir grupları arasındaki büyük farklar, fırsat eşitliğinin yokluğu, işsizlik, sosyal demok-*

rasinin ortadan kaldırması gereken ilk hedefleridir. Çünkü bu şartlar altındaki insanlar özgür olamazlar, özgürlük kavgasının yerini ekmek kavgası alır ve özgürlük, mutlu bir azınlığın tekelindeki bir lüksten daha ileri birşey olamaz."

Sosyal demokrasinin bu çerçevesi elbetteki değişmemiştir. Ama amaca ulaşmak için seçilen araçlarda bazı değişiklikler olduğu açıktır. Ve, yirminci yüzyılın sonları yaklaşırken, değişen koşulların sosyal demokrasiye getirdiği bu değişikliği Sosyalist Enternasyonal'in Başkanı **Willy Brandt** şöyle açıklıyor: *"Bu değişiklik, deneyimlerimizin bir sonucudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, çoğumuz devletin ekonomideki rolüne bugün olduğundan daha büyük bir güven duyuyorduk. Bugün ise çoğumuz, kamu müdahelesi ile piyasada ifade edildiği şekliyle özel girişimlerin rolü arasında daha uygun bir dengeden yanayız."*

Nasıl ki, liberal demokrasi *"hukuksal adalet"* kavramından esinlenmiş ve *"hukuk devleti"* kavramını yaratmışsa, sosyal demokrasi de *"toplumsal adalet"* kavramından etkilenmiş ve *"sosyal devlet"* kavramını yaratmıştır. Toplumsal adaletin, dolayısıyla sosyal demokrasinin gerçekleşmesi açısından, çalışan sınıfların örgütlenme özgürlükleri büyük önem taşır. Liberal demokrasi, varlıklı toplum kesimleri arasındaki güç dengesine dayanırken, sosyal demokrasi, temelde *emek-sermaye, işçi-işveren dengesine* ulaşabildiği ölçüde gerçeklik kazanır. Sermayedar sınıfların gücü ekonomiktir. Emekçi sınıfların gücü ise sayısaldır, çoklukla ilgilidir. Ama o çokluk, ancak örgütlendiği zaman, gerçek bir güç olmuşturur. Daha önce de vurguladığımız gibi büyük bir işadamı, tek başına da olsa ekonomik güce, dolayısıyla siyasal bir ağırlığa sahiptir. Onun karşısında denge oluşturabilmek için, binlerce işçinin biraraya gelmesi, küçük ödentilerini üstüste koyması, aralarında bir görüş ve çıkar birliği kurması gerekir.

Örgütlenme özgürlüğü kısıtlandığında, çoğulcu demokrasiden de, sosyal demokrasiden de uzaklaşılmış olur. Etkili olmak için örgütlenmesi zorunlu olmayan varlıklı toplum kesimlerinin ağırlığı, böyle bir ortamda artar. Toplumda örgütlenme ve toplumsal kararları etkileme olanakları yaygınlaştıkça, kitlelerin her

düzeydeki katılımı arttıkça, *çoğulcu demokrasi* gerçeklik kazanır; demokrasinin *"sosyal"* yönü güçlenir. Çoğulcu demokrasi, tüm toplum kesimlerine, örgütlenme ve siyasal iktidarı etkileme veya siyasal iktidara ulaşma için yasal mücadele yolunu açık tutan demokrasidir. Çoğulcu demokraside halk seyirci değil, oyuncudur. Çoğulcu demokrasi, halkın belirli aralıklarla sandık başına giderek belirlendiği bir seçkinler yönetimi değildir.

(Siyasal Sistemler, 1991, s. 187-192)

DEMOKRATİK SOL YELPAZE

27-29 Ekim 1974 tarihleri arasında yapılan "İkinci Demokratik Sol Düşünce Forumu"nda yapılan konuşma.

Her toplumsal hareketin yönünü ve ideolojisini o hareketin toplumsal tabanı belirler. Demokratik sol da, belirli bir toplumsal tabanın gereksinmelerine yanıt veren, her ülkenin nesnel koşullarına göre değişiklikler gösterdiği için oldukça geniş bir siyasal yelpaze oluşturan bir ideolojik tanımdır. Bu tanımın içine "ödüncü kapitalizm"den "demokratik sosyalizme" kadar çeşitlilikler gösteren birçok akım girmektedir. Her ülkenin kendine özgü koşulları, o ülkedeki demokratik solun bu yelpazedeki yerini belirler ve bu zaman içinde, koşulların değişmesine bağlı olarak sürekli bir evrim geçirir.

Demokratik sol deyimini seçmek bu evrime olan inancın bir ifadesidir. Bu yelpazenin içinde ne zaman ve nereye kadar gidileceğini, hareketin toplumsal tabanını oluşturan halk kesimi kararlaştıracaktır. Söz konusu toplumsal tabanın bu kararında ise, onun sınıfsal yararları kadar bilinçlenme derecesi de rol oynayacaktır. İşte kendisini "demokratik sol" olarak niteleyen bir siyasal partinin asıl görevlerinden birisi, toplumsal bilincin doğmasına ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Demokratik Sol Tarihsel Bir Sentezdir

Demokratik sol belirli bir toplumsal tabanın oluşmasına koşut olarak ortaya çıkan tarihsel bir sentezdir. Bu sentezi ilkin demokratik solun demokrasi anlayışında görüyoruz.

Demokratik soldan önceki çağdaş demokrasi anlayışları iki grupta toplanabilirdi: "Burjuva demokrasisi" ve "marksist demokrasi". Birinci demokrasi anlayışını "siyasal demokrasi", "klasik demokrasi", "çoğulcu demokrasi", "liberal demokrasi", "biçimsel demokrasi", "batı örneği demokrasi" diye adlandıranlara da rastlanmıştır. İkinci demokrasi anlayışı ise, "halk demokrasisi", "tekelci demokrasi" veya "iktisadi demokrasi" olarak nitelendirenler de vardır.

Liberal demokrasi, burjuva sınfının öncülüğü ile ve liberal ideolojinin ilkeleri etrafında gerçekleşmiştir. İdeolojiyi toplumsal sınıfların gereksinmelerine yanıt veren tutarlı düşünce ve inançlar bütünü olarak tanımlarsak, liberal ideolojinin de burjuvazinin hangi ana gereksinmelerine yanıt verdiğini saptayabiliriz. Liberalizmin ilk ana ilkesi "yasalar önünde eşitlik"tir ve amaç da aristokrasinin yasalardan doğan ayrıcalıklarını ellerinden almaktı. "Özgürlük" ilkesi daha çok bunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve burjuvazinin ideolojisini kitlelere yayabilmesini ve aristokrasinin iktidarına son verebilmesini kolaylaştırmak amacını taşımıştır. Burjuvazi gerektiğinde bu ilkeden vazgeçebileceğini, bazı faşist rejimlere destek olarak da göstermektedir.

"Fransız insan hakları bildirisi" bir anlamda liberalizmin manifestosudur.Ve bu manifestoda "kutsal" olarak nitelendirilen tek hakkın "mülkiyet hakkı" oluşu, burjuvazinin sınıfsal ana gereksinmelerinin neler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Burjuvazinin ekonomik olanakları tamdır. Yasal engellerin kaldırılması onun sınıfsal gelişimini kolaylaştıracak ve siyasal egemenliğini de güvence altına alacaktır.

İşçi Sınıfının Gereksinmesi Ekonomik Olanaklardır

Marksist demokrasi anlayışı ise, daha çok işçi sınıfının öncülüğünü gerektirmekte ve sosyalist ideolojiye dayanmaktadır. İşçi sınıfının gereksinmesi ekonomik olanaklardır. Bunlara sahip bulunmayanlar için yasal eşitlik ve siyasal hak ve özgürlükler büyük bir anlam taşıyamamakta ve onların bireysel durumlarını pek etkileyememektedir. Karnını doyuramayacak durumdaki bir insan için mülkiyet hakkının ne önemi olabilir? Örneğin seyahat özgürlüğü kişinin akçalı olanakları ile doğru orantılı değil midir? Eğitim yapma olanağı bulamamış bir kişi için düşünce özgürlüğü ne demektir? Gazete yayınlayacak kadar parası bulunmayan birisi için acaba basın özgürlüğü var mıdır?

Örnekleri çoğaltmak olanaklı.

Daha 1848 yılı Fransasında, aydın rahip Lamennais şöyle haykırıyordu: "Bugün konuşma hakkından yararlanabilmek için altın, hem de çok altın gerek. Biz ise yeteri kadar zengin değiliz. Yoksullara susmak düşüyor." Çağdaş bir hukukçu olan Georges Burdeau ise konuya başka türlü yaklaşmaktadır: "Sermayeler düşünceleri seçebilir, fakat düşünceler sermaye bulamazlar." Bir gazeteci, ancak patronunun izin verdiği ölçüde kendi görüşlerini savunabildiğine göre, nerede düşünce özgürlüğü? Hatta seçme ve seçilme hakları bile, bu haklardan yararlanabilmeyi bazı eşitsel ve akçalı olanaklara bağlı kılmaktadır. Öyleyse bütün bu özgürlükler biçimseldir ve ekonomik olanakları bulunmayanlar için yoktur.

Liberal demokrasi, Batı'da bugün ulaştığı biçimi ile toplumda çeşitli sınıfların varlığını kabul eder ve bunların yararların arasında –güçler oranında– bir denge kurulması temeline dayanır. Bu nedenle de çeşitli çıkar ve baskı grupları ile birden fazla siyasal partinin bulunması sistemin mantığı gereğidir.

Marksist demokrasi ise, "ekonomik hak ve özgürlüklere" sahip bulunmayanlar için "klasik hak ve özgürlükler"in hiçbir anlam taşımadığından hareket eder. Liberal demokraside, ekono-

mik güce sahip bulunanların siyasal iktidara da egemen oldukları eleştirisine dayanır.

Siyasal iktidarın gerçekten halkın elinde bulunabilmesi için, ekonomik gücün de küçük bir azınlığın elinden alınarak topluma maledilmesi gereğini savunur. Amaç, sermayedar sınıfın ortadan kaldırılması sonucu doğacak sınfsız bir toplum olduğuna göre, değişik çıkar gruplarının varlığı da kabul edilmemektedir. Kapitalist sınıf toplumdan kaybolacağına göre, bu sınıfın çıkarlarını savunan burjuva partilerinin varlığı da anlamsız olacaktır. Bu nedenle Marksist demokrasiyi "tekelci demokrasi" olarak nitelendirenler de vardır.

Bazı liberal demokrasilerin "komünist partisi" kurulmasını yasaklamaları ile marksist demokrasilerin "burjuva partileri"ni yasaklamaları arasında acaba bir benzerlik yok mudur? Üstelik bu tutum onları da tekelci demokrasi durumuna düşürmez mi?

Gerçek şudur: Emekçi sınıfların dış sömürü sayesinde birazcık olsun tatmin edilebildiği, bu nedenle de bir komünist partisinin varlığının kapitalist rejimi tehlikeye düşürmediği oranda, liberal demokrasiler sol uç hareketlerine rıza göstermektedirler. Fakat denilebilir ki, marksist rejimlerde de kapitalist sınıf ortadan kalktığı ve geniş kitleler rejimi tamamen benimsedikleri zaman "tekelci olmayan" bir rejime geçişin hiçbir sakıncası kalmayabilir.

Sorun bu açıdan ele alındığında, temelden farklı iki rejimin benzer yanı ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu durum marksist demokrasinin ilkelerine uyduğu halde, liberal demokrasinin iddia ve amaçları ile çatışmaktadır. Çünkü "çoğulcu" bir anlayışa sahip liberal demokrasilerin, iktidara ulaşmanın barışçı kurallarına uymak koşuluyla rejimin temelini değiştirmeyi amaç edinen partilere de yaşam hakkı tanıması bizzat sistemin mantığı gereğidir.

Siyasal Demokrasi İle İktisadî Demokrasi

Her iki demokrasi anlayışının da, evrimlerinin belirli bir

aşamasında, diğer demokrasi anlayışının öngördüğü hak ve özgürlükleri sağlayabilecek duruma gelineceğini savunduğunu görürüz.

Liberallere göre, kendi demokrasi anlayışlarında siyasal iktidar genel oyla belirlendiği için, rejimin, çoğunluğu oluşturan emekçi sınıfların ve orta sınıfların yararına işlemesi kaçınılmazdır. Çünkü burjuvazinin oy ağırlığı, diğer sınıflarınkine oranla çok sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle de iktidara gelenler, orada kalabilmek için, geniş halk kitlelerini ekonomik bakımdan tatmin edecek kararlar almak zorundadırlar. Böyle bir süreç ister istemez sosyal adaleti sağlayacak ve böylece siy sal demokrasi ile iktisadi demokrasi tek bir sistem içinde gerçekleşmiş olacaktır.

Bu görüşü kabul etmeyenler, gerekçe olarak "özgür seçimler"in aslında bir aldatmaca olduğunu ileri sürmektedirler. Çünkü kamuoyunu oluşturan bütün kitle haberleşme araçları burjuvazinin denetimi altındadır. İktisaden güçsüz sınıfların çıkarlarını savunan yayın organları sermayedar sınıfın boykotuna uğrayarak ilân kaynaklarını yitirirler veya kapanır ya da etkisizleşirler. Üstelik seçilebilmek de belirli bir mali desteği gerektirmektedir ve bu desteği sağlayabilecek iktisadi güç belirli bir sınıfın elinde toplanmıştır.

İktisadi gücün ve dolayısıyla kamuoyunu oluşturacak araçların bir sınıfın elinde tekelleştiği bir durumda "bir azınlığa çoğunluk haline gelebilme olanağı taşıyan rejim" biçiminde tanımlanan liberal demokrasinin bunu nasıl gerçekleştirebileceği sorunu ortaya çıkmaktadır.

İnsanın İnsanı Sömürmesi Sorunu

Siyasal demokrasiden hareketle ve onun temel kurumlarını koruyarak iktisadi demokrasiye ulaşmanın olanaksızlığını ileri süren marksistler şu görüşü savunuyorlar: Burjuvazi kendi egemen olduğu düzenin değişmesini gönül rızası ile kabullenmeyeceği için iktidarın ele geçirilmesinden sonra da, burjuvazinin gücü tama-

men kırılıncaya kadar, bir emekçi diktatörlüğü kaçınılmaz olacaktır. Liberal demokrasinin öngördüğü hak ve özgürlüklerin biçimsel olarak değil gerçek anlamıyla varoldukları "gerçek demokrasi" ise, daha sonra insanın insanı sömürmesi ortadan tamamen kalkınca doğacaktır. İnsanın insanı sömürmesi ortadan kalkınca, toplumsal kinler de ortadan kalkacaktır. Toplum sınıfsız olunca bir sınıfın çıkarlarının bekçisi olan devlete de gerek kalmayacaktır. Devlet yok olunca kişiler üzerinde her türlü baskı da yok olmuş ve gerçek özgür ve mutlu toplum doğmuş olacaktır.

Demek istenen şudur: Siyasal rejim bir üst yapı kurumudur. Alt yapı değiştiği, üretici güçler ve üretim ilişkileri değiştiği zaman rejim de değişecektir. Aslında görüyoruz ki, sorun bu kadar basit olmaktan çok uzaktır. Yarı yüzyılı aşan bir Rus deneyi bize iktisadi demokrasinin siyasal demokrasiye dönüşmesinin hiç de kendiliğinden harekete geçen bir mekanizma ile olamayacağını göstermiştir. Burjuvazi ortadan kalkmış, fakat burjuvazinin varlığını gerekçe olarak gösteren özgürlük kısıtlamaları süregelmiştir. Bazı üst yapı kurumları, kendilerini yaratan nesnel koşullar ortadan kalktıktan sonra da yaşayabilmektedir. Bunun ana nedeni onların devamında yararları olan o kurumların yaşamaları sayesinde bazı ayrıcalıklarını sürdürebilen toplumsal tabakaların varlığıdır.

İç ve dış koşulların belirli bir dönemde Sovyet Rusya'da bir şiddet ve baskı rejiminin varlığını zorunlu kıldığı söylenebilir. Fakat o koşullar büyük ölçüde ortadan kalktığı halde, Sovyet sisteminin niteliği aynı ölçüde değişmemiştir. Nasıl ki, nesnel koşulların bir devrime dönüşmesi kendiliğinden değilse ve bilinçli bir çabayı gerektiriyorsa, sosyalist ekonomiye geçildikten sonra sosyalist demokrasinin kendiliğinden doğmasını beklemek de ütopik olmaktadır.

İşte demokratik sol, bu iki demokrasi anlayışının bir sentezi olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer iki demokrasi anlayışı, nasıl belirli toplumsal sınıfların gereksinmelerine yanıt veriyorsa demokratik sol da belirli bir toplumsal tabanın istemlerine göre biçimlenmektedir.

Nasıl Bir Toplumsal Taban?

İşçi sınıfı ve genel olarak bütün iktisaden güçsüz sınıflar için liberal hak ve özgürlükler ikinci amacı oluştururlar. Çünkü ancak insanca yaşamaya olanak verecek bir gelir düzeyine ulaştıktan sonra, bütün bunlar gerçek bir anlama kavuşacaklardır. Başka bir deyişle, iktisadi güce sahip bulunmayan sınıflar için siyasal demokrasi ikinci sıradaki bir amaçtır. Oysa burjuvazi için iktisadi hak ve özgürlüklerin, sosyal adaletin öngördüğü bir düzen, hiç bir zaman amaç değil, ancak zorunluk karşısında katlanılan bir durumdur.

Bu sınıfsal gerçekleri gözönünde bulundurunca, her iki demokrasi anlayışının bir sentezi demek olan demokratik solun toplumsal tabanın nasıl bir bileşimi gerektirdiği ortaya çıkar.

Sadece işçi sınıfına dayalı bir toplumsal hareketin istenilen sonucu yaratamayacağı ortadadır. Çünkü barışçı yollardan iktidara gelmek, başka bir deyişle çoğunluğun oylarını toplayabilmek için, daha geniş bir toplumsal taban gerekmektedir. Üstelik her iki demokrasi anlayışının öngördüğü hak ve özgürlükleri sınıfsal amaç sayabilecek toplumsal bir taban sadece işçi sınıfından ibaret değildir. Kol ve kafa emeğini satarak geçinenler arasında temelde bir farklılık yoktur. Hatta geçimini sağlamak için; emeği ile sermayesini birarada ortaya koyanlardan, emeğin önemininin daha ağır bastığı kişileri aynı toplumsal tabana dahil etme zorunluğu vardır.

Demokratik Solun Potansiyel Tabanı

Kısacası, geçimini başkasının emeğini sömürgeden sağlayan herkes, demokratik solun potansiyel tabanını oluşturmaktadır. Bu bileşimde yer alan bütün toplumsal sınıfların ortak yanı, üretim araçlarının mülkiyetinin dışında tutulmuş olmalarıdır.

Bu toplumsal çerçevede yer aldıkları halde, toplumun genel durumuna göre yüksekçe bir gelir düzeyine ulaşanların tutuculaştığını, toplumdaki köklü dönüşümlere karşı çıkmaya başladığını

ileri süren bazı analizlere de rastlıyoruz. Bu iddiaların bilimsel bir yanı bulunmamaktadır. Tamamen tersine, örneğin işçi sınıfının en dinamik ve ilerici öğelerinin sayısı, gelir düzeyine koşut olarak artmaktadır. 1968 yılında Fransa'da ortaya çıkan genel grevde ve diğer örneklerinde görüldüğü gibi, işçi sınıfının uzmanlaşmış kesimleri artık ücretle ilgili isteklerle yetinmemektedirler. "Özyönetim" ilkesi, emekçi sınıfların gelir düzeyleri en yüksek kesimlerinin sınıfsal gereksinmelerine yanıt olarak demokratik solun önerileri arasına girmiştir.

Ana gereksinmeleri karşılananlar, tüketim olanakları ile çözülmeyecek başka sorunlar ortaya koymaktadırlar. Modern kapitalizmin yaşayabilmek için başvurmak zorunda kaldığı sosyalist nitelikteki önlemler de, denetleyebileceği kuşkulu sonuçlar doğurmaktadır. Demek ki, tüketim olanaklarının artması kapitalizmin iç çelişkilerini ortadan kaldırmamış, sadece nitelik ve nicelik olarak farklılaşmaya uğramalarına neden olmuştur. Bu çelişkiler devrimci solun değil, ancak demokratik solun çözebileceği niteliktedir.

Hatta üniversite öğrencilerini de, demokratik solun toplumsal tabanına dahil edebiliriz. Sayıları çok hızlı bir biçimde arttığı için, öğrencilerin eskisi gibi üretim araçlarının mülkiyetine sahip olma veya yüksek dereceden onların yönetimine katılma gibi olanaklar son derece azalmıştır. Devlet bürokrasisinin üst kademeleri için de aynı şey söz konusudur. Öğrencilerin de "entelektüel üretim pazarına" koyabilecekleri sadece çalışma güçleridir. Üstelik, öğrenimlerini bitirmedikleri için, onu da hemen yapamazlar. Kısacası, öğrenciler artık geleceğin burjuvaları olmaktan çıkmaktadırlar. Bilim doğrudan doğruya bir yaratıcı güç haline geldiği için, kafa işçisi de üretimde önemli ve kesin bir rol oynamaya başlamıştır.

İşçi Sınıfı, Ne Zaman Toplumsal Güç Olabildi?

Kitle partileri, tarihsel evrim içinde, iktisaden güçsüz sınıfların siyasal örgütlenmesiydi. İktisaden güçlü sınıfların siyasal

örgütleriyle mücadele edebilmek için doğdular.

Kadro partileri, iktisaden güçlü sınıfların siyasal örgütüydü. Gerek aristokrasi gerekse burjuvazi, sayıca az fakat iktisaden güçlü kişilerden oluşuyordu. Seçim bölgelerinde, kendi adaylarını yasama organına sokmak isteyen birkaç kişinin ekonomik gücü, seçim kampanyasının finansmanı için yeterliydi. Daha sonra benzeri ekonomik çıkarların temsilcileri meclislerde bir araya gelerek, ilk kadro partilerini oluşturdular. İşçi sınıfı bir toplumsal güç olarak ortaya çıktığında, durum buydu.

İşçi sınıfı aristokrasi ve burjuvaziye oranla çok daha kalabalık, fakat iktisadi bakımdan o derecede güçsüzdü. Ama binlerce yüzbinlerce işçinin küçük ödentileri bir araya gelerek kadro partileriyle, daha doğrusu kadro partilerinin gerisindeki egemen sınıflarla mücadele edebilecek finansman gücünü yarattı. İşte kitle partileri böyle bir zorunluluğun ürünüydü. Çok üye, düzenli bir biçimde yatırılan ödentiler ve bu kadar üyenin gerektirdiği merkezin otoritesine dayalı bürokratik bir yapı, yoksul sınıfların örgütleri için kaçınılmazdı. Parti, üyelerinin bilinçlenmesi ölçüsünde güçleneceği için, bir iç eğitim faaliyetinin de aynı zamanda yürütülmesi gerekiyordu. Yani örgüt, aynı zamanda bir "halk okulu" olmak durumunda idi.

İktisaden güçsüz sınıflar, siyasal yaşama ağırlıklarını ancak bu yoldan koyup, rejimin karar alma mekanizmalarını ancak bu yolla etkileyebildiler.

Halk Sektörü Anlayışı ve Özyönetim İlkesi

Ama, sadece siyasal plânda kalan bu örgütlenme yetersizdi. Yapılabilen tek şey mevcut ekonomik iktidarın, yani egemen sınıfların bazı ödünler vermesini sağlamaktı. Yoksa egemen sınıfın egemenliği sürüyordu. Öyleyse, bu siyasal örgütlenme iktisadi plânda da sürdürülmeli ve ekonomik iktidarın barışçı yollardan el değiştirmesini sağlayacak olna bir süreç harekete geçirilmeliydi. İşte "Halk sektörü" anlayışı ve "özyönetim" ilkesi, bu gereksinmeye cevap olarak ortaya çıkmaktadır.

"Halk sektörü" ile, iktisaden güçsüz sınıfların örgütlenmesinde ikinci ve asıl önemli adım atılmış olacaktır. İktisaden çok sınırlı kaynaklara sahip olan sınıflar, ancak olanaklarını biraraya getirirlerse, üretim araçlarının mülkiyetinin küçük bir azınlığın elinde tekelleşmesini önleyebileceklerdir. Bu, hem sosyal adalet ve barış içinde hızlı bir kalkınmanın, hem de gerçek demokrasinin koşuludur.

Üretim araçlarının mülkiyeti küçük bir azınlığın elinde toplandığında da, devlet elinde tekelleştiğinde de, demokrasinin gerçek anlamda varolmadığı ortadadır. Bu durumlarda siyasal iktidarı ya ekonomik gücün temsilcileri ya da ekonomik gücü devlet adına yönetenler kullanmaktadırlar. Marksist rejimlerde ekonomik güçle siyasal iktidarın belirli bir toplumsal tabakanın elinde biriktiği ne kadar gerçekse, liberal demokrasilerde bunların ayrı ayrı ellerde olduğu ve böylece de özgürlüklerin güvencesini doğurduğu iddiaları o derecede yanlıştır. Çünkü siyasal iktidara ulaşanlar çok zaman ekonomik iktidarın temsilcisidirler ve mevcut ekonomik iktidara tepki olarak oluşan hükümetlerde, dayandıkları toplusal tabanın iktisadi örgütlenmesini sağlayamadıkları takdirde çok kısa ömürlü olmaya mahkumdurlar. Ya nitelik değiştirerek egemen sınıfların etki alanına girerler ya da silinir giderler.

Demokrasiden Yararlananların Oranı

Sınıfsal amacına uygun olarak örgütlenen bir halk sektörü, sadece ekonomik iktidarın zaman içinde el değiştirmesi ve geniş bir tabana oturtulması sonucunu yaratmayacak, siyasal iktidarın kullanılmasına aynı derecede geniş bir tabanın katılmasını da sağlayacaktır. Unutulmamalıdır ki, tarihte bugüne kadar rastlanan bütün demokrasiler, belirli sınıfların sırtında kurulmuş ve ancak belirli sınıflar için söz konusu olmuştur. Demokrasiden yararlananların oranı, üretim biçimine bağlı olarak artmaktadır.

Tarihte ilk demokrasi burjuvazi ve onun ideolojisi olan liberalizmle birlikte doğmamıştır. M.Ö. beşinci yüzyılda en yüksek

noktasına ulaşan "Eski Yunan Demokrasisi" konumuzun açıklığa kavuşması bakımından bize bazı ipuçları verebilecek niteliktedir.

Bütün vatandaşların katıldığı "Halk Meclisi" Perikles döneminde ayda dört kez toplanıyordu. Günlük işleri ise "orantılı temsil"yolu ile seçilen "Beşyüzler Kurulu" yürütmekteydi. Vatandaşlar tamamen eşit haklara sahiptiler. Fakat önemli olan bu özgür vatandaşların asıl nüfusa oranı ve bu özgür ortamın da kimlerin sayesinde sürebildiğidir.

Gelişimin doruğunda iken Atina'da –kadın ve çocuklar dahil– aşağı yukarı 90 bin özgür vatandaş yaşıyordu. Buna karşılık 365 bin köle ve 45 bin metek vardı. Yani her yetişkin vatandaşa en azından 18 köle ve 2 metek düşmekteydi.

Böylece tarihte tanıdığımız ilk demokrasi, büyük bir çoğunluğun köleliği sayesinde gerçekleşmiştir. Kendisinden yararlananlar, çok küçük bir azınlıktır.

Liberal Demokrasinin Yaşama Şansı

Liberal demokrasinin nimetlerinden yararlananları ise, bütünü ile burjuvaziden gelenlerle sınırlı tutabilir ve belki ara tabakaların bazılarını bunlara katabiliriz. Bu açıdan bakıldığında liberal demokrasi, köleci demokrasiye oranla nitelik ve nicelikçe çok daha ileridedir. Teknoloji ve üretim düzeyi değişmiş, dolayısıyla daha geniş bir sınıfın demokratik koşullarda yaşayabilme olanağı doğmuştur. Buna rağmen, bu sınıf bütün ülkelerde küçük bir azınlıktan başka birşey değildir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde bağımsız patronların nüfusa oranı 1954 yılında % 13,4'ü geçmiyordu. Burjuva demokrasisi de belirli bir sömürü sayesinde yaşayabilmektedir. Yalnız burada sömürünün derecesi azalmış ve biçimi değişmiştir. İleri derecede endüstrileşmiş bazı ülkeler dış sömürüden elde ettikleri artı değerden yararlanarak iç sömürünün yükünü hafifletebilmiş ve böylece bir yandan liberal demokrasiden yararlananların oranını öte yandan da bizzat liberal demokrasinin yaşama şansını arttırabil-

mişlerdir.

Demokratik solun "Halk sektörü" ve "Özyönetim" ilkeleri ise, demokrasinin tabanını, daha önceki örneklerle karşılaştırılamayacak kadar genişletmek amacına yöneliktir. Marksist demokrasinin, toplumsal sınıfları kaldırarak demokrasiyi tüm topluma yaymak iddiası ise, henüz gerçekleşmekten çok uzaktır ve ütopik niteliğini korumaktadır.

Çoğulcu rejimlerdeki sol akımları ve bunların örgütlenmiş biçimi olan siyasal partileri dört grupta toplayabiliriz.

1. Birinci grupta olanlar, aslında kapitalist düzenin karşısında değillerdir. Düzeni değiştirmeden biraz olsun iktisaden güçsüz sınıfların yararına işler hale getirmek istemektedirler. Sınıf çatışması düşüncesi ortadan kalkmamakla birlikte, çok yumuşamış, ılımlaşmıştır.

2. İkinci gruptakiler, gerçek karma düzeni savunanlardır. Bazı alanlarda üretim araçlarının mülkiyetinin toplumlaştırılmasını önerirler. Sosyalizmle kapitalizmin denge halinde olacağı bir düzenin kurulması için bazı reformların gerçekleştirilmesini savunurlar.

3. Üçüncü grupta bulunanlar, düzenin temelden değişmesini, yani üretim araçlarının mülkiyetinin topluma maledilmesini isterler. Amaçları yeni bir üretim düzeyine geçiş, yani devrimdir. Fakat bu şiddet yolu ile ve kısa zamanda değil, bir süreç içinde "biçimsel özgürlükler"in özüne dokunmadan gerçekleşecektir. Marksizmden ayrıldıkları nokta, sosyalizme geçiş dönemi için "proleterya diktatörlüğü"nün şart olmadığına inanmalarıdır.

4. Dördüncü gruptakiler kendilerini "marksist-leninist" ilân ederler. Bir öncekilerden ayrıldıkları ana nokta, sosyalizme geçiş dönemi üzerindedir. Kapitalist düzenin kalıntılarının temizlenmesi sırasında bir "proleterya diktatörlüğü"nün kaçınılmaz olduğu görüşündedirler.

Niçin Devletleştirme Değil Toplumlaştırma

Bu dört akıma ayrı partiler halinde rastlanabileceği gibi, ay-

nı partinin içinde değişik kanatlar halinde bulunmaları da olanaklıdır. Bulardan hangisinin ağır basacağını her ülkenin kendi koşulları belirlemektedir. Örneğin Fransa ve İtalya'da işçi örgütlerine doğrudan doğruya dayanmayan sol partiler devrimci-marksist niteliklerini az çok koruyabilmişlerdir. Oysa İngiltere'deki gibi doğrudan doğruya sendikalar tarafından kurulan ve maddi ve manevi bakımdan desteklenen, İskandinavya'daki gibi bütün sendikaların sonradan parti ile sıkı bağlar kurdukları ülkelerde, parti işçi sınıfının durumunu düzeltmek için, yakın gelecekteki reformları ilerdeki devrimci eyleme tercih eder olmuştur.

Bu dört akımdan sadece ilk üçünü, demokratik solun kanatları olarak kabul edebiliriz. Ancak Batı'daki demokratik sol siyasal iktidarların hemen hiç birisi, son yıllara gelinceye kadar kapitalizmin sistem olarak karşısında bir tutum takınmamışlardır. (Özyönetim ilkesinin uygulanması için ılımlı girişimler yenidir.) Amaç kapitalizmin toplumda yarattığı sivrilikleri törpülemek, sistemden emekçiler ve tüm ezilenler yararına ödünler koparabilmektir.

Bu gibi ülkelerde iç sömürü, dış sömürünün yanında oldukça, küçük kalmaktadır. Dolayısıyla egemen sınıfların, iç sömürünün azalması pahasına bazı ödünler vermeleri olanaklıdır. Bu ödünler bir yandan sol iktidarların geniş halk tabakalarının yaşantısında düzeltmeler yapmasını sağlayarak, iktidarın sürekli bir alternatifi olmaları sonucunu doğurmuştur; öte yandan da, kapitalist sistemi daha tahammül edilir bir hale getirerek, sürebilmesine olanak vermiştir. Ancak sosyal adalet sağlanamamakta, ücretli tabakaların hayat düzeyleri yükselmekle birlikte, sınıflar arasındaki gelir farklılıkları artmaktadır.

Bugün demokratik solun ana amaçları şunlardır:

1. Üretim araçlarının toplumlaştırılması, yani toplum yararına kullanılması;

2. Üretim araçlarının demokratik ölçüler içinde ve çalışanlar tarafından yönetilmesi;

3. Üretimin amacının insan olması, yani üretimin insanın ih-

tiyaçlarına cevap verebilmek üzere düzenlenmesi (Amaç "ulusal ihtiyaç" veya "devletin ihtiyacı" olunca bambaşka bir sonuç bizi bekliyor demektir.)

Kapitalist düzenin değiştirilmesi için bulunan veya uygulamada ortaya çıkan formül hep devletleştirme olmuştur. Bu durumda da, devlet adına onların yönetimini ele alanlar yeni bir sınıf meydana getirmişlerdir. Emekçiler için bu kez başka tür bir yabancılaşma başlamıştır. Artık söz konusu olan kapitalistsiz bir kapitalizmdir. Toplumsal eşitsizlikler başka bir biçim altında ve başka bir düzeyde sürdüğü için "yeni sınıf" özgürlüklerin tanınmasından çekinmektedir.

Yaşayan marksist iktisatçıların en ünlülerinden birisi olan Charles Bettelheim'ın de belirttiği gibi, demek ki önemli olan üretim araçlarının mülkiyetinin kime ait olduğu değil, kimin tarafından kontrol edildiği; başka bir deyişle, artı-değerin kullanılmasına kimin karar verdiğidir. Türkiye'deki bütün büyük aile ortaklıkları halka açılsa, acaba bu niceliksel değişim sistemin niteliğini de sanıldığı kadar etkileyecek midir? Kuşkusuz hayır! Yönetim gene eski sahiplerin elinde kalacağı için, tam tersine, halkın küçük tasarrufları mevcut ekonomik iktidarı bir kat daha güçlendirecektir. Üstelik de, egemen sınıf kendisine yeni bir toplumsal destek bulmuş olacaktır.

Öyleyse üretim araçlarının toplumlaştırılması amacına ne devletleştirme geçerli bir formüldür, ne de kapitalist ortaklıkların halka açılması olumlu bir adım olarak kabul edilebilir.

Görülüyor ki, yabancılaşmanın asıl kaynağı sermaye-emek ayrımıdır. Bu ayrım sürdükçe toplumların sağlıklı bir biçimde kalkınmaları ve bireylerin mutlu olmaları olanaksızdır. Devletleştirme ve sermaye-emek ayrımını, dolayısıyla yabancılaşmayı ortadan kaldıramamaktadır. İşte "halk sektörü", tarihsel bir sentez olarak, bu koşullar içinde ortaya çıkmaktadır.

Geri kalmış ülkelerin dış sömürü olanakları bulunmadığı, daha da öte bizzat kendileri sömürü konusu oldukları için, Batıdakine benzer bir yol izlemeleri olanaksızdır. Bu durumda, kendi tabanını güçlendirebilmek, ekonomik iktidarın el değiştirmesini

sağlamak ve sosyal adaleti gerçekleştirebilmek için başvurulan yol üretim araçlarının devletleştirilmesidir. Bunu öngören örgütlerin iktidara gelme olasılığı belirdiği zaman veya iktidara gelmelerinden bir süre sonra liberal demokrasi sona ermektedir. Yunanistan ve Şili örnekleri henüz unutulmamıştır. Üstelik devletleştirmenin beklenen sonuçları gerçekleştirdiği de çok kuşkuludur!...

Tarihsel hataların tekrarlanmaması için, siyasal rejimlerin sosyolojik temellerinin iyice bilinmesinde yarar vardır. Her rejim, ülkedeki toplumsal güçlerle siyasal iktidar arasındaki belirli bir dengeye dayanır. Rejimin sürekliliği, en güçlülerin iktadarda olmasıyla olanaklıdır. Denge değişip, iktidardakinden daha büyük bir toplumsal güç ortaya çıkarsa, yeni dengeye uygun bir biçimde iktidar el değiştirebilmelidir ki, rejim yaşayabilsin. Eğer bu yol tıkanmışsa, o rejim yıkılmaya mahkûmdur.

İktidarın serbest seçimle belirlenmesi ilkesi, en büyük toplumsal gücün en çok oyu toplayacağı varsayımına dayanır. Toplumsal evrim, güç dengesini bir süreç içinde ağır ağır değiştirdiği için, şiddet yolunun meşrulaşmaması bu yolun tıkanmamasına bağlıdır.

Bu kurumsal çerçeveden hareketle şunu söyleyebiliriz: Her toplumsal güç rejim içinde gücü oranında etkili olabilmelidir ki, rejim istikrarlı ve toplumsal barış da sürekli olabilsin. Bütün toplumsal patlamalar, rejimlerin değişen güç dengesine kendilerini uydurmakta zorluk çekmelerindendir.

Demek ki, mevcut ekonomik iktidara bir tepki olarak doğan siyasal iktidarlar, egemen sınıfların gücünü gözönüne almak zorundadırlar. Bu konudaki yanlış değerlendirmeleri ve acelecilikleri sadece kendileri değil, onlarla beraber rejim de öder. Üstelik tarihsel bir fırsat, belki bir kaç kuşağın ızdırabı pahasına, kötü kullanılmış olur.

Örnekler, ekonomik iktidarların temsilcisi olmayan siyasal iktidarların fazla yaşayamadıklarını göstermiştir. Ekonomik iktidarı ele geçirmeye yönelmezlerse oy gücüyle, ekonomik iktidarı çok hızlı bir biçimde ele geçirmeyi denediklerinde de silah

zoruyla son bulmaktadırlar. Öyleyse, ekonomik iktidarın, toplumsal hiç bir gücün umutsuzluk içinde paniğe kapılmasına sebep olmadan el değiştermesinde zorunluk vardır.

Bulunması gereken demokratik sentezde, hem toplumsal güç dengesi harekete geçirilen bir süre içinde değişmeli, sosyo-ekonomik yaşantı bir kaos ortamına düşmemeli ve şiddet yolu açılmamalı; hem de kalkınma sağlanarak geniş kitleler memnun edilmelidir.

Üretim araçlarının demokratik ölçüler içinde ve çalışanlar tarafından yönetilmesi "özyönetim"i, üretimin amacının insan olması ve üretim araçlarının toplum yararına kullanılması ilkeleri de, merkezi bir plânlamayı gerektirmektedir.

Bu ilkelerin uygulanmasıyla harekete geçecek olan süreç, ekonomik iktidarın barışçı bir yoldan el değiştirmesini sağlayacak ve bugünün egemen sınıfları günün birinde İngiliz krallarının durumuna düşecektir. Yani kendileri yaşamaya devam edecek, ancak iradelerini topluma zorla kabul ettirecek bir güçleri kalmayacaktır.

(1974 yılında yapılmış olan bu konuşmayı, o günden bugüne nelerin değiştiğini, nelerin değişmediğini anımsatmak amacıyla kitabıma aldım. ATK)

PROF. MÜMTAZ SOYSAL İLE SÖYLEŞİ

Anayasacı Prof. Mümtaz Soysal, 27 Mayıs anayasasının mimarları arasındaydı. 12 Mart döneminde, "Anayasaya Giriş" kitabı nedeniyle tutuklandı. Uluslararası Af Örgütü İkinci Başkanlığı'nı yaptı. Kıbrıs davasının uluslararası düzeyde savunulması konusunda Denktaş'ın en yakın yardımcıları arasında yer aldı. 1991 seçimlerinde SHP'den milletvekili seçilirken, Erdal İnönü kendisini "partinin cumhurbaşkanı adayı" olarak sundu. (Bu söyleşi, seçim sonrasında SHP olağanüstü kurultaya giderken yapıldı.)

KIŞLALI: Kurulu düzene muhalefeti RP yapıyor. Ekonomik modelin sahibi ANAP. Demokratikleşme ve "az devletçilik" bayrağı DYP'de. Türk milliyetçiliğine ise MÇP sahip çıkıyor. SHP'nin "misyon"unun bittiği ve bu nedenle bir bunalım yaşadığı söylenebilir mi?

SOYSAL: Başlangıcı CHP'ye dayanan, sonra buna **sosyal demokrat kavramları** eklemiş olan bir partinin Türkiye'de misyonu bitmiş değil. Hatta belki de yeni başlıyor. SHP, CHP olarak başlamış olmanın ağırlığı ile sosyal demokratlık aşamasına gelmiş olmanın ağırlığı arasında bocalıyor. Birinci yanıyla geçmişe ve bize özgü, ikinci yanıyla yabana özgü olmak arasında bocalıyor. Ama devleti kuran partinin bugün farklı bir misyonu olabilir. O misyon ise henüz tamamlanmış ve hatta kavranmış

değil. SHP, bu farklı misyonu yakalamak zorunda.

SHP'nin yakalaması gereken beklentiler Türkiye'nin bugünkü beklentileri değil, ileriye dönük yaratılması gereken beklentilerdir. Asıl başarısız olduğu nokta, bu beklentileri toplumda yaratamamış olmasıdır. Önemli olan, bugünleri aşmaya yarayacak beklentileri yaratmaktır. Devleti kurmuş olan bir partinin, bu iddiayı sonuna kadar götürmesi gerekir. Bu sürekli değişmesi gereken, toplumun önünde değiştirilmesi gereken bir iddiadır.

KIŞLALI: Bu iddianın yeni öğeleri neler olabilir sizce?

SOYSAL: Gelecek yüzyılın dünyası bir bilgi dünyası. Bilgisayarlara dayalı bir otomosyon söz konusu ise, Türkiye'nin de geleceğini buna uygun olarak yaratması gerekir.

Gençlere seslenmesi gereken bir parti olarak SHP'nin eğitimde basit beklentilerin ötesine geçmesi, geleceğin toplumunu yaratacak bir cevabı vermesi lazım. ANAP'ın ve **Özal**'ın yarım yamalak söylediği bu **"bilgi toplumu"** gibi şeyeri biz de söyledik, ama bunu toplum yapısının değişmesine yönelik, herkesi kapsayacak bir politikaya dönüştüremedik. Bu, bir.

İkincisi, **demokratik toplum** sözünü herkes ediyor. Ama bu toplumun koşulları içinde nasıl bir katılım modeli oluşturulabilir? Ancak yeni yeni, bir yerel yönetim modeli üzerinde düşünmeye başladık. Demokrasi sorununda, sokaktaki insanı da ilgilendirecek biçimde öneriler geliştiremedik.

Üçüncüsü, gene **sosyal güvenlik** gibi beklentileri bütün partiler karşılıyor. Ülkemizde temel sorunun **işsizlik** olduğunu ve asıl büyük sosyal güvenlik yaklaşımının iş yaratarak gerçekleşeceğini çok net bir biçimde ortaya koyamadık.

Bunu dördüncü bir noktayla birleştirmek gerekir. Çok net bir **sanayileşme** amacını savunamadık. Özellikle son yıllarda, ticarete ağırlık veren ANAP'çı yaklaşıma biz de kendimizi kaptırdık. Oysa CHP geleneğine de uygun olarak bu sanayi açılımlarında devleti çok çağdaş bir biçimde kullanan yaratıcı çözümlerimizin olması gerekirdi. Alışılmış anlamda devletçilik yerine, yeni teknolojiler bakımından **öncü devlet** anlayışıyla modeller geliştirmemiz gerekirdi. Biz –gene Batı'dan esen rüzgârla-

ra kapılarak– **"devletçiliğin modası geçti, biz de buna katılalım"** havasına girdik.

KIŞLALI: Oysa Fransa başta olmak üzere bunun tersi örnekler de var.

SOYSAL: Evet Fransa, devlet girişimlerini çok pahalı teknolojik araştırmalar için kullanma yolunda. **Thomson** gibi bir devlet kuruluşu ile **Atom Enerisi Komisyonu** gibi bir devlet kuruluşunun araştırma birimleri geçen ay bir araya getirildi. Araştırma, teknoloji üretme gibi işlevleri devletin elinde tutan bir deneyime girişildi. Oysa biz, bunun kavgasını yeteri kadar veremedik; verdiğimiz zaman da sanki eski devletçiliği istiyormuşuz gibi bir izlenim yarattık.

KIŞLALI: Üstelik bizim Güneydoğu'dan kaynaklanan özel bir durumumuz var. Özel kesim özendirilerek bu bölgenin toplumsal-ekonomik yapısının değiştirilemeyeceği anlaşıldı.

SOYSAL: O tabii, önce bizim doğru olarak tanımlayıp sonra yeterince savunamadığımız bir kavramı, **planlama** kavramını gündeme getiriyor. Planlama da Batı'dan gelen rüzgârlarla, artık modası geçmiş bir yaklaşım olarak gözüküyor. Bizim daha **birinci teknolojiek devrimi** yaşamamış yörelerimiz var. İkinci teknolojik devrimi yaşamamış yörelerimiz var. Üçüncü teknolojik devrimi ancak yaşamaya başlayabilecek duruma gelmiş yörelerimiz var.

Böyle bir ülkede bazı kaydırmalar gerekli. Örneğin, gelişmiş ama bir dönem öncesinin teknolojisi ile çalışan sanayilerimizi belki doğuya kaydırmak gerekecek. Ve batıyı, daha gelişmiş bir toplum yapısı olarak, yeni teknolojiler için kullanmak gerekecek.

Biz bunları parti olarak düşündüğümüz halde, çok somut bir biçimde topluma duyuramadık.

KIŞLALI: On yılı aşkın bir süredir, toplumsal dengeleri bozan, eşitsizlikleri arttıran bir ekonomik model uygulanıyor. Bunun yarattığı tepkilerin sosyal demokratları iktidara getirmesi gerekmez miydi?

SOYSAL: Sosyal demokrasinin dünyada en çok suçlandığı nok-

ta, toplumları biraz geriden izleyen bir doktrin oluşudur. Diyelim çılgın bir kapitalist düzen bazı insanları güvensiz kılmıştır. Sosyal demokrasi, güvenli bir toplum diye, bu hastalıkları düzeltmek için ortaya çıkar. Türkiye'nin böyle bir düzeni en azından 1980-91 arasında yaşadığı doğru. Bazılarının daha yoksul, bazılarının daha varlıklı hale geldiği ve uçurumların ortaya çıktığı bir gerçek.

Böyle bir ortama tepki olarak sosyal demokrat bir partinin iktidara gelmesi gerekirdi. Orada kısa vadeli bir başarısızlık var, ama ben bunu kastetmiyorum. Bizim gibi bir ülkede, bu doğal tepkinin de ötesinde, yaratıcı, topluma gelecek hazırlayıcı bir misyonun olması gerektiğini düşünüyorum.

KIŞLALI: SHP niçin hem kısa vadede başarısız oldu hem de geleceğe yönelik yaratıcılık misyonuna sahip çıkamadı? Sorun sizce kişilerden mi, yoksa partinin yapısından mı kaynaklanıyor?

SOYSAL: Nedenler üzerinde durmak, konuyu içinde yaşamakta olduğumuz çekişmeye götürüyor. Parti, benim **"kolektif akıl"** dediğim beyin gücünü seferber edebilmiş değil. Bu beyin gücü, liderlik savaşı içinde telef oluyor. Bu gücün bir bölümü bir listede, bir bölümü başka listede yer alabiliyor.

Yapılacak ilk şey, şunu veya bunu başkan seçmeden önce, bu seferberliği gerçekleştirecek bir yaklaşımı egemen kılmak. Elindeki malzemeyi kullanabilecek bir liderin ortaya çıkması gerekir. Şu ana kadar denenmiş lider ya da lider adaylarından birisi **"tam seferber edemiyor"**diye suçlandı, öbürü **"sekterdir"** diye suçlandı. Umarım ki bu kurultayda her ikisi de bu yaklaşımı aşar.

KIŞLALI: Partilerin var oluş nedeni, dayandıkları toplum kesimleridir. SHP, sosyal demokrat bir partinin gerektirdiği toplumsal tabana sahip mi?

SOYSAL: Eğer kendisine sosyal demokrat diyorsa, belki ilk adım olarak, her şeyden önce Batı'daki sosyal demokrat partilerin hangi tabana dayandığına bakması gerekir.

Bizim anayasadaki sınırlamalar nedeniyle Türkiye'deki bir

sosyal demokrat parti, Batı'daki gibi, çalışan kesimlere, bireysel ya da organik olarak dayanamıyor. Sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler, dernekler, bırakın üye olmayı, birlikte bir siyasal eylem içine bile giremiyorlar. Ama bunu aştığınız zaman da iş bitmez. Çünkü bu "dayansın" dediğiniz kuruluşların Türkiye'de bir itibar kaybı var. Sendikaların üzerine ölü toprağı serpilmiş, neredeyse siyasal modelin destekçisi olarak ortaya çıkıyorlar. Kitle kuruluşlarında bu yaratıcılık tam anlamıyla geliştirilmiş değil. Partinin kendi dışındaki çeşitli kesimlerdeki beyin gücünü de seferber ederek geleceğin Türkiyesi'ni yakalamaya çalışması gerekiyor.

KIŞLALI: İnönü-Baykal karşıtlığı, sizce kişisel nedenlerden mi kaynaklanıyor, yoksa ideolojik bir ayrımı yansıtıyor mu?

SOYSAL: Eskiden öyle bir şey vardı. **İnönü** çevresindeki ekibin Türkiye için daha sol sayılabilecek çözümler oluşturduğu, buna karşılık **Baykal'ın** daha çok Türkiye'nin sağ çevrelerine hoş görünmek çabası içinde olduğu, işadamlarıyla ya da ANAP'la daha iyi diyalog kurabildiği falan söyleniyordu. Fakat her ikisinde de bu açıdan bir değişme söz konusu. İnönü'den -demin söylediğimiz anlamda- misyonu yakalama ve bunu heyecanla duyurma yönü çıkmadı. İdeolojik olarak daha solda yer almış olsa bile, sonuçlar bakımından fazla bir fark görülmedi. Baykal'ın yaptığı uzlaşmalar ise şimdi hükümet içinde gerçekleşmiş oluyor. Baykal da bilinen sağ kişiliğine karşın son çıkışında daha geniş bir taban oluşturma çabası taşıyor. **"Ben değiştim"** diyor.

KIŞLALI: Sayıları neredeyse yılda ikiye çıkan kurultaylar partinize çözümden çok çözümsüzlük getiriyor. Bu kez endişeler daha yoğun. Çözümsüzlüğün bir bölünme getirebileceğini düşünenler var.

SOYSAL: Endişe bende de var. Olmamasını diliyorum, ama endişelenecek bir durumun varlığını da görüyorum.

Bu sorunun bir temel yanlışa dayandığına parmak basılmalıdır. Kurultaylar hep seçim kurultaylarıdır. Oysa tüzük ve programı da içeren bir temel ideoloji tartışması yapılmalıdır. Bu tartışma aylar önce örgütte başlatılmalı, düşünceler anlatılıp

tepkiler toplanmalı, sonuçta da bu sürecin meyveleri birkaç gün sürecek bir kurultayda değerlendirilmelidir. Seçimsiz bu tür kurultaylara da ihtiyaç var. Aşağıdan yukarıya oluşacak tartışmalarla program ve eylem planı ortaya çıkmalı.

Dediğiniz tehlike vardır. Bu nedenle de kim kazanırsa kazansın, umarım ki anlattığım yönde bir çaba içine girer.

KIŞLALI: Partinin yarısı lidere, diğer yarısı da liderin rakibine karşı. İnönü-Baykal karşıtlığının yarattığı çözümsüzlük ise bölünme olasılığı ile birlikte yeni bir isim, yeni bir lider arayışını da gündeme getiriyor. Siz de ilk akla gelenler arasındasınız. Bu yönde bir öneri gelse tutumunuz ne olur?

SOYSAL: Geleceğini sanmıyorum, onun için de farazi bir zeminde konuşmak istemem. Dediğim gibi, önce o tartışmanın yapılması lazım, Ya tartışma yapıldığı zaman böyle bir soru anlam kazanır ya da eğer partinin niyeti varsa, bu tartışmanın yapılması için liderlik sorunu yeniden düşünülür. Yeni lider, şimdiye kadar anlaşılmışın ötesinde, belki de bu konulara doğru partinin beyin çabalarını yöneltmesi gereken bir kişi olmalıdır. Partide rüzgârlar estirmek lazım. Rüzgârlar estiği zaman, o rüzgârlara kim yelken açabiliyorsa, liderlik konusunda da ona bakmak lazım.

(Cumhuriyet, 20 Ocak 1992)

EROL ÇEVİKÇE İLE SÖYLEŞİ

Ecevit hükümetlerinde bayındırlık ve ulaştırma bakanlıkları yapmış olan Erol Çevikçe, eski bir planlamacı. Deniz Baykal'ın SHP genel sekreterliği döneminde, örgütten sorumlu genel sekreter yardımcısı olarak, partisinin üç numaralı ismiydi. Baykal'ın yıllardır en yakın yardımcısı olarak bilinen Çevikçe, gerek SHP'de gerekse CHP'de "beyin takımı"nın önde gelenleri arasında yer aldı. (Bu söyleşi, DYP-SHP hükümetinin ilk aylarında yapıldı.)

KIŞLALI: SSCB'nin dağıtılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk cumhuriyetleri, Türkiye ekonomisi için ne ölçüde bir yeni olanak oluşturabilir?

ÇEVİKÇE: O konuda pek iyimser değilim. Bunlar arasında en iyi durumda olan Azerbaycan'da bile ciddi sorunları olan, hatta kendi ihtisas sahibi olduğu sektörlerde bile üretimi düşen bir yapı görüyoruz. Ötekilerde durum daha da kötü. O nedenle zaten bize ihtiyaç duyar hale gelmişlerdir. Satmamız gereken malların fiyatını karşılayacak kaynakları yok. Birkaç yıl belki yüksek düzeyde alacaklı hale geleceğiz. Veya bazı yabancı kredileri oralara yönlendirerek, o araçla mal ve hizmet satmaya çalışacağız. Yatırım yapacaksak, onun yüklerini de ilk yıllarda biz çekeceğiz. Ama olaya uzun dönemli, dört yıldan sonrasına

yönelik olarak bakarsak durum farklıdır. Bugünden katlanacağımız fedakârlıklarla, belki o ülkelerde Türkiye'nin ekonomisine yarar sağlayacak önemli noktalara varma şansımız olabilir. Fakat kaynaklar açısından da Türkiye son on yılın en sıkışık yılını yaşıyor. İç borçlar çok yüksek, kamu maliyesi büyük açıklarla karşı karşıya, döviz rezervleri düşüyor. O nedenle Türkiye'nin bu yıl çok ciddi fedakârlık yapması da zor.

KIŞLALI: Ekonominin düze çıkması için KİT'lerden kurtulmak gerçekten de gerekiyor mu?

ÇEVİKÇE: Türk ekonomisinin fotoğrafı çekildiğinde, Petkim'den Sümerbank'a kadar, ortaya KİT'lerin üretimiyle bağımlı bir tablo çıkar. Bir an için bunların ortadan kaldırıldığını ya da yapıları değiştiği için durduğunu düşünsek, Türk ekonomisi o gün işlemez hale gelir. KİT'ler, hayati öneme haiz hammadde ve aramaddeler üretiyor. "Alan var mı?" dediğiniz zaman alıcısı yok. Özellikle yatırım yapamamaktan ya da yeni yatırımı varsa, onun finansmanından gelen sorunları var. Tartışmayı saptırıp ideolojik bir yaklaşıma girenler, "KİT'ler sakattır, devletçiliğin, sosyalist uygulamanın sonucudur, ortadan kalkmalıdır" diyorlar. Oysa Petkim'i ne yaparsanız yapın, 24 saat üretimini sürdürmek zorundadır. Petkim'in, Ereğli Demir Çelik'in, Karabük'ün, çimento fabrikalarının bir kısmının, Sümerbank'ın bir kısmının hisse senetlerini Hazine'nin elinden alıp bir takım kişilere maletmekle oradaki ekonomik ya da mali sorunu çözemiyorsunuz. Türkiye'nin en büyük holdingleri bile, bunları alıp çözebilecek olanaklara sahip değiller.

KIŞLALI: Aslında KİT'ler başlangıçta da bir ideolojik tercih sonucu kurulmadılar. Bir zorunluluk sonucu, devletten başkası yapamadığı için oluşturuldular.

ÇEVİKÇE: Ama ideolojikmiş gibi sunuluyor. Oysa ne geçmişte CHP, ne de bugün SHP, bunları ideolojik nedenlerle korumadı. Şimdi yaklaşılan yeni model, İtalya'daki IRI'ye benziyor. İtalyanlar, bunların sorunları birikince, hepsini bir holding haline getirmişler. İtalya'nın da en verimli kuruluşu. Madem politikaya alet etme var, büyük bir fazla istihdam var, dışarıdan müda-

hale nedeniyle yanlış fiyat politikaları var, yanlış yönetim biçimi var; bunların arındırılması gerekiyor. Bunları devletin atadığı değil de özel kesimden gelen birisi ancak arındırır demenin mantığı yok. Başındaki kişi nereden gelmiş olursa olsun, eğer o görevde, o kuruluş iyiye gittiği sürece kalabiliyor ve kâr ettiği ölçüde bundan yararlanabiliyorsa, aynı amaca o da yönelecektir.

KIŞLALI: Mustafa Sönmez geçenlerde Cumhuriyet'te yazdı. Toplam kamu harcamalarının ulusal gelire oranı, 1980'de % 33 iken, 1990'da % 37,6'ya çıkmıştı. Bu artış, devletçiliğe en karşı bir iktidar döneminde olduğuna göre devletin ekonomideki ağırlığının ideolojik değil pratik nedenlerden kaynaklandığı açık. Bu gerçek ortada iken devletçiliğin Türkiye'de işlevini tamamladığı söylenebilir mi?

ÇEVİKÇE: CHP'yi devletçilikle suçlayarak iktidara gelenler, başta Sayın Demirel olmak üzere, kamunun ekonomideki payını hep arttırmışlardır. Çünkü partiler, Türkiye'yi daha çok sanayileştirmek daha çok insana iş bulmak iddiasıyla iktidara geliyorlar. Örneğin 1963'te İsmet Paşa iktidarda iken yatırım yapmak, fabrika kurmak isteyenlerin önüne engeller çıkarıyor da Demirel gelince "haydi önünüzü açtım" diyor diye bir durum yok Türkiye'de. Boşluğu doldurmak zorunda kalan hükümetler, vaadlerini tutabilmek için ister istemez daha çok yatırım yapmışlar ve devletin de ekonomideki payı büyümüştür. Özal da çok eleştirdiği halde aynı şeyi yaptı. Bir ülkede yatırım boşluğu varsa, bunu kapatmak için kamu bir görev üstleniyor. Bunu Keynes daha 1936'larda söylemiş.

KIŞLALI: Bütün bu gerçeklere karşın, konuda ideolojik tercihlerin hiçbir rolünün bulunmadığı söylenebilir mi?

ÇEVİKÇE: 1966'lardan beri CHP'de ideolojik anlayışta bir devletçilik kavramı yoktur. Özel sektöre ait bir sanayinin devletleştirilmesi ya da yabancı sermayeye ait bir kuruluşun millileştirilmesi gibi bir durum oldu mu? Hayır. Ancak kamulaştırma, millileştirme gibi iddialarla ortaya çıkıldığında, ideolojik bir tartışmadan söz edilebilir, ama Batılı sosyal demokratlarla bizim aramızda önemli bir fark var. Onlar sanayileşmenin tamam-

landığı bir noktada ortaya çıktılar ve bölüşümdeki haksızlığın kavgasını verdiler. Biz ise sosyal adaletin yanında, Türkiye'nin sanayileşmesine de önem vermek zorundayız. Ama yıllardır özel sektöre teşvik sistemi uyguladığımız halde ne Güneydoğu'da ne Doğu'da ne Karadeniz'de ne de İç Anadolu'da, bir santim yol alamadık. Buralarda yatırım yapılmasını istiyorsak, Türkiye'nin altyapısının ekonomiyi daha destekler boyutlara ulşamasını istiyorsak, kamunun ekonomik faaliyetleri de sürecektir.

KIŞLALI: Siz de planlamacı idiniz. Planlamanın Türkiye'deki işlevinin bittiği ya da değiştiği söylenebilir mi?

ÇEVİKÇE: Planlamanın işlevi, 1962'de kurulduğu günkü anlayışıyla elbetteki tamamlanmıştır. O zaman DPT'nin, Türkiye'de üretimden tüketime kadar bütün sektörleri planlayan, kamu sektörü için emredici, özel sektör için yönlendirici bir işlevi vardı. Bu, devletçi bir planlama anlayışıydı, ama uygulayıcıları çoğunlukla liberal ve sağcı iktidarlar oldular. Bugün dünya ile entegrasyonun çok iddialı bir düzeye gelmiş olan bir ekonomide, artık 1962'lerin planlama anlayışını uygulamak söz konusu olamaz. Ama başta Japonya'da, Güney Kore'de hatta İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi, ekonominin genel dengesini gözeten, özellikle uzun dönemli büyümesini hedefleyen bir planlama anlayışı gereklidir. Bu makro plan çerçevesinde, Türkiye'deki bölgelerarası dengeyi sağlayan, gelir dağılımının dengelenmesiyle ilgilenen bir planlama anlayışı olmalıdır. DPT, hükümetin ekonomik politika kararlarına yardımcı bir danışma organı olarak çalışmalıdır. Bir eski planlamacı olarak söylüyorum: Bu yeni anlayışa varması için DPT'nin, kapatılıp yeniden kurulması gerekmektedir.

KIŞLALI: Batı'da sosyal demokrasi, bir üretim modeli olmaktan çok bir tüketim modeli olarak doğdu. Ama Türkiye gibi bir ülkede sağcı partilerin "sosyal adaletçi" söyleme kaymak zorunda kalmaları, giderek, bu farkın kitlelerce anlaşılmasını da zorlaştırmış durumda. Sosyal demokrasinin ekonomik modelinin hâlâ ciddi farklılıkları olduğunu söyleyebilir misiniz?

ÇEVİKÇE: Sosyal demokratlar ile muhafazakârlar arasında-

ki farklılıklar, kendimize örnek alabileceğimiz Avrupa ülkelerinde hep var olmuştur. Bunların başında gelir bölüşümü ile ilgili farklar vardır. Gelir oluşumu açısından kamu kaynaklarının yönlendirilmesi ile ilgili farklar vardır. Ama Türkiye'de son bir buçuk yıldır bu farkları belirgin bir biçimde ortaya koymak zorlaştı. Bir bakıyorsunuz; muhafazakâr-liberal bir partinin genel başkanı, sosyal demokrat bir partinin uluslararası platformda dinlediği iddialarını, akşam televizyonda rahatça sarfediyor. Bu durumda, farkı anlayabilmek için uygulamaya bakmak gerekiyor. Çünkü bizim gibi 60 miyonluk, gelir dağılımı bozuk bir toplumda bazı şeyleri söylemek zorunlu hale geldi.

KIŞLALI: Geçmiş uygulamalar, somut farklılıkları ne ölçüde ortaya koyuyor?

ÇEVİKÇE: Şimdiki koalisyon için birşeyler söylemek için çok erken? Ama CHP'nin gerek 1974 gerekse 1978-79'daki iktidar dönemlerinde çok açık farklılıklar ortaya çıkmıştır. Kaynakların yönlendirilişi, gelir dağılımının düzelmesi, sektörler arasında gelirin paylaşılması, hatta yatırımlar açısından, farklılıklar açıkça görülüyor. Şimdi de görülmesi gerekir. Bugün isim vermek istemiyorum, en muhafazakâr kişi, en sosyal demokrat gibi nutuk atıyor. Tersine de belki dilini iyi kullanamadığı için en sosyal demokrat konuşması gereken lider de sosyal demokrat ekonomik anlayışın ipuçlarını veremiyor. Şimdi Türkiye'de daha çok vergi alınacak. Kimden alınacak dediğiniz zaman, burada fark başlıyor. Hükümetin başlangıçta kullandığı bir danışman, "servet vergisi" ile ilgili bir söz etti ve o günden sonra Türkiye'de yok. Bu, DYP'nin sağcı bir parti olmasının doğal sonucu. SHP tek başına iktidarda olsaydı, bu sözü söyleyen arkadaşımız bugün görevine devam ediyor olacaktı.

KIŞLALI: Bazı çevreler, Bayar, Menderes, Demirel, Özal gibi sağcı başbakanların ekonomiden anladıklarını, İsmet Paşa ve Ecevit gibi solcu başbakanların anlamadıklarını zaman zaman öne sürerler. Sizce böyle bir iddianın sağlam gerekçeleri var mı?

ÇEVİKÇE: Bir kere, sosyal demokratlar tek başlarına, üzerinde yorum yapılacak kadar uzun süre iktidar olamadılar.

1974'te 8.5 ay, 1978-79'da 22 ay süren iki dönem oldu. Birincisinde petrol krizi bütün dünyayı sarsıyordu. İkincisi ise beter koşulların geçerli olduğu bir dönemdi. Buradan yola çıkarak bir yargıda bulunmak inandırıcı değil. Nitekim Özal'ın ilk yılları başarılıydı, sonra başarısız ilan edildi. Demirel'in öyle yılları var ki son derece kötü olmuştur; ama öyle yıllarıda var ki son derece parlaktır. Tabii iz bırakan, büyük yatırımların yapıldığı hükümetler sağcı hükümetlerdir. Çünkü çok uzun sürmüşlerdir. Örneğin Menderes'in ekonomiden anlamadığı çok açık. Ama bir Marshall yardımı dönemine rastlamıştır. Ekonomiden başbakanın anlayıp anlamaması da aslında yanlış bir değerlendirme. Çünkü bu bir kadro sorunudur. Bizim hükümetlerin kadroları oluşana kadar, hükümetler değişmiştir. Müsteşarlar, yardımcıları, yüzlerce kuruluşun başındaki genel müdürler. Bunların oluşması yıllar ister.

(Cumhuriyet, 27 Nisan 1992)

PROF. BİLSAY KURUÇ İLE SÖYLEŞİ

İktisatçı Prof. Bilsay Kuruç, Ankara SBF öğretim üyesi. 1978 öncesinde CHP Planlama Bürosu'nu yönetirken, en yakın yardımcıları Dr. Mehmet Kabasakal ile Işın Çelebi idi. 1978 başında Ecevit başbakan olunca, bu en yakın danışmanını da DPT'nin başına getirdi. (DPT'nin eski müsteşarı ile bu söyleşi, DYP-SHP ortak hükümetinin ilk aylarında yapıldı.)

KIŞLALI: KİT'lerin tasfiyesi için yoğun bir baskı var. Yüksek enflasyonda KİT'lerin önemli payı olduğu görüşü yanlış mı?

KURUÇ: Kamu açıkları iki yerden kaynaklanır. Birisi bütçe açığı, öteki de KİT açıkları. Yapılan hesaplara göre bütçe açığı bugün GSMH'nin (gayri safi milli hasıla) yüzde 8'i mertebesinde. KİT sistemi ile birlikte bu, yüzde 12'yi buluyor. Bu açıklar kapatılmadan enflasyonun yüzde 60'ın altına düşemeyeceği iddiasında doğruluk payı var. Ama buradan kalkarak "KİT sistemi tümden yok olsun" demek yanlış.

KIŞLALI: Özellikle de uluslararası finans çevreleri bunda ısrarlı.

KURUÇ: Dünya Bankası'nın, henüz açıklanmayan iki ciltlik bir KİT raporu var. İki ay önce çıkmış olan o raporu ben okudum. Bir tür yıldırım harekâtı ile iki yılda KİT sistemini yok etmeyi öngörüyor. Bazıları satılacak. Satılma şansı olmayanlar ka-

patılacak. PTT, TEK, DDY gibi birkaç tanesine de şimdilik kerhen katlanılacak. Bu gerçekleşirse, Türkiye iki yılda 7 milyar dolarlık bir yüke katlanmış olacak deniyor. Eğer bu yapılmazsa, karşılaşılacak olan yükün 19 milyar dolar olacağı öne sürülüyor. Bu dehşet senaryosu, çok ayrıntılı bir rapora dayanıyor. Son 10 yılda bütün devlet hesapları IMF ve Dünya Bankası'na açıldığı için özellikle KİT'lerin finansman tabloları üzerine kurulmuş. Yalnız rapor, KİT'lerin 1985'ten bu yana olan durumunu inceliyor. Oysa KİT'ler 1985'ten bu yana bozuldular.

KIŞLALI: Niçin 1985'ten bu yana? Kötü yönetimden mi?

KURUÇ: Tabii esas olarak kötü yönetimden. Finansman tabloları gösteriyor ki adeta bir batırma çizgisi izlendi ANAP tarafından. Yönetim kurulları, işin ehli olmayan insanlarla dolduruldu. KİT'lerin sağlığa kavuşturulması gibi bir amaç ise zaten gözetilmedi. Kârlılıkları, özel sektörünkinin yarısına kadar düştü. Ama raporun önerdiği yıldırım harekâtı, bence ekonomiye büyük bir istikrarsızlık getirir. Böye bir baskıyla karşı karşıya olan hükümetin çok önemli bir KİT araştırması yaptırması lazım.

KIŞLALI: Siz ekonomide devletçiliğin, özellikle de KİT sisteminin işlevinin tamamlanmadığına inanıyorsunuz.

KURUÇ: 1975'e kadar, KİT sistemi, ileri teknoloji ve toplumsal .zmet amacını kârlılıkla bağdaştırmış bir sistemdir. 75'ten sonra zararlar başladı ve 85'ten sonra da bugünkü noktaya geldi. Ama ileri teknolojiyi yakalama konusunda da kârlılık konusunda da unutulan çok şey var.

KIŞLALI: Birkaç örnek verebilir misiniz?

KURUÇ: Örneğin Türk Hava Kurumu uçak imal ederdi. 1947'lerde Türkiye Danimarka'ya 8'er kişilik yolcu uçakları sattı. Uçak yapma işi 1950'de MKE'ye geçti. "Uğur" tipi eğitim uçakları Milli Savunma için yapılırdı. Bunların motor gövdesi dışında her şeyi, dizaynı filan MKE'de yapılıyordu. Son parti olarak yapılan 56 uçaktan 4 tanesi hediye olarak Ürdün'e verildi ve uçarak gittiler. Ama Amerikan yardımı başlayınca bu üretim durduruldu.

1961'de Eskişehir'de dizel lokomotif motorları fabrikasında yapılan Devrim otomobili de ilginç bir örnektir. İlk denenmesinde benzin konmadığı için yürümeyen bu otomobilin seri üretiminden vazgeçilmişti. Ama yürümediği söylenen bu otomobil, 3-4 yıl öncesine kadar, onu imal eden fabrikanın müdürünün makam arabası olarak çalışıyordu.

KIŞLALI: Bugün asıl üzerinde durulan "kârlılık" konusu.

KURUÇ: Örneğin Türkiye Demir Çelik'in 1958-60 arasıdaki yıllık kârı 50 milyon liraydı. "KİT'ler siyasetin bozmasına açıktır, onun için kapatalım" dersek, önemli bir şeyi gözden kaçırırız. Çözüm, KİT'leri ortadan kaldırmak değil, bu işin çaresini siyaset dünyasında bulmak olmalı. Dediğim gibi KİT'lerin kârlılığı 1975'e kadar sürmüştür. Üstelik "zarar eden KİT'leri satalım" diyenler; çimento sanayiinin en kârlı beş fabrikasını 1985'ten sonra 110 milyon dolara Fransızlara sattılar. Fabrikaların yeni sahipleri de kârı arttırmak için çimentonun katkı maddesini arttırıp malın kalitesini düşürdüler.

Eğer dünyada hakikaten teknolojiye ve işbilgisine erişmek istiyorsak, yeni KİT kurabilme olanağını elimizde tutmamız lazım. Fransa bile iki ay önce, Siemens modeliyle yeni KİT kurmaya başladı. Fransa ki AT üyesidir. Yeni KİT'ler kurmasının nedeni, Avrupa ve dünya çapında ileri teknolojiyle rekabet edebilmektir. Dünyada teknoloji ilerlediği ve büyük ölçekli işletmeler gerekli olduğu sürece, KİT'lerin varoluş gerekçesi ortadan kalkmaz. Ama, her firma için olduğu gibi KİT'ler arasında da kapatılacaklar, devredilecekler, satılacaklar olabilir. O ayrı konu.

KIŞLALI: Tekrar ekonomik pakete dönmek istiyorum. Bir yanda enflasyonu düşürme, öte yanda ise son yıllarda daha da bozulmuş olan gelir dağılımını düzeltme hedefi var. Bu iki hedefe birlikte yaklaşmak ne ölçüde olanaklı?

KURUÇ: 1973'ten bu yana, devletin yaptırdığı bir gelir dağılımı araştırması yok. 80'lerde yapılmış bir araştırmanın, çok çarpıcı ve çarpık sonuçlarından dolayı hasıraltı edildiği anlaşılıyor. Çok ciddi bir gelir dağılımı araştırmasına dayanmaz-

sanız, sosyal politikalarınız ancak elyordamı ile oluşabilir. Türkiye'nin elyordamı ile kaynak tahsis etmesi ise büyük bir israf demektir. Hangi gelir gruplarına kaynak aktaracağınıza karar verebilmek için hangilerinin ne ölçüde geride kaldıklarını görmemiz lazım. Hangisi verimliliğinin karşılığı olmaksızın rant elde ediyor? Hangi bölgeler arasında ne kadar farklılık var? Politika kararları için bunları görebilmemiz lazım.

KİT ve gelir dağılımı araştırmalarına ek olarak, bir de işsizlik araştırması yaptırmak gerekir. İşsizliğin 80'lerde keskinleşen birinci yönü, genç insan işsizliğidir. İkincisi ise yeni yetişen insanların niteliksiz yetişmeleridir. 1980'lerde askeri yönetimin ve ANAP'ın izlediği politika, Türkiye'yi bir ucuz emek ülkesi haline getiriyordu. Bu politika, niteliksiz emeği ve gençlerin işsizliğini doğurdu. Bu yaranın tedavi edilebilmesi için işsizliğin bütün boyutlarıyla ortaya çıkması lazım. Bu yara, işsizlik sigortası ile falan giderilemez. Ancak insanın kalite kazanmasıyla giderilebilir.

KIŞLALI: Söylediklerinizden, Türkiye koşullarındaki bir ülkede, KİT'ler gibi planlamadan da vazgeçilemeyeceği sonucunu çıkarabilir miyiz?

KURUÇ: Biz, değişmeleri göz önüne alarak, 10 yıl 20 yıl sonrasına yönelik bir stratejik planlama yapmak zorundayız. 1980'lerin değişme anlayışı, Türkiye'yi bir ucuz emek ülkesi olarak düşük katma değerli birtakım sektörlerde, basit hizmet sektörlerinde üretim yapan, ama açıkgöz bir ülke olarak dünyaya bir yerinden çengelli iğne ile tutturulması anlayışıydı. Bu bugünkü yönsüzlüğü getirdi. Yönümüzü tekrar bulabilmemiz için sağlam kararlara ve bunun için sözünü ettiğim türden büyük araştırmaya ihtiyaç var. Esnek, stratejik olan bir planlama bu verilerden hareketle oluşturulabilir.

KIŞLALI: Bayar, Demirel ve Özal gibi sağcı başbakanların iktisat bildikleri, İsmet Paşa ve Ecevit gibi solcu başbakanların ise iktisattan anlamadıkları yıllardır ısrarla öne sürülür. Siz Ecevit'in de yakın yardımcılarında birisiydiniz. Bu sav ne ölçüde geçerli?

KURUÇ: Belki İsmet Paşa'nın bir fazlalığı var. Ama bu isimlerin, ekonominin yönetimi bakımından, birbirlerinden çok farklı olmadıklarını düşünüyorum. Ekonomiye ilgileri veya ekonomik bilgileri farklı olabilir. Ama ekonomi bilgisine en çok sahip olan başbakanın da ekonomiyi en iyi yönettiğini dünyaya bakarak söyleyemeyiz. Raymond Bare, Fransa'nın en iyi başbakanı değildi, ama ekonomiyi en iyi bilen başbakanıydı. Ünlü bir iktisatçıydı. Eski Maliye Bakanı Giscard d'Estaing cumhurbaşkanı Bare da başbakan iken iktidarı sosyalistlere terkettiler.

Geriye, mesleği iktisatçılık olmayan başbakanların ekonomiyi nasıl algıladıkları kalıyor. Bu onların ilgilerine, kendi özel yeteneklerine ve çevrelerindeki kadroya bağlıdır. Tabii bir başbakanı sınayabilmek için en az on yıllık bir döneme bakmak lazım. Türkiye'de sol 1950'den beri iktidara uzun süreli gelmedi ki solcu başbakanları değerlendirebilelim. Ve tabi, başbakanların yönetimleri dönemindeki konjonktürün, yani özel koşulların da başarılarında önemli rolü vardır.

(Cumhuriyet, 10 Şubat 1992)

PROF. EMRE KONGAR İLE SÖYLEŞİ

Toplumbilimci Prof. Emre Kongar, 1970'li yıllarda Ecevit'in danışmanları arasındaydı. 1991 seçimlerinde sonra yapılan kurultayda, yüksek oy toplayarak SHP Parti Meclisi'ne girdi. DYP-SHP hükümetinde kültür bakanlığı müsteşarlığına getirildi. (Bu söyleşi, müsteşarlık görevi öncesinde yapıldı.)

KIŞLALI: Artık –bir anlamda– siyasetin mutfağındasınız. Dışardan görülen ile içerisi arasında ne gibi farklar var?

KONGAR: Benim değil, ama halkın dışardan gördükleri ile içerde olup bitenler arasında fark var. O da Türkiye'de siyasetin, adı "delege" olan siyaset aracılarının elinde bulunduğu. Bu aracılar kesimi, eğer partinin yapısı iyi kurulamamışsa, toplumun genel eğilimlerini iyi yansıtamıyor. Antalya'da 100 liraya üretilen bir portakalı, İstanbu'da 10 bin liraya yemek gibi bir durum. Partilerin yapısına, kamuoyuna egemen olan eğitimler değil, siyasi aracıların düşünceleri, menfaatleri, kişisel özellikleri egemen oluyor.

KIŞLALI: Kurultay belki hükümet ortaklığını kurtardı; ama parti içi sorun sürüyor. Bu yorum yanlış mı?

KONGAR: Yanlış değil, ama eksik. Bir defa ortada parti yok. Olmayan bir şeyin sorununa çözüm getirilemez.

KIŞLALI: Yani SHP'nin belirli bir toplumsal tabanı, bu taba-

na uygun bir örgüt yapısı ve bu tabanın sorunlarını yansıtan bir ideolojisi yok mu? Onu mu söylemek istiyorsunuz?

KONGAR: Taban, tavan ve ideoloji örgütte birleşir. Ama örgüt yok. Örgütü kuracağız. Örgütü kurmak için tutarlı bir ideoloji oluşturacağız. Eğer buna uygun bir liderlik yapısı olmadığını görürsek gerekli önlemleri alacağız.

KIŞLALI: Kurultayda değişen tek şey parti meclisi oldu. Sizin de içinde yer aldığınız bu PM, tüm bu sorunların altından kalkacak bir yapıda mı?

KONGAR: Bugünkü PM'yi kişi bazında irdelersek... Türkiye'de bana verin bu 44 kişiyi, isterseniz size çok başarılı bir üniversite kurayım; isterseniz çok kârlı bir holding kurayım; isterseniz çok tutarlı çok güzel bir parti kurayım. Kanımca Türkiye'deki bilimsel, siyasal birikimin kaymak tabakasını temsil eden arkadaşlar bugünkü PM'ye seçilmişlerdir. Bu PM'nin, SHP'nin saptırılmış gündemindeki tartışmaları aşacağına inanıyorum.

KIŞLALI: Partinin sahip olduğu en iyi değerlerin girdiğini düşündüğünüz PM için iyimser bir tablo çizdiniz. Partinin asıl vitrini olan hükümet kanadı için de aynı şeyleri söyleyebilir misiniz?

KONGAR: Hükümetteki kalite sorununu, parti olamamış bir SHP'nin saptırılmış gündemindeki sorunlardan tabii ayırtedemiyorum. Hükümeti oluştururken parti içi dengeleri dikkate almamak çok safdillik olur. "Ben en iyi kadrolarla bir hükümet kurayım" dediğiniz anda, bu tanıma, karşı hizipteki adamların bir bölümü de girer. Siz de parti içindeki kargaşayı hükümete yansıtmış olursunuz. Bir de politik olarak intihar edersiniz.

KIŞLALI: SODEP'ten bu yana neredeyse 9 yıl geçti. Ve Sayın Erdal İnönü hâlâ delegelerin yarısının desteğine sahip değil. Bu durum doğal sayılabilir mi, sürebilir mi?

KONGAR: 1027 kişilik kurultay, parti kamuoyunu ve partiye oy vermiş 5 milyon seçmeni temsil etmiyor. Çıkarcılıkla, hizipçilikle, bölgecilikle oluşmuş bir yapı bu. Son kurultaylar da, hep aynı kişilerle yapılıyor. Delege yapısı sağlam olmayan ve değişmeyen bir kurultaya, değişmeyen bir sorunu götürüyorsunuz.

Sonuç tabii hep aynı olacaktır.

KIŞLALI: İnönü ve Baykal, iki değişik lider tipi oluşturuyor. Türkiye ve SHP koşullarında, sizce hangisi geçerli?

KONGAR: Bir kere aralarında ideolojik fark yok. Ama ikisinin de çok farklı liderlik portreleri çizdikleri doğru. Erdal İnönü, demokratik bir lider imajı çiziyor. Eşler arasında birinci bir liderlik. Böyle bir lider, kriz anları dahil, her grubun demokratik olarak aldığı kararların uygulayıcısıdır. Sözünde keramet bulunan, kurtarıcı olan bir insan değildir. Sayın Baykal, daha yol gösterici, daha otoriter, kurtarıcı rolündeki aktif bir liderliği temsil ediyor. Şimdi Türk toplumu ve SHP açısından, bu liderliklerden hangisi daha yararlı, hangisi daha geçerli? Bana sorarsanız, geçerli olan Baykal'ın, yararlı olan İnönü'nün liderliğidir. Türkiye'de olmayan demokrasinin gelişmesi için demokratik liderlik yararlıdır. Türk halkı, kurtarıcı imajlardan kurtarılmalıdır. Ama Türkiye'nin sorunu da SHP'nin sorunu da liderlik değil, umut sorunudur.

KIŞLALI: Peki, "umut" yaratma işlevinin liderle bir bağlantısı yok mu? Örneğin CHP'nin ideolojisini yenilemesinde, kitlelere heyecan yaratıcı bir biçimde aktarmasında ve sonuçta oylarını yüzde 40'ın üzerine çıkarmasında Ecevit'in rolü yok muydu? 20 Ekim seçimlerinde, partiler arasındaki ideolojik farklılıklar azalırken benzerler arasında seçim yapanların yüzde 35 oranında liderden etkilendiğini ortaya koyan araştırmalar yanılıyor mu?

KONGAR: Doğru. Tavuk mu, yumurta mı hikâyesi başlıyor. Tabanı, ideolojisi, örgütü olan bir parti mi lideri üretecek, yoksa bizim yatayacağımız lider mi bunları oluşturacak? Toplumda yeni fikirler oluşur. Bu yeni fikirleri savunan insanlar vardır. Bunlar sendikalarda, derneklerde, partilerde örgütlenmeye başlarlar. O süreç içinde ortaya çıkan liderler, hem ideolojileri daha süzülmüş hale getirirler, hem tabanı daha örgütlü hale getirirler hem de kendi aralarında mücadele ederler. Bu insanlarla daha iyi diyalog kurabilen, özlemleri daha iyi formüle edebilen ve aktarabilen liderliği alır. Bizde lider, demokrasi yeterince

gelişemediği, gelişen demokrasi askeri müdahalelerle budandığı, demokrasinin ve siyasal partilerin işleyişine yasal engeller getirildiği için doğal biçimde oluşamıyor.

KIŞLALI: Siz sadece örgüt yapısının sıfırdan başlayarak ele alınmasından yana değilsiniz; aynı zamanda ideolojinin de yeniden oluşturulmasını savunuyorsunuz. Bu "yeni" ideolojinin emel öğeleri neler olmalıdır?

KONGAR: Önümüzdeki dönemde, sosyal demokrat ideolojinin ekonomi politikasının bir tek sloganı olmalı, o da verimlilik. KİT'ler satılsın mı; devletçilik oku kalksın mı, kalsı . mı? Bunların hiç anlamı yoktur. Anlamı olan, hangi yapının en verimli üretimi sağlayacağıdır. Bu bir.

İkincisi, sosyal demokrat politikaların Türkiye'yi biçimlendirmesindeki en önemli işlevlerden bir tanesi, siyasal ve hukuk yapımızdır. Bunun da temelinde milli eğitim ve kültür yatar. Dolayısıyla, hukuk, milli eğitim ve kültür, özgür, çağdaş ve fonksiyonel olmalıdır. Hukuk yapımız, demokratik faaliyetlerin bütün kesimler tarafından yapılmasına ve siyasal partilerle toplumun bütün kesimlerinin ilişkili olarak yapılmasına izin vermelidir. Sadece kültürde demokrasi değil, demokrasi kültürünün aktarılmasını ve anlatılmasını kastediyorum.

Ve eğitimde işlevsellik. Yani eğitim alan insan, toplumda fonksiyonel birşey olacak... Demek ki, ekonomide verimlilik, hukukta demokratiklik, kültürde ve eğitimde demokratiklik, demokrasi kültürü ve fonksiyonellik.

Çok önemli bir alan daha var. O da sağlık, eğitim, konut ve sosyal güvenlikle ilgili bir fırsat eşitliğinin bulunması. Herkesin insanca yaşam sınırının üzerinde bir yaşama kavuşturulması. Ama ekonomide verimliliği arttırmadan bunu yapmaya kalkarsanız, ekonomi çöker.

KIŞLALI: Bu öğeleri taşıyan sosyal demokrat bir ideoloji, 21. yüzyılın gereksinmelerini karşılayacak mı?

KONGAR: 21. yüzyılda üç şey gözüküyor. İletişim devrimi, katılım ve tüketim toplumu. İletişim devrimi, radyo ve özellikle de televizyonun iyi kullanılmasını gerektiriyor. Katılım ise bü-

tün dünyada ve Türkiye'de çok ön plana çıkacak. Katılım bir yandan demokrasiyi pekiştiriyor, ama bir yandan da demokrasi karşıtı olan bireysel terörizmi ve toplumsal totaliteryanizmi teşvik ediyor. Çünkü her fikri ve grubu katılımcılığa teşvik ettiğiniz zaman, hem bireysel terör kendini daha geliştirmeye uygun ortam buluyor, hem de totaliter fikirlerin sahipleri kendilerini daha rahat açıklayabiliyorlar.

Tüketim toplumu, yani tüketim toplumu normları yaygınlaşıyor. Dolayısıyla bir sosyal demokrat ideolojinin, kitle iletişim araçlarını çok iyi kullanması; demokrasiyi geliştirerek tüketim toplumunun insanlarda yarattığı özlemlere cevap verecek üretim verimliliğini, paylaşım adaletini getirmesi gerekiyor. Geleceğe yönelik umutları, ancak böyle oluşturabileceğimizi düşünüyorum.

KIŞLALI: Hükümette yer almak partililere düşünce üretme fırsatı değil, uygulama fırsatı verir. Bir yandan hükümette sorumluluğu paylaşırken öte yandan topluma geleceğe yönelik umutlar dağıtmak olanaklı mı?

KONGAR: Ekonomik paketi, verimlilik artışı ve bu verimliliğin adil paylaşımı açısından yetersiz görüyorum. Eğitim alanında da mevcut hükümet YÖK'e teslim olmuş gözüküyor. Hem yükseköğretim, hem de ortaöğretim sisteminin radikal bir biçimde değiştirilme umudunu ben bu hükümette görmüyorum. Bir de tabii, hukuki açıdan demokratikleşme ve demokrasi kültürünün yerleştirilmesi açısından bugünkü hükümetin hemen hemen hiçbir şey yapmadığını ve herhangi bir şey yapıp yapmayacağı konusunda da artık herkeste ciddi kuşkular uyandığını belirtmek istiyorum.

KIŞLALI: SHP'nin bugün, sizin arzu ettiğiniz noktadan oldukça uzakta bulunuşunu nasıl açıklıyorsunuz?

KONGAR: Bunun sorumlusu, hem bütün siyasal birikimleri ve partileri yok eden 12 Eylül'dür; hem zaman zaman kurtarıcı kahramanlar arayan toplumsal özelliklerdir; hem politikanın çirkinlikleridir, çıkar için politika yapanlardır; hem de SHP'nin sahip olduğu sol ideolojideki tarihsel hastalıklar ve bu arada, 12 Eylül'ün getirdiği yasal sınırlamaların, sosyal demokrat ideo-

loji ile toplumsal yapı arasındaki etkileşimi engelleyen sıkıntılarıdır. Biz şimdi, parti olmayan bir partide demokrasi olmayan bir toplumda, ne olduğu açık seçik tartışılmayan bir sosyal demokrat ideolojiye dayalı politika yapmaya çalışıyoruz.

(Cumhuriyet, 3 Şubat 1992)

EROL TUNCER İLE SÖYLEŞİ

Erol Tuncer, CHP'nin kapatılmadan önceki son genel sekreter yardımcılarındandı. 1977 seçimlerinin ertesinde kurulan ve güvenoyu alamayan Ecevit hükümetinde imar-iskân bakanı olarak bulunmuştu. CHP'nin yeniden doğuş kurultayında, Deniz Baykal'ın karşısındaki başkan adayı idi. (Bu söyleşi, söz konusu kurultay öncesinde yapıldı.)

KIŞLALI: CHP örgütü şu anda ne durumda? Yeniden açılmanın gündeme gelmesi nasıl bir hava yarattı?

TUNCER: Biz son Genel Yönetim Kurulu olarak ilk adımda iki saptama yapmıştık. Birincisi, CHP'nin kapatılmasıyla doğan boşluğun tam anlamıyla kapatılamadığı idi. İkincisi ise CHP'li örgüt üyelerinin, geçmişten gelen eğitimleri, birikimleri, parti disiplini anlayışları ve dayanışmaları ile örgütlü bir güç olarak ayakta olduğuydu. İlk toplantımızdan bu yana iki buçuk ay geçti ve olaylar bizim bu saptamalarımızı doğruladı. 12 yıl önce fiilen ve 11 yıl önce de hukuken kapatılmış olduğu halde, CHP kadroları dağılmış değil. CHP'nin açılış ümidi ile birlikte müthiş bir coşku, dayanışma ve GYK'nın kararlarına tam uyma ve destek görüldü. Örneğin önümde Van örgütümüzden yeni gelen yazı duruyor. Altıdaki imzalar arasında, şu anda SHP ve DSP'de ilçe başkanı konumunda olanlar da var.

KIŞLALI: Eski kurultay delegeleri şu anda hangi partilere dağılmış durumdalar?

TUNCER: Temas kurduğumuz illerden aldığımız sonuçlara göre kurultay delegelerinin yüzde 80'ini aşkın bir bölümü SHP'ye kayıtlı. DSP'ye kayıtlı olanlar yüzde 10 dolayında. Kalan yüzde 10'un yarısı hiçbir partiye girmemiş, diğer yarısı ise DYP ya da ANAP'ı seçmiş. Sağcı partileri seçmiş olanları bir bölümü, parti açıldığı takdirde yuvaya dönme eğilimi içindeler. Hatta, daha şimdiden partilerindeki etkili görevlerinden istifa edenler bile var.

KIŞLALI: Kafalarda öncelikli bir soru var. 1980'nin CHP'si, 1990'ların gereksinmelerini ne ölçüde karşılayabilir?

TUNCER: Çok haklı bir soru. Normal koşullarda bile 12 yıl, toplum hayatında önemli değişikliklere yol açabilecek bir zaman dilimi. Kaldı ki bu dönemde dünya baş döndürücü bir değişimi yaşadı ve biz toplumsal dengelerin altüst olduğuna tanık olduk. Tartışmalarımızın gündemi değişti. Parti açıldığı andan itibaren, dünyadaki ve Türkiye'deki değişimlere ayak uyduracak bir program hazırlanması, CHP'nin ana sorunlarından biri olacak. Zaten CHP, kurulduğu tarihten kapatıldığı tarihe kadar, sürekli olarak kendini yenileme özelliğini taşımış bir partidir. O günün koşullarını yanıtlayan devletçilik de, çok partili demokrasi de, özgür sendikacılık da, planlamacılık da hep temelinde CHP'nin harcını taşır. Türkiye'nin kalkınmasına büyük katkıları olmuş birçok iktisadi kamu kuruluşunun kurucusu da CHP'dir. Son olarak 1965'lerde "ortanın solu" hareketiyle yola çıkarak, "demokratik sol"da sonuçlanan bir büyük yenileşmeyi de bünyesinde yine CHP gerçekleştirmiştir. Bu birikime sahip kadrolar, şimdi bunu bir sonraki kuşaklara aktararak, yenileşme geleneğini sürdüreceklerdir.

KIŞLALI: Basında, CHP'nin yeniden açılmasına olumsuz yaklaşanlar da var. Hatta SHP Genel Başkanı'nın çok yakını olan bir yazar, bu girişimi "siyasette kendilerine yer bulamayıp, geride kalanlar"ın çabasına bağladı.

TUNCER: Hareketimizin gördüğü yaygın destek açık. Bu ka-

dar yaygın bir taban, tamamen siyasette kendine yer bulamamış bir taban olarak nitelendirilemez. Üstelik bu tabanın önemli bir bölümü de halen SHP ya da DSP'de. Yani bize bu desteği verenler, zaten akitf politikanın içindeler. Hareket kendi içinde bir haklılık taşımasaydı, sadece bazı insanların siyaset heveslerini gerçekleştirmek için ortaya çıkarılmış bir senaryo olsaydı, bu desteği bulması olanaksızdı.

KIŞLALI: Hareketin öncülüğünü yapan eski GYK üyeleri şu anda parlamentoda değiller. Sanıyorum asıl vurgulanmak istenen bu.

TUNCER: 12 Eylül döneminde partilerin kapatılmasının arkasından, bir kısım arkadaşımız benim gibi hukuken, bir kısım arkadaşımız fiilen siyaset dışı tutulurken, sağlıklı kadrolaşma süreci aksatılmış oldu. Doktorun, mühendisin olduğu gibi, her mesleğin tecrübelisi daha değerlidir. Üstelik de siyasetin okulu yoktur. Siyasetin okulu, doğrudan doğruya tecrübedir. CHP'nin oylarına sahip çıkan partilerin, CHP'nin kadrolarına yeteri kadar sıcak bakmadıkları da altı çizilmesi gereken bir gerçektir. Siyasette başarılı olmanın tek ölçütü olarak seçimleri almak ise yanlıştır. Eğer öyle olsaydı, şu anda parlamentoda sol kesim çok az temsil edildiğine göre çok değerli kadroları başarısız saymak gerekirdi. Oysa bu durum, teker teker adayların sorumluluğundan çok, partilerin başarısızlığının bir göstergesidir.

KIŞLALI: SHP'nin sayın genel sekreteri de CHP'nin varlığını sürdürmesine olumsuz yaklaşanlar arasında yer alıyor. Yeniden açılacak olan CHP'nin, bütün mal varlığı ile birlikte SHP'ye katılma olasılığı sizce var mı?

TUNCER: Bizim için öncelikli sorun CHP'nin açılması ve birleşmenin, bütünleşmenin sağlanması. Bu birleşmenin hangi partinin çatısı altında olacağı daha sonra geliyor. Bizim aldığımız izlenim o ki; kurultaydan oy birliğine yakın bir çoğunlukla, CHP'nin devamı yönünde karar çıkacaktır. Yine bizim aldığımız izlenime göre; parti tabanının önemli bir çoğunluğu, birleşmenin CHP çatısı altında ve CHP ilkeleri etrafında gerçekleşmesini arzu etmektedir. Bunu da doğal saymak gerekir. Çünkü soldaki

iki parti de CHP kapatıldığı için siyasal yaşamımıza girdiler ve bir boşluğu doldurmaya çalıştılar.

KIŞLALI: Son kısmi yerel seçimlerde SHP oylarının artmış olması, CHP tabanındaki bu eğilimlere ters yönde etki yaptı mı?

TUNCER: Bir kere SHP'nin oylarını arttırmış olmasından dolayı biz mutluyuz. Birleştirmeye çalıştığımız parçaların güçlü olması, birleşmenin gücünü arttırır. Ama iki partinin oylarını topladığımızda, çok düşündürücü bir tablo ortaya çıkıyor. SHP ve DSP'nin bu yerel seçimlerde aldıkları oy toplamı % 26 dolayındadır. DYP'nin tek başına aldığı oy ise % 35'tir. Eğer iddia edildiği gibi bu oylar genel seçimler için bir gösterge niteliği taşıyorsa, o zaman DYP'nin tek başına iktidarı beklenmelidir. Bu ise sosyal demokrat ve demokratik sol partilerin, koalisyon ortağı bile olamamaları demektir. Bu seçimler, kanımca bütünleşmenin gereğini daha açık olarak ortaya koymaktadır.

KIŞLALI: Özellikle iktidardaki partiler için bu çaptaki seçimleri genel seçimler için bir ölçüt saymak, bana bir siyaset bilimci olarak pek doğru bir yaklaşımmış gibi gelmiyor. Ama siyasetin mutfağında siz benden daha deneyimlisiniz. Ne dersiniz?

TUNCER: Geçmiş deneyimlerimiz gösteriyor ki yerel seçimlerde hükümet partilerinin göreceli olarak bir üstünlüğü vardır. Hükümet olmanın avantajları, genel olarak küçük beldelerde daha iyi kullanılabilir. Bu seçimlerde SHP oylarının daha aşağılara düşmesi bekleniyordu. Tersine birkaç puanlık bir artış olunca, olumsuz beklenti nedeniyle aşırı bir iyimserlik doğdu.

KIŞLALI: Liderlik en demokratik gelişmiş toplumlarda bile önemli. Kuşkusuz ki, bizim gibi toplumlarda bu önem daha da artıyor. Üstelik partiler arasında ideolojik farklılıkların azalması, liderin önemini daha da arttırıyor. Son genel seçimlerde de gördüğümüz gibi, benzerler arasında seçim yapma durumunda kalanlar, oylarını lidere bakarak kullanıyorlar. Bu nedenle de sokaktaki insan, CHP'nin önderinin kim olacağını çok merak ediyor.

TUNCER: Önce teknik açıdan bir noktayı vurgulamakta yarar var. Yasanın çıkmasından sonra yapılacak ilk kurultayda, gerek genel başkan gerekse GYK adayları, sadece kurultay delegeleri

arasından çıkabilecektir. Yani son delege listesinde bulunmayan arkadaşlarımızın, lider adayı olmaları söz konusu değil. Genel başkanlık için tartışmaların olmasını çok doğal karşılıyorum.

Ancak liderliğin yol açtığı tartışmalar, zaman zaman partinin diğer önemli sorunlarını örtüyor. Bu bir sağlıksızlık belirtisi. Biz GYK olarak, işe başladığımızdan bu yana, üç maddeli bir gündem belirledik ve buraya genel başkanlık tartışmasını sokmadık. Yasanın çıkarılması, kurultayın toplanması ve bütünleşmenin sağlanması öncelik taşıyor. İnanıyoruz ki genel başkanlık sorununu kurultay sağlıklı bir biçimde çözecektir.

KIŞLALI: Sayın Ecevit bir dönem CHP ile özdeşleşmiş, onun simgesi olmuş bir isim. CHP tabanının en azından bir bölümü için "Ecevit'siz bir CHP" CHP olmayacaktır. Oysa Ecevit'in, hareketin içinde olmak için öne sürdüğü koşullar var.

TUNCER: Bizim tüm çabamız, iki partiyi mutlaka CHP platformunda bir araya gtirmektir. Sayın Ecevit bu partiye çok büyük hizmetler vermiş, genel başkanlık ve başbakanlık yapmış birisidir. CHP'nin dışında kalması, bu bütünlüğü önemli ölçüde olumsuz yönde etkileyecektir. Bizim gerek Sayın Ecevit gerekse Sayın İnönü ile yaptığımız görüşmelerden aldığımız izlenim, her ikisinin de böyle bir birleşmeye kapalı olmadıklarıdır. Sayın Ecevit'in genel başkanlığının devam ettiği iddiasını, kendisi "kişisel" iddia olarak nitelendirmektedir. Bizim böyle bir iddiayı onaylamak gibi bir yetkimiz yok. Bu sorunu kurultayımız çözecektir.

KIŞLALI: Ecevit'e yöneltilen eleştirilerin başında, bilinir ya da bilinmez nedenlerle, eski dostlara kapılarını birer birer kapaması geliyor. Siz 12 Eylül'e kadar çok yakınındaydınız. Bu son girişim dışında, kendisiyle en son ne zaman görüşmüştünüz?

TUNCER: 12 Eylül'den sonra Ecevit ile yeni partiler kuruluncaya kadar sürekli olarak görüştük. GYK kendini sürekli olarak görevde saydı ve Sayın Üstündağ'ın başkanlığında biz hep toplandık. Olanak buldukça Sayın Genel Başkanımızı aradık.

KIŞLALI: Lider kadar ilgi çekmese bile, partinin taşıyacağı etiket de tartışılıyor. Sizce parti "sosyal demokrat" mı olacak,

"demokratik sol" mu?

TUNCER: CHP içerisinde 1965'lerde başlayan "ortanın solu" hareketi, "demokratik sol" aşamayla sonuçlandı. Tüzüğümüze, partinin demokratik sol bir parti olduğu ifadesini koyduk. Sosyal demokrat partiler genellikle Marksist kökenden yola çıktıkları için Marksizme ilişkin bir çağrışım yapmaması kaygısı ile demokratik sol isminin tercih edildiği kanısındayım. O anlamda, demokratik sol hareketimizin Türkiye'ye özgü bir hareket olduğu söylenebilir. Ama bugün bizim sol yelpazemizde de sosyal demokrat ve demokratik sol deyimlerinin eşanlamlı olarak kullanıldığı ve toplumca farklı algılanmadığı kanısındayım.

KIŞLALI: CHP yeniden açıldıktan sonra, sizce SHP ve DSP varlığını sürdürebilir mi?

TUNCER: Bu tamamen yeni açılacak olan CHP'nin izleyici yola bağlıdır. CHP yeniden açıldığında çok önemli iki sorun ile karşı karşıyadır. Bunlardan birisi sağlıklı yapılanma sorunu. Üyelikten başlayarak yapılanmasını sağlıklı bir tabana, sağlıklı kurallara oturtmak zorundadır. Kadrolarını zenginleştirmek zorundadır. Eski deneyimli kadrolara yeni kadrolar eklemek, geçmişin deneyimi ile genç kuşağın dinamizmini birleştirmek lazım. Daha çok uzmanın girmesini sağlamak, dışarıdaki kadroları özendirerek politik yaşama kazandırmak lazım. İkinci sorunumuz ise, CHP'nin temel ilkeleri üzerine oturtulmuş, çağa uygun bir programı toplumun hizmetine sunmaktır. Bu iki sorunu aşabilirsek; inanıyorum ki CHP'de bütünleşmek hem daha kolay, hem daha sağlıklı olur.

KIŞLALI: Sorumu tam yanıtlamadınız.

TUNCER: Eğer CHP, anlatmaya çalıştığım çerçevede sağlıklı bir yapıya, geçerli ve tutarlı bir programa kavuşursa, bütünleşmenin o çatı altında sağlanacağına inanıyorum. Ama yalnız temennilerle oluşturulacak bir bütünleşmeden yana değilim. Bunun bir örneği, geçmişte SODEP-HP birleşmesiyle yaşandı. Sağlıklı ilkeler etrafında bütünleşemediğimiz sürece, bütünleşmenin de yararlı olamayacağı kanısındayım. Bugün destek olan büyük coşku ve heyecan, bizi ancak birkaç ay götürür.

KIŞLALI: Kurultay, gene dar kadroları yansıtan listeler savaşına mı tanık olacak?

TUNCER: 12 yıl sonra açılırken, topluma karşı ağır bir sorumluluğumuz var. Hastalıkları, bugüne taşımamamız gerekiyor. Öyle bir yönetim işbaşına gelmelidir ki, hiçbir partilimiz kendini dışlanmış saymasın. Kamuoyununda baskısıyla, bu tavrımızın kurultayda olumlu sonuç vermesini diliyoruz. Geçmiş acı deneyimler de göstermiştir ki dar kadroculuk anlamında listeler savaşı, o savaşı kazananlara da yaramamaktadır.

(Cumhuriyet, 22 Haziran 1992)

İSMAİL CEM İLE SÖYLEŞİ

TRT'nin eski genel müdürlerinden gazeteci-yazar İsmail Cem, SHP sol kanadının önde gelen isimlerindendi. Daha sonra Baykal grubuna katıldı. Özellikle araştırmaları ve kuramsal çalışmaları ile tanınan İsmail Cem, CHP'nin yeniden doğuş kurultayından sonra, genel başkan yardımcısı oldu. (Bu söyleşi, söz konusu kurultay öncesinde yapıldı.)

KIŞLALI: CHP'nin yeniden açılması, sosyal demokratlar için ortak bir amaç mıdır?

CEM: CHP oluşumunu kendi başına soyut bir amaç gibi görmüyorum. CHP, sosyal demokrasinin sol ve demokrat özü doğrultusundaki bir yenileşmenin işlevini taşıyacaksa önemlidir. İdeolojik ve pratik eksikliklerinin giderilmesinde bir fırsat yaratacaksa, anlamlıdır. AP yeniden açılıyor diye DYP'lilerde bir heyecan yok. MSP kurulacak diye günümüz Refah'çılarında bir özlem yok. Çünkü, kapatılmış partilerin yerine oluşanlar, kendilerinden beklenen işlevi karşılamış, boşluğu doldurabilmiş. Oysa bizim sosyal demokrat dünyamızda herkes heyecanlı, herşey kıpır kıpır... Çünkü, kendini geliştirmiş bir CHP'den 1990'lar koşullarında beklenebilecek olanları, onun kulvarında oluşan partiler karşılayamamış.

KIŞLALI: Yıllardır, bölünmüşlükten yakınılıyor. CHP'nin,

soldaki bölünmüşlüğünün aşılmasında şansı nedir sizce?

CEM: Bütünleşmek elbette önemli. CHP'nin soldaki bölünmüşlüğü giderme şansı da vardır. Ama bunun tek başına yeterli bir amaç olduğu düşüncesinde değilim. Mesele, belirli isimleri, hatta partileri biraraya getirmekten ibaret değil. Böyle bir sonucun halkta heyecan dalgaları yükseltmesini bekleyenler yanılıyor. Mesele, ideolojisi ve pratiği ile ciddi bir sol hareketi oluşturmakta... İlle herkesin gönlü hoş tutulsun diye olayın özünde ödün verilirse, temel eksiğin ve ihtiyacın öncelikle bir yenileşme olduğu gözardı edilip, yanlış özelliklerini sürdüren bir çoklaşmadan medet umulursa, sonuç hayal kırıklığıdır. Örneğin, 1989 yerel seçimlerinde, SHP'nin tek başına aldığı oy, 1992 yerel seçimlerinde SHP ve DSP'nin birlikte aldıkları toplam oydan daha fazladır...

KIŞLALI: Başarıya ulaşabilmesi için, 1992'nin CHP'sinin, 1980 CHP'sinden farkı ne olmalı?

CEM: Türkiye'nin sosyal demokrasisinde en büyük eksik olan "emek boyutu"nu CHP'nin yapısına, programına ve politikalarına daha fazla katabilmek. Solun temel yargılarına, eşitlik ve özgürlük ideallerinin bütünlüğüne, dayanışma ve insan hakları boyutuna, yani, sosyal demokrasinin değişmemiş ve değişmeyecek olan özüne titizlikle sahip çıkarken; tarihimizdeki yenileşme girişimlerinin, Milli Mücadelenin, Cumhuriyetin, devrimlerin ve reformların geleneğinden, CHP geçmişindeki güzelliklerden hareketle, her alanda ve her konuda en yeni olanı, en çağdaş olanı temsil edebilmek...

KIŞLALI: CHP'ye geri dönüşün bir "eskime" olacağını savunanlar da var.

CEM: Bu, olaya nasıl yaklaştığınıza bağlı. Artık koşulları ve özellikleriyle, sorunları ve çözümleriyle geride kalmış bir dönemi "Altın Çağ" gibi görmek, onun reçetelerinden günümüzde medet ummak elbette yanlış olur. CHP, eskiyeni, geçmişe bırakmasını bilebilmiş bir harekettir. 1960'ların "Ortanın Solu" girişimleri, 1970'lerdeki "Demokratik Sol" hareket açık örneklerdir. Partiyi eskide tutmak isteyenler geride bırakılabilmiştir. Günümüzün

yeni CHP'sini, eski bir Güven Partisi olarak biçimlendirmeye kimsenin niyeti olamaz. Zaten böyle bir durumda, doğan CHP değil, Güven Partisi olur. Mesele, CHP'nin geçmişte hangi temel tercihlerle, hangi kaynaktan güç alarak, hangi yönde gelişerek solun ve halkın partisi olabildiğini, 1973'ün, 1977'nin seçim zaferlerini nasıl yarattığını anlayabilmektir.

KIŞLALI: Sizce CHP, o sözünü ettiğiniz başarıları nasıl yakalayabildi?

CEM: CHP, parti içindeki tutucuların "reddi miras yapılıyor" itirazları arasında, "devlet partisi" kimliğini geçmişte bırakıp, "halkın partisi" kimliğine dönüştüğü için, yeni kitlelere açılabilmişti. CHP, kendi geçmişinin artık geçmişte kalması gereken özelliklerini, sonradan Güven Partisi'ni kuracak olanlara terkederek değiştiği ve ilerlediği için; CHP sol doğrultudaki bir değişimin öncüsü, bayraktarı, sözcüsü olabildiği için; CHP, "yeni CHP"yi kendi bağrında yaratabildiği için gelişmiş ve "birinci parti" konumuna yükselmişti... Bu süreçten alınması gereken çok ders var...

KIŞLALI: Sayın Erdal İnönü'nün açıklamalarıyla, SHP'nin parti olarak CHP'ye katılma kararı alması gündemden çıktı. Bu durumda, SHP'den ayrılıp CHP'ye geçecek milletvekili sayısı çok olabilir mi?

CEM: Öncelikli tercih, bir bütünleşme olabilmesinde. Tabii, DSP'yi de içeren bir bütünleşme... Sadece partileri değil, Türkiye'nin tüm sol ve demokrat birikimlerini sosyal demokrat çerçeve içinde kapsayabilen bir bütünleşme CHP, SHP'nin ve DSP'nin dışında oluşacaksa, milletvekilleri düzeyinde göreceği ilgi, CHP'nin sosyal demokrat dünyaya bir yenileşme ve değişim umudu olarak doğmasına; ideolojik tutarlılığına ve pratikteki ciddiyetine bağlı...

KIŞLALI: Siz CHP'ye geçmeyi düşünür müsünüz?

CEM: Sosyal demokrat partiler CHP'de bütüleşmekteyse ve bu beraberlik, eskiye dönmek gibi, geleceği geçmişte aramak gibi hastalıkları yansıtmıyorsa, son zamanlarda Türkiye'nin bazı çevrelerinde moda olan tarzda, "sol eskidi, solculuğun modası

geçti" gibi çarpıtmalara kapılmıyorsa, ben de bütünleşmede yerimi alırım.

KIŞLALI: SHP ayrı bir parti olarak kalmakta direnirse, sizin CHP karşısındaki tutumunuz ne olur?

CEM: Ben SHP milletvekiliyim. SHP'de çok emeğim var. SHP hiçbir zaman benim önerdiğim ve özlediğim düzeyde bir sosyal demokrat parti olamadı ama, acı ve tatlı anılarıyla, benden aldıkları ve bana kattıklarıyla, benim de siyasal kimliğimin bir parçası oldu. Siyasette varsayım üzerine konuşmak, varsayım üzerine tercih yapmak mümkün değil. Önce CHP oluşumunu görmek gerekiyor. Bakalım, hepimizin özlediği gibi, solu sağlam temeller ve doğru ilkeler üzerinde bütünleştirecek mi?

KIŞLALI: SHP Genel Başkanı Sayın İnönü, "CHP, SHP'ye katılmalı" görüşünde. Siz bu görüşe katılıyor musunuz?

CEM: Katılmıyorum. CHP olayını, "üç maddelik" bir Kurultay kararına, bir "açtım, kapattım" olayına, bir "malların devir-teslim muamelesine" indirgemek ve bunu önermek, bence yanlış. CHP Kurultayı "Devam" kararı almalıdır. Başkaları ile bütünleşecek mi, yoluna ayrı mı yürüyecek, kendi özgür tercihini zaman içerisinde yapmalıdır. Hangisinin hangisine katılması gerektiği tartışmasını da soyut ve anlamsız bulmaktayım. Ayrıca, burada DSP'yi de unutmayalım. Önemli olan, ortaya çıkacak siyasal hareketin kimliği, niteliği, temel tercihleri. Bütünleşmenin "mekânı" daha çok bir uygulama sorunu. Uygulama kolaylığı bakımından, herkesin CHP'de toplanması daha elverişli gözüküyor.

KIŞLALI: CHP ilk kurultayının "geçici genel başkan" seçmesini önerenler ya da "kalıcı genel başkan" ile yola çıkılmasını savunanlar var. Ne diyorsunuz?

CEM: "Geçici Genel Başkan" formülünü, sakıncalı ve yanlış buluyorum. Herşeyden önce, böyle bir geçicilik, kendisine "geçici olmak" yakıştırılan ve böyle bir yakıştırmayı peşinen kabullenmiş zayıf bir genel başkanla işe başlamak olur... Bu özelliği, CHP oluşumunun heyecanını ortadan kaldırır, dinamizmini yok eder. Kitlelerin gözünde olayın ciddiyeti kaybolur. CHP'nin ölü

doğmasına yol açabilir. Oysa CHP güçlü doğmalıdır, diri doğmalıdır, iddialı doğmalıdır... Bunu söylerken, çağdaş bir partinin elbette genel başkandan ibaret olmaması gerektiğini biliyorum. Ancak, genel başkan, bir siyasal hareketin en önemli simgesidir. Bu simgenin geçicilikle malolduğu bir parti, zaman kaybeder, ivme yitirir. Türkiye koşullarının ve halkının, öyle sosyal demokratların keyfini beklemeye takati yok, zamanı da yok. Türkiye solunun ciddiyete ihtiyacı var. Demokrasi ve insan haklarının daha kararlı ve etkili bir savunucuya ihtiyacı var. Hem de mümkün olan en kısa zamanda...

KIŞLALI: İlk kurultayda seçilecek "kalıcı" genel başkanın kendi liderleri olmaması durumunda, SHP ve özellikle de DSP'nin, bütünleşmeye yanaşmamaları olasılığı artmaz mı?

CEM: Ciddi bir genel başkanla yola çıkmanın, diğer partilerle bütünleşmeyi zorlaştıracağı değil, bilakis, kolaylaştıracağı görüşündeyim. Hiçbir parti, milletvekili ya da parti, bir "belirsizliğe" katılmak istemez. Baştan ciddi tutulmayan bir işin, geçiciliğin belirsizliğinden yola çıkmış bir hareketin, sonuçta ciddiye alınmamasından endişe ederim.

KIŞLALI: Sizce CHP'nin "kalıcı" genel başkanı kim olmalı?

CEM: Bu, kendilerini belirlemiş tüm CHP'liler adına karar verecek Kurultay delegelerinin bileceği iş... Bizim insanımız çoktur. Çok sayıda insanımız bu görevi taşıyabilir. Yeter ki, hiç vakit kaybetmeksizin Türkiye'nin önüne çıkabilsin. Geçicilik zaafıyla malul olarak değil, tüm sosyal demokratlar adına, olanca ciddiyetiyle ve iddialarıyla...

KIŞLALI: "Yeni Sol" gruptan bazı milletvekilleri, Bülent Ecevit'in genel başkanlığında birleşilebileceğini, çeşitli vesilelerle dile getirdiler. Bu görüş grubunuzun genel eğilimlerini mi, yoksa o kişilerin özel eğilimlerini mi yansıtıyor?

CEM: Bizim olumlu ya da olmusuz yaklaşımımız ilkeler üzerine, anlayışlar üzerinedir. Sayın Ecevit'in ayrıca özel kişiliği bir yana, bu konuda herhangi bir isme karşı bizim olumsuz yaklaşımımız olamaz. Sayın Ecevit, CHP içindeki "Ortanın Solu" ve ben dahil birçoklarımızın içinde yer aldığımız ya da

dekteklediğimiz "Demokratik Sol" hareketi yüceltmiş, başarıya ulaştırmış, başbakanlık yapmış bir insan. Elbette ilerde genel başkanlık gündeme geldiğinde, başka arkadaşlarla birlikte Sayın Ecevit'in ismi de, bizim açımızdan onurlu ve hepimizin şu ya da bu dönemimizde çok yakını olduğumuz bir isimdir. Bunun ötesindeki tavırlar, yani isim vererek alanca genel başkan olmalıdır yaklaşımları, "Yeni Sol" içinde yer alan, ama daha çok kişisel tercih belirten yaklaşımlardır.

KIŞLALI: Liderlik sorununun çözümü için öne sürülen "kolektif liderlik" formülü için ne düşünüyorsunuz? Örneğin "onursal" genel başkan, genel başkan ve başbakan adayının farklı kişiler olması sorunu çözebilir mi?

CEM: Esas liderin altı çizilerek belli olması koşuluyla, bir kolektif anlayış faydalı olabilir. Ama ben, bunun önceden kurallarını koyup, altını çizmeyi pek pratik görmüyorum. Önemli olan, bir liderin aslında eşitler arasında önde olan kişi niteliğine sahip bulunduğu anlayışını getirmek; danışma mekanizmalarını iyi kullanmak; liderin kendi etrafındakileri yeri geldiğinde öne çıkarmasını, kimi özel durumda da onların gerisinde kalmasını sağlamaktır. Ama bir genel başkanı seçmekten veya kendi hesabımıza göre, falan veya filanın genel başkanlığına katlanmaktan bizi kurtaracak bir formül gibi kolektif liderliği alırsak, çok yanlış olur.

(Cumhuriyet, 13 Temmuz 1992)

ALTAN ÖYMEN İLE SÖYLEŞİ

Gazeteci-yazar Altan Öymen, CHP'ye SBF'deki öğrencilik yıllarında katılmış ve Bülent Ecevit ile arkadaşlığı, partinin yayın organı Ulus gazetesinde çalıştığı yıllarda başlamıştı. Kurucu Meclis üyeliği, milletvekilliği, genel sekreter yardımcılığı ve güvenoyu alamayan Ecevit hükümetinde turizm bakanlığı yaptı. (Bu söyleşi, CHP'nin yeniden doğuş kurultayı öncesinde yapıldı.)

KIŞLALI: CHP'nin son genel yönetim kurulu üyeleri olarak, bölgelerde toplantılar yapıyorsunuz. Bu toplantılarda nasıl bir hava var?

ÖYMEN: Toplatılara, eski kurultay delegelerinde hayatta kalanların yüzde 85'i katılıyor. Katılamayanlar, hasta ya da yurt dışında falan olanlar. SHP'li ve DSP'liler dışında, ANAP'lı, DYP'li veya hiçbir partiye girmemiş olanlar da var. Toplantılara, buna ek olarak, bölgenin SHP ve DSP il ve ilçe başkanları ile yönetim kurulu üyeleri de çağrılıyor. "CHP'nin bölge toplantısını açıyorum" lafı ile birlikte, herkes ayağa kalkıp dakikalarca alkışlıyor. Gözler buğulanıyor. İstiklal Marşı'nın arkasından, bazı toplantılarda "Dağ başını duman almış" söyleniyor. Benzer bir heyecanın başka hiçbir partide görülmeyişi, CHP'nin bir ihtiyaca cevap verdiğinin açık göstergesidir. Çeşitli

görüşler dile getirildikten sonra, sonuç bildirileri de istisnasız oybirliği ile çıkıyor. Bu bildirilerde ise temel iki öge hep yer alıyor: Bir, CHP açılmalı ve sonsuza dek yaşamalıdır. İki, diğer iki partinin ve dışarda kalanların bütünleşmesi CHP çatısı altında olmalıdır.

KIŞLALI: Katılanların nerdeyse yüzde 70'i şu anda SHP'li olduğu halde, bütünleşmenin CHP çatısı altında gerçekleşmesi konusunda oybirliğinin sağlanması ilginç değil mi?

ÖYMEN: Evet, onlar da öyle DSP'liler de... Öyle ki, giderek bunun tartışması bile yapılmıyor. Herkes bu iki noktayı doğal birşey sayıyor.

KIŞLALI: Böyle bir ortamda, Sayın Erdal İnönü'nün "CHP gelip SHP'ye katılsın" önerisi hiç de gerçekçi değil.

ÖYMEN: Gerçekçi değil. Zaten bu, kanunun çıkmasından hemen önce, acele ile yapılmış bir açıklama.Yalnız sonradan da belirtti. CHP'nin SHP'ye katılmasının "en pratik yol" olduğunu içeren bir görüş bu. Bundan, belki kendi kendine göre, bütünleşmenin daha az pratik yolları da vardır anlamı çıkar.

KIŞLALI: Genel yönetim kurulu olarak kendisiyle temaslarınız sürüyor. Önerdiği yolun gerçekleşmeyeceği anlaşıldığına göre tutumunda bir değişiklik oldu mu?

ÖYMEN: Daha sonraki görüşmelerde, "İlla SHP çatısı altında birleşelim" sözünü işitmedim. Ben SHP yönetiminin bu tutumda kapalı kalacağını pek tahmin etmiyorum. Tabandaki oluşum, eğilim ortada.

KIŞLALI: Siz SHP yönetiminin tutumunun pek katı olmadığı izlenimini almışa benziyorsunuz. Oysa dışardan bakanların bu izlenimi almaları çok zor. "İsteyen milletvekili CHP'ye gider" sözünün anlamı çok açık değil mi?

ÖYMEN: Bu ve benzeri şeyleri, Sayın İnönü'nün hangi şartlar altında ve hangi sorulara cevap olarak söylediğini bilmiyorum. Aslında bu süreci kapanmış saymamak gerekli. Zaten biz de, şu anda, milletvekilleri oradan ayrılsın da bize gelsin demiyoruz. Dört ay süre ile, kurultay delegelerinin iki partiye de üye olmaları imkânı var. Ben bu süre içinde görüşmelerden sonuç alınabilir

düşüncesindeyim. Her geçen gün gösteriyor ki, bu partilerin tabanları birbirlerine çok yakın düşünmektedir.

KIŞLALI: Yani siz, zaman kazanılırsa, SHP'nin CHP'ye katılması sorunu çözülebilir diye düşünüyorsunuz?

ÖYMEN: Başlangıçta hazırlanan tasarıda, her şey bir oturumluk bir hadise olarak görülüyordu. CHP açılacak, mallarını muhtemelen SHP'ye devredecek ve bu iş bitecekti. Sonra durum çok değişti. Yasa bugünkü şekliyle çıktıktan sonra da, "Belki CHP'liler arasında SHP'ye katılmayı düşünenler olabilir" deniyordu. Oysa CHP'liler arasında da pek düşünen olmadığı görüldü. Bu gerçekler karşısında, politikalar daha sağlıklı bir şekilde düzenlenebilir kanısındayım. Bu iş için zaten çok acele etmemeli. Bir ay sonraki kurultaya kadar derinlemesine görüşmeler yapılamaz. Birleşmeyi hedef alan bir yönetim işbaşına gelirse, bu görüşmeleri sürdürebilir ve sonuca yaklaşabilir.

KIŞLALI: 9 Eylül kurultayında, birleşmeyi hedef alan bir geçici yönetim kurulmasını öneriyorsunuz?

ÖYMEN: Evet, birleşmeyi hedef alan ve tabii onunla da kalmayan bir yönetim. CHP'nin gereksinmeleri neler? Büyük bir potansiyeli var, ama gençleri yok. 12 yıl önceki gençlik kolları üyelerimiz, bugün 34-35 ve daha yukarı yaşlarda. Yeniliği arayan bir parti olacağı için, gençlere çok açık bir ortam var. Eski gençlik kollarından, şimdi parti içinde önemli konumlara gelebilecek ölçüde yetişmiş olanları da bulup çıkarmamız lazım. Buna ek olarak, programı güncelleştirmek için yeni bir tartışma süreci gerekiyor. CHP'nin programı, zamanın şartları içinde iyi bir programdır. Ama o programı bugün gözden geçirdiğimizde, bazı ekler yapılması ihtiyacı ortaya çıkar. Bu arada, sağlıklı bir örgütlenmeyi de buna paralel olarak yürütmek gerekiyor. Altı ay sonraki kurultayda acaba nasıl davranır diye değil, partiye en çok kim yararlı olur diye düşünerek, örgüt yeniden oluşturulmalıdır. Eskilerden yararlanmalı, ama onların arasına gençleri de katmalıyız.

KIŞLALI: SHP'nin tavrı nedeniyle, asıl yüksek olan olasılık şu: DSP, SHP'nin yarısı ve hiçbir partiye gitmemiş eski CHP'-

liler bir çatı altında toplanacaklar.

ÖYMEN: Böyle bir olasılığı, sakıncaları en az hale getirmek gerekli. Bu da gene zamanla ilgili. Bu olasılık, sizin söylediğinizden daha fazlasıyla var. DSP geldi ve CHP bir anlamda DSP'leşti. Artı, SHP'nin bir bölümü de buna katıldı. Bu, CHP'nin yapısı içine girmeye hazır bazı kimselerin de girmemesi gibi bir reaksiyon doğurur. Çünkü son 12 yıl içinde herkes birbirini çok kırdı. Bu kırgınlıkların bir gün içinde unutulması mümkün olmayabilir. Sizin de biz yazınızda belirttiğiniz gibi; aslında bu gelişmenin, eskiden birbirini kıranların bir araya gelmesi gibi olumlu bir yanı da var. Fakat bu uzlaşma, tesadüfi gibi birdenbire olursa, birbirlerine karşı şüpheler bir süre sonra yeniden doğabilir. Eğer geçici yönetim onların dışında oluşursa, onlar da birbirlerine daha yaklaşmak fırsatını bulabilirler. DSP'nin sayın liderinin, SHP'nin bir kanadı ile biraraya gelmesini daha ileriye götürmek lazım. SHP'nin diğer kanadı ile de, en azından diyalog kurmalılar.

KIŞLALI: Yani Ecevit ile İnönü arasında da bir diyalog kurulmalı?

ÖYMEN: Sayın Ecevit CHP'ye sıcak bakıyor, CHP de kendisine sıcak bakıyor. Eski genel başkana herkesin saygısı var. Fakat CHP ve SHP'de evvelce çatışma halinde olduğu kimselerle biraraya gelirken, mesela Sayın İnönü ile de en azından bir diyalog kurması, daha uzlaşmacı olur. Aksi takdirde, uzlaşanlar birarada, SHP yönetimi birarada. Bu bir anlamda, SHP yönetimine karşı bir uzlaşma olur. Bir cepheleşme olur. SHP yönetimi ile diyalogdan sonuç çıkmasa bile, denenmesi gerekir. Bu denenmese, sol partilerden birisinin liderine karşı koalisyon gibi görünür.

KIŞLALI: CHP'nin yeniden açılması, karma hükümeti etkilemiyecek mi?

ÖYMEN: Bu hükümetin gitmesi ya da kalması, CHP ile doğrudan ilgili birşey değil. Fakat CHP'nin kuruluşu, bu hükümetin kaderi üzerinde şu ya da bu şekilde etkili olmamalıdır. Bu koalisyon bozulacaksa, CHP nedeniyle bozulmamalıdır. Çünkü hal-

kın yüzde 48'inin desteklediği bir hükümetti ve son yerel seçimlerde bu destek yüzde 58'e çıktı. Gerçi yerel seçimlerde iktidarda olmanın etkisi vardır, ama geçmişte bunun tersi de olmuştur.

KIŞLALI: O dediğiniz iktidarların ilk dönemlerinde değil, yıpranma dönemlerinde olabilir. Bunun için yeterince zaman geçmedi.

ÖYMEN: En azından, halkın henüz bu hükümetin değişmesini ister bir noktaya gelmediğini söyleyebiliriz. İkincisi, bu hükümetin yıkılması halinde, ortaya çıkabilecek alternatifleri de bazı kimseler düşünüyor. DYP, artı MÇP ve ANAP'ın MÇP-MSP kanadı gibi bir hükümet formülü, şimdikinden daha iyi bir formül değil. Bu günün birinde olacaksa da, CHP ile bağlantılı olarak olmamalıdır. 1974'te Sayın Ecevit koalisyonu çok haklı gerekçelerle bozunca, MC hükümeti gelmiştir. Ve "o hükümet istifa etmeseydi" yorumları zaman içinde yapılmıştır. Onun için, "Hükümet bozulursa bozulsun" diye meseleye bakmak, siyasal açıdan da yanlış olur.

KIŞLALI: Önerdiğiniz geçici yönetim formülü içinde sizin de isminiz genel başkan adayları arasında geçiyordu. Sonra Sayın Erol Tuncer'i desteklediğiniz haberleri gazetelerde yer aldı. Hangisi doğru?

ÖYMEN: Kanun, kurultayın iki şey yapabileceğini söylüyor. Ya mevcut genel yönetim kurulunun eksikleri tamamlanır ve altı ay sonraki kurultaya kadar partiyi o yönetir; veya yeni bir genel yönetim kurulu seçer. Eski genel yönetim kurulu, Erol Tuncer arkadaşımızın fiili başkanlığında bu işi başından aldı, buraya kadar getirdi. Yasanın çıkmasındaki olumlu çabalarının dışında, diğer sol partilere ve parti içindeki gruplaşmalara eşit mesafede kaldı. 9 Eylülden sonraki altı aylık süre içinde de, bence bu görevi aynı şekilde yürütebilir. Demin anlattığım hususlar açısından, bugünkü ihtiyaçları karşılayacak tutum da budur. Burada kişiler de önemli değil. Erol Tuncer'in veya benim adım geçiyor, burada aramızda herhangi bir fark yok. Tek bir amaç var: Partinin 6 aylık örgütlenme süresini en iyi bir şekilde değerlendirmesi ve 9 Mart'taki kurultaya, sağlam bir yapı içinde çıkması. Asıl yöne-

tim işte o zaman, daha sağlıklı olarak seçilebilir. Bugün uzlaşmış olan arkadaşlar da, bu süre içinde, bazı konular üzerinde daha net bir anlayışa kavuşabilirler.

KIŞLALI: Örneğin ne gibi konular?

ÖYMEN: Örneğin, Sayın Ecevit demokratik sol ile sosyal demokrasi arasındaki farka önem veriyor ve kendisinin sosyal demokrat olmadığını söylüyor. Oysa şimdi uzlaşmış gibi görünen bazı arkadaşlar, bir sosyal demokrat partinin üyeleri. Örneğin Sayın Ecevit "sağlıklı örgütlenme" diyor. Acaba kastı DSP modeli bir örgütlenme ise diğer arkadaşlar da bunu benimsiyorlar mı? Yoksa SHP modeli bir örgütlenmeyi Sayın Ecevit'e kabul ettirebileceklerini mi düşünüyorlar? Bu tartışmaları yapabilmek için zamana ihtiyaçları var.

KIŞLALI: Bir de CHP'yi "2. Cumhuriyet" tartışmaları içine çekmeye çalışanlar var. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?

ÖYMEN: Ben genel olarak, böyle meseleleri sloganlaştırmayı gereksiz görüyorum. Bu konu 1961'de Kurucu Melis'te de ortaya atılmıştı. Anayasa Komisyonu'nun sözcüsü rahmetli Turan Güneş, bu konudaki konuşmasını, "yaşasın Türkiye'nin tek ve ebedi cumhuriyeti" diye bitirmişti. Bugün Tükiye'de devletin ve müesseselerin yıpranmışlığı var. Bunların onarılması, hatta bir tür yeniden yapılanma lazım. Neler yapılacağı belirtilirse, bu daha sağlıklı olur. Sloganların yaratacağı gereksiz tartışmalardan kaçınmalı.

KIŞLALI: Bir de "Altı Ok" üzerinde tartışmalar var.

ÖYMEN: Bizim 1976 programımızda bile, devletçiliğin, milliyetçiliğin, halkçılığın, devrimciliğin manası çok değişmişti. Bu da yeniden elden geçirilebilir. Bunun için Altı Ok'u değiştirmeye gerek yok. Altı Ok, Türkiye'nin ilerlemesini gösteren tarihsel bir semboldür. Günün gereksinmeleri içinde, bu ilkelerin tarifleri yeniden yapılabilir. Bazı devletlerin bayraklarındaki hanedan armaları bile değiştirilmemiştir.

KIŞLALI: CHP, Mustafa Kemal'in kurduğu bir parti. Sizce SHP içindeki anti-Kemalistler CHP'ye alınmalı mı?

ÖYMEN: Bir kere CHP için yeni üye yazımının esasları çok

iyi saptanmalıdır. SHP'nin uygulaması da, DSP'nin uygulaması da, fevkalade yanlış sonuçlar vermiştir. Birisinde partinin kapıları öylesine açılmıştır ki, başka partiye kayıtlı kişiler bile üye olabilmişlerdir. Seçmen kitlesinin yapısı ile delege yapısı arasında büyük farklar oluşmuştur. Bazı yerlerde partinin aldığı oylar, üye sayısının çok altında kalmıştır. DSP açısından ise, çok fazla şüpheci bir bakış açısı ile üye kaydederek, kapıları neredeyse kapatmak söz konusu olmuştur. Sağlıklı yol bunun ikisinin ortasındadır.

(Cumhuriyet, 10 Ağustos 1992)

ERTUĞRUL GÜNAY İLE SÖYLEŞİ

Ertuğrul Günay, CHP sol kanadının önde gelen isimlerindendi. Daha sonra SHP sol kanadının önde gelen ismi oldu. Ankara il başkanlığından genel sekreter yardımcılığına kadar, çeşitli görevlerde bulundu. CHP'nin yeniden doğuşu ile birlikte de genel sekreter koltuğuna oturdu. (Bu söyleşi, CHP'nin yeniden doğuş kurultayı öncesinde yapıldı.)

KIŞLALI: 9 Eylüle giden süreç içinde, CHP'nin bölge toplantılarına sık sık katılıyorsunuz. Nasıl bir hava var?

GÜNAY: İzmir'den Samsun'a, Erzurum'a kadar, birçok bölge toplantısını görme şansını elde ettim. Çok yüksek ve heyecanlı bir katılını var. Düşünülenin tersine, yoğun bir biçimde genç insanlarda katılıyorlar.

KIŞLALI: CHP'nin yeniden açılmasının gündeme gelmesinden bu yana geçen zamanda, umutlarınız azaldı mı, arttı mı?

GÜNAY: Umut kırıcı herhangi bir gelişme olmadı. Belki SHP ve DSP'nin olaya biraz daha sıcak ve içtenlikli yaklaşımı beklenebilirdi. Genel Yönetim Kurulu, kurultaya giden süreç içinde kendisini, kurultayın sağlıklı ve görkemli yapılması gibi teknik sorunlarla sınırlandırdı. O arada CHP'nin Türkiye'ye ve dünyaya bakışıyla ilgili yeni yaklaşımlar da dile getirilmeye başlansaydı, daha geniş toplum kesimlerinden daha yoğun bir ilgi olabilirdi. O noktaya da, sanıyorum 9 Eylül'den sonra geleceğiz.

KIŞLALI: SHP ve DSP'nin CHP'ye yaklaşımlarını nasıl yorumluyorsunuz?

GÜNAY: Başka siyasal oluşumlara büyük emek vermiş insanların, kendi oluşumlarını bir ölçüde korumalarını anlayışla karşılıyoruz. O kendi kurumlarının görüntüsünü ve içeriğini, bir ölçüde CHP'ye de yansıtmak istiyorlar. SHP ve DSP, 1980 sonrasının çok hızlanan toplumsal değişimi karşısında, farklı tavırlar aldılar. Son 15-20 yıldır, insanlar Türkiye coğrafyasında, kendilerine yeni baştan yer tutmaya çalışıyorlar. Yerleşmeye çalıştıkları yerlerde, tutunabilmek için en kolay araç olarak da siyaseti görüyorlar. SHP bu değişime bir doğrultu vermek, bu insanlara bir ortak dil kazandırmak için çalışmak yerine, kapılarını ardına kadar açarak, bu değişime teslim oldu. DSP ise, bütünüyle bu değişime kapılarını kapatmaya çaba gösterdi. Bunu görmezden gelmeye çalıştı. Her ikisi de yanlış. Oysa CHP, Türkiye'nin yaşadığı bin tane badire içinde, gelişmelere, büyük sarsıntılara yön göstermeye çalışan bir partiydi. Önemli yenilenmeleri, hem Türkiye'ye hem de kendisine yaşatabilmişti. SHP'nin de CHP'nin de, bugünkü yapılarının üzerinde CHP tabelasının asılmasının mümkün olmadığını görmesi gerekiyor.

KIŞLALI: Kurultayın 9 Eylülde, eski GYK'nın 5 eksiğini tamamlayarak bir "geçiş yönetimi" oluşturması önerisine nasıl bakıyorsunuz?

GÜNAY: CHP'nin siyaset sahnesine bütün iddiaları ile çıkışını altı ay daha erteleme amacını kabul etmek mümkün değil. Kamuoyu yoklamaları, olağanüstü ağırlıkta kararsız seçmenin varlığını gösteriyor, Türkiye'nin siyasetindeki boşluğun bir an önce doldurulması gerekiyor. Eğer, liderlik iddiasında olan insanlar bugün bir araya getirilemiyorsa, altı ay sonra uzlaşabilecekleri yolunda en ufak bir ipucu var mı? Bazı arkadaşlar, bu kurultay delegasyonunun 12 yıl önce seçilmiş olmasını bir gerekçe olarak gösteriyorlar. Bu yaklaşımı temelden reddediyorum. Siyasetin okulu yaşamaktır. Bu delegasyon, bir iktidar kurultayı, bir muhalefet kurultayı ve bir 12 Eylül yaşamıştır. Kongre kavgalarını on yıl geride bırakmıştır. Üstelik dağılmamıştır ve

siyaseti terk etmemiştir.

KIŞLALI: Kim ne derse desin, sokaktaki insanın CHP'yle ilgili en çok merak ettiği konu liderlik. Nasıl çözülecek?

GÜNAY: Kimse lider sorununu erteleyemez. Bence burada liderden ne anladığımız çok önemli. Lider sadece kendisi konuşan, sadece kendisi karar veren insan mı olacak? Yoksa ortak aklın sözcüsü mü olacak? Arkasındaki kadro ve liderin o kadro ile ilişkileri nasıl olacak? Olabildiğince partinin ortak birikimini temsil eden bir yönetim kadrosu ortaya çıkmalıdır. Orada herşey görüşülmeli, tartışılmalı ve lider onun sözcüsü olmalıdır.

KIŞLALI: Ecevit adı CHP'nin bir dönemine damgasını vurmuş, adeta CHP ile bütünleşmişti. Sayın Baykal ile, eğer Ecevit aday olursa kendisinin genel başkanlığıa adaylığını koymayacağını söylüyor. Sizin yaklaşımınız nasıl?

GÜNAY: Bütün CHP'liler gibi, ben de Sayın Ecevit'e derin bir saygının ötesinde, içten bir sevgi de duyuyorum. CHP mayasında yetişmiş her insan için, bence bu çok doğaldır. Ama, lider konusunda biraz önce söylediklerim öncelik taşıyor. Ortak aklın, ortak girişimin öncüsü ve sözcüsü olmak kaydıyla, Sayın Ecevit'in CHP'nin yanında, önünde, başında olması, hepimiz için sevinç verici, saygıdeğer bir sonuç olur.

KIŞLALI: Nasıl bir CHP? Elbette en önemli soru bu. İsterseniz ideolojisinden başlayalım. CHP ne ölçüde eski CHP'den farklı olmalı?

GÜNAY: "CHP öyle bir kurumsal yapı ki, ortaya çıkıp her konuda köklü çözümler söyleyecek" demek, ondan mucize beklemektir. Abartılıdır. "70 yıl önce kurulmuş CHP mi Türkiye'yi kurtaracak?" demek de haksızlıktır. CHP, bugün kendisine karşı yapılan birçok suçlamaları siyaset sahnesinde iken aşmış bir partidir. Hiçbir zaman 1920'lere, 30'lara, 40'lara takılıp kalmamıştır. 70'lerdeki "halklaşma" dönüşümü ile, bugünün birçok sorununun yanıtını içinde barındıran bir parti olmuştur. O hareket, içtenlikli bir Kemalizm özeleştirisini de içeriyordu.

KIŞLALI: Aslında Kemalizmin kendisi zaten dogmatizme karşıydı ve bir anlamda "sürekli devrimci" idi. O açıdan bakar-

sak, 1970'lerdeki dönüşümün de Kemalizmin özüne uygun olduğunu söyleyebiliriz.

GÜNAY: Evet, sürekli devrimcilik, sürekli kendini yenileme gibi bir kavram, sanıyorum Mustafa Kemal'in tarihsel kişiliğine en uygun bir kavramdır. Kendisi "Doktrin istemez, donar kalırız" gibi bir sözün temsilcisi. Şimdi Türkiye'de birçok kurum yıpranmıştır, aşınmıştır, yetersizleşmişti. Ben CHP'nin, Türkiye'yi yeniden kurma iddiası ile ortaya çıkmasından yanayım. Amacı, mevcut yapıları koruyup, iyileştirmek olmamalıdır. En köktenci parti olmalıdır. Ben CHP'den, yeni bir siyasal ahlâk anlayışının doğmasını da bekliyorum. Hiçbir parti dışında kalmaksızın, siyasal yapı bir yozlaşma içinde. Şu anda içinde bulunduğum partiyi de katarak söylüyorum. Ne yazık ki, olağanüstü bir kişisel çıkar haritası ortaya çıkıyor. Olağanüstü bir bireysel fırsat değerlendirme kaygısı var. SHP, yeni bir siyasal ahlak anlayışının temsilcisi olmalıdır.

KIŞLALI: Çok esnek olan Kemalist ideoloji ile, bu ideolojinin 1920'lerin sorunlarına getirdiği yanıtları, birbiri ile karıştırmamak gerekir. Koşullar değiştiğine göre, çözümlerin değişmesi doğaldır. Kemalizm de, Mustafa Kemal'in sağlığında yaptıklarının bekçiliği değildir! O Kemalizm değil, tutuculuktur ve 12 Eylül döneminde, o anlayışın yarattığı acıklı çelişkiler yaşanmıştır. Tıpkı 1970'lerde olduğu gibi, Kemalizmin 1990'ların koşullarına göre yorumlanmasını istemek başka, Kemalizmi yadsımak gene başkadır. Sorumu net bir biçimde sormak istiyorum: örneğin SHP içinde bulunan ve Kemalizme karşı ve hatta düşman olan bazı aydınlar, CHP'ye kabul edilmeli mi?

GÜNAY: Ben, bu konuda biraz kördövüşü yapıldığı kaygısını taşıyorum. İkinci Cumhuriyet tartışmalarını da yakından izliyorum. Aslında çoğu birbirinin benzeri şeyler söylüyorlar. Herkes kabul ediyor ki, bugünkü devlet yapısına bugünkü toplum sığmamaktadır. Birileri buna isim koymaya kalkıyorlar. Önemli olan, bugünkü toplum yapısına bugünkü devlet yapısı yetiyor mu yetmiyor mu? Bu tartışmalar CHP'de yapılabilir. Ama, bir özeleştiri anlayışı içinde konuya yaklaşırken, geçmiş bütün değerle-

ri yok etmeye çalışmak, zaten siyasete uygun olmayan bir tavırdır. Bu bir muhalif aydın tavrı olabilir, ama siyasetçi tavrı olamaz. Nerdeyse Kemalizm ile tartışmayı kan davası haline getirmiş bulunan birtakım insanların CHP adına siyaset yapmaya kalkmaları, CHP kitlesinin benimsemeyeceği bir şeydir.

KIŞLALI: Yeni CHP'de üye ve örgüt yapısı nasıl olmalı?

GÜNAY: Biraz önce de söylediğim gibi, Türkiye'de insanların yer değiştirmesi, bir anlamda çarpık kentleşme karşısında DSP ve SHP farklı tavırlar aldılar. Bu oluşum karşısında DSP kapılarını kapatmaya çalıştı. SHP ise, tümüyle marjinalliğe teslim oldu. CHP bu örneklerden yararlanarak bir parti yapısı yaratmalıdır. Yer değiştiren kitlelerin, toplumda en kolay yer edinebilmelerinin yolu, siyasete girmektir. Aile, akraba, göç eden köy halinde bir partiye kaydoluyorsunuz. Bu kaçınılmaz bir şey. Üye olmaya sınır getirilmemeli. Ama partide bazı kademelere gelmek konusunda, birtakım duyarlılıklar gösterilmelidir. Mahalle biriminde temsilcilikten Parti Meclisi üyeliğine kadar, bu dikkatler kademe kademe geliştirilmelidir. Oysa şu andaki örgütlenme yapıları içinde, hiçbir sınırlama yoktur. Partinin çalışmalarına katılma, parti belgelerinin oluşumuna katılma, eğitim çalışmalarında yer alma gibi, iyi partililiği belirleyen kıstaslarla başlanabilir. Örneğin bir mahalede delegeler seçilirken, o mahalledeki her işyerinden temsilci olması gibi yeni örgütlenme modelleri geliştirilebilir.

KIŞLALI: Türkiye'deki partilerde uygulanan bugünkü seçim sistemleri, belki de kaçınılmaz bir biçimde "çoğunluk egemenliği" yaratıyor. CHP bunun dışına çıkamaz mı? Siz de ben de, yıllardır "orantılı temsil" sistemini savunuyoruz.

GÜNAY: Gerçekten de, şu andaki yapılar içinde, çoğunluğun tahakkümü var. Bu çoğunluk bir-iki oyla oluşmuş olsa bile... Bunlar, partinin bir yarısındaki emeği, potansiyeli dışlayan modellerdir. Oysa partilileri bir arada çalıştıracak olan yeni modellere ihtiyacımız var. O da, orantılı temsil sisteminin, partinin yaşamına vazgeçilmez bir biçimde katılmasıdır. Mahalledeki delege seçiminden, kurultay düzeyinde yapılan seçimlere kadar,

parti içi bütün seçimlerde orantılı temsil sistemi uygulanmalıdır. Şu anda, örneğin mahallelerde, en işlevsiz, en işsiz, en mesleksiz insanları her kademede görmek mümkün. Mahallenizdeki insanlara karşı, partinizi onlar temsil ediyorlar. Partinizi tanıtmak ve diğer insanların ilgisini çekmek görevi onların. Oysa her kademede, en işlevsel olabilecek insanlar partide görev almalı. Ben son seçimlerde görev yaptığım partide gördüm ki, parti örgütü ile yeni seçmen kitleleri arasında olağanüstü bir kopukluk var. Duyarlılıkları, çabaları, beklentileri arasında muazzam bir kopukluk var. Seçmen kitlesinin beklentileri ile çok kaynaşmış bir parti örgütlenmesini, seçmen kitlesinin yaşam damarlarına dağılmış bir parti örgütlenmesini oluşturmak gerekiyor.

KIŞLALI: CHP ile ilgili olarak tartışılan bir konu da hükümetin geleceği. CHP'nin yeniden doğuşu ile birlikte bir hükümet sorunu da doğacak mı sizce?

GÜNAY: Ben CHP konusunda kararlılık içinde olan hiçbir arkadaşımızı, hükümet konusunda, önyargılı bir olumsuzluk içinde görmüyorum. Bu görüş siyasette iddialarını sadece hükümet tutkalı ile sürdürmek isteyen arkadaşlarımızın özel gayreti olarak yayılıyor. Ama CHP, elbette ki, hükümete zarar verme önyargısı olmadan, doğru bildiklerini söyleyecek. Eğer hükümetin de zaman zaman eleştirilmesi gerekiyorsa, herhalde onu da yapmamazlık edemez.

KIŞLALI: SHP tabanının, hükümete ucundan da olsa ortak olmaktan memnun olduğu anlaşılıyor. Bu eğilimin, CHP'ye karşı bir koz olarak kullanılmak istendiği izlenimini mi taşıyorsunuz?

GÜNAY: SHP'de şu anda yönetim erkini ellerinde bulunduran arkadaşlarımız, bu durumlarını son kurultayda büyük ölçüde hükümet gücü ile elde etmiş oldukları için, şimdi aynı alışkanlığı sürdürüyorlar. Bence bu arkadaşlar CHP'ye bakacaklarına, sağda olup bitenlere baksalar daha iyi ederler. Yakın bir gelecekte sağda DYP, ANAP ve MÇP arasında bir kümelenme doğabilir. Bir tür, tek başına Demirel iktidarına doğru bir gidiş olabilir. SHP'yi şu anda büyük ölçüde bir arada tutan etken, hükümetin getirmiş olduğu olanaklardır. Bu ortadan kalktıktan

sonra, birçok insanın, siyasete SHP'de devam etmesi için fazla nedeni kalmayacaktır.

KIŞLALI: Sayın Baykal'ın 9 Eylülde CHP'ye genel başkan olması durumunda, DSP ve SHP'nin de varlıklarını koruyacağı endişeleri var. Katılıyor musunuz?

GÜNAY: Benim söylediğim liderlik anlayışı içinde, yani partinin bütün birikimini temsil edecek bir kadronun sözcüsü olarak, Sayın Baykal'ın liderliğinin bir sıkıntı getireceği konusunda kendi payıma bir endişe taşımıyorum. 9 Eylül'de kim seçilirse seçilsin, ötekilerin başlangıç için bir süre dışarda kalacakları görülüyor. Ben, bir kişinin ismine yönelik olarak senaryo üretilmesini ve bunun vahim bir tehlike olarak gösterilmesini, siyasette bunca birikimi olan o arkadaşımıza karşı da bir haksızlık sayıyorum. Yaklaşık son 15 yıldır birçok senaryo, Sayın Baykal'ın önünün kesilmesi için üretiliyor. Bu arkadaşımıza yöneltilmiş, onun liderliğini kabul edilemez kılacak, ağır ve haklı bir eleştiri de göremiyorum. Söylenilen eğer kadroculuk ise, bütün öbür lider ve lider adayları da, aynı iddia ile maluldürler.

(Cumhuriyet, 26 Ağustos 1992)

TEOMAN KÖPRÜLÜLER İLE SÖYLEŞİ

Teoman Köprülüler, son Ecevit hükümetinin ticaret bakanı idi. Devlet bürokrasisinde müsteşarlık yaptıktan sonra CHP'ye girip Ankara il başkanı olmuştu. CHP'nin kapılarını yeniden açması sırasında, bu oluşuma katkı yapmak için çaba gösterenler arasındaydı. (Bu söyleşi, CHP'nin yeniden doğuş kurultayı öncesinde yapıldı.)

KIŞLALI: Bugünü anlamak ve geleceği sağlıklı kurabilmek için, geçmişi iyi değerlendirmek gerektiğine kuşku yok. 12 Eylül 1980 tarihindeki CHP, sizce nasıl bir birikimi yansıtıyordu?

KÖPRÜLÜLER: Atatürk'ten sonra, parti toplumdaki konumunu yitirdi. Durgunluğun, tutuculuğun ve baskıcılığın simgesi haline geldi. Türk halkının CHP'deki bu sapmaya verdiği tepki ise, 1950 yılında onu iktidardan indirmek oldu. 34 yıllık durgunluk döneminin simgesi olan İsmet İnönü'nün genel başkanlıktan ayrılması ve "Demokratik Sol" bir yörüngeye oturması, CHP'ye yeniden umut olma ve iktidara ulaşma şansı yarattı. 1973-80 döneminde iki kez küçük ortaklarla iktidara gelen CHP, kendisine karşı kurulan iç ve dış cephelere karşın, dışarda haşhaş, Kıbrıs ve silah ambargosu gibi konularda onurlu, kişilikli, saygın bir politika izledi. İçerde ise, demokratikleşme, dışsatım patlaması ve ekonomik açılım, sosyal adalet yolunda, kültürde birçok reformlar gerçekleştirdi. Ancak CHP, Ecevit önderliğinde

tutum olarak kendini yenilemesine karşın, örgüt yapısını değiştiremedi. İktidara geldiğinde de, en az parti yapısı kadar yenilenmeye muhtaç olan devlet yapısının katı direncini yenemedi.

KIŞLALI: Son CHP hükümetinde, siz de ekonomik konularda sorumluluk taşıyanlar arasındaydınız. Koşullar zordu, ama daha başarılı olunamaz mıydı?

KÖPRÜLÜLER: Siz de hükümetin içindeydiniz. İçte ve dışta ekonomik koşulların ne kadar zor olduğunu biliyorsunuz. Üstelik terörün tırmanmaya başladığı bir dönemdi ve hükümet Mecliste küçük bir çoğunluğa dayanıyordu. Ama en önemlisi, biz hükümet olduk, toplumsal iktidar olamadık. Ticaret ve sanayi odalarından tarım birliklerine, mühendis odalarına, şoförler cemiyetine kadar birçok kuruluş karşımızdaydı. İhracat başta birçok konuda özel kesimle işbirliği yaptığımız, özel sektöre karşı bir davranış içinde olmadığımız halde, TÜSİAD bizi yıkmak için gazetelere sayfa sayfa ilanlar verdi. Bize karşı büyük bir muhalefet cephesi kurdular.

KIŞLALI: CHP'nin boşluğunu doldurmak için kurulan iki parti de niçin başarısız oldu?

KÖPRÜLÜLER: Bazıları durgunluk döneminin simgelerine sığındılar. Kuramsal, örgütsel ve siyasal düzeydeki üretimsizlik, giderek kimliksizleşme yarattı. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak, özellikle SHP'de kısır ve yapay çekişmeler ve içeriksizlik müzmin bir hal aldı. CHP'de yarım kalmış yenilenme sürecinin önderliğini yapmış olan Sayın Ecevit'in, hertürlü örgütsel bağlantıdan kopmuş platonik yalnızlık tutkusu ise, CHP tabanının şiddetle gereksinim duyduğu canlanma ve toparlanmaya engel oldu.

KIŞLALI: CHP'nin yeniden siyaset sahnesine çıkışı ile birlikte "2. Cumhuriyet" tartışmaları gündeme getirildi. "Altı Ok"u çöp sepetine atma önerilerinin zamanlaması sizce bir rastlantı mı?

KÖPRÜLÜLER: "2. Cumhuriyet", Atatürk'ün cumhuriyetçilik anlayışına karşı özlemlerin, saltanat özlemlerinin sığınağı oluyor. Lozan'a karşı Sevr, üniter devlete karşı federasyon, laikliğe

karşı şeriat tartışmaları hep bu kılıfa sokuluyor. Sayın Muammer Erten'in ifadesi ile, "dış ve iç şer güçler" CHP'yi kendileri için tehlike gördüklerinden, 2. Cumhuriyet tartışmalarını aynı anda başlattılar.

KIŞLALI: Sizce Kemalist cumhuriyetçilik ilkesi, bugün de geçerliğini koruyor mu?

KÖPRÜLÜLER: Kemalist cumhuriyetçilik ilkesi, tüm yurttaşları her türlü toplumsal baskı ve engelden kurtarmayı ve dolayısıyla da çağdaş bir demokrasiyi hedeflediği için, günümüz koşullarında da, gerekli ve geçerlidir. Cumhuriyetin özgürlükçü, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi olarak pekişmesi bu cumhuriyetçilik anlayışının ana yönüdür. CHP cumhuriyetçiliği, feodal, bürokratik ve sermayeci bazı güçlere karşı savaşımını sürdürmek durumundadır.

KIŞLALI: Altı Ok'un tartışılan ilkelerinden birisi de ulusçuluk.

KÖPRÜLÜLER: Eğer bugün, ülkenin batısından doğusuna giden öğretmenler, sağlıkçılar, mühendisler bile can güvenliği içinde çalışamıyor ve yaşayamıyorsa; ülkenin doğusundan batısına göç eden insanlarımıza, geldikleri yöreden ve etnik kökenlerinden ötürü kuşkuyla bakılıyorsa; ulusal birliğimiz, örtbas edilemeyecek kadar tehdit altındadır demektir. Böyle bir ortamda, hiçbir ırk, din, dil, bölge ve sınıf ayrımcılığı yapmadan bütün halkımızı kucaklayan Atatürk ulusçuluğu ve bu ulusçuluk ilkesi doğrultusunda insanları kendi kökenlerini yadsımadan kaynaştıran bir ulusal birlik anlayışı, bugün en az ekmek kadar, hava kadar, su kadar temel ve vazgeçilmez bir gereksinmedir.

KIŞLALI: Gecikmiş, ilkel, vahşi ulusçu akımları bir yana bırakıyorum. Ama yirminci yüzyılın sonu yaklaşırken, ulusçuluğun çağdaş bazı boyutlar kazandığından söz edilemez mi?

KÖPRÜLÜLER: Çağdaş dünyada ulusçuluk, yeni içerikler, öncelikler ve hedefler ediniyor. Uluslararası ekonomik yarış, Bilimsel Teknolojik Devrim ile yeni bir boyut kazandı. Ulusların başarısı ve konumu, bu alandaki etkinliklerine bağlı hale geldi. Tekno-ulusçuluk, CHP'nin ulusçuluk anlayışı içinde yerini açık

olarak almalıdır. Bu, ülkemizi tekno-sömürge olmaktan kurtarabilecek, çağdaş uygarlık düzeyini yakalamamızı sağlayabilecek bir yaklaşım olacaktır. Ulusçuluğun bir başka çağdaş boyutu da, ekoloji yani çevrecilik ile ilgilidir. Gelişmiş ülkeler, kendi çevre standartlarını korumayı ve iyileştirmeyi hedef alırken, ekolojik açıdan geri sanayilerini, hatta tehlikeli atıklarını gelişmemiş ülkelere kaydırıyorlar. CHP eko-ulusçuluk anlayışını da geliştirmeli, ulusal doğa ve çevre koşullarını koruyup iyileştirmeyi hedeflemelidir.

KIŞLALI: Laikliğe tümden karşı olanları hesaba katmıyorum. Ama laikliğin kendisine değil, uygulanma biçimine yapılan eleştiriler de giderek artıyor.

KÖPRÜLÜLER: Devletin, Diyanet İşleri teşkilatı aracılığıyla, toplumu, çoğunluk inancına uygun biçimde denetlemesi ve yönlendirmesi laikliğe aykırıdır. Dinsel azınlıkların da, kendi cemaat temsilcileri tarafından bu örgütte temsil edilmeleri gerekir. İnanç toplulukları, sivil toplum anlayışı içinde, özerk ve demokratik biçimde örgütlenebilmelidirler. Diyanet İşleri Başkanlığı, sadece dinsel yaşamla ilgili genel düzenlemeler yapmakla yetinmelidir.

KIŞLALI: Kemalizmin halkçılık ilkesine karşı olanlara SHP içinde bile rastlanıyor. Ne dersiniz?

KÖPRÜLÜLER: Atatürkçü halkçılık, "emek erbabı" kavramına dayanır. CHP'nin toplumsal adalet anlayışını vurgular. Toplumda çalışanların üstün tutulmasını, emeğin en yüce değer olarak saygı görmesini, değişik halk kesimleri arasında dayanışma ortamının güçlendirilmesini amaçlar. CHP'nin halkçılık anlayışı, toplumsal sınıflar gerçeğini yadsımaz. Ama toplumun "mazlum" ve "mağdur" kesimlerini öncelikle gözetir. Buna karşılık, toplumsal sınıflardan birinin diğerleri üzerinde egemenlik kurmasına, yani keskin sınıf çatışmalarına karşıdır. CHP halkçılığı, toplumsal barış ve uzlaşmanın ilkesel zeminidir. Ve elbette ki, çağdaştır.

KIŞLALI: CHP ideolojisinin en tartışılan ilkesi herhalde "devletçilik". Ne dersiniz, altı oku beşe mi indirmeli?

KÖPRÜLÜLER: Devletçilik ilkemizin saptırılması, yozlaştırılması, Atatürk'ün ölümünden sonra başladı. Yalnız ekonomide değli, siyaset ve kültürde de, her türlü özgür girişimi boğan devletperest uygulamalar oldu. Partimizin durgunluk döneminde bu yanlış yorumlamalar devam etti. 1970'lerdeki yenilenme döneminde ise, aşılamadı sadece yadsınmaya çalışıldı. Devletçilik ilkemizin özünden dolayı kimseden özür dilemek ve günah çıkarmak zorunda değiliz. Sadece durgunluk döneminin sapma ve yozlaşmalarından arındırmak ve günümüzün gereksinmelerine göre doğru tanımlamak gerekir.

KIŞLALI: Devletçiliğin günümüzdeki doğru tanımı, doğru yorumu ne gibi öğeler içermeli?

KÖPRÜLÜLER: 21. yüzyılda devletçilik, özgür girişimçiliğin ve yarışmacılığın karşıtı değil, altyapısı olarak görülmelidir. Girişimciliği engellememenin de ötesinde, girişimçilikte yeni tasarımları ve yaklaşımları olan insanlara fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Ekonomide tekel kurmak için değil, her türlü tekelleşmeyi kırmak ve serbest yarışmacılığın zeminini sağlamakla görevlendirilmelidir. Stratejik planlama yoluyla, geleceğin teknolojilerine dayalı yeni sektörleri etkin bir teşvik sistemi ile desteklemelidir.Vergilendirme ve diğer caydırıcı araçlarla, gerileyen verimsiz sektörlere kaynak israfı caydırılmalıdır. Gereksiz ve hantal KİT'ler, etkin ve akılcı bir devletçiliğin koşulu değil, ayak bağıdır. Bunlardan işlevini tamamlayanlar özerkleştirilmeli, çalışanlarına açılmalı veya özelleştirilmelidir. Başarılı bir devleçilik, büyüyen değil küçülen, ama daha etkin ve işlevsel bir devlet sektörüyle uygulanabilir.

KIŞLALI: Planlamanın modasının geçmediği, bazı ülkelerde önemli ekonomik atılımlara olanak hazırladığı bir gerçek. Planlamanın, sınırlı kaynakların akılcı kullanımı olduğu unutuluyor.

KÖPRÜLÜLER: "Japon mucizesi"nin arkasında, bizdeki gibi 5 yıllık da değil, 10 yıllık, 15-20 yıllık stratejik ulusal devlet yönlendirmesi vardır. Son 15-20 yılda sağladıkları teknolojik devrimle Avrupa ülkelerini geçen ve "Asya Kaplanları" diye anılan ülkelerde, stratejik planlama ve etkili devlet yönlendirmesi son

derece belirgindir. Tayvan modelini, plan ve devletçilikten söz edilince tüyleri diken diken olanların iyi incelemesi gerekir.

KIŞLALI: CHP içindeki 1970'lerin yenileşme hareketi, hedef olarak "sanayi toplumu"nu gösteriyordu. Bu hedef korunmalı mı?

KÖPRÜLÜLER: Artık sanayileşme ve sanayi toplumu, çağdaş uygarlık düzeyin temsil etmiyor. Artık çağdaş uygarlık düzeyini, "sanayi ötesi toplum" temsil ediyor. "Bilimsel teknolojik devrim"i başararak sanayi ötesi toplum olabilen uluslar, yeni dünya düzeninde üste çıkıyorlar. Klasik sanayi toplumu aşamasına takılanlar ise altta kaldılar. SSCB'nin ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinin başına gelenler budur. 1970'lerde başlayıp 80'lerde gelişmiş ülkeleri saran yeni bir köktenci dönüşüm de, gelişen çevre bilincinin yarattığı "yeniden kazanım devrimi" ile ilgili. Kullanılmış ürünlerin ve atıkların yeniden değerlendirilmesi giderek daha çok önem kazanıyor. Japonya, Almanya ve ABD'nin gelişmiş eyaletlerinde şimdiden yüzde 40-50 oranında başarılan "yeniden kazanım" oranı 10-15 yıl içinde yüzde 80-90'lara doğru tırmanacaktır.

KIŞLALI: Bana göre; Kemalist devrim, Atatürk'ün sağlığında yaptıklarının toplamı olmadığı gibi, Kemalist devrimcilik anlayışı da, o yapılanların bekçiliğini değil, sürekli devrimciliği gerektirir. Yani değişen koşullara köklü çözümler... Katılıyor musunuz?

KÖPRÜLÜLER: CHP olarak geçmişte başardığımız devrimlerden kıvanç duyuyoruz. Bugün de, çağdaş uygarlık düzeyini belirleyen bilimsel teknolojik devrime, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamda ayak uydurabilmek, devrimci atılımlarla olanaklıdır.

KIŞLALI: Yeniden doğarken, CHP'nin programı elbette ki önemli. Ama sokaktaki insan açısından lider de çok önemli. Bu sorun nasıl aşılacak?

KÖPRÜLÜLER: Liderlik sorunu, CHP'nin son döneminde de, SHP'de de, yapay bir düzeye çekildi. Programa dayanmayan bir liderliğin uzun süreli olacağına inanmıyorun. Bugün ABD'de, gerek Cumhuriyetçi Parti'de, gerekse Demokrat Parti'de, lider

adayları iki gün üç gün program üzerinde konuşuyorlar, tartışıyorlar. Önce ekonomide, dış politikada neler yapılacağı tartışılıyor. Bizde ise, Ahmet mi Mehmet mi tartışmasına girilmesi bir zafiyettir. Bu kurultayımıza tek lider ve tek liste ama her kesimi kapsayan, geniş bir ittifaka dayalı bir uzlaşma ile gidemezsek, iş gene Ahmet'i alkışlayan ile Mehmet'i alkışlayanların yarattığı kavgacı kurultay görünümünden kurtulamayacaktır. Hepimiz bir lider ve bir liste için el ele vermeliyiz. Liderlik yarışı ve parti içi yönetim ve hizmet yarışı, 9 Eylülden sonra, "yeni program" platformunda yapılsın.

KIŞLALI: Ben, parti içi uzlaşmanın sağlanması ve bütün birikimlerden yararlanılabilmesi için, 1974'teki tüzük çalışmalarından beri "orantılı temsil" sistemini savunuyorum. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

KÖPRÜLÜLER: Bu konuda Fransa'daki solcu partilerin çok geniş bir deneyimleri var. Geniş katılımlı kurultaylarda, her grup kendi fikrini açıklıkla tartışmak olanağı buluyor. Görüşlerin ortaya konmasından sonra yapılan seçimlerde de, her görüşün oy oranına göre temsili sağlanıyor. Bizde ise, SHP'nin son kurultayında 30 oy daha fazla alanlar, öbür tarafı tamamen silmişlerdir. CHP yeniden kurulurken, hizipleri dışlama değil, bütünleştirme modeli benimsenmelidir.

(Cumhuriyet, 31 Ağustos 1992)

PROF. NAMİ ÇAĞAN İLE SÖYLEŞİ

Maliyeci Prof. Nami Çağan, 1991 seçimlerinde DSP listesinden İstanbul'da milletvekili seçildi. CHP'nin yeniden doğuşuna çok sıcak bakanlardandı. Bülent Ecevit'in CHP'nin başına geçme önerilerini kabul etmemesi üzerine partisinden ayrıldı ve bağımsız kaldı. (Bu söyleşi, CHP'nin yeniden doğuş kurultayı öncesinde yapıldı.)

KIŞLALI: CHP'nin yeniden açılması olayına nasıl bakıyorsunuz?

ÇAĞAN: Başlangıcından beri olumlu bakıyoruz. DSP aslında CHP'nin düşünsel plandaki devamı idi. Kişiler aynı değildi, ama düşünce doğrultusu CHP düşüncesiydi. 1976 programının ilk cümlesinin "CHP demokratik sol bir siyasal partidir" ifadesi de bunu göteriyor. Bu bakımdan, CHP'nin tekrar açılması gündeme geldiğinde, kişisel olarak bu konuya çok olumlu baktım.

KIŞLALI: Partinizde ve özellikle de partili milletvekileri arasında, bu konuda bir görüş birliği var mı?

ÇAĞAN: Milletvekili arkadaşlarımızda bu konuda büyük ölçüde bir düşünce birliği var. CHP büyük ölçüde isteniyor.

KIŞLALI: CHP'nin yeniden açılması, solun demokratik kesimlerini birleştirme açısından ne ölçüde bir şans oluşturur?

ÇAĞAN: Solun tümünü kavraması gerekli değil. Çünkü bir doğrultu ve düşünce tutarlılığı önemli. CHP'nin düşünce tutarlılı-

ğı da 1970'lerin ikinci yarısında, demokratik sol çizgide sağlanmaya başlanmıştı. Sosyal demokrat sıfatı yerine, demokratik sol sıfatı kullanılmıştı. Bu tercihin birtakım ideolojik temelleri var. Sosyal demokrasi, Marksist kökenden bağımsız düşünülemiyor. Demokratik sol ise Marksist kökene dayanmayan Türk solunu temsil ediyor.

KIŞLALI: CHP sizin ilkeleriniz doğrultusunda bir gelişme gösterirse, DSP'nin kendini feshedip parti olarak CHP'ye katılması söz konusu olabilir mi?

ÇAĞAN: Bence öyle olması gerekir. Fakat gözden kaçan bir durum var. Liderlik konusuyla ilgili tartışma burada çok önemli. "Lider önemli değil, program ve ilkeler önemli" deniyor. Bu, kağıt üzerinde güzel de görünüyor. Ancak pratikte lider konusu önem kazanıyor. Halk, kimin lider olacağı sorusunun yanıtını arıyor. Partinin kapsamını, hatta programını ve ilkelerini büyük ölçüde lider belirleme durumunda. Türkiye koşullarında, kitleler bir partiyi liderine bakarak değerlendiriyorlar.

KIŞLALI: 9 Eylül kurultayında liderin değil, "geçici genel başkan"ın seçilmesini önerenler var.

ÇAĞAN: Geçici genel başkanlı bir CHP, geçici de bir CHP olur. SHP'ye dönüşmesi olasılığı yüksek bir CHP olur. Geçici liderlik, belirsizlik getirir kanısındayım. Kalıcı liderin ilk aşamada seçilmesi, partinin bir an önce Türk siyasal yaşamında yerini alması açısından önemlidir.

KIŞLALI: Liderlik sorununa çözüm aranırken, gündeme getirilmek istenen bir formül de "kolektif liderlik". Almanya'da Sosyal Demokrat Parti'de, Fransa'da da Sosyalist Parti'de bu anlama gelebilecek bir durumdan söz edilebilir. Sizce Türkiye koşullarında bu formül uygulanabilir mi? Ne ölçüde yararlı olur?

ÇAĞAN: Ben Türkiye koşullarında uygulanabileceğini sanmıyorum. Bu durum da tıpkı geçici genel başkanlık ölçüsünde belirsizlik getirir düşüncesindeyim. Kolektif liderlik, partinin doğrultusunun periyodik olarak değişmesi gibi bir durum yaratabilir.

KIŞLALI: Öyleyse lider kim olmalı? Kimin olması olasılığı

yüksek?

ÇAĞAN: Olasılıktan çok, "kim olmalı" sorusunun yanıtını vermeyi tercih ediyorum. Cevabımı herhalde tahmin ediyorsunuz. Bence CHP'nin lideri Sayın Ecevit olmalıdır. En azından, 1980 yılında kopan film koptuğu yerden takılmalıdır. Ecevit'in liderliği, hukuka uygunluk açısından da ihtiyaca uygunluk açısından da gereklidir. Hukuka uygunluk açısında gereklidir; çünkü yasa, son kurultayda seçilen genel yönetim kurulu üyelerini, geçici de olsa yetkili kılmıştır. Son kurultayda seçilen ve 12 Eylül darbesinin yapıldığı anda genel başkan olan kişi, hukuki açıdanda liderdir. İhtiyaca uygunluk açısından, bu soruya aynı cevabı daha da rahatlıkla verebilirim. Bugün demokratik sol düşünce doğrultusunu temsil eden lider Sayın Ecevit'tir. Düşünsel tutarlılığıyla bunu kanıtlamıştır.

KIŞLALI: Eğer 9 Eylül kurultayı, Sayın Ecevit'i lider olarak belirlerse, SHP'nin bu oluşuma yaklaşımı soğuk olmaz mı?

ÇAĞAN: Hayır, şimdiden tam tersi belirtiler var. Sayın Ecevit'in liderliğini kabul etmeye hazır birçok SHP'li bulunuyor. Ve bunlar düşüncelerini belirtmekten de çekinmiyorlar. Bazılarının gazetelerde zaman zaman demeçleri çıkıyor. İki büyük gazetede yayımlanan son iki kamuoyu yoklaması da bu açıdan çok anlamlı. Birisi, solda en beğenilen liderin Ecevit olduğunu ortaya koyuyor. Cumhurbaşkanlığı için yapılan ankette ise halktan en çok oyu alan kişi Ecevit. Tercihlerini Sayın Ecevit'ten yana kullananların ancak yarısı, DSP'ye oy vermiş kişiler, diğer yarısı çok büyük olasılıkla SHP'nin tabanındaki kişiler. O bakımdan, Ecevit'in CHP'nin genel başkanı olmasını, SHP'lilerin çok büyük bir bölümünün de uygun göreceğini düşünüyorum.

KIŞLALI: SHP'den ayrılacak bir kısım milletvekiliyle DSP'li milletvekilleri TBMM'de CHP grubunu oluştururken, SHP grubu zayıflamış olacak. Bu durum bir hükümet bunalımı yaratmaz mı?

ÇAĞAN: Bence hükümet sorunu çıkması, bir sorun değildir. CHP, hiç kuşku yok ki bugünkü şekliyle hükümeti desteklememelidir. Eşitlik ilkesini ve gelir dağılımını bozan vergi affı uy-

gulamaları, etkili baskı gruplarına verilen ödünlerdir. Oysa 1982 Anayasası çerçevesinde, toplumun bütün kesimleri örgütlenememişlerdir. Bu bakımdan, gelir dağılımında ciddi bozulmalar ortaya çıkmıştır. Koalisyon hükümeti döneminde bu sakıncalar daha artmıştır. TÖYÖK, bugünkü tasarı halindeki şekliyle, KİT'lere özerklik getirmemektedir. Tersine, politik ve bürokratik baskıyı kurumsallaştırmıştır. Sosyal demokratik yaklaşımın gereği ve ülkenin acil ihtiyacı olan vergi reformu konusunda, SHP, DYP'li Bakan Sayın Çiller'e destek bile vermemektedir. Halkçılık adına yapılanlar ise son derece yetersizdir. Böyle bir durumda, hükümet sorununun yaratılması elbetteki bir sorun değildir.

KIŞLALI: Diyelim ki SHP de CHP'ye katılma kararı aldı ve milletvekillerinin büyük çoğunluğu bu karara uydu. Hükümetin devam edip etmemesi konusunda sizin tutumunuz ne olur?

ÇAĞAN: Böyle bir durumda, hükümetin devamı CHP'nin ilkeleri doğrultusunda düşünülebilecek bir konudur. CHP yapacağı program çalışmasında, her şeyden önce devlete bakış açısını belirleyecektir. Şu andaki iktidar partilerinin, ekonomide devlete herhangi bir bakış açısı yoktur. Soyut bir "devlet küçültülmelidir" sözü var. Ama içeriği son derece belirsiz. Devlet gerçekten de küçültülmeli midir? Acaba küçültülmesi gerekecek kadar büyümüş müdür? Veya sosyal devlet kavramı, bu bakış açısında nereye oturuyor? Bunların hep cevaplanması gerekir.

KIŞLALI: Sizce 1992'nin CHP'sinin programı ne gibi özellikler taşımalı?

ÇAĞAN: Mevcut partilerden çoğunun programı, 12 yıl önceki CHP'nin programından daha belirsiz ve bulanık. 1980'lerde egemen olan neo-liberal moda, Türkiye'yi daha geç etkilemiştir. Bu moda Batı'da geçti, Türkiye'de ise şimdi daha da yerleşmek eğiliminde. Demokratik sol doğrultudaki bir partinin, neo-liberal akımdan etkilenmemesi gerekir. Ve devletin ekonomideki işlevine çok somut cevaplar vermesi gerekir. Devlet müdahaleciliğine ve KİT konusuna iyi bir teşhis koyması ve özerkleştirmenin yöntemine iyi yaklaşması gerekir. Devlet, kaynak dağılı-

mına, gelir dağılımına müdahale edecek midir? Sosyal devlet ilkesi benimsenecek midir? Kimse bunlara "hayır" diyemiyor. Eğer CHP, devletin işlevine belli ve açık cevaplar verirse, diğer bütün partilerin önüne geçer!

KIŞLALI: CHP'nin örgütlenme modeli ne olmalı?

ÇAĞAN: CHP'nin örgütlenmesinde, SHP modeli geçerli olamaz. SHP solun bütün kesimlerine, hatta sağın bir kesimine kapılarını açmış durumda. Bu bakımdan çizgi tutarlılığı ortaya çıkmıyor. DSP'de ise bu konuda çok titiz davranılmış. Örgütlenme düzeyi, özellikle İstanbul'da son derece yüksek. Fakat bu titizlik, partinin büyümesine bir ölçüde engel olmuş durumda. CHP titiz davranmalı, fakat kapılarını da çok kapalı tutmamalı. Yani iki örgütlenme modelinin arasında, fakat DSP'ninkine yakın bir model seçilmeli.

KIŞLALI: DSP'nin belirli bir noktanın ötesinde büyüyememesi, seçtiği örgütlenme modeli kadar, Sayın Rahşan Ecevit'in de tutumuna bağlanıyor. Eğer Bülent Ecevit genel başkan olursa, Rahşan Ecevit CHP örgütlenmesinde de etkin rol üstlenecek mi?

ÇAĞAN: Sayın Rahşat Ecevit adına konuşma yetkim, takdir edersiniz ki yok. Olayların nasıl gelişeceği bilinmez. Ama ben, Rahşan Ecevit'in, CHP'yle ilgili faaliyetlere aktif bir biçimde katılacağı yolunda bir izlenim almadım.

KIŞLALI: Sayın Erdal İnönü ve bazı bakanlar, "SHP hükümette ve 9 yıllık bir birikimin ürünü, CHP gelip bize katılmalıdır" görüşünü savunuyorlar. Gerçi İnönü bu tutumunu –gelen tepkilerden sonra– biraz yumuşattı; ama, SHP'nin yönetiminde CHP'ye katılma gibi bir eğilim görülmüyor. Sizce CHP'nin SHP'ye katılması durumunda ne olur?

ÇAĞAN: O zaman SHP'nin adı CHP olur ve bunun dışında hiçbir şey değişmez. Buna ise ne eski CHP'liler, ne de DSP'liler rıza gösterirler. Böyle bir oluşum olasılık dışıdır. Ama bir an için olduğunu farzetsek, bir isim değişikliği dışında hiçbir anlam taşımaz. Toplumda hiçbir heyecan yaratamaz ve siyasal dengelerde hiçbir değişiklik olmaz.

KIŞLALI: Şu andaki gelişmelere bakarak, solun iki partili

yeni bir dengeye doğru gittiğini söyleyebiliriz. Büyük bir olasılıkla DSP'nin tümü, SHP'nin yarısı ve 12 Eylül'den sonra hiçbir partiye girmemiş ya da bazı sağ partilere gitmiş olan eski CHP'liler, CHP bayrağı altında bir araya gelecekler. Eski CHP'lilerin büyük ölçüde terk edeceği SHP de yoluna devamı deneyecek. Bu durum, sizce Türk siyasal yaşamını nasıl etkiler?

ÇAĞAN: Bence asıl sorun solda kaç parti olduğu değil. Unutulmamalı ki, sağda da birden çok parti var. Önemli olan, doğrultu tutarlılığını yakalayan bir partinin ortaya çıkmasıdır. Eğer CHP, programı ve örgütüyle tutarlı bir demokratik sol parti olarak yeniden doğabilirse bu çok önemli olur.

KIŞLALI: CHP'nin yeniden açılmasının gündeme geldiği günlerde, sizin Sayın Deniz Baykal'la bir araya geldiğiniz haberi basına yansıdı. Bu görüşme, daha sonraki bazı gelişmeleri etkiledi mi?

ÇAĞAN: Takdir edersiniz ki, böyle bir görüşmenin resmi bir sıfatı olamaz. Ihlamur içme düzeyindeki bir görüşmeydi bu. Düşünce alışverişi yapıldı. Dostça sohbetten öteye geçen bir görüşme değildi. Basın için iyi malzeme oldu, abartıldı. Ama CHP konusundaki görüşlerimiz çok uzak değildir.

KIŞLALI: Eskiden Sayın Ecevit'e ve birbirlerine karşı mücadele etmiş bazı CHP'li grupların, şimdi Ecevit'in genel başkanlığında birleşme eğilimi içinde oldukları görülüyor. Bu oluşum içinde, Sayın Ecevit de, eskiye bir çizgi çekip, onlara yönelttiği sert eleştirilerden vazgeçme eğilimi içinde olacak mıdır?

ÇAĞAN: Bu konuyu nostaljik gözlemlerle açıklamak doğru değil. CHP, gerek DSP gerekse SHP'nin belli kesimleri için bir umut olarak ortaya çıkmış durumda. O bakımdan heyecan yaratıyor. Benim bildiğim kadarıyla, Sayın Ecevit'in kişisel kinleri yok!

(Cumhuriyet, 27 Temmuz 1992)

PROF. ERGUN TÜRKCAN İLE SÖYLEŞİ

İktisatçı Prof. ErgunTürkcan, Türk Sosyal Bilimler Derneği Başkanı. YÖK'e tepki göstererek üniversiteden ayrıldıktan sonra, Tübitak, Enerji Bakanlığı, Ankara Belediyesi ve DPT'de görevler aldı. SODEP'e girdi. 1988 yılında yeniden Gazi Üniversitesi'ne döndü. (Bu söyleşi, kamuoyunda "2. Cumhuriyet" tartışmalarının yoğunlaştığı bir sırada yapıldı.)

KIŞLALI: Son günlerde yoğunlaşan 2. Cuhuriyet tartışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

TÜRKCAN: Hatırlarsanız, 27 Mayıs'tan sonra da 2. cumhuriyet lafları dolaşmıştı ortada; Anayasa yapılınca unutuldu. Ancak, o zaman bir olay vardı, bir darbe yapılmış ve Anayasa yeniden yazılmak durumundaydı. Oysa, şimdi, yaz rehaveti içinde, ortada belirgin bir olay da yok.

KIŞLALI: Ama, CHP'nin yeniden açılması da önemli bir olay.

TÜRKCAN: Pek tabii. Bu tartışmaların yeniden açılan CHP'yi yönlendirmek ve biçimlendirmekle yakın bir ilgisi var. CHP'nin ve bu arada devletin temel ilkelerini sorgulamak ve mümkünse ortadan kaldırma yolundaki bitmeyen çabalara bir katkı. Özellikle de devletçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkelerini kaldırmak. Altı ilke içinde demokrasi yok diye, bu ilkeler yerine demokrasiyi ikame etmek istiyorlar. Bu altı ilke, şu veya bu şekilde demokrasiyi doğurmuş ve bir yere kadar geliştirmiştir

ama, bundan sonra, demokrasiyi tek başına bu ilkelerden bazılarını, özellikle de cumhuriyetçiliği ve laikliği koruyabileceği çok şüphelidir. İşte, şeklen dahi olsa, böyle bir ilke platformunun ortada kalmasını önlemek için, CHP açılırken, üzerinde, sağdan soldan, entelektüel bir terör estiriyorlar ki, yeni partide, ilkesiz, köşesiz, yumuşak bir şahıs şirketi olsun... Yeni strateji, "sivil toplum"a ulaşmak için devleti iyice küçültmek, 70 yıllık niteliğinden arta kalanları da silmek. Belli bir liberal aydın kesimi, yaşadığımız bütün rahatsızlıkları, nihai siyasi yapı olan devlette buluyor. Tıpkı, daha önce, herşeyi devletten bekleyen aydın tipinin asimetriği. Devleti azaltırlar ve en iyisi kaldırırlarsa herşey düzelecek.

KIŞLALI: Orada bir "kutsallaştırılmış devlet" kavramı ile karşılaşıyoruz.

TÜRKCAN: Evet, Marksist jargonla "kutsal" diye alay ettikleri devleti, Hegelian anlamda, kendileri büyütüp, kutsamış olmuyorlar mı? Devlet ne kutsal, ne de fiktif bir kavram. Bir toplumsal örgütlenme biçimi; askeri ve sivil bürokrasisi var; her canlı organizma gibi, toplumdaki çürümelerden nasibini alıyor, bozuluyor, kırılıyor ve tamiri de gerekiyor.

KIŞLALI: Yalnız, devlet onarılamayacak kadar bozulmuşsa, yeni baştan kurulması gündeme gelemez mi?

TÜRKCAN: Çok iyi bilirsiniz ki, devletlerin isim değiştirmeleri için rejim değiştirmeleri gerekir. Numaralama işini Fransızlar icat ettiği için oradan örnek verelim: Napolyon Birinci İmparatorluğu ilan ediyor; restorasyon; 1845'de devrim var, Louis Napolyon'un ikinci cumhuriyeti ve yine onun üçüncü imparatorluğu; Sedan yenilgisi, üçüncü cumhuriyet; Alman işgali ve sonrasında De Gaulle'in dördüncü cumhuriyeti ve yine, onun, 1958'deki beşincisi. Hepsi önemli olayların, kişilerin etkisinde. Ama, diğer modern devletler organizmalarındaki evrimleri ve sarsıntıları, yapıların sağlamlaştırarak atlatmışlardır. Yani Ahmet doğduğunda 1. Ahmet, ilkokula giderken 2. Ahmet, üniversiteden mezun olunca 5. Ahmet olmaz. Ahmet Ahmet'tir; cumhuriyet cumhuriyettir. İkinci cumhuriyet isteyen dostlarımızdan

bir kısmı, sanırım, cumhuriyeti istemiyor. Bir kısmı hilafeti, bir kısmı federasyonu, emperyal devleti veya bir kısmı da, daha küçük bir Türkiye ile Avrupa'ya nakli mekanı istiyor olabilirler.

KIŞLALI: Siyasal değeri var mı bilmem; bana göre de, cumhuriyeti numaralama merakının bilimsel hiçbir anlamı yok. Ama amaçları konusundaki bu suçlama, biraz haksızlık değil mi? Daha demokratik, daha dışa açık, çağdaş bir toplumda yaşamak istedikleri söylenemez mi?

TÜRKCAN: Kim istemez ki! Eğer hilafet filan istemiyorlarsa. Tartışma noktası da bu hedefin yolları ve pek tabii, Türkiye'de, devletin niteliği ve işlevi konusunda olacak. Avrupa'da devlet, modern çağın başında, feodal asiller ile yükselen burjuvazi arasında bir aracı, bir mediyatördü. Daha sonra, mutlak monarşik devletler, daimi ordu, bürokrasi, vergi ve hukuk sistemi ile burjuvazinin hizmetine girdi. En büyük hizmeti de, burjuvaziye iç ve dış pazarlar açmaktı. Bir anlamda devlet burjuvazinin icadıydı. Türkiye'de ise tabiri caizse, devlet, bizim, tırnak içinde burjuvaziyi icat etmiştir. Hatta işi sınıfını bile. Bütün bunları toplayıp, bir milli çerçeve içinde kültür vermeye, modern bir millet yaratmaya çalışmıştır. İşte burada devletin pek başarılı olduğu söylenemez. Bu noktada, bütün eleştirilere katılırım. Ancak, bu işin niye iyi pişmediğini araştırmak ve başarıya ulaştırmak varken, birinciye paydos, ikinciye geçelim demenin anlamı yok. Daha, ABD'de, Fransa'da işi bitmeyen devletin Türkiye'de işi hiç bitmemiştir. Devleti yenileyip, modernize etmek ayrı birşey; durdurup yenisini kurmak ayrı. Çünkü, durdurduğunda, eskisini de elden kaçırabilirsin.

KIŞLALI: Teknik bir neden mi, siyasal bir neden mi?

TÜRKCAN: Yaşamsal bir neden: "İktidar tecezzi etmez" kuralı. Eski Sovyetlerin ve Yugoslavya'nın hali. Meseleye iki açıdan yaklaşalım: Siyasi ve iktisadi. Çünkü, sivil dostlar temelde iki şey istiyorlar: Ordu, günümüz şartlarında gereksizdir, küçük bir kolluk kuvveti olarak Milli Savunma Bakanına bağlayalım; tüm ayrıcalıklarına son verelim. İki, devleti iktisadi varlık olarak küçültelim ve bunun içinde önce KİT'leri elden çıkaralım,

çünkü, karma iktisada dayalı refah devletinin de sosyalist devlet modelinin de modası geçmiştir. Dünya ekonomisi de serbest rekabete dayalı bütünleşme sürecinde, bu tür anomaliler bir bizde kaldı, herkese mahçup oluruz. Güzel de, Sakarya caddesinde, sadece, erkeklerin bira içtiği yarı-köylü bir toplumda, Genelkurmay'ı Savunma Bakanlığı'na bağlayıp, Milli Güvenlik Kurulu'nu kaldırmakla ne kadar sivil, yani medeni olunur, bilemiyorum.

KIŞLALI: Son günlerde moda olan bu deyimi biraz açıklığa kavuşturmakta yarar var. Sizce nedir "sivil toplum"?

TÜRKCAN: Batıdaki burjuva toplum modeli. Batının burjuva devletinde, tarihten gelen, köklü, evrim yapabilen ancak ortadan trafik işareti gibi kaldırılmayan kurumlar vardır: Parlamento, adalet, üniversite, kilise, bürokrasi, dernekler, iş alemi, işçi sendikaları... Küçük veya büyük, daimi veya geçici ordular da bu tablo içinde, ama bir kurum olarak yerlerini alırlar. Bunun yanında insan yığınları fertleşmiştir, yani 'fert' ortaya çıkmıştır.

KIŞLALI: Fertleşmekten neyi kastediyorsunuz? Bizde birey yok mu?

TÜRKCAN: Bizde az fert, çok yığın var. Fert rasyonel seçim yapar, siyasi aklı duygularını bastırabilir. Fert olsa, liderler değil, partiler ve programlar çekim yaratırdı. Kırk yıldır konuşulan hep liderlerdir. Batıda partiler daimi, liderler geçicidir, bizde liderler daimi partiler onların elbiseleri gibidir. Erdal Bey bile, kısa siyasi hayatında iki-üç parti halletti. Böylece, partiyle tarikat arasında fazla fark kalmıyor. Henüz, ümmetten burjuva millet aşamasına geçtiğimize fazla emin değilim. Demek istediğim, demokrasi, belirlenen kurallar içinde, sağlam kurumlar ve fertlerle oynanır. Burjuva devletinde, ordu, içte ve dıştaki, tarihi görevini yapmış ve çekirdek kadro halinde kendisine verilecek görevleri bekleyen bir mekanizmadır.

KIŞLALI: "Tarihin sonu"na geldiğimizi, savaşların ve orduların bittiğini müjdeleyen düşünürler de var.

TÜRKCAN: Keşke! Savaşları kim ister? Ama, artıyor mu azalıyor mu, etrafa bakınca pek iyimser olamıyorum. Bu ayrı bir

konu. Söylemek istediğim başka. Bizde ordunun, yukarıda çizilen, burjuva devlet şemasındaki yere uymadığını, herhangi bir devlet kuruluşundan fazla bir role sahip olduğunu düşünüyorum. Türkiye'nin yakın tarihinde, Osmanlı son dönemi dahil, sürekli kalan tek kurum ordu; başka hiçbir sivil kurum yok. Yani Batıdaki türde sivil kurum yok. Sadece kurumlaşmış veya kurumlaşmamış formlarıyla İslam dini var. Sivil kurumların çoğu da, ordudan çıkmış; meşrutiyeti ittihatçılar, cumhuriyeti Kuvayi Milliyeciler, orduya dayanarak ilan etmiş ve TC'nin bütün sivil kurumlarının patronajını ordu üstlenmiştir. İslam dini gibi 14 yüzyıllık köklü bir yapıyı, reformasyon yaşamamış bir bölgede, laiklikle dengeleyebilecek herhangi bir sivil yapı da yok. Bu anlamda, Türkiye'deki tek sivil kurum ordudur. Ama yeteri kadar sivil değildir, ayrı mesele. Bunun çaresi, gerçekten, köklü, sivil kurumların oluşmasını sağlamaktır. Bunun alternatifi, gerçekten bir rejim değişikliğidir ki, adı ikinci cumhuriyet de olmaz. Tabii ki, hilafet veya federasyon modeli için mantıki ilk adım olduğu açıktır.

KIŞLALI: Bugünlerde bir Anadolu Federasyonu'ndan da söz ediliyor. Bir olabilirlik görüyor musunuz?

TÜRKCAN: Federasyon Kürtlerin ayrı bir devlet kurması için uluslararası siyasi bir hülle değilse pek akla yakın gelmiyor. Özellikle, federatif yapıların dağıldığı bir dönemde. Federasyon için, güçlü bir ekonominin çevresinde güçsüzlerin toplanması gerekir. O zaman da emperyal devlet statüsü geliyor. Türkiye, emperyal devlet olamayacak kadar güçsüz, ancak, bir yörüngeye girmeyecek kadar da güçlü görünüyor. Belki ilerde, bu işi düşünecek siyasi eliti ve emperyal teknolojisi olursa, federasyon gündeme gelebilir. Ancak, bu ekonomik trendleriyle, Türkiye pek de ümit vermiyor.

KIŞLALI: 2. cumhuriyetçilerin, bir de devleti ekonomiden tümden çıkarma sorunları var.

TÜRKCAN: Sanayileşmiş burjuva düzeninde, yaratılan gelir, fazla adil olmasa bile, kabul görmüş normlar içinde dağıtılır; kimse devlet yağmasını, vergi rezaletini, rüşvet bataklığını ve

piyangoyu, toplumun asli düzeni saymaz; iç ve dış tekellerin iktisadi-siyasi güçleri dengelenmeye çalışılır. Rantın dağılımını, güçlü ve sürekli bir bürokrasi denetler. Bizde devletin yani bürokrasinin ekonomiden el çekmesi, her düzeydeki rantların, belli gruplar tarafından yağmalanmasının, üretmeden köşe dönülmesinin gerçek şartıdır. Zaten bürokrasi, son 10-15 yıldır hızla tahrip edildi. Siyasi mekanizmalar her iki iktidar değişikliğinde, yeteneğe göre değil, delegeye göre kadroları değiştirdiler. "Spoil system" dediğimiz şey. KİT'lerden merkezi bürokrasiye değin herşey felç oldu; kalan iyiler, ücret erozyonu ile özele kaçırıldı. Bugün bir KİT genel müdürü, Koç'taki orta-alt kademe ücreti almıyor. Sonra da, işte devlet çalışmıyor, işletmecilik yapamıyor yaygaları. Ve sonra çok yetenekli prensler gelip, Amerikan management sistemleriyle, büyük rant kararları verip ayrılıyorlar. Sol partiler dahil, koro halinde KİT'lerin satılmasını önermemeyi, ama herşeyden önce şu devletçilik lafını yok etmeyi, modern olmanın gereği saymaya başladık.

KIŞLALI: KİT'lerin önemli bir bölümünün iyi çalışmadığı açık. Siz özelleştirmeye tümden karşı mısınız? Yoksa bir bölümü için özelleştirme düşünürken, geri kalanlar için "yönetime ve sorumluluğa katılma" modeli mi öngörüyorsunuz? Biliyorsunuz bu, benim de içinde bulunduğum son Ecevit hükümetinin "özerkleştirme" formülü idi.

TÜRKCAN: Öyle bir inatla iktisat yönetimi olmayacağını biliyorum. İsterse hepsini satsınlar, isterse 50 tane KİT kursunlar. Ben özelleştirme değil, KİT'lerin de gerçek bir 'özel şirket statüsünde' yönetilmesini, gerekirse iflas etmesini istiyorum. Bak Emin Ağa'dan vergi isteyince, 500 kişiyi atarım, diyor; sen de, hangi KİT'e, 500 kişi daha koyarım, diye bakıyorsun. Aslında KİT'ler belli bir piyasa payı ile düzenleyici, iç ve dış tekellerin güçlerini frenleyici bir işlev yaptıkları ölçüde, toplum refahına yaptıkları katkıları, görev zararlarından daha fazladır. Yeter ki, piyasa kuralları içinde çalışıp, nispi fiyatları bozmasınlar. Bunun ötesinde, teknoloji yaratmak için, ileri insan gücü inşa etmek için, uzun dönemde iktisadi devlete ihtiyacımız olacak.

Çünkü, ABD'nin, Japonya'nın, Fransa'nın da hala ihtiyacı var. Özetle, önemli olan, devletçilik ilkesi değil; devleti, temelindeki ilkelerle, yeniden kurmaktır. CHP bunu yapabilirse, bir misyon partisi olarak kökenlerine dönmüş olacak, ikinci Cumhuriyet lafları da kalkacaktır. Ama, birleşmeymiş, falan lider başa geçmeliymiş, gibi yapay tartışmalar temel perspektifi gölgelemezse.

KIŞLALI: Birleşmeye karşı mısınız? Herkes bunu tartışıyor.

TÜRKCAN: Herkes siyaset esnafı, piyasaya neyi sürerse onu çiğniyor. Birleşme meselesi, takımlardan birinin mirası götürme meselesidir. Eğer, bu takımlar, etrafında birleşilecek kadar yeterli olsaydı, şimdiye kadar birleşilirdi, yer mi müsait değildi? CHP birleşme evi mi yani? Tersine, arınma ve gelecek için yeni kadrolar toplama aşamasında. CHP, partiler ve rejimler arınarak yol alıyor, yoksa köy düğünü gibi, yedi mahalleyi, davul zurna ile meydana toplayarak değil!...

(Cumhuriyet, 17 Austos 1992)

Üçüncü Bölüm

GÜNEYDOĞU SORUNU ÜZERİNE

GÜNEYDOĞU SORUNU MU? KÜRT SORUNU MU?

Damarlarında belki tek damla Türk kanı taşımayan bir arkadaşım var. Babasından önceki iki kuşak, Osmanlı sarayında önemli görevler almış Arap paşaları. Babası, İstanbul'a gelip sarayda gösteri yapan Alman bale grubundan bir kıza âşık olmuş. Evlenmişler.

Yıl 1964. Rumlar Kıbrıslı Türklerin ellerindeki son mevzileri de alma çabasında. Türk uçakları Rum mevzilerini bombalıyor. Arap baba, Alman anneden doğmuş, İstanbul'da büyümüş olan arkadaşım heyecan ve üzüntü içinde. Radyo ve gazetelerdeki konuyla ilgili haberleri en küçük ayrıntılarına kadar izliyor.

Babası sonunda dayanamayıp soruyor:

– Niçin bu kadar heyecanlısın? Baban Arap, annen ise Alman; Türklerle Rumlar arasındaki bir olay seni niçin ilgilendiriyor?

Arkadaşım bu sözler üzerine irkiliyor. Kendi kendine o ana kadar hiç sormadığı bir sorunun yanıtını aramaya başlıyor:

– Evet, doğru... Ama ne Araplarla ne de Almanlarla ilgili olaylar beni hiç etkilemiyor ki!...

O arkadaşım, Amerika'ya yerleşmiş tanıdığım genç bir Türk çiftinin orada doğup büyümüş çocuklarından hiç kuşkusuz ki çok daha fazla Türk. Duygularıyla, düşünceleriyle ve de davranışlarıyla...

★ ★ ★

Güneydoğu Anadolu bölgesindeki Kürt kökenli yurttaşlardan daha fazlası İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de, Adana'da yaşıyor. Ama onlar devlet açısından bir sorun yaratmıyorlar. Toplumun diğer kesimleriyle de aralarında bir sorun yok. Tersine, benzer koşulları paylaşanlar arasında ortak noktalar giderek artıyor.

Sorun Güneydoğu Anadolu'da. Yörenin yarı feodal yapısından yaşam düzeyinin geriliğine kadar uzanan koşullarında. Türk toplumunun sorunları, en ağır biçimde orada yaşanıyor. Başka bölgelerde "az gelişmiş" de olsa bir demokrasi var. Oysa o bölgede o da yok.

Güneydoğu dışında yaşayanlar, hangi kökenden olurlarsa olsunlar nasıl aynı koşulları paylaşıyorlarsa, Günydoğu'da yaşayanlar da, Türk, Kürt, Zaza, Süryani, Arap köken farkı olmaksızın benzer koşulları paylaşıyorlar. Ama aralarında önemli bir fark var.

Diğer bölgelerde yaşayan Kürt kökenliler Türkçe biliyorlar. Oysa Güneydoğu'da yaşayanların hepsi için aynı şeyi söyleyemiyoruz. Türkiye topraklarının üzerinde, ama sanki Türk toplumunun dışında imiş gibi yaşayanlar çok.

Bu, cumhuriyet hükümetlerinin belki de en önemli başarısızlığıdır. Yazımın başında sözünü ettiğim arkadaşım, İstanbul'da değil de Şırnak'ta doğup büyüseydi, acaba bir Türk gibi duyup düşünebilir ve "Türk'üm" diyebilir miydi?

★ ★ ★

HEP kökenli milletvekilleri SHP'den önemli görevlere geliyorlar. Birisi TBMM Başkanvekili, birisi SHP Grup Başkanvekili oldu. Bazıları da grup yönetim kurulunda yer aldılar.

Madrid'de Filistinliler ılımlı, olumlu, kurallara saygılı davranışlarıyla puan toplarken, TBMM'de yemin törenindeki olay, Güneydoğu sorununa demokratik çözüm yaklaşımı içinde olanları güç duruma sokmaktan öte bir işe yaramamıştı. Ama bir iki HEP kökenli Meclis kürsüsünde yanlış davrandı diye, o grubun tümünü dışlar biçimde davranmak, bir yanlışı başka bir yanlışla tedavi etmeye çalışmak olurdu.

Silah, barışçı-demokratik yollar tıkantıkça meşruluk kazanır. Demokratik temsilcilere güç vermek, silahlı temsilcileri umut olmaktan çıkarır.

Devlet silahlı mücadele verenleri ezmeye çalışırken demokrasi mücadelesi verenlere destek olmalıdır.

Güneydoğu sorununun etnik nitelikli bir parti yerine bir kitle partisi içinde savunulmasının çok daha doğru olduğunu unutmamalıyız. Üstelik sadece ülkenin bütünlüğü ve demokratik rejim açısından değil, aynı zamanda o bölge insanının yararı açısından da...

İsmail Beşikçi, SBF yıllarından, çalışkan, araştırıcı bir sınıf arkadaşım. Bazılarının sandığının tersine, Kürt kökenli falan da değil.

Erzurum Üniversitesi'nde genç bir asistan iken Doğu Anadolu'nun toplumsal yapısı ve sorunlarına ilgi duydu. Araştırdığı, bulduğu sonuçları ve inandığı doğruları yazdı. Şimdi belki masum sayılabilecek olan düşüncelerinden dolayı üniversiteden atıldı, yıllarca cezaevinde kaldı. Baskı onu katılaştırdı. Katılaştıkça –bana göre– gerçeklerden uzaklaştı. Ama ona hayranlık duyan Kürt kökenli aydınlar da onunla birlikte katılaştılar. Bundan asıl zararlı çıkan, devlet ve toplum oldu.

Oysa baskı yerine hoşgörü ve demokratik tartışma, İsmail Beşikçi'yi ve benzerlerini, ırkçı yorumlarından arındırılmış bir "ulusal bütünlük" anlayışına kazandırabilirdi...

Bir yanda Arap-Alman karışımı İstanbul'lu "Türk" dostum. Öte yanda eski arkadaşım Beşikçi... Bu iki insanın öyküsü, toplum olarak yaşadığımız dramı olduğu kadar, o dramdan çıkış yolunu da aydınlatmıyor mu?

(Cumhuriyet, 1 Aralık 1992)

"KÜRDÜ KÜRDE KIRDIRMAK"

Bir kere sorunun adını cesurca koyalım.

Kürtçeden başka dil bilmeyen yüz binlerce insanımız olabilir... Anadili Kürtçe olan birkaç bin kişi silaha sarılabilir... Hatta on binlerce kişi başka bir bayrakla karşınıza çıkabilir...

Ama bütün bunlar, karşınızda bir etnik sorun olduğunu göstermez!

Sanayinin bulunmadığı, ticaretin durduğu, hayvancılığın yok olduğu, toprak dağılımında korkunç bir adaletsizliğin hüküm sürdüğü, hemen bütün gençlerin işsiz dolaştığı bir bölge düşünün...

İnsanların suya, yola, doktora, okula hasret oldukları bir bölge... Ve o insanları, tam 14 yıldır askeri ya da sivil bir sıkıyönetim altında yaşatın... Eline silah alabilecek çağa gelmiş olan bir genç, "olağan" yönetimin ne olduğunu bilemesin... Kendisinin doğal haklarına saygı duyulan bir ortamda, bir gün bile yaşamamış olsun...

O bölgede, o koşullarda yaşayan Laz olsa ne değişir, Çerkes olsa, Arap olsa, Türk olsa ne değişir?

Niçin Ankara'daki, İzmir'deki, İstanbul'daki –bölgesindekinden daha kalabalık olan– Kürt kökenli yurttaş isyan etmiyor da, Şırnak'taki ediyor?

Olaya bir "Kürt sorunu" olarak bakmak, ilericilik değil, ırkçılıktır, gericiliktir...

Çünkü olay, bir geri kalmışlık ve insan hakları sorunudur...

★ ★ ★

Kürt kökenli aydınların, hem kendi yörelerine hem de tüm Türk halkına karşı sorumlulukları büyük.

Koruculuk olayını, "Kürdü Kürde kırdırmak" sloganı ile değerlendirmek, Atatürk'e saldırmak, ya da Ecevit'i bile "faşist"-likle suçlamak gibi duygusal ve kolaycı tepkilerden vazgeçmeliler.

İç Anadolu'da köylere saldıran eşkiyalar türese, "Türkü Türke kırdırmamak için", o köylere Güneydoğu'dan mı korucu getirmek gerekecek? Apo adamlarını köylere saldırtınca, "Kürdü Kürde kırdırmak" olmayacak da, o köyleri korusun diye insanlara ücret verilince mi "Kürdü Kürde kırdırmak" olacak?

Bask bölgesinde görev yapan güvenlik güçlerinin içindeki Basklı oranını büyük ölçüde arttırarak olayların azalmasını sağlayan, İspanyol sosyalistlerinin yaptığı "ilericilik" sayılacak; ama içerideki benzer bir uygulama –PKK böyle diyor diye– "Kürdü Kürde kırdırmak stratejisi" diye nitelendirilecek...

Kürt kökenli aydınlar, "farklı" olduklarını vurgulamak için aşırı bir çaba göstermenin ve "Kürt milliyetçisi" olmakla övünmenin olası sonuçlarını da iyi hesap etmeliler.

Kürt kökenli bir yurttaşın bakan olmasını, başbakan olmasını, senato başkanı olmasını, rektör olmasını, genelkurmay başkanı olmasını, hatta cumhurbaşkanı olmasını destekleyenler; o kişiyi "kendilerinde farklı" saymadıkları için, "Kürt kökenli" olduğunu bile bile destekliyorlar.

Doktoru, bakkalı, berberi, manavı, avukatı Kürt kökenli olanlar; onları bu toplumun herhangi bir bireyinden ayırt etmedikleri için, bir başkasına gitmek gereğini duymuyorlar...

Ama siz çıkıp da, her fırsatta "Ben sizden değilim" derseniz; yarın insanlar da tercihlerini, "kendilerinden olana-olmayana" göre yapmaya başlarlar...

Bu da çağdaşlıktan uzaklaşmak anlamına gelir ki; bundan kazançlı çıkacak hiçbir toplum kesimi yoktur...

★ ★ ★

Kurtuluş Savaşı'nda yanlış ata oynayıp, İngilizlerle işbirliği

yapmayı tercih eden Kürt aydınları, Doğu'daki ağa-aşiret düzeninin ömrünün uzamasına istemeden katkı yapmışlardı. (Çünkü, onlardan bulamadığı desteği, M. Kemal'e aşiret reisleri vermişti...)

Şimdi de, duygusal tutumlar takınarak, kitlelere doğru önderlik yapma fırsatını kaçırırlarsa, PKK'nın sloganlarına ve cinayetlerine karşı çıkmak cesaretini gösteremezlerse, bir kez daha kendi yörelerinin çağdaşlaşmasındaki gecikmenin vebalini yüklenmiş olacaklardır.

Halklarına öncülük etmek isteyen Kürt kökenliler, "Tek vatan, tek bayrak, tek resmi dil" diyebildikleri ölçüde, etkilerini arttıracaklarını ve sorunun demokratik yollardan çözümüne de en büyük desteği vermiş olacaklarını bilmelidirler.

Tarih önündeki sorumlulukları büyüktür!...

(Cumhuriyet, 12 Mart 1992)

YANLIŞ, EKSİK BİR DOĞRUDUR!

Nefret ettiğim Göbbels'in çok sevdiğim bir sözü var: "Hıristiyanlık çok etkili. Çünkü iki bin yıldır aynı şeyi tekrarlıyor" demiş...

İnsanlar, hep aynı şeyi duya duya, sonunda onun doğru olduğunu tartışmadan kabul etme eğilimine girerler. Yanlışları doğru gibi görmek çok kolaylaşır.

Çünkü yanlış dediğimiz şey, genellikle doğrunun tersi değil, "eksik bir doğru"dur!

Bu nedenle de, Türkiye'nin gündemindeki en önemli soruna yaklaşırken, farklı doğruları alt alta sıralamak zorundayız.

★ ★ ★

Güneydoğu'nun, Türkiye'nin en yoksul, gelir dağılımını en bozuk, işsizliği en yüksek, derebeylik kalıntılarının hâlâ etkisini sürdürdüğü bir bölgesi olduğu doğru...

Ama yüzbinlerce yurttaşın o yörede hâlâ Türkçe bilmediği, Türkiye radyolarını bile alamadığı, 14 yıldır askeri ya da sivil baskı rejimi altında ve neredeyse normal hukuk düzeninin ve insan haklarının ne olduğunu bilmeden yaşadığı da bir gerçek!

Güneydoğu Anadolu'da yaşayanların çoğunluğu Kürt kökenli olduğu için, bölgenin her türlü olumsuz koşullarından en çok Kürt kökenlilerin etkilendiği doğru...

Ama bölge dışında yaşayan çok daha fazla sayıdaki Kürt kökenli yurttaşın, bulundukları yörelerin daha olumlu koşulların-

dan olduğu kadar, demokratik insan haklarından da, herkes gibi eşit düzeyde yararlandıkları da bir gerçek!

Şiddetin şiddeti doğurduğu ve PKK'nın –bir anlamda– bölgede uzun yıllardır uygulanan yanlış politikaların ürünü olduğu; "Ben Kürtüm" demeyi bile suç sayan, Kürtçe konuşmayı yasaklayan, İsmail Beşikçi'yi dört duvar arasında tutmayı çözüm sanan bir yaklaşımın PKK'nin ekmeğine yağ sürdüğü doğru...

Ama PKK'nın kullandığı şiddetin, devletin bölgede, kısıtlayıcı, baskıcı nitelikleryle varolmasını zorunlu kıldığı; demokratik çözümü zorlaştırdığı, hatta yörenin kalkınmasını geciktirdiği de bir gerçek!

PKK terörü sayesinde, sırf terör halk desteği bulamasın diye, bölgeye aktarılan kaynakların ve sorunların çözümü için gösterilen çabaların arttığı doğru...

Ama devlet –başka bölgelerde oturan yurttaşların ödedikleri vergilerle– o yöreyi kalkındırmak için büyük çabalar sarfederken, yörenin varlıklı kişilerinin, orada kazandıklarını batıya taşıdıkları, kendi insanlarının yaşam koşullarının düzelmesi için "risk"e girmek istemedikleri de bir gerçek!

PKK'yı, Güneydoğu Anadolu'nun olumsuz koşullarının ve devletin yanlışlarının yarattığı doğru...

Ama bazı dış güçler tarafından desteklendiği; onların Türkiye'ye ve Ortadoğu'ya yönelik emellerine hizmet ettiği de bir gerçek!...

★ ★ ★

Yıllar önce Fransız Komünist Partisi'nin seçmenleri üzerinde yapılan bir araştırma gösterdi ki; bu seçmenlerin ancak çok küçük bir azınlığı, komünist bir rejimin kurulması için oy veriyordu.

Önemli bir çoğunluğu, kurulu toplumsal düzene tepkilerini, yaşadıkları koşullara öfkelerini en iyi biçimde dile getirebilmek amacıyla komünistlere destek olmaktaydılar. Komünistlerin iktidar olamayacağını bildikleri için, bir anlamda, rahattılar...

Tıpkı, toplumsal dengeleri, dürüstlük ve ahlak anlayışlarını altüst eden; "para"yı en yüce değer yapan; Özal politikalarının

ürünü olan düzene karşı tepkilerini en iyi biçimde dile getirebilmek için, -bilinçli ya da bilinçsiz olarak- en aykırı partiye destek olan çok sayıdaki RP seçmeni gibi...

Hiç kuşku yok ki, her olayda "Biji PKK... Biji Apo..." diye bağırmak için fırsat kollayanların önemli bir kesimi de, bunu yaparken, kendilerini saran olumsuz koşullara ve kendilerine saygı ile yaklaşmamış olan devlet tutumlarına karşı öfkelerini dile getiriyorlar aslında. Yoksa, ayrılarak daha mutlu olacakları inancını değil!...

(Cumhuriyet, 22 Mart 1992)

"AYRILIKÇI" DÜŞÜNCE SERBEST OLMALI!

Kürt kökenli aydınlar da bir yol ayrımında, devlet de... İkisi de çok temel bir seçim yapmak zorundalar. Kürt kökenli aydınlar, "ya terör, ya demokrasi" demek yükümlülüğü altındalar. Demokratik yolu seçer gibi görünürken, terörü görmezden gelme, PKK'nın cinayetlerine açıktan karşı çıkma yürekliliğini gösterememe ikircikliğine artık yer yok...

Devletin yapması gereken seçim ise biraz daha zor.

Devlet teröre de karşı, ayrılıkçılığa da. Ama o da hangisinin daha önemli olduğuna karar vermek zorunda.

İnsanların öldürülmesi, okulların ve iş makinelerinin yakılması, kalkınmaya harcanacak kaynakların şiddeti önlemeye ayrılması, dış dünyada sorunların artması mı daha önemli bir sorun?

Yoksa, Türkiye'den kopmak isteyenlerin, bu düşüncelerini serbest bir biçimde savunabilmeleri mi daha tehlikeli?

★ ★ ★

İster sevgi isterse korku nedeniyle, halkın bir kesiminin olsun desteğini sağlamış olan terörle bir arada yaşamanın bedeli ortada.

Ama ayrılıkçı düşüncelerin yasal olarak tartışılabileceği bir ortamın, Güneydoğu'nun kopmasıyla sonuçlanacağı belli değil.

Yasakladığınız düşünce zaten var ve yasaklı olduğu için de savaşmanız çok zor.

Düşünce ve anlatım özgürlüğü üzerindeki tüm kısıtlamaları kaldırsanız. Ayrılıkçı, ama barışçı olan ayrılsa. Baskılara karşı öfkesini dile getirmek çin PKK'ya destek veren ayrılsa.

Desteği azaldıkça terör; terör azaldıkça da onun neden olduğu baskıcı koşullar azalmayacak mı?

Olaylara daha soğukkanlı yaklaşılabilecek bir ortam doğsa.

Denizden uzak, sanayiden yoksun, güç doğa koşullarıyla başbaşa birkaç ili alarak ayrılmak isteyenlerin, o bölge halkının çoğunluğundan destek sağlayabileceğine inanıyor musunuz?

Türkiye'nin Güneydoğusunda bir Kürt devletinin kurulması olasılığı karşısında, terörün en yakın dış desteklerinin sürebileceğini sanıyor musunuz? Kendi içlerinde Kürt azınlıklar bulunan, Suriye'nin, Irak'ın, İran'ın, böyle bir olasılık karşısında paniğe kapılmamalarına olanak tanıyor musunuz?

Bir yanda somut, yaşanan bir terör ortamı. Öte yanda ise, terörün iç ve dış desteklerini azaltma olasılığı yüksek bir demokratikleşme süreci.

Hangisini seçersiniz?

"Hedef küçültme" sadece askerlikte değil, tüm toplumsal, ulusal ve uluslararası çatışmalarda geçerli olan bir stratejidir.

En yakın tehlike, en büyük tehlikedir.

Yakın tehlike terördür. Hedef terördür. Terörü yenmek için küçültmek; küçültmek için de iç ve dış destekerini azaltmak gerekir.

Şiddet, bir davayı savunmak için başka bir çözüm kalmadığı, tüm barışçı yollar tıkandığı zaman etkilidir. "Silaha dokunmamak kaydıyla, buyurun istediğiniz çözümü savunun" dediğiniz anda neler olabileceği belli. Avrupa Parlamentosu'dan Kürt kökenli aydınlara, Batı'da etki yapan bir sürü örgüte kadar, ellerindeki en önemli kozu almış olacaksınız!

★ ★ ★

Terörü en aza indirmenin sadece iki yolu var:

Demoraksiyi ve insan haklarını rafa kaldırın. Kurunun yanında yaşın da yanmasına aldırış etmeyin. On binlerce insanın, gerektiğinde kitlesel olarak ölmesini göze alın. Teröre bağlanmış

umutları ve terörün kitlesel desteğini, başka türlü bir terörle azaltabilirsiniz!...

Demokrasinizdeki kısıtlamaların tümünü kaldırın. Her türlü düşünce özgürlüğünü serbest bırakın. İsmail Beşikçi gibi sadece düşüncelerini açıklamış olmaktan başka suçu bulunmayanların, cezaevlerinde çürümesinin hiçbir işe yaramadığını kabul edin. İnsanlarda, kendi koşullarını barışçı yollardan değiştirebilecekleri inancını doğurun. Terör umut ya da öfke boşaltma yolu olmaktan çıkar!...

Ama "biraz demokrasi, biraz baskı" derseniz; ikisinden de beklediğiniz yararı sağlayamazsınız.

Denize hiç girmeyen ya da tam giren hasta olmaz. Ama yarı beline kadar giren, titremekten hiçbir zaman kurtulamaz.

Terör mü daha önemli, ayrılıkçı düşünce mi?

Türkiye tercihini gecikmeden yapmak zorundadır.

(Cumhuriyet, 12 Nisan 1992)

HEP NİÇİN GRUP KURMALI?

Dostoyevski'nin sevdiğim bir sözü var: "Tanrı olmasaydı, onu biz yaratmak zorunda kalırdık." diyor.

Bana kalırsa, eğer HEP olmasaydı, onu da sonunda biz yaratmak zorunda kalacaktık. Tıpkı Tanrı'ya, dikenli gül yarattığı için kızacağımıza, dikenler arasında gül yarattığı için şükretmemiz gerektiği gibi...

HEP'e, aykırı şeyler söylediği için kızmamalı; onu, silaha karşı barışçı bir seçenek olarak görmeye çalışmalıyız. Silahın çıkmaz bir yol olduğunu, sadece ölüm, acı ve kin getirdiğini göstermek ne kadar önemliyse, barışçı yolların erdemlerini ön plana çıkarmak da o kadar önemli.

★ ★ ★

Demokrasilerde korkmaktan korkmak gerekir. Çünkü korku baskıyı, baskı da korkuyu getirir. Bu kısır döngü içinde de, olan demokrasiye olur.

Eğer HEP, yurttaşlarımızın diyelim yüzde 5'ini temsil ediyorsa, ve o yüzde 5'in içinde –umutsuzluk ya da kızgınlıkla– silaha sarılanlar varsa; HEP'in, temsil ettiği insanların duygularını dile getirebilme olanaklarını arttırmak kime yarar?

Silaha sarılmayı savunanlara mı, yoksa barışçı yolları savunanlara mı?

HEP, TBMM'de grup kurarsa ne olur?

Meclis'teki tartışmalara ve yasama çalışmalarına daha et-

kili bir biçimde katılabilir. Görüşlerini kamuoyuna duyurmakta TV ve radyodan daha çok yararlanabilir.

TV'de yayımlanan liderler arası açıkoturumda, bir de HEP liderini görürsünüz. Tıpkı genel seçimler öncesinde Sayın Doğu Perinçek'i gördüğünüz gibi.

Bundan topluma zarar gelmez, ama bazı yararlar doğar.

Demokrasilerde özgür tartışmanın iki yararı vardır: Birincisi, daha sağlıklı ve dengeli bir karar alınmasına yardımcı olmak. İkincisi, kitlelerin –kendi duygu ve düşüncelerinin yüksek sesle dile getirilmesi sayesinde– rahatlamalarını sağlamak.

İkincisi de en az birincisi kadar önemlidir. Tıpkı, ruh doktorunun kanepesi üzerine uzanmış insanın konuşurken rahatlamasının çok önemli olması gibi.

TV ekranında Sayın Perinçek'in tartışmaya katılması belki hiçbir siyasal kararı etkilemedi. Ama, önemsemeden edemeyeceğimiz sayıda insanın rahatlamasına, "deşarj" olmasına katkı yaptı.

★ ★ ★

HEP, temsil ettiği kitlelerin duygu ve düşüncelerini daha ekili biçimde duyurduğu zaman, sadece o kitleler rahatlamayacaktır. Başlangıçta aykırı bulsalar bile, onları dinleyenler de giderek rahatlayacaktır. Korkulan şeyler, korkulur olmaktan çıkacaktır. İnsanlar alışacaktır.

Bir zamanlar TİP'e, şimdilerde RP'ye alıştıkları gibi.

Bir zamanlar Batılı ülkelerin komünist partilere alıştıkları gibi.

İstedikleri kadar demokrasiye inanmasınlar; oyunu demokrasinin kurallarına göre oynamak zorunda kalanlar, giderek demokratikleşirler!

Çünkü demokraside etkili olabilmek, halkın çoğunluğuna "sevimli" görünmeye, çoğunluğu "ikna" etmeye, çoğunluk tarafından "dışlanmamaya" bağlıdır. Toplumsal desteği artırabilmek için bazı "ödünler" vermeye bağlıdır.

Demokrasinin kurallarına uymak zorunda bulunanlar, giderek demokratik düşünmeye başlarlar.

Demokrasinin bu süreçleri değil midir ki RP'yi seçim afişlerinde başı açık kadın resimleri kullanmaya, öztürkçe sloganlar bulmaya, Sayın Erbakan'ı Anıtkabir'i ziyarete itmiştir.

Aynı etkenler değil midir ki, HEP Genel Başkanı Sayın Feridun Yazar'ın makam masasının arkasına bir Atatürk resmi ile Türk bayrağı yerleştirmiştir.

Nasıl ki Batılı komünist partiler milyonlarca emekçiyi ve aydını demokratik sistemle bütünleştirmişse; nasıl ki MNP ve MSP'den RP'ye uzanan çizgide yüzbinlerce yurttaş demokratik sistemin dışında kalmaktan kurtarılmışsa; TBMM'de grup kuracak bir HEP de azımsanamayacak bir kitlenin demokratik sistemle bütünleşmesine katkıda bulunacaktır.

Demokrasi, işine yaradığı insanların artması ölçüsünde güçlenir; dışladığı insanların artması ölçüsünde zayıflar!

Demokraside çoğunluk yönetir, ama azınlık susturulmaz. Azınlıkta olanların konuşması ise çoğunluğun sağlıklı yönetebilmesinin önkoşulu olduğu gibi, aynı zamanda azınlığın demokrasi dışı yollar aramamasının da önkoşuludur!...

(Cumhuriyet, 21 Mayıs 1992)

KÜRTÇE TV'YE EVET, AMA...

Hak ile özgürlüğü çok kez birbirine karıştırıyoruz.

Özgürlük, devletin ya da başka birilerinin engellememesi gereken bir şeydir. Basın özgürlüğü gibi. Düşünce özgürlüğü gibi. Gezi, yani seyahat özgürlüğü gibi...

Hak ise, devletin bizzat sağlaması gereken bir durumdur. Yaşama hakkı gibi. Eğitim ve sağlık hakkı gibi. Seçme ve seçilme hakkı gibi...

Basın hakkı olmaz. Gezi hakkı olmaz.

Her isteyene gazete çıkaracak olanakları sağlamak, ya da isteyeni istediği yere parasız götürmek, devletin görevi değildir. Onların yapılabilmesinin önündeki engelleri kaldırmak, devletin görevidir.

★ ★ ★

Nasıl ki demokratik bir toplumda her isteyen gazete çıkarabilirse, her isteyen radyo ve TV yayını da yapabilmelidir. Bu, düşünce özgürlüğünün doğal uzantısı olan anlatım özgürlüğünün bir gereğidir.

Nasıl ki yazılı basın yasaların çizdiği çerçevede yayın yapmak zorundaysa; elbette ki sözlü ve görüntülü basın da yasaların çizdiği çerçevede kalacaktır.

Tıpkı Kürtçe gazete gibi, Kürtçe TV yayını da yapılabilmelidir.

Ama Kürtçe TV devletin görevi olamaz!

Hukuk devleti, "yasalar önünde eşitlik" temeli üzerine kuruludur: Kürtçe TV yayınını devlet yapacaksa, Türkiye'de konuşulan 4 Kürt lehçesi ile de yapmak zorundadır. Türkiye'de varlığını sürdüren 11 dili anadili sayan topluluklara da aynı hizmeti vermek zorundadır.

Eğer hukuk devleti iseniz; "Kürtçe TV yayını yapıyorum, çünkü onlar kalabalık ve terör sorunu var; sizin ise sayınız az, üstelik bana sorun da yaratmıyorsunuz" diyemezsiniz.

Yarın devlet eliyle Kürtçe TV yayını başlasa ve milyonlarca Alevi yurttaş şu iddia ile ortaya çıksa:

– Siz devlet TV'sinden Sünnilere seslenen yayınlar yapıyorsunuz; bize de aynı hizmeti sunmalısınız!

Verebileceğiniz tutarlı bir yanıt var mı?

★ ★ ★

Kapalı rejimin de bir mantığı var, açık rejimin de.

Nasıl ki bir baskı rejiminde demokratik bazı ögelere yer açmak giderek sistemi çökertirse (Sovyet imparatorluğunun yıkılma sürecinde bu çok iyi görüldü); demokratik bir topluma kapalı rejim mantığını sokmak da sıkıntı yaratır. Baskı baskıyı getirir.

Demokrasilerde özgürlükten değil, özgürlüklerin engellenmesinden korkulmalıdır. Çünkü özgürlükler küçük boşalmalara olanak verir.

Küçük boşalmalara izin vermeyenler ise, büyük patlamalara hazır olmalıdırlar!

Günde birkaç saat Kürtçe TV yayını olsa ne olur?

Ne olabileceğini gösteren örnekler içerde de var, dışarda da...

Türkiye'de çevrilen ilk Kürt filmi olan "Mem-u Zin" maliyetini bile çıkaramadı.

Yasak kalkmadan piyasaya sürülen ilk Kürtçe kaset 500 bin satarken; serbestçe piyasaya sürülen yeni Kürtçe kasetlerin satış sayıları bunun onda birinde kalıyor.

Haftalık "Welat" dergisi, 2 milyon dolayında Kürt kökenli yurttaşın yaşadığı İstanbul'da, sadece 2-3 bin satabiliyor.

Ve Kürtçe TV yayını yapmak isteyen Halit Tunç şöyle diyor:

"– Çocuklarım Kürtçe bilmiyor, gerekli de değil. Kürtçe eğitim veren okul olsa çocuklarımı yollamam. Türkçe eğitim verene yollarım, ama İngilizce eğitim veren olursa onu tercih ederim..."

★ ★ ★

İspanya'nın Bask bölgesinde, Fransa'nın Korsika adasında, İngiltere'nin İskoçya ve Galler'inde, yerel dil ile yayın yapan TV'ler var. Ama izlenme oranları çok düşük.

Herkes daha ilginç olanı izliyor.

Tıpkı İstanbul'da İngilizce TV izlemeyi tercih eden Türkler gibi...

Galler bölgesinde yerel dil ile yayın için açlık grevleri yapanları anımsayanlar, şimdi şu şakayı yapıyorlar:

– Kendi anadillerinden yayın için açlık grevi yapmaya hazırlar; ama o yayınları izlemeye hazır değiller!...

(Cumhuriyet, 24 Mayıs 1992)

GÜNEYDOĞU'DAN İKİ FARKLI YAKLAŞIM...

Bir grup Kürt kökenli aydın adına sayın Tarık Ziya Ekinci'nin yaptığı açıklama, ne yazık ki yeterince dikkati çekmedi:

"Şiddete dayalı çözüm yöntemleri hem Kürtlere hem Türklere büyük zarar vermiştir. Şiddet hiçbir sorunu çözmeyecektir... Kürt dili ve kültürü üzerindeki baskıların kaldırılması için mücadele edeceğiz. Kürtler kendi kimlikleriyle, siyasal partiler dahil, istedikleri gibi örgütlenebilmelidir."

Açıklama, "Demokratikleşme İçin Kürt Aydın İnisiyatifi" adına yapılıyordu.

Hareketin içinde yer alanlar, PKK'nın gölgesinde kalmanın, hangi kökenden olursa olsun, bu topraklarda yaşayan tüm insanlara ve öncelikle de Güneydoğu halkına karşı "tarihsel" sorumluluklarını arttırdığının bilincinde olmalıydılar.

TİP'in genel sekreterliğini yaptığı dönemden beri kendisine uzaktan saygı duyduğum Tarık Ziya Ekinci'nin dile getirdiği düşüncede iki temel öğe bulunuyor:

Çözümü şiddette aramanın yanılgısı.

Ve sorunun çözümü açısından, kültürel hak ve özgürlüklerin taşıdığı önem.

★ ★ ★

Şiddetin şiddeti doğurduğu ve bunun bir kısır döngü yarattığı açık. Ama –çıkış nedeni ne olursa olsun– PKK saldırıları sürdükçe, devletin kullandığı şiddetin toplumda büyük ölçüde meşruluk kazandığı da açık.

Kürt kökenli aydınlarımızın amacı demokratik çözüm arayışı olduğuna göre, öncelikle kamuoyunu etkilemek ve bunun için de inandırıcı olmak zorundalar.

Genel ifadelerle şiddete karşı çıkmak ise inandırıcı olmak için yeterli değil.

Biz, devleti protesto etmek için kapanan kepenklerin, kırılarak açılmasındaki büyük yanlışlığı vurguluyoruz. Ama yıkılan sağlık ocakları, yakılan yol makineleri karşısında bile bölge aydınlarının seslerini yükseltmemeleri karşısında da düş kırıklığına uğruyoruz.

Hadi karakola yapılan saldırıyı kınamaktan çekiniyorsunuz. Hadi okul yakılırken, belki bunu eğitimin içeriği ile açıklamaya çalışıyorsunuz. Belki bebeklerin, kadınların, yaşlıların öldürülmesini "gözdağı" ya da bir tür "kan davası" diye düşünüyorsunuz.

Ama yöre insanına götürülmek istenen sağlık hizmetine, ulaşım hizmetine engel olunması karşısında isyan duygularınız hiç mi kabarmıyor?

Kimin yüzünden Güneydoğu'daki fabrikaların kapısı kilitli? Kimin yüzünden, halk yatağını yorganını toplayıp bölgeyi terk ediyor?

Gelelim açıklamadaki ikinci öğeye.

Ben, sorunun oluşumunda temel etkenin kültürel baskılar olduğuna inanmıyorum. Ama kültürel baskıların kalkması gerektiğini de savunuyorum.

Eğer PKK terörünü yaratan kültürel baskılar olsaydı, kültürel kimliğe en çok önem veren ve dolayısıyla da en bilinçli kesimlerden başlaması gerekirdi.

Yani bölgede yaşayan insanlardan değil, büyük kentlerde yaşayan Kürt kökenlilerden.

Eğer durum tersi ise, sorunu yaratan temel etkenin kültür değil, nesnel yaşam koşulları olduğunu kabul etmek zorundayız.

Daha önce de yazdığım gibi, kültürel yasaklar kalkmalıdır. Ama devletten, kültürel farklılıkları güçlendirecek kurumları bizzat oluşturması beklenmemelidir!

★ ★ ★

Güneydoğu sorunu ile ilgili ikinci bir demokratik yaklaşım da yurtdışından geldi.

Merkezi İsviçre'de bulunan Kürt Hukukçular Birliği'nin Başkanı Avukat Sayın İsmet Şeref Vanlı da, olaya bakış açısını ve çözüm önerilerini "Özgür Gündem" gazetesinde yazdı.

Yazısı, son derece dikkatli, insanları incitmemeye özen gösteren bir biçimde kaleme alınmıştı. Sorunun nedenlerine oldukça gerçekçi bir biçimde yaklaşılmıştı. Ama çözüm modeli gerçekçi değildi.

Türkiye'de iki resmi dil olmasını, iki topluma dayalı bir siyasal sistemin kurulmasını öneriyordu...

Kurtuluş Savaşı sırasında İngiliz atına oynayan ve Mustafa Kemal'e destek olmayı aşiretlere bırakan Kürt kökenli aydınlar, bu kez olsun treni kaçırmamalılar!

Geçen defaki tarihsel yanılgıları, Güneydoğu'daki feodal yapının ömrünün uzamasına hizmet etmişti. Eğer bir kez daha yöre halkına doğru önderlikte gecikirlerse, terörle geçen her günün vebaline katılmış olurlar.

Demokratik önderlik, sadece demokratik öneriler yapmakla gelmez. Demokratik öneriler, ancak gerçekçi ve inandırıcı oldukları ölçüde yandaş toplar ve yaşama geçerler!

(Cumhuriyet, 23 Ağustos 1992)

URFA İNSANI İLE ŞIRNAK İNSANININ FARKI!...

Tito'nun "özyönetim" modelinin bütün dünya sol çevrelerinde hayranlık yarattığı yıllardaydı. Yugoslav parlamentosunu gezerken birşey dikkatimizi çekmişti!

Her milletvekilinin önünde bir kulaklık vardı. Konuşmalar, Sırpçadan Hırvatçaya kadar, istenen altı bölgesel dilden yapılabiliyordu.

Kosova bölgesindeki küçük Türk azınlık bile, kendi dilinde gazete çıkarıyor, eğitim görüyor, Türkiye'den gelen yayınları izleyebiliyordu. Ulusal günlerde, isteyen evine Türk bayrağı bile asabiliyordu.

Kültürel kimlikler üzerinde "en ufak" bir baskı yoktu.

Yugoslavya, bir "ideal" barış ortamını yansıtıyor gibiydi.

Ama, aynı Yugoslavya'yı oluşturan o topluluklar, bugün "kardeş kanı" içinde boğuluyorlar.

Etnik farklılıkların üstüne çıkan ortak kültürel sentez yaratma yerine, farklılıkları kurumlaştırmış olmanın bedelini çok ağır ödüyorlar.

İki resmi dili olan iki toplumlu bir devlet modeli öneren bazı Kürt kökenli aydınlarımızın bir takım önyargılardan kurtulmaları için acaba daha ne gibi acı örnekler yaşanması gerekiyor?

★ ★ ★

Demokratik bir toplumda, elbette ki kültürel kimlikler üze-

rinde baskılar olmamalı. Bu ne kadar açık ise, etnik farklılıkları devlet eliyle güçlendirmenin topluma barış getireceğini sanmak da o ölçüde yanlış.

Devlet farklılıkları arttırarak değil, benzerlikleri yaygınlaştırarak toplumsal barışa katkıda bulunabilir.

Devlet, sınıfsal farklılıkları belirginleştirmek, sınıflar arasındaki geçişleri zorlaştırmak için mi çalışıyor? İşçi işçi olarak, işveren de işveren olarak kalsın diye mi çaba gösteriyor?

İşçiler için ayrı gazete, ayrı televizyon ve işçi çocukları için ayrı okullar mı olmalı?

Bugün Türkiye'de ilk kez "Kürt gerçeği"ni Başbakanın ağzından kabul etmiş bir iktidar var. Oysa, terör eylemleri azalmadı, tırmandı.

Öyleyse, Kürt kökenli olsun olmasın, sadece bir avuç aydın için önem taşıyan nedenlerin, tüm bölge insanı için birinci derecede önem taşıdığı yanılgısından kurtulmalı.

Önem sıralamasını iyi yapmalı!

★ ★ ★

PİAR-GALLUP'un Güneydoğu'da yaptırdığı ciddi bir araştırma var.

Bölge halkına göre, "en önemli sorun işsizlik ve yoksulluk". Bazı somut gözlemler, bölgedeki lise mezunu gençler arasında; işsizlik oranının yüzde 97-98 olduğunu ortaya koyuyor.

Amerika'daki işsiz gençler ne yapıyorlar? Hırsızlık, soygun, saldırı, ırza geçme suçlarını isteyen çeteler onlar arasından çıkmıyor mu?

Gene aynı araştırmaya göre, "Kürt halkı" Türk devletinden kopma arzusunda değil, ama "baskı rejimi"nden rahatsız.

Odalar Birliği'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki oda başkanları ile geçen hafta yaptığı toplantı da benzer gerçeklerin altını çizerken, ilk sıraya işsizliği koydu.

"İşsizlik önlenmedikçe, terör sona ermez!"

★ ★ ★

Güneydoğu'daki terör eylemlerinin çok önemli bir bölümünün, sınıra yakın bir üçgende geçtiğini gözardı edemeyiz. Yaklaşık

150 bin kişinin yaşadığı bir üçgen bu.

Ekonomisi nerede ise durma noktasında. Yoksuluk ve işsizlik dorukta.Üstelik sınır ötesinin etkisine tamamen açık. Bu üçgen içinde PKK ve HEP'e verilen belirli bir toplumsal destek elbette ki rastlantı değil.

Ama biraz ötedeki Urfa'da durum farklı. KONDA'nın haziran sonrasında yaptığı kamuoyu yoklamasında, HEP'e oy vereceğini söyleyen seçmenlerin oranı sadece yüzde 1. İki yöre arasındaki fark, kuşkusuz ki etnik farklılıktan kaynaklanmıyor. Ekonomik farklılıktan kaynaklanıyor.

Urfa insanı GAP'ı yaşıyor. Yarınına umutla bakabiliyor.

Onun için PKK umut değil. Tersine daha demokratik bir ortamın oluşunu zorlaştıran, insanların korkusuz bir ortamda yaşamasını engelleyen, kamu hizmetlerini önleyen bir öğe.

Urfa'nın insanı ile Şırnak'ın insanı arasındaki açı farkının, Güneydoğu sorununun özünü de çıkış noktasını da gösterdiğini düşünmek çok mu yanlış?

(Cumhuriyet, 20 Eylül 1992)

TERÖR VE BİZ...

Ünlü bir siyasal bilimci şöyle diyor:

"Çoğulcu bir rejimde, kitle iletişim araçları devlet karşısında özgürdür, ama para karşısında özgür değildir. Kapitalist iletişim, normal zamanda yurttaşları uyutmak, galeyan halinde olduklarında da, onları kışkırtmak eğilimindedir. Oysa normal zamanda yurttaşları uyanık tutmak, kızgınlığa kapıldıklarında ise yatıştırmak gerekir."

Ne demek "Kızgınlığa kapıldığında yatıştırmak?" Soğukkanlılığını yitirmemesini sağlamak demek.

Tıpkı paniğe ya da umutsuzluğa kapılıp da, soğukkanlılığını yitirdiğinde olduğu gibi!

Acaba gazeteler ve "özel" televizyonlar, "vahşi terör" karşısında şu basit gerçeği göz önünde tutabiliyorlar mı?

Güçsüzlükten kaynaklanan bir savaş biçimi olan "terör"ün amacı, toplumda ve onu yönetenlerde panik ve yılgınlık yaratmaktır. Vahşiliklerini manşetlerden eksik etmemek, eylemlerini arka arkaya ilk haber olarak uzun uzun TV ve radyolardan vermek, terörün tırmanarak sürmesi için en büyük özendirmedir!

Teröristi umutsuzluk ve yılgınlığa sürükleyecek olan tek şey, ne yaparsa yapsın, bu yolla amacına ulaşamayacağını, toplumda panik ve "teslimiyet" yaratamayacağını bilmektir!

★ ★ ★

"Hükümet terörü önleyemiyor" deyip, olumsuzlukları alt alta

sıralamak kadar kolay bir şey yok. Böylece, hem okuyanlara "Ne kadar doğru yazıyor" dedirtirsiniz; hem de "Bu hükümet de terörü önleyemeyecek" duygusu yaratıp, akıl dışı çözümlere uygun bir ortamı beslemiş olursunuz.

Oysa, ancak halkı gerçekçi değerlendirmelere zorladığı ölçüde, basın görevini yapmış olur.

Eğer Fransa, komşusu İspanya'ya içten destek olmasaydı, Bask terörü etkisini yitirip, belirli bir düzeyin altına iner miydi? (Daha önceki yıllarda, Fransa'nın ETA'ya karşı hoşgörülü olduğu dönemdeki sonuçlar ortada!...)

İngiltere denizler ile değil de, Suriye, Irak, İran gibi ülkelerle çevrilmiş olsaydı, IRA'nın vahşetleri bu sınırlı boyutlarda kalır mıydı?

Kaldırın Almanya'dan akan paraları ve Suriye'nin, Irak'ın, İran'ın desteğini; bakalım PKK'dan geriye ne kalır?

Türkiye'de 1970'lerin etkili sol terör örgütleri, acaba niçin bugün can çekişiyorlar?

Arkalarındaki dış desteğin çekilmesinin bundaki etkisini yadsıyabilir misiniz?

★ ★ ★

Bir de HEP kurultayı var, soğukanlılıkla değerlendirilmesi gereken...

HEP kurultayı ile ilgili haberleri okurken, fotoğraflara bakarken, gözümde 70'li yılların bazı anıları canlandı.

Bir zamanlar, bazı "sol fraksiyonlar"ın yaptığı toplantılar da, sıradan yurttaşı, sokaktaki adamı dehşete düşürürdü. Atılan sloganlardan, asılan bayraklardan, Marx'ın, Lenin'in resimlerinden, "komünizm tehlikesi"nin kapının ardında olduğu sonucu çıkaranlar oldukça kalabalıktı.

Oysa o toplantıların demokrasiye katkısı çoktu. Bir avuç fanatiğin içini boşaltmasını, rahatlamasını sağlıyordu. Tıpkı futbolun fanatikleri gibi...

Örneğin, Kıbrıs'taki Türk askerini "işgal ordusu" sayanların destekledikleri kişi ya da partilerin 1979 ara seçimlerinde kaç oy aldıklarını bir anımsayın bakalım...

Dört bin kişinin izlediği HEP kurultayında, Hikmet Çetin'in adı yuhalanmış. Peki, olumsuz tepkilerini ortaya koyan o birkaç yüz kişi, Çetin'i yüreklerinde alkışlayan milyonlarca sessiz Kürt kökenli yurttaşı ne ölçüde temsil ediyor?

Fanatiklerin sesi her zaman daha çok çıkar.

Fanatiklere bakarak kitleyi değerlendirenlerin yanılgıları ise bazen topluma pahalıya mal olur.

Tıpkı 12 Eylül'de olduğu gibi!...

★ ★ ★

Terör niçin birdenbire silahsız, korumasız insanlara yöneldi? Niçin ev kadınının deterjan kutusuna kadar düştü?

Yeni bir 12 Eylül yaratmak için mi?

Yoksa teröristler, gerçekten de –en azından– orta vadeli umutlarını mi yitirdiler? Kolay ve acımasız eylemler, acaba umutsuzluğun yarattığı bir "kör kızgınlık"tan mı kaynaklanıyor?

Üçüncü bir olasılık yok!...

(Cumhuriyet, 27 Eylül 1992)

"YÜCE TÜRK MİLLETİ ÖNÜNDE..."

Bir ay kadar önceydi. Genç bir polis yolumu kesti:

– Ben Kürdüm. Ama Kürt olduğum için hiçbir yerde farklı muamele görmedim. Yazdıklarınıza tamamen katılıyorum. Lütfen daha yüksek sesle söyleyin ki; bu bir Kürt sorunu değil, Güneydoğu sorunudur... Türkiye'deki Kürtlerin büyük çoğunluğunun benim gibi düşündüğüne eminim. Bizi ne HEP temsil ediyor, ne de PKK!...

"Siyasal Düşünceler" dersinde Güneydoğu sorununu tartışıyorduk. Tartışmalara hemen hiçbir zaman katılmayan bir kız öğrencim parmağını kaldırdı:

– Ben Kürdüm. Ama olaya bir *"Kürt Sorunu"* olarak yaklaşılmasından rahatsız oluyorum. Sorunu böyle sunmak, en azından benim gibi milyonlarca Kürde büyük haksızlık. Sadece şiddete değil, o şiddeti haklı göstermek için kullanılan gerekçelerin çoğuna da katılmıyorum.

Genç polisi, beni hararetle kutlamaya iten yazımdaki ana düşünce açıktı: Nasıl ki Dev Sol Türkiye'deki sol hareketi temsil edemez ise,PKK da milyonlarca Kürt kökenli yurttaş adına konuşamazdı!

PKK'yı Türkiye Kürtlerinin sözcüsü saymak, o kitlenin büyük çoğunluğuna, belki de en büyük kötülüğü yapmak demekti.

★ ★ ★

Anayasadaki *"Yüce Türk milleti önünde ant içerim ki..."* diye

başlayan milletvekili andı üzerinde tartışmalar oluyor. Hükümet ortakları bile, *"oradaki Türk sözcüğünü kaldıralım mı, kaldırmayalım mı"* kavgası içindeler.

Kafatasçılığın sonu yok.

Onu değiştirip *"Yüce millet önünde..."* deseniz, bu kez de sıraya, *"Türk'üm, doğruyum, çalışkanım..."* da değişmeli tartışması gelecek.

Kimdir Türk?

Kırgızistan'daki, Özbekistan'daki, Tataristan'daki ya da burnumuzun dibinde Azerbaycan'daki insan mı?

Amerika'da Türk ana-babadan doğmuş, iki cümle Türkçe bilmeyen çocuk mu?

Turgut Reis'in Tunus'ta yaşayan uzak torunu Abdülkebir Dargut mu?

Cezayir Dışişleri'ndeki Demirci soyadlı genel müdür mü?

Çepni, Kınık, Bayındır, Afşar, Alaçeri, Çoğandur, Alpagut ve Cihangirli gibi *"Kürtçe"* konuşan Türkmen boyları mı?

Eğer ölçüt konuşulan dil ise, Talabani aşiretinin *"Türkçe"* konuşan bir kolunu nereye koyacağız?

Oğuz Han'ın 24 torunundan birisinin adı Kürt. Şimdi bu *"Kürt"*, Türk mü yoksa Kürt mü? (*"Türk"* ve *"Kürt"* sözcüklerinin çarpıcı benzerliği bir rastlantı mı?)

Alman profesör De Groot, Orhun Anıtları'nda kullanılıp bugün Anadolu Türkçesinde kullanılmayan, ama Kürtçede kullanılan tam 532 sözcük saptamış.

Kürtçe TV ve eğitim isteyenler, bu *"casus"* ya da *"hain"* 532 sözcüğü ne yapmayı düşünüyorlar?

Yenisey Anıtları'nda, Uygur hakanının *"Ey Kürt Beyleri"* diye bir seslenişi var. Türk ile Kürdü duyarlı terazinin iki kefesine paylaştırmak merakındakilerin başına alın bir bela daha!...

★ ★ ★

Evet, kimdir Türk?

Türk olmanın ölçütü nedir?

11. yy. ile 13. yy. arasında Anadolu'ya gelen Türklerin sayısı

800 bin ile 1 milyon 300 bin arasında. Ama o sırada Anadolu'da yaşayan insanlar bunun tam on katı.

Türkler o insanlarla yalnız kan olarak değil, kültür olarak da karışmışlar. *"Türk ulusu"* dediğimiz şey de, bir ırkın değil, o ortak kültürün biraraya getirdiği toplumun adıdır.

Ege Tıp Fakültesi'nin altı yıl sürdürdüğü araştırmanın, *"Anadolu Türk tipi"* diye birşeyin olmadığı sonucunu vermesinin hayret edecek ne yanı var?

Kırgız da, Kazak da, Azeri de *"soydaş"*tır, ama bu ulusun bir parçası değildir.

Tıpkı Cezayirli ile 'Iraklı'nın soydaş olmalarına karşın, aynı ulustan olmamaları gibi... Tıpkı Tuareg ve Berberi'lerin de, Arap olmamalarına karşın, Magrip uluslarının bir parçası olmaları gibi...

İnsanların ne olduklarından çok, kendilerini ne hissettikleri önemlidir.

Özbek mi daha *"biz"*dendir, yoksa Güneydoğu'nun Türkçe bile bilmeyen köylü kadını mı? İstanbullu bir Ermeniye, Anadolu insanı mı daha yakındır, Ermenistan'daki soydaşı mı?

Tekirdağlı Yahudi, Amerika'da Türk ana-babadan doğan çocuktan daha *"Türk"* değil midir?

Buyurun! *"Kürt milliyetçileri"*ne yanıtlamaları için bir dizi soru...

(Cumhuriyet, 18 Ekim 1992)

TOPLUMU "DİL"E GÖRE BÖLMELİ Mİ?

Aynı devlet içinde yaşasalar bile, Türk kimliği ile Kürt kimliğini "mutlaka" ayırmak isteyen "Kürt milliyetçileri"nin elinde kala kala tek bir ölçüt kaldı: Dil farkı!...

Türkiye'de 70'i aşkın kökenden insan "kan" olarak karışmış. "Coğrafya" olarak karışmış. Toplumsal "konum" olarak karışmış.

Bütünleşmiş.

Şimdi öne sürülüyor ki, Kürt kökenlilerin hiç değilse bir bölümü "dil olarak" toplumun diğer kesimleri ile bütünleşmemişler. Konu madem ki açıldı, tartışmayı sonuna kadar götürmekte yarar var.

Dil olarak Türkçe ile bütünleşemeyenler, acaba kendi içlerinde "ortak bir dil"de bütünleşebilmişler mi?

Gerçekten de dil farkına dayalı ayrı bir toplum kesimi oluşturuyorlar mı? Gerçekten de ayrı bir "kültürel kimlik" içinde mi yer alıyorlar?

Kendilerini "Kürt" olarak tanımlayanlar, acaba aynı dili mi konuşuyorlar? Aynı değerleri mi paylaşıyorlar?

Birbirlerine, diğer yurttaşlara olduklarından daha mı yakınlar?

★ ★ ★

Önümde, Strasbourg Üniversitesi öğretim görevlilerinden Goichi Kojima'nın hazırladığı bir "tez" var. Japon dilbilimci, gelip

Türkiye'de çok uzun incelemeler yapmış.

Türkiye'de "Kürtçe" konuştukları varsayılanlar önce ikiye ayrılıyorlar: Kırmançi ve Zazaca konuşanlar. Bu iki grupta olanlar birbirlerini anlamıyorlar.

Kırmançi ile Zazaca arasında, bazı ortak sözcüklere karşın, "hiçbir anlaşılabilirlik yok". Buna karşılık, zamanla Türkçe ile Zazaca arasında ortak yanlar oluşmuş.

Japon dilbilimciye göre; Kırmançi'yi de kendi içinde 5-6 ayrı dile bölmek gerekiyor. Bunlar arasında sözcükler çok farklı olduğu gibi fiil çekimleri de çok farklı. Adıyaman, Diyarbakır, Hakkari, Sivas, Erzurum, Cihanbeyli ve Haymana'da konuşulan Kırmançileri ayrı diller saymak gerekiyor.

Hatta bu ayrım bile çok kez yeterli değil. Bazı durumlarda, iki komşu köy bile farklı dil konuşuyor. Üstelik konuşulan Kırmançi ile yazılan Kırmançi arasında da büyük farklar var.

Peki Zazaca için durum farklı mı?

Araştırmacının buna da yanıtı "hayır!"

Paris Kürdoloji Enstitüsü'nce yayımlanan "Hêvi" dergisinde kullanılan Zazacayı, araştırma yaptığı köylerde oturanların "kesinlikle " anlamayacaklarını söylüyor.

★ ★ ★

Goichi Kojima'nın, bir dilbilimci olarak çok açıklıkla yanıtladığı bazı sorular ise bizim için daha da önemli:

- Kırmançi eğitim dili olarak kullanılabilir mi?
- "Hayır!..."
- Peki okulda Kırmançi öğretilebilir mi?
- "Kırmançi diyalektleri arasında çok büyük farklar vardır. Şayet bunlardan birisine ayrıcalık tanınırsa, diğer diyalektleri konuşanlar cezalandırılmış olur. Böyle bir durumun doğduğunu varsayarsak, çocuklara okulda önce Türkçeyi, sonra kendi şivesiyle ilgili olmayan başka bir Kırmançi şivesini öğretmek gerekecektir."
- Zazaca, bir eğitim dili olarak kullanılabilir mi?
- "Hayır!... Sözcük sayısının yetersizliği, Zazacanın birçok biçiminin olması ve yazılı biçiminin ise hiç bilinmemesi nede-

niyle bu olanaksız."

★ ★ ★

Bilmeyenlere de Türkçe öğretmek ve herkese eşit eğitim olanakları sağlamaya çalışmak mı daha ilerici ve çağdaş, yoksa Kürt kökenliler arasındaki benzerlikleri arttırıp bu toplumdan koparmak için olağanüstü bir çaba göstermek mi?

Hangisi Kürt kökenli yurttaşların daha yararınadır?

Yugoslavya, toprakları üzerinde yaşayan insanlar arasındaki ortak noktaları çoğaltmak yerine, ayrılıkları, farklılıkları kurumlaştırdığı için, farklı olmayı özendirdiği için, bugün "komşu kanı-kardeş kanı" içinde boğuluyor.

Herkes amacına göre davranmalı.

Amaç, gerçekten de herkesin özgürce ve barış içinde "yan yana" yaşayabileceği bir toplum mu yaratmak?

Yoksa şu anda var olmayan bir "kültürel birlik" oluşturarak, toplumla bütünleşmeyi engellemek ve geleceğin bölünmesini mi hazırlamak?

Ne kendimizi ne de başkalarını kandırmayalım!...

(Cumhuriyet, 1 Kasım 1992)

GÜNEYDOĞU SORUNU NEDİR? KÜLTÜREL VE SİYASAL ÇÖZÜMLER NELER OLABİLİR?

(Aşağıdaki konuşma, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından, 18 Mayıs 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen açıkoturumda yapılmıştır.)

Yaklaşık üç buçuk saattir konuşulan bir toplantıda sonuncu konuşmacı olmak gerçekten zor. O nedenle, dinleyenleri daha çok yormamak için, bazı düşüncelerimi aktarmaktan vazgeçmiştim. Ama benden önceki son iki konuşmacı, Sayın Yazar ve Sayın Sönmez, o düşüncelerimi dile getirmemdeki zorunluluğu yaratmış oldular. Düşüncelerinin çoğuna katılıyorum, ama özellikle bir noktada ayrılıyoruz. O da soruna konulan tanı. Eğer yanlış tanıdan hareket edersek, getireceğimiz çözümler de yanlış olur.

Sorun bölgesel midir, yoksa etnik midir? Ben bir siyaset bilimci olarak baktığım zaman, elbette etnik yanı da bulunan, bir bölge sorunu olduğu sonucuna varıyorum. Yanlış anlaşılmasın; olayı Güneydoğu'nun geri kalmışlığına indirgemiyorum. Sorunu, bölgenin olumsuz koşullarının oluşturduğu bütünün bir ürünü olarak değerlendiriyorum. Geri kalmışlık, bu sorunlardan sadece bir tanesidir.

Sayın Sönmez dedi ki: "Doğu Karadeniz de ekonomik bakım-

dan geri bir bölgeydi, fakat buna benzer bir sorun ortaya çıkmadı". Elbette çıkmadı. Çünkü orada, Güneydoğu'daki gibi bir yarı-feodal yapı yoktu. Orada 14 yıldır özgürlüklerin askıya alındığı bir ortam yoktu. Orada bir kuşak, can ve mal güvenliğini tanımadan, özgürlüklerin, insan haklarının ne olduğunu bilmeden büyümedi. Doğu Karadeniz'de toprak dağılımı ve gelir adaletsizliği bu boyutlarıyla hiçbir zaman yaşanmadı. Diplomalı, ama işsiz ve umutsuz bir kuşak yetişmedi.

Bugün Güneydoğu'da 20 yaşına gelmiş olan gençlerin hiçbirisi demokratik bir ortamı, insana insan olduğu için saygı duyulan, hukuk devletinin sağladığı güvencelere sahip bir ortamı yaşamamıştır. Can korkusuna karşı tek güvence olarak silahı tanımış olan bir insandan, nasıl demokratik ve barışçı bir davranış bekleyebiliriz? Buna hakkımız var mı?

Eğer bu bir etnik sorun ise, o etnik grubun yaşadığı her yerde varolması gerekir. Güneydoğu dışında Kürt kökenli yurttaşlarımızın çok yoğun olarak yaşadıkları yöreler var, mahalleler, köyler var. İstanbul'da yaşayan Kürt kökenli yurttaşlarımızın sayısının 2 milyona ulaştığı öne sürülüyor. Fakat buralarda, Güneydoğu Anadolu'dakine benzer bir sorun yok. Çünkü Güneydoğu'dan kalkıp Marmara Bölgesine, Ege Bölgesine, hatta İç Anadolu Bölgesine yerleşen insanın koşulları değişiyor, üstündeki baskılar hafifliyor, yaşamı daha kolaylaşıyor.

Sorunu ısrarla "Kürt Sorunu" olarak nitelendirenlerin özellikle şu soruyu yanıtlamaları gerekir: Güneydoğu'da yaşayanların çoğunluğu Kürt kökenli olmayıp da Laz, Çerkez, ya da Türkmen kökenli olsaydı, acaba benzer bir sorunla karşılaşılmayacak mıydı? Eğer sorunun etnik yanını ortaya çıkarmakta ileriye yönelik bir art niyet yoksa, en azından gerçekçi olmamak vardır. Bask sorununa bakın. Sınırın iki yanında da Bask'lar yaşıyor. Ama İspanya'da bir Bask sorunu varken, Fransa'da yoktur. Fransa'da sayıları daha az diye mi? Hayır. Fransa'da koşullar daha olumlu olduğu için!

Bask Bölgesi, Franco Faşizmi altında baskı altındayken, sınırın öte yakasında insanlar özgür ve barış içinde yaşadıkları için.

Güneydoğu sorununun elbetteki etnik bir boyutu var. Özellikle de Türkçe bilmeyen yurttaşlarımız açısından var. Türkiye'de ana dilleri farklı onyedi grubun olması sorun değil. Ama bir yurttaşın resmi dili bilmemesi ciddi bir sorundur. Ne kadar gerçekçi olduğunu bilmiyorum, ama 1985 nüfus sayımına göre, anadili Kürtçe olanların çoğunlukta olduğu yalnız 4 il gösteriliyor Güneydoğu'da: Mardin, Diyarbakır, Hakkari ve Siirt. 1965 nüfus sayımına göre, Güneydoğu Anadolu'da anadili Kürtçe olanların oranı % 37 iken, 1985'te % 28'e inmiş görünüyor.

Konuşulan dil ile ilgili olarak, konunun unutulmaması gereken önemli bir yanı var. Acaba bu Kürtçe konuşanların hepsi de gerçekten Kürt kökenli midir? Örneğin, güvenlik nedeniyle Yavuz Sultan Selim'in getirip bölgeye yerleştirdiği sekiz Türkmen boyu olduğunu biliyoruz: Kınık, Payındır, Çepni, Afşar, Alaçeri, Çoğandur, Alpagut ve Cihangirli. Şimdi bunların çoğunluğu Kürtçe konuşuyor. Bunun tersine, Kerkük'te Talabani aşireti içerisinde bir bölüm de Türkçe konuşuyor. Bu durumda, konuşulan dile göre bir ayrım yapmak ne ölçüde doğru?

Türklerle Kürtlerin kültürel etkileşimi Ziya Gökalp'in de dikkatini çekmiş. Kültürel benzeşmenin etkisiyle de olacak, Türkler ve Kürtler birbirlerinin kültüründen çok rahatlıkla etkilenebiliyorlar. Bir Türkmen boyu bakıyorsunuz Kürtleşmiş, bir Kürt aşireti bakıyorsunuz Türkleşmiş. Fakat çok güçlü bir Arap kültürü ile karşı karşıya kaldıkları halde, ikisi de Araplaşmıyor. Bu olgu da düşündürücüdür.

Güneydoğu sorununu çözmek için neler yapmalı? Çözüm ararken konuya siyasal ve kültürel açıdan nasıl yaklaşılması gerektiği ile ilgili düşüncelerimi sonraki konuşmama saklıyorum. Ama o aşamadan önce vurgulanması gereken bazı gerçekler var. Bir kere, siyasal ve kültürel çözümler terörü sona erdirmez. İlerde düş kırıklığına uğramamak için bu gerçeği daha başlangıçta kabul etmeliyiz. Koşulları iyileştirici, insanların üzerindeki baskıları azaltıcı yönde atılacak adımlar, sadece terörün toplumsal tabanını, yani toplumsal desteğini daraltır. Yabancı uzmanların da kanısı o ki, hiçbir ödün teröristi tatmin etmez! Yani ödün vererek

teröristi eylem yapmaktan vazgeçirmeye çalışmak, terörün ortadan kalkmasını beklemek, gerçeklere ters düşen bir tutumdur. Bu konuda bir iki örnek vermek isterim.

İspanya'da, Bask bölgesine 1979 yılında, diğer 16 bölge ile birlikte özerklik verildi. ETA'nın siyasal kolu olan Herri Batasuna'nın oyları bu bölgede % 14'e kadar düştü. Ama aynı dönemde terör 10 katına tırmandı. Yani bölge insanının kültürel ve siyasal haklarını son noktasına kadar genişletiyorsunuz, büyük ölçüde kendi kendini yönetmesine izin veriyorsunuz, terör azalacağına artıyor.

Korsika örneği de ilginç ve önemli. Korsika, insan haklarının gerçekten de güvence altında olduğu Fransa gibi bir ülkenin parçası. Üstelik, 240 bin nüfuslu ufacık bir ada. 1990 yılında tüm bu olumlu koşullara karşın, o ufacık Korsika'da 28 siyasal cinayetin işlendiğini, ayrılıkçıların 197 yeri bombaladıklarını biliyor muydunuz? Korsika'nın doğal özellikleri turizmin gelişmesi için büyük olanaklar sunuyor. Teröristler önce kendi halklarına kötülük ederek, eylemleriyle bunu da önlüyorlar. Stratejilerinde PKK ile benzeşen çok yanlar var. PKK'nın şantiyeleri, yol makinalarını, sağlık ocakları ve okulları yakması gibi, onlar da turistik tesisleri bombalıyorlar. İkisi de kendi bölgelerinde koşulların iyileştirilmesinden adeta korkuyor. Tıpkı ETA terörünün, Bask bölgesinde gelir düzeyinin düşmesine neden olması gibi.

Elbette ki terörü besleyen ortamdır. Ortamı değiştirdiğiniz zaman, terörün bundan ekilenmemesi düşünülemez. Koşullar iyileştikçe terörün toplumsal desteği azalır. Ama terörü bir yaşam biçimine dönüştürmüş olan profesyonel terörist, altındaki zeminin kaydığını hissettikçe daha sinirli, daha acımasız, daha katı olacaktır. O nedenden dolayı, terörist ile savaşı, terörü yaratan ortam ile savaştan ayırmak gerekir.

Terörün toplumsal tabanını daraltmak için ne yapmalı? Benim iki ilgi alanım var. Bu toplantıya konuşmacı olarak çağrılmamdaki nedenlerin de bunlarla bağlantılı olduğunu sanıyorum. Bir tanesi, siyasal bilimci ve eski siyaset adamı oluşum, biri de kültürel konularda geçmişte hükümet içinde sorumluluk taşımış

bulunmam. Her iki alandaki yaklaşımlarımı ve çözüm özetlerimi ikinci tura bırakacağımı söylemiştim. Ama bir anlamda sorunu tanımlamaya çalıştığımız bu ilk turun sonunda, temel bir kavram üzerinde netliğe varmak zorunluğunun doğduğu kanısındayım: Ulus nedir? Türk ulusu nedir? Bu soruların yanıtını açıklıkla verebilmeliyiz ki, getireceğimiz kültürel ya da siyasal çözüm önerileri tutarlı olsun.

Bir defa tarihsel olarak baktığımız zaman, "ulus"un bir toplumsal olgu olarak doğmasının ırkla hiçbir ilgisi yok. Ortaçağ'dan çıkılırken, toprağa dayalı kapalı ekonomik birimler oluşturan feodal yapının çatlamaya başladığını görüyoruz. Ticaretin gelişmesiyle birlikte, ekonominin sınırları genişliyor. Bölgeler arası iletişim artıyor. Bölgesel diller latince ile birleşerek ulusal diller doğuyor. Ulusal dil, ulusal kültürü, ulusal kültür de ulusu doğuruyor. Eski ekonomik yapıya uygun bölge halklarının yerini, ekonominin yeni boyutlarına uygun olarak "ulus" alıyor. Ulus-devlet olgusu, işte bu sürecin ürünüdür. Bunun ırk ile ilgili bir yanı hiçbir şekilde yok. Kesinlikle yok.

Atatürk de, ulus olgusunu gerçekten bu boyutuyla ele alımş, hiçbir zaman ırkçı bir yaklaşım içinde olmamış. Ne ırk ne de din birliğini ulus kavramı içine sokmuş. Atatürk'ün ulus anlayışı üç kavram üzerine kurulu: Ortak tarih, ortak dil ve ortak kültür. Ortak dilden de kastı elbette anadil değil. Kurtuluş Savaşı sırasında Meclis kürsüsünde konuşurken "Türkiye Milleti" deyimini kullanıyor. Türk, Kürt, Laz, Çerkez, bu topraklar üzerinde yaşayan herkesin bir bütün oluşturduğu anlayışından hareket ediyor. Gayet açık olarak. Atatürk'ün ulus anlayışı içinde, örneğin Orta Asya'daki Türk'ün yeri yok. Ama Anadolu'daki herkesin, Türk'ün, Kürt'ün, Laz'ın, Çerkez'in yeri var. Medeni Bilgiler kitabında şöyle diyor: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir." 1935'deki resmi tanımlama daha da açık: "Ulus, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyasal ve sosyal bir bütündür." Irk kavramına ve hatta din kavramına hiçbir zaman yer verilmemiş.

Türkler Anadolu'ya 11. yüzyıldan başlayarak geliyorlar ve bu göç iki yüz yıl sürüyor. Tabii o dönemli ilgili bilgiler yaklaşık olduğu için, verilen sayılar pek birbirini tutmuyor, ama tarihçilerin verdikleri bilgilere göre; o süre içinde Orta Asya'dan Anadolu'ya toplam 800 bin ile 1 milyon 300 bin arası Türk geliyor. O sırada bu topraklarda bulunan insanların sayısı ise, 8 milyonla 14 milyon arası. Yani gelen Türkler, o tarihlerde Anadolu'da bulunan nüfusun yaklaşık onda birini oluşturuyorlar. Ve Anadolu halkları ile içiçe giriyorlar, kaynaşıyorlar. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin, Anadolu Türkünün tipini saptamak için yürüttüğü altı yıl süren araştırmanın sonucu geçenlerde açıklandı: Anadolu Türkü diye bir tip yok! Çünkü böyle bir ırk yok. Birçok ırkın karmaşığı olan bir kültürel bütündür Anadolu insanı. Ve biz, "Türk ulusu" dediğimiz zaman bunu anlıyoruz.

Alman Prof. De Groot, "Hunlar" (Die Hunnen) isimli yapıtında Oğuz Han'ın 24 torunundan birisinin adının Kürt olduğunu söylüyor. Orhun Anıtları'nda varolduğu halde bugünkü Anadolu Türkçesinde kullanılmayan, ama bugünkü Anadolu Kürtçesinde kullanılan 532 sözcüğün varolduğunu öne sürüyor. Bu sava göre, Kürtler Anadolu'ya çok daha önceleri gelmiş olan bir Türk boyu olmuş oluyorlar. Önemli bir zaman aralığı ile Orta Asya'dan göçetmiş olan bu boylar arasında kültürel bazı farklılıklar oluşmuştur. Örneğin Kürt dili Farsçanın çok büyük etkisi altında kalmıştır. Ama etnik köken olarak arada büyük fark yoktur. Gene aynı kaynağa göre; Yenisey Anıtları'nda, Uygur Hakanı'nın "Ey Kürt Beyleri" diye başlayan deyişleri bulunmaktadır.

Türk ve Kürt sözcükleri arasındaki benzerlik bile çarpıcıdır. Ama Türkler ile Kürtlerin aynı kökenden geldikleri gerçek olsa bile; asıl önemli olan insanın ne olduğu değil, kendisini ne hissettiğidir. Bu nedenle de, bu tür köken tartışmaları sorunu temelden çözemez.

Konuya sağlıklı bir biçimde yaklaşmak isteyenlerin, "soydaş" ile "ulus" kavramlarını birbirinden ayırmaları gerekir. Soydaşda elbette ırksal bir köken vardır; ama ulusta yoktur. Örneğin Fas'ta yaşayan Tuareg'ler Arap değildir; ama Fas ulusu-

nun bir parçasıdır. Cezayir'deki Berberi'ler için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bir adım daha ileri gitmek istiyorum. Örneğin Arap uluslarından söz edebiliriz, ama tekil olarak bir Arap ulusundan söz edemeyiz. Bir Irak'lı ile bir Cezayir'li soydaş olabilirler, ama aynı ulustan değillerdir.

Prof. De Groot'un bulgularının ve onlardan çıkan sonucun yanlış olduğunu varsayalım. Diyelim ki, Türkler ile Kürtlerin hiçbir köken benzerlikleri yoktur; ancak Anadolu'da biraraya gelmiş ve etkileşim içinde olmuşlardır. Bu varsayım da, bana göre sonucu değiştirmiyor. Aynı soydan, aynı kökten olmasak da, aynı ulustanız! Özbekistan'ı yıllar önce ziyaret ettiğim için açıklıkla söyleyebilirim: Güneydoğu'lu, hatta Türkçe bilmeyen yurttaşımız, bana bir Özbek'ten daha yakındır. Özbek ile aynı soydan olabiliriz ve bu nedenle ona sempati de duyabilirim. Ama Kürt kökenli bir yurttaşımız bana aynı ulusun bir parçası gibi gelirken, Özbek ile kendimi aynı ulustan hissedemiyorum. Bir kez daha altını çizmekte yarar var: Atatürkçü ulusçuluk anlayışı, işte bu gerçeğin üzerine kurulmuştur.

Temel kavramlar üzerindeki bu hazırlık sunuşumdan sonra, asıl çözüm önerilerimi ikinci tura bırakıyorum. Teşekkür ederim.

ÖNERİLER

(İkinci turdaki konuşma)

Önemini hepimizin takdir ettiğimiz bir konuyu beş saati aşkın bir süre tartıştıktan sonra, iki sorunun havada kalmaması, olabildiğince net yanıtlarını bulması gerektiği kanısındayım: 1) Nasıl bir kültürel model?, 2) Nasıl bir siyasal model?

Kültür bir duyuş, düşünüş ve davranış birliğidir. Bu açıdan baktığımız zaman, kültür özellikle ulusal düzeyde büyük önem taşıyor. Konuşmamın birinci bölümünde de vurgulamak istediğim gibi; ulusu yaratan temel öğe kültürdür. Yoksa ırk değildir, ulusu yaratan. Alt kültür nedir? Alt kültür, ikinci dereceden duyuş, düşünüş ve davranış benzerliğidir. Toplumsal sınıfların, coğrafi bölgelerin, etnik grupların, hatta öğrencilerin bir alt kültürü

olabilir.

Bugün Türkiye, son derece önemli bir karara varmak durumundadır. Kürtçe radyo ve TV'ye "evet" diyecek miyiz? Bir adım sonra çok doğal olarak gündeme gelecek olan Kürtçe eğitime "evet" diyecek miyiz?

Demokrasi, farklılıkları doğal sayan, o farklılıklara saygı gösteren bir siyasal sistemdir. Demokratik bir yaşamda, farklılıkların ortaya konmasını yasaklamak diye bir şey söz konusu olamaz. Bunu yasakladığınız zaman, demokrasiden uzaklaşırsınız. Ama burada bir ayrım yapmak gerekir. Özgürlük ve hak, farklı farklı kavramlardır. Özgürlük, yurttaşın bir şeyi yapmasının engellenmemesidir. Devletin oradaki görevi, yasaklamamak ve özgürlüğe yönelecek saldırılara karşı güvence oluşturmaktır. Hak ise, birşeyi bizzat devletin sağlaması demektir. Örneğin "gezme özgürlüğü", isteyen yurttaşın istediği yere gitmesine engel olunmaması anlamına gelir. Eğer "gezme hakkı" söz konusu olsaydı; devletin, her isteyeni istediği yere götürme görevini de üstlenmesi gerekirdi. Demek ki birbirinden çok farklı, karıştırılmaması gereken iki kavram ile karşı karşıyayız.

TV ve radyo aracılığı ile Kürtçe yayın yapılabilmeli mi? Evet. Peki bu yayını devlet mi yapmalı? Hayır! Aynı yaklaşım, Türkçeden başka dillerde eğitim için de geçerlidir. Kürtçe radyo ve TV yayını, "anlatım özgürlüğü" ile ilgilidir ve yasaklanmamalıdır. Ama "anlatım hakkı" diye birşey söz konusu olamaz. Bunları yapmak devletin görevi değildir. Devletin görevi, ulusal kültür ile ilgilidir. Alt kültür ile ilgili olarak devletin yapması gereken şey, yasakları kaldırmaktır, yasak koymamaktır. Niçin? Çünkü devlet bir hizmeti verdiği zaman azınlıkta ya da çoğunlukta olmalarına bakmaksızın, bütün yurttaşlarına o hizmeti eşit olarak vermek zorundadır. Çağdaş ve demokratık bir devlet olmanın ön koşuludur bu.

Diyelim ki GAP televizyonunda günde 3 saat Kürtçe yayın yapıyorsunuz. Her şeyi bir yana bırakıyorum, ama bu yayını 4 Kürtçe lehçeden hangisi ile yapacaksınız? Kırmançi yaptınız; yarın Sorani isteyenler çıktı, Zazaca ya da Garayanyice isteyen-

ler çıktı, ne diyeceksiniz? Biraz önce Türkiye'de 17 dil konuşulduğu söylendi. Onlar da aynı hizmeti devletten istediğinde, verecek mantıklı bir yanıtınız var mı? "Sizin sayınız az, üstelik terör falan yapmayıp başımıza dert de açmıyorsunuz, onun için size yapmayız", mı diyeceksiniz? Hukuk devletinde böyle şey olmaz!

Ben biraz daha ileri gideceğim. Alevî yurttaşlar yarın çıkıp şöyle deseler: "Siz devlet radyo ve televizyonundan Sünni inancını savunuyorsunuz; bize de ayrı bir radyo ve TV kurun ki, biz de kendi inancımızı dile getirebilelim." Ne diyeceksiniz? Mantıklı olarak diyebileceğimiz hiçbir şey yok. İmam-Hatip okullarının sünnî din adamı yetiştirdiğini ve sünnî inancını öğrettiğini söyleyerek, aynı şeyi Alevîler için isteseler, haksızlar mı? Kürtçe yayın ve eğitim konularında karar vermeden önce, bu gerçekleri gözönüne almak zorundayız.

Demokratik bir toplumda, isteyen Kürt dilini de, eğer varsa Kürt yazınını da öğretebilmelidir. İsteyen –elbette ki devletin koyduğu kurallar çerçevesinde– nasıl Kürtçe yazılı yayın yapabiliyorsa, sözlü ve görüntülü yayın da yapabilmelidir. Ama devletin görevi, ulusal kültürü, yani bu topraklar üzerinde yaşayan, 17 dil konuşan (aslında, Japon araştırmacı Goichi Kojima'ya göre, Türkiye'de konuşulan dil ve kollarının sayısı 70'i buluyor!) ve farklı etnik kökenlerden gelen insanların ortak yanlarını güçlendirmektir. Devletin farklılıklara hoşgörü göstermesi başkadır, o farklılıkları kalıcı kılacak, kurumlaştıracak adımları atması başkadır. O, devletten beklenmemelidir!

Örneğin toplumsal sınıflar da birbirlerinden farklıdır. Devlet bu farklılıkları arttırmak, kalıcı kılmak için mi çalışıyor? Hayır! Devlet, bütün demokratik ülkelerde, bu farklılıkların yumuşatılmması için çaba göstermektedir.

Askeri yönetimlerin sandıklarının tersine, bütün alt kültürler, yani kültürel çeşitlilik ulusal kültürleri zenginleştiren temel öğelerdir. Bunlardan korkmamak gerekir. Fakat alt kültürlerden korkmamak, tersine onları ulusal kültürü zenginleştiren öğeler olarak görmek başkadır, onların birer ayrılık öğesi haline gel-

mesi için çaba göstermek gene başkadır. Devletin temel işlevi, ortak değerler etrafında bir toplumu birleştirip ayakta tutmaktır.

Kürtçe radyo ve TV yayını ve hatta Kürtçe eğitim yapılsa ne olur? Hiçbir şey olmaz. Dünyada bunun örnekleri çok. İngiltere'de İskoçya ve Galler örneği var. Galler ülkesinde bu amaçla yıllarca savaşım verilmiş, açlık grevleri yapılmış. Sonunda da bu istekler kabul edilmiş. Ama bugün bakıyorsunuz, Gal dili ile eğitim yapan okullara istek son derece az. Bu da çok doğal. Yerel dille yapılan eğitimin insanlara sağlayabileceği olanaklar çok sınırlı. İşin ilginç yanı, Gal diliyle yapılan TV yayınlarının izleyicisi de çok az. Kimsenin yapmak istemediği bu yayını, BBC ile özel bir kuruluş, bir anlamda zorlanarak sürdürüyorlar. Bu konuda yaygın bir şaka var: "Galliler, kendi dilleriyle yayın ve eğitim yapılması için açlık grevi yapmaya hazırlar, ama o yayınları izlemeye ve o eğitimden yararlanmaya hazır değiller" deniliyor.

Fransa 1972 yılında, bütün etnik gruplar için kendi dillerinde eğitim hakkı tanıdı. Ama bu haktan yararlanmak için, o dilde en az 10 bin sözcük bulunması gerekiyor. Örneğin Bröton'lar, bu sayıya ulaşabilmek için şimdi harıl harıl sözcük üretmeye çalışıyorlar. Ama o hedefe ulaşıp da, Brötonca eğitim yapan okul açsalar ne olacak? Korsika'da yıllar süren savaşımın ürünü olarak elde edilen bu hakların ne ölçüde kullanıldığı ortada.

İspanya 1979 yılında 17 özerk bölgeye ayrıldı ve –Bask bölgesi dahil– hepsi de bölgesel dille eğitim ve yayın olanaklarına kavuştu. Sonucun bazılarının korktuğu gibi olmadığını ve verilen kültürel özgürlüklerin ulusal bütünlüğü zedeleyecek etkiler yapmadığını görüyoruz.

Birkaç örnek de Türkiye'den vermek isterim. Bu örneklerin, benzer bir yol izlenirse, bizde ne gibi sonuçlar doğabileceği hakkında fikir vereceğini sanıyorum. İlk Kürtçe film "Memnu-Zin", maliyetini çıkaramadı. İlk Kürtçe kasetin 500 bin satmasına karşılık, yeni çıkan kasetler ancak onun onda biri kadar bir satış yapabiliyorlar. İlk kaset satışa sunulduğunda, yasak daha resmen kalkmamıştı. Yasak kalkınca, ilgi düştü. Kasetçilerin ver-

diği bilgiye göre: Diyarbakır'dan, Hakkari'den, Kürtçe kasetten çok Joan Baez ya da Michael Jackson istekleri geliyor.

Büyük umutlarla çıkan"Rojname" adlı gazete ancak 30 bin satabildi ve ikinci sayıyı yayınlayamadan kapandı. Haftalık "Velat" ancak 20 bin satabiliyor. Oysa sadece 2-3 bin satabildiği İstanbul'da yaşayan Kürt kökenli yurttaşların sayısı 2 milyonu buluyor. Halit Tunç, yasalar izin verdiği anda Kürtçe TV yayını yapmaya hazırlanan bir yurttaş. Çocuklarının Kürtçe bilmediklerini, Kürtçe eğitim yapan bir okul açılsa oraya yollamayacağını söylüyor ve ekliyor: "Çocuklarımı Türkçe eğitim yapan okula yollarım, ama İngilizce eğitim yapan bir okul olursa, onu tercih ederim." Hiç kuşku yok ki, son derece gerçekçi bir tutum.

Gelelim, Güneydoğu sorununun çözümü için, "Nasıl bir siyasal model?" sorusuna. Herkes ucundan dokundu, fakat kanımca yeterince açıklığa kavuşmadı. Bir kere, altını çizerek belirtmek gerekir ki, Amerikan iç savaşından bu yana,"ayrılma hakkı" diye bir hak uluslararası düzeyde tanınmamıştır. Lincoln böyle bir hakkın varolamayacağını savunmuştur. Daha sonraki uluslararası anlaşmalar da, aynı doğrultuda hükümler getirmiştir. Ama ayrılma dahil, bütün siyasal model seçeneklerinin özgürce tartışılmasının, demokrasimizi güçlendireceğine ve sorunun çözümünü kolaylaştıracağına inanıyorum.

Akla gelebilecek ikinci seçenek, federasyon modeli. Federasyonu açık ya da kapalı savunanların gözden kaçırdıkları bir nokta var: Federasyon, farklı toplumları bir araya getirmenin formülü olarak ortaya çıkmıştır, yoksa aynı toplumu bölmenin bir aracı olarak değil. Bin yıldır birlikte yaşayan insanları ayırarak federasyon oluşturulmasının bir örneği benim aklıma gelmiyor. Eğer bütüncül bir devlet içerisinde, bütün yuttaşların hak ve özgürlüklerden eşit olarak yararlanabilecekleri bir ortam oluşturabilirsek; hiç kuşku yok ki, bu çözüm federasyondan çok daha sağlıklı olur. Bunu sağlayabileceğiniz bir ortamda federasyon seçeneğini tercih etmek demek, bir birleşme aracına bir ayrılma işlevi yüklemek demektir. Biraz önce söylediğimi, iznizle bir kez daha yinelemek isterim: Demokrasi farklılıkları

kabul eder, ama o farklılıkları kurumlaştırarak bir ayrılık öğesi haline getirmek ne demokrasinin işlevidir, ne de kimsenin yararınadır.

Siyasal model aranırken, dünyadaki bazı örneklere doğru tanı koymak gerekir. İspanya'daki Bask modeli, özerklik seçeneği içinde değerlendirilmesi gereken bir modeldir. Ülkeyi 17 özerk bölgeye ayıran İspanyol anayasası bile, şu açık hükmü getiriyor: "İspanyol ulusunun bölünmez bütünlüğü ve İspanya'nın bütün İspanyolların ortak yurdu olduğu ilkesi temeldir." Yani ne yurdun ne de ulusun bölünmesini kabul ediyor. 17 bölgenin hepsinde de, bir tür bakanlık anlamına gelebilecek olan yerel kuruluşlar var. Fakat Madrid'deki bütün bakanlıkların bu özerk bölgelerde ayrı örgütleri de var.

Fransa'nın Korsika'da uyguladığı özerklik modeli de ilginç. Bu konuyla ilgili yasa, Korsika halkının, Fransız halkını oluşturan öğelerden birisi olduğunu söylüyordu. Oysa bu sosyolojik olarak yanlış bir tanımlamaydı.Ve bu nedenle olacak, Sayın İsmail Soysal bu ifadeyi düzelterek okudu. Bir halk, başka bir halkın parçası olamaz, ancak bir ulusun parçası olabilir. Yani bir ulusu oluşturan çeşitli halklar olabilir ve bu, tekil devlet ya da "üniter" devlet anlayışına da ters düşmez. Korsika modelinde, örneğin "devlet temsilcisi" var. Sayın Feridun Yazar, valinin de seçimle işbaşına geleceği bir model önerdi. Oysa Korsika modelinde, "devletin temsilcisi" validen çok daha geniş yetkilere sahip. Ulusal çıkarları kollamakla, yerel çıkarların ulusal çıkarların önüne geçmesini önlemekle, yasalara saygıyı sağlamakla ve daha da önemlisi, özerk yönetimi denetlemekle görevli. Yani, denetim altında bir yönetim modeli söz konusu. Merak edenler, Korsika için çıkarılmış olan özel yasanın 47. maddesine bakabilirler.

Önümüzde, federasyonun ne derece sakıncalı olduğunu gösteren canlı örnekler var. Yugoslavya da bunlardan bir tanesi. Yugoslavya'da ayrılıkçılığı körükleyen ve Tito zamanında bile zaman zaman homurdanan iki federe devlet bulunuyordu: Hırvatistan ve Slovenya. Çünkü ikisi, Yugoslavya federasyonunu oluşturan en

zengin öğelerdi. Kendilerinden kesilen bazı kaynakların, federasyonun geri kalmış bölgelerine sarfedilmesi karşısında tepki duyuyorlardı. Çünkü aynı federasyon içinde yer almış olsalar da, kendilerini ayrı bir birim sayıyorlardı. Oysa, bütüncül-tekil (üniter) devlet içersinde bu tür tepkiler doğmuyor. Bugün PKK teröründen dolayı doğan geçici ve çok cılız tepkileri fazla önemsememek gerekir. Yetmiş yıllık cumhuriyet tarihinde, hangi bölge halkı, kendisinden kesilip de başka bölgelere yatırım yapıldığı için tepki duymuş? Hangi bölge halkı, kendi bölgesinden toplanan vergilerin gene kendi bölgesinde sarfedilmesi gerektiğini savunmuş? Yok böyle bir şey. Ama –bırakın federasyonu– siz yarın Türkiye'yi özerk bölgelere ayırsanız, bu tür tepkilerin giderek güçleneceğinden emin olabilirsiniz. Çünkü her bölge halkı, o andan itibaren bütün Türkiye'yi değil, kendi bölgesini düşünerek hesabını yapmaya başlayacak. Bunu bir tahmin olarak değil, yaşanan taze örneklere dayanarak söylüyorum.

Federasyon modelini savunan bazı Kürt kökenli dostların, özellikle Belçika örneğini pek beğendiklerini biliyorum. Ama Belçika'nın varolan bir toplmumu ikiye bölerek oluşturulmadığı gerçeği nasıl unutulabilir? Uluslararası dengeler nedeniyle, farklı iki toplum bir araya gelmeye zorlanmış. Gerçekten birleşik bir toplumun, federasyon yoluyla daha iyi bir çözüm aramasının pek örneği yok gibi geliyor bana.

Sayın Tarık Ziya Ekinci bana şu soruyu yöneltmiş: "Kürtlerde toplumsal sınıfların konumu, Kürt ulusal pazarının oluşması ve Kürt burjuvazisinin nesnel karakteri açısından, Kürtlerin ayrılıp bağımsız bir devlet kurmalarının objektif koşulları var mıdır? Şayet yoksa, Kürtlerin demokratik taleplerinin bölücülük suçlamalarıyla kilit altında tutulması ve toplumu tümüyle saran bir bölücülük psikozunun yaratılmasında asıl amacın demokratik gelişmeyi frenlemek olduğuna inanıyor musunuz?" Tabii Sayın Ekinci'nin kendi inancı da burada yansıyor. Görüşüne bir ölçüde katılıyorum. Ama konuyu sadece bu yaklaşımla değerlendirmek eksik olur. Eklenmesi gereken iki öğe daha var bence. Bir defa, terör olgusu nasıl yadsınamazsa, onun bu sorunun algılanma bi-

çimine yansıması da yadsınmaz. Sonra aklıma Pakistan örneği geliyor.

Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılmasını elbette ki etnik değil, dinsel bir yanı var. Ama ayrılma nedeni ne olursa olsun, uluslaşma aşamasını geride bırakmamış, aşiret yapısına dayalı toplumlar, ayrıldıkları zaman, eskisinden daha kötü bir durum ortaya çıkıyor. Üstelik bu ayrılma, yeni bölünmeleri de önleyemiyor. Uluslaşamamış bir Pakistan'da Bangladeş'in kopması da sorunu çözememiştir. Ayrılma yeni bölünmeleri önleyemediği gibi, ayrılanların eskiden sahip oldukları kadar bile özgürlükleri olmadığı yeni bir ortam doğmuştur. Hindistan'dan kopmamış iken yaşadıkları siyasal model daha demokratikti.

Burada Sayın Feridun Yazar'ın bir düşüncesine değinmekte kendimi zorunlu hissediyorum. Özellikle büyük kentlerde bir Kürt düşmanlığı doğabileceği endişelerini paylaşmamak olanaksız. Bununla hepimiz savaşmak zorundayız; çünkü bunda, bu toplumda yaşayan hiç kimsenin çıkarı, yararı olamaz. Tersine herkes zararlı çıkar. Yalnız bu ortamı yaratan nedenlere değinirken, bütün öğeleri açıklıkla masanın üzerine sermekte yarar var. Kanımca, bu tehlikeli ortamın doğmasına, sonuçlarını iyi hesaplamadan, o yörenin sorunlarının etkisiyle belirli bir çizgiyi savunanlar da katkı yapmaktadırlar. Kendilerini "Kürt milliyetçisi" olarak nitelendiren bazı aydınlar büyük katkı yapmaktadırlar.

Benim siyasette bulunduğum dönemde, Kürt kökenli rahmetli Sırrı Atalay'ı Senato Başkanlığına seçenlerin büyük çoğunluğu Kürt kökenli değildi. Sırrı Atalay, Türk de olsa seçilirdi, Kürt idi, gene seçildi. Çünkü kişiliği, siyasal geçmişi, birikimi uygundu. Bakkalımızı, berberimizi, avukatımızı, doktorumuzu seçerken bir ayrım yapma alışkanlığı edinmedik çocukluğumuzdan beri. Çünkü, böyle bir gerek duymadık. Çünkü, farklı etnik kökenlerden gelenlerle kendimiz arasında bir fark görmedik. Ama siz çıkar da, sistemli bir biçimde, "Ben senden değilim, ben farklıyım, ben Kürdüm", demeye başlarsanız, hele bir de buna –hiç ilgisi olmasa bile– bir de terör boyutu eklenirse; giderek, "Ma-

demki sen beni kendinden saymıyorsun, ben de seçimimi yaparken kendimden olanları tercih ederim", tavrının doğması çok doğal olur. İnsan haklarının savunulması gerektiğine inanıyorum ve -bütün Kürt kökenli yurttaşların değil- o bölgede yaşayan Kürt kökenli yurttaşların çok olumsuz koşullar içinde olduklarını kabul ediyorum. Onların bizimle aynı hak ve özgürlükleri paylaşamadıklarını biliyorum. Ve eşit haklara sahip olmalarını savunmak için ben de sizinle birlikte mücadele vermeye hazırım. Ama bunu yaparken, o insanlara yardım etmek isterken, biraz önce sözünü ettiğiniz olumsuz bir ortamın doğmaması için gereken özeni göstermek de görevinizdir. Halkına öncülük etmek isteyen aydınların, duygusal olmaya ve sonucunu iyi hesaplamadıkları adımlar atmaya hakları yoktur. "Sen beni kendinden saymıyorsun, öyleyse ben de seni kendimden saymam", ortamı doğarsa, bunun günahının kimde olacağı ve bundan asıl kimlerin zararlı çıkacağı iyi hesaplanmalıdır.

Bana yöneltilmiş bir soru daha var. Sayın Kudbeddin Kaya şöyle diyor: "Hukuk devletinde ayrım olmaz. Anayasa Mahkemesi, şartlı salıverme yasasının TCK'nın 125. maddesinden hüküm giymiş olanları kapsamamasını Anayasaya aykırı bulmadı. Bu bir çifte standard değil midir? Ayrımcı yaklaşım değil midir?"

Konuyu incelemiş değilim, Anayasa Mahkemesi'nin gerekçesini de bilmiyorum. Ama olaya siyaset bilimi açısından yaklaşırsak şunu söyleyebiliriz: Anayasa Mahkemesi üyeleri de, bu toplumun içinden çıkmış, toplumu diğer bireyleri ile aynı ortak koşulları paylaşan insanlardır. Hatta yüksek yargıçların yanılmıyorsam önemli bir kesimi de Kürt kökenlidir. Bu toplumda yaşayan herkes gibi,terör ortamı elbette ki onları da etkiler. ABD dahil, hangi toplumda olursa olsun, en yansız ve saygın yüksek yargıçlar bile, içinde bulundukları toplumun koşullarının etkisinde kalırlar. Bu nedenle de, yüksek mahkemelerin -zaman içinde- benzer konularda değişik kararlar verdikleri çok görülmüştür. Bunun doğru ya da yanlış olduğunu söylemiyorum. Sadece bir gerçeğin altını çizmek istiyorum.

İzninizle, bir iki noktaya kısaca değinerek sözlerimi noktalayayım.

Güneydoğu sorununun çözümü için sağlıklı siyasal model nedir? Yurttaşlar arasında ayrım gözetmeyen, insan haklarına saygılı, bölgeler ve sınıflar arası farklılıkları yumuşatılmış, katılımcı, yerel yönetimleri güçlü, birlikçi-bütüncül (üniter) devlet, bana öyle geliyor ki en sağlıklı çözümdür.

Değinmeden edemeyeceğim son noktaya gelince: Kürt kökenli bazı aydınlarda şöyle bir tavır görüyoruz. Almanya, Türkiye'ye ambarga koyuyor, alkışlıyorlar. Yunanistan açıktan Türkiye düşmanlığı yapıyor, alkışlıyorlar ve hatta kendilerinden destek istiyorlar. Mandela, bu ulusun çok saygı duyduğu bir insanın adına konmuş bir ödülü reddetti diye sevinç çığlıkları atıyorlar. Bir HEP kökenli milletvekili çıkıp, "Atatürk zaten diktatördü, elbette ki Mandela'nın ödülü reddetmesi gerekirdi", diyor... Demokratik çözüm peşinde olduklarını öne sürenlerin, medet umdukları insanları içerde değil de, dışarda aramaları yanlıştır, çelişkidir. Çözüm demokrasinin kuralları içinde oluşacaksa, sonucu belirleyecek olanlar bu ülkenin insanlarıdır, Anadolu'nun insanlarıdır. İsimleri ve önemleri ne olursa olsun, dışardaki insanlar değildir. Eğer demokratik çözüme inanıyorsak, bu toplumun bireylerinin çoğunluğunu ikna etmemiz gerekir. Silahla değil, zorlama ile değil, düşünce ile ikna etmemiz gerektiğine inanmamız gerekir. Eğer kendi azınlık değerlerimize saygı gösterilmesini istiyorsak, çoğunlukta olanların değerlerine de öncelikle saygı göstermek zorundayız. "Bizim en büyük düşmanımız Atatürk'tür", diye sağda solda konuşup, sonra, "Biz demokratik çözüm istiyoruz, çoğunluk bizim önerilerimizi desteklesin", demek tutarlı bir davranış olmaz. Bu topraklar üzerinde yaşayan hiç kimse Atatürk'ü sevmek zorunda değildir, ama Atatürk'e saygı göstermek zorundadır. Tabii demokrasiye gerçekten inanıyorsak. Teşekkür ederim.

BÜLENT ECEVİT İLE SÖYLEŞİ

(DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Güneydoğu sorunu konusunda hem geçmiş ANAP hükümetlerinden hem de DYP-SHP koalisyonundan farklı bir bakış açısına sahip. Askeri bir çözüme de hükümetin verdiği "ödünler"in sonuç doğuracağına da inanmıyor. Kendisinin "Kürt varlığı"nı hiçbir zaman yadsımadığını, ama kendisini suçlayanların olaya "ırkçı ve şoven" bir yaklaşım içinde olduklarını savunuyor. Güneydoğu sorununa, "Kontrgerilla"nın karışmış olduğu endişesini taşıyor.)

KIŞLALI: Bugünkü hükümetin Güneydoğu politikalarına karşı çıktığınıza göre askeri bir çözümden hâlâ umutlu musunuz?

ECEVİT: Ben hiçbir zaman askeri bir çözümü onaylamadım ve önermedim. Tam tersine, askerlerin iç güvenlik işlerinden soyutlanmasını savundum. Çünkü, ordu ancak sıkıyönetim dönemlerinde içeride de güvenlik sağlama görevini üstlenir. Onun da rejim açısından sakıncaları, 12 Eylül döneminde görülmüştür.

Ordu, 12 Eylül öncesinde sıkıyönetim dönemlerinde başarılı olmadı. 12 Eylül sonrasında bir süre başarılı olmuş gibi göründü, ama bunun da bedeli çok ağır oldu. Kaldı ki başarı görüntüsü de çok aldatıcı idi. Çünkü askerlerin iç güvenliği sağlamada uyguladıkları yöntemler, toplumda ve özellikle de Güneydoğu Anadolu'da çok büyük bir tepki doğurdu. Ve baskı rejimi sona erdikten sonra, patlamalara yol açmış oldu.

KIŞLALI: Siz, baskı rejiminden yurtdışına kaçanların da Türkiye'ye zarar verdiklerini savunuyordunuz.

ECEVİT: Pek çok yurttaşımız ya yurttaşlıktan çıkarıldı ya da Batı ülkelerine sığınmak zorunda kaldı. Batı Avrupa'da Türkiye'ye karşı çok etkili lobiler oluşturdular.

Daha siyasal yasaklarım kalkmamış iken, Rahşan Ecevit parti başkanı iken, gerek Başbakan'la yaptığı görüşmelerde, hep o vatandaşlıktan çıkarma kararlarının kaldırılması ve başka ülkelere sığınmacı olarak gitmiş olanlar için genel af çıkarılması önerisini gündeme getirmeye çalıştı. Ben de demeçlerimle bunu desteklemeye çalıştım, fakat derdimizi anlatamadık.

KIŞLALI: Sizin "Kürt varlığı"nı yadsıdığınızı öne sürenler var.

ECEVİT: Benim öteden beri belirttiğim görüşe göre Güneydoğu sorunu, iç kaynakları bakımından etnik sorun değildir.Tabii dış kaynakları başka; onların amacı Türkiye'yi bölmektir. Ben, Kürt varlığını hiçbir zaman inkâr etmedim; ama Güneydoğu sorununu da bir etnik sorun olarak görmedim. Bence sorun, o bölgenin yarı-feodal yapısından ve büyük ölçüde ekonomik ihmal edilmişliğinden ve özellikle sıkıyönetim veya askeri müdahale dönemlerinde bölge halkına uygulanmış olan ağır devlet baskısından kaynaklanmaktadır.

Nokta'da yazmıştım, o bölgede yaşayan bir vatandaş olsam, bende de tepki birikimi oluşurdu.

Şimdi beni Kürt düşmanı falan gibi gösteren çevrelerin unuttukları bir şey var. Bu çevrelerden hiçbiri, "Kürtçe serbest bırakılmalıdır", demeye cesaret edemezken, askerler işbaşında iken ve ben yasaklıyken bu konuyu gündeme getiriyordum. Herhangi bir etnik gruba, kendi ana dilinde konuşma yapma, şarkı söyleme özgürlüğünün yasaklanmasının insanlığa aykırı olduğunu daha o yıllarda söylüyordum.

KIŞLALI: Acaba bölge insanlarının çoğunluğu, olayı sizin gibi mi algılıyor?

ECEVİT: Ben 1989 sonlarında, Nokta dergisinin bana eski bir gazeteci olmam nedeniyle yaptığı öneriyi kabul edip, Güneydo-

ğu'nun en duyarlı yörelerine kadar ve habersiz gittim. Habersiz gittiğim yerlerde vatandaşlar kendiliğinden toplandılar. Ve kendim konuşma yapmadım. Geliş amacımı açıklayan birkaç cümleden sonra, mikrofonu her isteyene uzattım. Özellikle gençler konuştular ve hiçbiri Kürtçülük sorununa değinmedi.

O gezimden birkaç gün önce Viyana'da idim ve orada bir toplantı yapmıştım. O toplantıya PKK yanlısı Kürtçü gruplar gelip beni engellemek istemişlerdi. Onlara çok sert tepki göstermiştim ve o tepkim de gazetelere yansımıştı. Eğer o sıralarda Güneydoğu Anadolu'da çok ciddi bir Kürtçülük hareketi olsa idi, Viyana'daki o tepkimin karşı tepkileriyle karşılaşırdım.

KIŞLALI: Mikrofonu uzattığınız gençler daha çok hangi sorunlara değiniyorlardı?

ECEVİT: Mikrofonu alan gençlerin istisnasız hepsi, rejimin ve sosyal yapının baskısından, işsizlikten ve umutsuzluktan yakındılar. O bölgede on binlerce okumuş işsiz genç vardı. Ya feodal yapının baskısından ya devlet baskısından ya terör baskısında kaçıp köylerden kentlere, kasabalara göç etmişlerdi. Gittikleri yerlerde ise tam bir çaresizlik içine düşmüşlerdi. Bunların giderek artan bir bölümü, PKK'nın tuzağına kolaylıkla çekilebilecek durumdaydı. Yazılarımda, o gençlerin yaygın işsizliğini, o bölgede toplumun temeline yerleştirilmiş bir dinamit olarak nitelendirdim.

KIŞLALI: Size göre Kürt sorunu yok, ama Güneydoğu'nun koşullarından kaynaklanan bir sorun var.

ECEVİT: Bence temel sorun sosyal ve ekonomiktir.

Bir yazınızda siz de bu sosyal yapı sorununa değindiniz, ona çok sevindim.

Geçenlerde Sayın Taha Akyol'un ilginç bir yazısında okudum. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası bir rapor yayımlıyor. Güneydoğu Anadolu sorununun, temelde yarı-feodal yapıdan kaynaklanan bir sorun olduğunu söylüyor.

Ben beklerdim ki, Türkiye'de solcu geçinenler soruna öncelikle bu açıdan baksınlar. DSP ve birkaç çağdaş kafalı solcu dışında, kimse işin o yanına değinmiyor. İşin o yönünü tamamen görmezden

geliyor ve ırkçı-şoven bir yaklaşımla soruna bakıyor. Oysa Türkiye'de hiçbir kesim ırkçılık yapabilecek durumda değildir. Çünkü Türkiye bağlamında Türk ulusu, hep söylediğim gibi çok değişik soylardan, ırklardan gelenlerin yüzyıllar boyunca kaynaşmış olmasıyla oluşan bir ulustur.

KIŞLALI: Değindiğiniz yarı-feodal yapı çözülmüyor mu?

ECEVİT: Yeterince hızlı değil, ama Güneydoğu'daki yarı-feodal yapı da bir çözülme sürecinde. Bu çözülme sürecinde, feodal yapının çerçevesini kıran halk kesimlerinin, yeni ve çağdaş bir çerçeve içinde yer edinmelerini sağlamak gerekir. Bu sağlanamadı. Ve yarı-feodal yapıdan bir ölçüde bağımsızlaşan genç kuşak tamamiyle boşlukta kalmış oldu ve PKK bunu başarıyla değerlendirdi.

KIŞLALI: GAP, soruna ne ölçüde çözüm getirebilir?

ECEVİT: GAP gerçekleştiğinde, toprak verimi o bölgede 15-20 kat artacak. Ama o bölgede çok büyük toprak adaletsizliği var. Hâlâ 20, 30, 40 köyü olanlar, on binlerce dönüm toprağı olanlar var.

Toprak verimi 15-20 kat artınca, toprak dağılımı adaletsizliğinden kaynaklanan gelir dağılımı adaletsizliği de 15-20 kat artacaktır. Eğer ciddi bir toprak reformu yapılmazsa, asıl korkunç patlamalar o zaman olacaktır.

Fakat SHP'nin içinde yer aldığı hükümet programında da bu gereksinmeye değinilmiyor.

KIŞLALI: PKK'nın giderek daha ekili olmasını nasıl açıklıyorsunuz?

ECEVİT: 1991 başlarında, körfez bunalımı bitip de Kuzey Irak'ta bir boşluk yaratıldığında o bölgeye gittim. En duyarlı bölgelere, Silopi'ye, Cizre'ye, Habur Sınır Kapısı'na kadar gittim. Yine habersiz gittim ve yine her isteyene mikrofonu uzattım. Yine hiçbiri Kürtçülükten söz etmedi. Ama o günden bu yana, bir yıldan az bir sürede, köprülerin altından çok sular geçmiş olabilir.

Sayın Cumhurbaşkanı yaz başlarında beni çağırdığında, ona da söylemiştim, fakat dinleyen olmadı.

Kuzey Irak'ta otorite boşluğu yaratılıncaya kadar, PKK Türkiye'ye,Tükiye-Suriye sınırından ve Türkiye-Suriye-Irak sınırlarının kesiştiği bir noktadan girmeye çalışıyordu. Düz arazi olduğu için o sınır bölgesinin bizim tarafımızdan korunması kolaydı. Onun için PKK o aşamaya kadar ancak 3-5 kişilik vur-kaç eylemleri yapabiliyordu. Fakat, "Kuzey Irak'ta güvenlik bölgesi ve otorite boşluğu yaratılınca, çok daha büyük sayıda insanla ve daha sofistike silahlarla Türkiye'ye saldıracaktır" demiştim. Nitekim öyle oluyor.

KIŞLALI: PKK'ya kitle desteğinin arttığı izlenimi de yaygın...

ECEVİT: PKK güçlendiği oranda devletin etkisi azaldı. Halk haklı olarak korkuyor.

Ben de olsam korkardım. Ama, "Korktuğum için PKK baskısına boyun eğiyorum" diyemiyor, "İnandığım için boyun eğiyorum" diyor. Çünkü o daha saygın bir davranış. Tabii bunu bilinçli olarak yapmıyor.

KIŞLALI: Siz, yanılmıyorsam köy koruculuğu uygulamasına ilk karşı çıkanlardansınız. Bu kadar çok sayıda dağınık köy ve mezrayı başka türlü korumak olanaklı mı?

ECEVİT: Aşiretlerin, ağaların adamlarına köy koruculuğu verildi, silahlar dağıtıldı. Böylece feodal yapı büsbütün kökleştirilmiş oldu. Bu yüzyılın başına Abdülhamid'in işlediği bir hataydı bu. Aşiretlere dayanarak Hamidiye Birlikleri kurmuş, rütbeler dağıtmıştı. Ve o bölgedeki feodal yapı kökleşmişti. Şimdi biz yeniden kökleştirdik, üstelik de etkili olmadı bu uygulama.

Köy korucularına dağıtılan silahlar, kısmen aşiretler arası kavgalarda kullanıldı, kısmen de etkisiz kaldı. Çünkü Bekaa'da, şurada burada yıllarca eğitilmiş ve modern silahlarla donatılmış teröristlerin karşısına, okuma-yazma bile bilmeyen korucularla çıkıldı.

KIŞLALI: Sizce, sorunu çözmek için neler yapmalı?

ECEVİT: İlk yapılması gereken şey, Kuzey Irak'taki otorite boşluğunu doldurmaktır. Yarı-feodal yapının çözülüşü hızlandı-

rılmalı ve onun yerine zaman, mekân ve sosyal boşluk yaratmaksızın, daha çağdaş bir sosyal yapı oluşturulmalıdır. Bunun gereği olarak da o bölgeyi süratle sanayileştirmek gerekir. Güvenlik önlemleri ise hem daha ekili duruma getirilmeli hem de sivilleştirilmelidir.

Eğer iddia edildiği gibi hâlâ Özel Harp Dairesi'ne bağlı birimler veya Kontrgerilla, Gladio türünden birimlerle güvenlik sağlanmaya çalışılıyorsa, bu son derece yanlıştır. Orada devlet gücü açık ve halkla son derece iyi bir diyalog içinde olmalıdır. Ona göre eğitilmelidir.

Fakat ANAP iktidarı bu konular üzerinde hiç durmadı. Bugünkü iktidar da böyle bir yaklaşımı benimseyecek yerde, çorap söküğü gibi birbirini izleyen ödünler verme yoluna gitmektedir. SHP, HEP'e, HEP de PKK'ya teslim olmuştur. Ve korkuyorum ki koalisyon da giderek SHP kanadıyla bütün bunlara teslim olma durumuna düşecektir.

KIŞLALI: Kontrgerilla'ya değindiniz. Başbakan iken de bu konuyu gündeme getirmiştiniz. Sedat Simavi'nin mezarına konan bomba ve Güneydoğu'daki bazı olaylar, sizde yine benzer endişeler yaratıyor mu?

ECEVİT: Yaratıyor. HEP Diyarbakır İl Başkanı Vedat Aydın'ın öldürülmesi olayında da bu endişemi dile getirmiştim!...

(Cumhuriyet, 30 Aralık 1991)

PROF. DOĞU ERGİL İLE SÖYLEŞİ

(Prof. Doğu Ergil Ankara SBF öğretim üyesi. Güneydoğu sorunu üzerinde, bölgede ve yurtdışında araştırmalar yaptı. Terörizm konusunda çeşitli yayınları var.)

KIŞLALI: Terörün amacı nedir?

ERGİL: Terör, başka biçimde yapılamayan siyasetin silahla yapılmasıdır. Yukarıda terör, devletin uyguladığı yıldırma siyasetidir. Terörizm dediğimiz aşağıdan terör ise güçsüzün siyaset yapma biçimidir. Bazı devletler de, daha güçlü devletlere karşı terörizme başvurabilirler. Bunu gerek istihbarat örgütleriyle gerekse taşaron olarak kullandıkları terör örgütleriyle yaparlar. Terörle genellikle bir dava gündeme getirilir.

KIŞLALI: Dev-Sol ve TİKKO gibi örgütler hangi davanın peşindeler? İnandıkları ideoloji dünyada çökmüş, toplumsal destekleri de yok!

ERGİL: Teröristin yeraltı dünyasında hayat son derece zordur. Toplumdan kopuk, sürekli ölüm tehdidi altındadır. Ufak bir sapmaya izin vermeyen, aşırı bir disiplin içinde yaşamak zorundadır. Bir süre sonra terörizm bir yaşam biçimi olur. Masrafları, destekleyenler tarafından ya da soygun ve haraçla karşılanır. Veya ülkenin içinde bazı dış güçlerin amaçlarına hizmet etmek gibi bir misyon üstlenir. Taşaronluk yapmaya başlar ve bunun karşılığında para alır. İşte TİKKO, Dev-Sol gibi örgütlerin

yaptıkları bugün budur.

Bu konumdaki terörist, ideolojik olarak güçsüz durumda olduğu çin şiddet dozunu arttırır. Şiddeti ne kadar arttırırsa var olduğunu ve etkili olduğunu o ölçüde kanıtlamak durumundadır. Bunu kanıtladığı oranda da kendisine iş gelmektedir.

KIŞLALI: Komünizm korkusunu yansıtan sağ terörün de bugün ideolojik ve toplumsal nedeni kalmadı.

ERGİL: Sağ vurucu güç, giderek senet mafyasının tahsildarı oldu. Ölmeye, öldürmeye, gizliliğe alışmış. Onu bırakıp da tezgâhtarlık, işportacılık yapması çok zor. Geçmişte profesyonel terörist bir kadro oluştu. Eğer kitle desteği yoksa ve ideolojik haklılığı da kalmamışsa, artık işi profesyonel tetikçiliğe dönüştürmek zorundadırlar.

KIŞLALI: Belki ABD'nin Vietnam savaşı sonrası boşlukta kalan gazilerinin yarattığı sorunun daha ağırını yaşadığımız söylenebilir. Boşlukta kalan eski solcu teröristlerin PKK ile işbirliği yaptıkları açık. Böylece kendilerine bir "dava" da bulmuş oluyorlar. Dış destekler konusunda neler söylenebilir?

ERGİL: Dış güçlerin, hesabına yapılan terörizme ben komprador terörizm diyorum. Tıpkı bir zamanlar moda olan komprador kapitalizm gibi... Türkiye üzerinde emelleri olan bir sürü dış güç var. Suriye ve İran açık. Irak'ın da olması büyük ihtimal. Her şeyin arkasında da Yunanistan'ın olduğunu biliyoruz. Almanya da olabilir. Yugoslavya'nın parçalanmasına neden olan bir tutum takındı. SSCB'nin bıraktığı boşluğu dolduran bir süper güç olma yolunda. Üç kanalın çıkış konumundaki Türkiye ile içten içe bir rekabet söz konusu.

KIŞLALI: Terörün bu dış kaynaklarına karşı bir şey yapılabilir mi?

ERGİL: İşin en zor tarafı o. Örneğin Suriye'yi ele alalım. Dişine kadar silahlanmış bir askeri diktatörlük. Bekaa'daki PKK kamplarını vurmak isteyen, gerektiğinde Suriye ile savaşı da göze alabilmelidir. İsrail yapıyor ve "savaşırım" diye de ilan ediyor. Eğer Türkiye bu olasılığa karşı kamuoyunu hazırlar ve plebisitini de yaparsa, elbette ki Suriye'ye karşı caydırıcılığı

olur. Ama açık açık Türkiye'de yıkıcı faaliyetlerde bulunan İran'ı, daha resmi ağızlardan doğru dürüst kınamadık bile.

Bazı sonuçlar elde edebilmek için birtakım bedellerin ödenmesi lazım. Biz Körfez savaşı sırasında Saddam rejiminin devrilebilmesi için hükümete karşı ayaklanan Kürt gruplarını destekledik. Şimdi de Saddam PKK aracılığı ile aynı şeyi bize yapıyor. Eleştirmemizin haklılığı olabilir mi?

KIŞLALI: Ortadoğu'daki bu düşman cephe karşısında İsrail doğal bir müttefik sayılabilir mi?

ERGİL: Sayılır tabii. Çünkü Ortadoğu'da Türkiye'ye hasım görünen güçler, onun da şu anda hasmıdır. Ama günün birinde Arap-İsrail anlaşmazlığı çözülürse, birinci düşman İsrail'in yerini kesinlikle Türkiye alacaktır.

Çünkü su kaynaklarını Türkiye elinde tutuyor ve tatlı su ihtiyacı da giderek artıyor. Üstelik Türkiye askeri rejimler karşısında demokratik, dinsel rejimler karşısında laik, bölgesel akımlar karşısında da Batılıdır. Ve diğerlerine nazaran üçlü bir büyüme potansiyeline sahiptir.

KIŞLALI: "Türkiye'de ilk öğrenci hareketleri sert bir biçimde bastırılsaydı terörist bir kuşak yetişemezdi" diyenlere rastlanıyor.

ERGİL: Son derece saçma. Mevcut koşulların daha iyiye dönüştürülmesi için gençlerin, protestonun öncülüğünü yapması doğaldır. 60'lı yılların gençleri, mevcut siyasal partilerin bu yeni toplumu doğurtmakta ebelik yapamadığı inancına kapıldılar. Çağdaş toplumu sezaryenle doğurtmak gibi bir misyon üstlendiler. Ama onlar orta ve orta üstü ailelerden gelen çocuklardı. Oysa bugünkü terörist kuşak başka bir toplum kesiminden geliyor. Kırdan kente göçün büyük etkisini görüyoruz. Köklerinden kopmuş, sistemin içine başka türlü girme imkânı bulamayan insanlar. Silah da kullanarak kendilerine bir yaşam alanı açma çabasına girdiler.

KIŞLALI: Amerika'ya sonradan gelen Sicilyalılar da benzer bir gereksinme içinde "mafya"cılığa başvurmuşlardı. Bizde ise önce CHP sonra da SHP içindeki bazı etkili gruplar dikkat

çekiyor. Özellikle büyük kentlerde önceleri Karadenizliler örgütlerde ağırlıklıydı. Giderek onların yerini Doğulular alıyor. Belki bir anlamda Alevileri de bunlara katabiliriz.

ERGİL: Tabii, tabii. Kendilerine bir yaşam alanı açmak, hatta oymak çabası içine girmişlerdir. Bunu başka yollardan yapamayınca silahla yapmak gündeme gelebiliyor. Bugün teröristlerin çıktıkları ortam, gecekondu ortamıdır. Taban arayan örgütlerin çok kolay girdikleri bu ortama hiç kuşku yok ki sağ da girecektir.

KIŞLALI: Ama terörün etnik boyutunu herhalde farklı bir çerçevede değerlendirmek gerekiyor.

ERGİL: Etnik terör açık. Türkiye'nin boş bıraktığı bir alanı doldurdular. İnkâr edilmiş olan Kürt kimliğinin var olduğunu kanıtladılar. Tabii sadece Kürt kimliği ile siyaset yapma hakkı esirgenmedi insanlardan; örneğin sol kimliği altında veya memur kimliği altında örgütlenme de esirgendi. Siyasetin silahsız yapılmasına olanak bırakılmalıydı. Bir Kürt partisi kurulsa ne olurdu? Oy bazında siyaset yapmayacak mı? Bir takım insanlar seçilmeyecek mi? Bunlar parlamentoda oyunun kurallarına göre oynamayacaklar mı? Demokratik örgütlenmelere izin verilmediği için bir sürü grup çıkamadı, bir sürü lider doğamadı. Kendi mecralarında akamayan her şey bir terörist örgütün arkasına takıldı.

KIŞLALI: Ama bu konuda Türkiye'den çok daha demokratik bir yaklaşım içinde olan ülkelerde de etnik terör var. İngiltere'de IRA, İspanya'da ETA bunun en açık örnekleri.

ERGİL: Marjinal birtakım grupların terörizmi her zaman olabilir. Ama haklılığı ve kitlesel desteği olmaz.

Eğer dilsel, dinsel ve sosyal farklılığını vurgulamak ve korumak isteyene izin verirsen, o zaman bu farklılığı zora başvurarak kabul ettirmek için eylem yapmasının haklılığı kalmaz.

KIŞLALI: Olaya sosyolojik açıdan bakarsak; her farklı toplum kesimine "kendi kaderini belirleme" hakkı vermek gerekir mi?

ERGİL: Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'nin 52. maddesi,

eğer demokratik katılıma ve bu farklılıkların belirtimine izin verilmiyorsa "kendi kaderini belirleme hakkı"nın doğacağını söylüyor. Türkiye şimdi bunu yaparsa Kürt terörizminin ayrılıkçılığa yönelmesini engeller. Eğer bu konuda terörizm hâlâ sürerse, ulusal ve uluslararası düzeyde haklılığı olmaz. Devletin adı Türk Cumhuriyeti değil, Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bu bir coğrafyayı ifade eder, etnik kökeni değil. Siyasal ve ekonomik ayrım yapılmıyorsa insanların "Hayır efendim, ben ayrılmak istiyorum" deme hakları yoktur.

KIŞLALI: Teröre karşı polisiye önlemler niçin yetersiz kalıyor?

ERGİL: Polis doğru dürüst eğitilmiyor. Dedektiflik müessesesi diye bir şey yok. Yakalıyor, basıyor sopayı ve söyletiyor. Kanıtları ona bulduruyor. Ama yanlış adam yakalamışsa gördüğü işkence ile kalıyor. İnsan haklarına karşı gösteri yaptılar. Çünkü dayak atmayınca delil toplaması olanaksız. Asker de öyle. 5-6 mermi yakarak eğitim görürken, terörist, kamplarda binlerce mermi yakarak özel savaş biçimlerini öğreniyor.

KIŞLALI: Öyleyse özel timlere karşı çıkanların PKK'ya yardımcı olmak istedikleri söylenebilir mi?

ERGİL: Eğer özel tim, profesyonel bir gerilla karşıtı eğitim görüyorsa, iyi yönlendiriliyorsa ve sivil otoriteye bağlıysa vazgeçilemez. Ama yetiştirenlere sordum; seçilirken psikolojik bir testten geçirilmiyorlar. Oysa böyle bir test şart. Gaddarı olabilir, psikoloik sorunları olanları olabilir.

KIŞLALI: Peki bazılarının isteğine uygun olarak köy koruculuğu kaldırılabilir mi?

ERGİL: Koruculuk, etkili olmadığı gibi giderek etkisini yitiren ağalık kurumunun yaşamasına da yardımcı oluyor. Ağalar koruculuğu ulufe gibi dağıtırken ücretlerinin bir kısmını da kendileri alıyorlar.

KIŞLALI: Korucu çekilince köylü tamamen savunmasız kalmayacak mı? Yardım gelene kadar bir başlangıç direnmesi sağlamıyor mu?

ERGİL: Korucu, ancak asker yada özel tim yardım ettiğinde

direniyor. Ama yardım kolay gelemiyor. Şimdiye kadar helikopterler zırhsız olduğu için yardıma gelenleri 3 km öteye bırakıyordu. Ancak yeni yeni zırhlı helikopterler alınıyor. Üstelik sivil ve askerler arasında bir otorite boşluğu var. Orada görev yapan askerin kayıtsız şartsız sivil otoriteye tabi kılınması lazım.

KIŞLALI: Güneydoğu'da bir devlet terörü var mı?

ERGİL: Devlet terörü Türkiye'nin her yerinde var. İnsanlar karakola gitmeye korkuyorlar mı, korkmuyorlar mı? Güneydoğu'da bir savaş sürüyor. Sinirler gerili, parmaklar tetikte. Kendi canını korumak isteyen, karşısındakini düşman olarak görüyor. Ama devlet terörünün kalkması için hükümet ciddi bir taahhüt altına girdi. Bazı polislerin "insan haklarına hayır" diye bağırmalarının anlamı açık değil mi?

(Cumhuriyet, 17 Şubat 1992)

FEHMİ IŞIKLAR İLE SÖYLEŞİ

(TBMM Başkanvekili Fehmi Işıklar 1941'de Urfa'da doğdu. 1958'de Kırıkkale MKE mühimmat fabrikasında işçi olarak hayata atıldı. Aynı dönemde akşam tekniker okulunu bitirdi. 1968'de profesyonel sendikacı oldu. 1973'te Türk-İş'deki delege sorunlarına tepki olarak Çağdaş Metal-İş Sendikası'nı kuranların başında yer aldı. 1977'de DİSK Genel Sekreterliği'ne seçildi. 12 Eylül'den sonra dört yıl kadar cezaevinde kaldı. İşkenceli sorgulamalardan geçti, hakkında ölüm cezası istendi ve 1984'te aklandı. 1987'de Bursa'dan SHP milletvekili seçildi. 1990'da SHP'den atılan ve ayrılanların kurdukları HEP'e genel başkan oldu. Seçim işbirliği çerçevesinde yeniden SHP'ye döndü ve 1991 seçimlerinde bu kez Diyarbakır'dan milletvekili seçildi.)

KIŞLALI: 49 milletvekili, kaygılarınızı dile getiren bir açıklama yayımladınız. Bu kaygılar nereden geliyor?

IŞIKLAR: Meclis'in bir haftalık tatilinden yararlanarak bölgeye gittiğimde halkta büyük bir tedirginlik gördüm. Baharla birlikte büyük bir kitle kıyımı beklentisi var. Zaten bölgede gezerken insan, can güvenliği olmadığı hissine kapılıyor. Uyarıcı açıklamalar yapmamı bölgedeki etkili kişiler benden istediler. Baskı ve şiddetle hiçbir sorunun kalıcı çözüme kavuşmadığını, yeni sorunlar doğduğunu vurgulamaya çalıştık.

KIŞLALI: Bölge halkındaki bu kaygılar, Cumhurbaşkanı'nın

bazı sözlerinden mi kaynaklanıyor?

IŞIKLAR: Yalnız o değil. Bölgede yayımlanmış bazı bildiriler de okudum. PKK bölge sorumluları tarafından yayımlandığı belirtilen açıklamalardı bunlar. Yetkililerin ise "bastırırız, ezeriz" türünden demeçleri vardı. Cumhurbaşkanı, Milli Güvenlik Kurulu'na başkanlık yaptığı için sözleri elbette daha da önemliydi ve büyük ölçüde ipuçları veriyordu.

KIŞLALI: İsteklerinizin başında olağanüstü halin kalkması geliyor. Kalkarsa bölgede terör duracak ya da hiç değilse azalacak mı?

IŞIKLAR: İstanbul'da da terör olayları var. Niçin olağanüstü hal ilân edilmiyor?

Yıllardır o bölgede uygulanan olağanüstü hâlin çözüm olmadığı ortada. Rakamlar her yıl ölü sayısının biraz daha arttığını gösteriyor. Demek ki insan haklarını yıllarca askıda tutan bu yöntem çözüm değil. Biz "Devlet bölgeyi boşaltsın" demiyoruz, "Olağanüstü hâl halksın" diyoruz. Olağanüstü hâl devletin katı, acımasız uygulamasıdır. Oysa biz özellikle bu iktidar kurulduğundan bu yana devletin daha sevimli, daha hoşgörülü, hukuk ilkelerine uygun davranmasını öneriyoruz.

KIŞLALI: Olağanüstü hâl kalksa da orada güvenliği sağlayacak birimler olacak. Ama siz korucuların ve özel timlerin de kalkmasını istiyorsunuz. Böylece büyük bir güvenlik boşluğu doğmayacak mı?

IŞIKLAR: Korucuların hiçbir yararının olmadığını devletin önemli kademelerinde bulunanlar da kabul ediyorlar. Ama ekonomik yararının olduğunu söylüyorlar. Yarısı zaten ağanın, aşiret reisinin cebine giden o parayı gene alsınlar, ama ağaçlandırmada çalışsınlar, yol yapımında çalışsınlar. Bugün güvenlik sağlayamadıkları gibi bölge halkınca horlanıyorlar, soyutlanıyorlar, pazara bile gidemiyorlar.

KIŞLALI: Kendilerini korumak için görev almış bu insanlara, bölge halkının böyle bir tepki vermesini nasıl yorumluyorsunuz?

IŞIKLAR: Bu, Kürdü Kürde kırdırmak gibi başka ülkelerde de uygulanmış, ama sonuç alınamamış bir yoldur. Hiçbir halk böyle

bir şeye hoşgörü ile bakamaz.

KIŞLALI: Ama korumasız köylere, mezralara PKK saldırıp kıyım yaptığı için koruculuk bir çözüm olarak gündeme geldi.

IŞIKLAR: Koruculara PKK'nın ürünü diye bakarsak PKK'ya neyin ürünü diye bakacağız? Şiddet şiddeti doğuruyor. O onu doğuruyor diye, yanlışa doğru diyemeyiz.

KIŞLALI: Teröre, çete savaşına göre eğitilmemiş geçici askerler PKK'ya kolay bir hedef oluşturuyor. Koşulların gereğine göre eğitilmiş olan özel timlere niçin karşı çıkılıyor? Etkili oldukları ve kolaylıkla öldürülemedikleri için istenmedikleri iddiası yaygın.

IŞIKLAR: Özel timin öldürülmesi zor, ama onlar çok kolay öldürüyorlar.

KIŞLALI: PKK'lıları mı?

IŞIKLAR: Hayır, rastgele... Örneğin Vedat Aydın'ın cenazesinde kitlenin üzerine kurşun sıktılar, insanlar öldü. Cenazede suç işleyenler oldu, ama o suçların karşılığı ölüm cezası değildi. Anında yargılıyor ve anında infaz ediyorlar. Ben milletvekili ve HEP Genel Başkanı idim. Beni de dövdüler.

KIŞLALI: Özel timin sivil halkla karşı karşıya gelmesi önlenip sadece PKK'ya karşı kullanılsa?

IŞIKLAR: Böyle bir şeyi uygulama şansı yok. Herkesi, hatta nüfus memurlarını bile attıklarını vuracak şekilde eğitseniz çözüm değil. Artık farklı çözümler gerekli. Halk kendisine saygı duyulduğuna, sevgi ile bakıldığına inanmalıdır. Her yurttaş gibi eşit muamele gördüğüne inanmalıdır.

KIŞLALI: SHP içinde etkili bir konumunuz var. Sayın Başbakan ile de görüştünüz. Beklentiniz yönünde adımlar atılacak mı?

IŞIKLAR: Sayın Başbakan zaman istiyor. Orada yaşayan insanların ise artık fazla zamanı yok. Tahammül sınırı aşıldı. 1978'den bu yana olağanüstü koşullarda yaşıyor. Hükümet, zaman isteyeceğine, zamanı çok iyi kullanmalıdır. Valiyi değiştirmek yetmiyor. Eski iktidarın görüşü doğrultusunda davranmış olan diğer görevliler yerlerini koruyorlar. İyi insanlar olabilir-

ler, ama eski iktidarın politikalarını uyguladıkları için halk onları o gözle değerlendiriyor. O bakımdan görüntüde bile bir değişiklik söz konusu değil.

KIŞLALI: Güneydoğu insanının sorunlarını çözmek için demokratik bir mücadele veriyorsunuz. Bunu SHP gibi bir kitle partisi içinde yapmak mı daha doğru, yoksa HEP gibi etnik kökenli izlenimini veren bir küçük parti içinde mi?

IŞIKLAR: Büyük bir kitle partisi içinde mücadele vermek daha yararlı. Gönüllü işbirliği ve eşitliği inanarak savunuyorum. Bunu sosyal demokrat bir partide gerçekleştiremezsek ülke çapında gerçekleştirmenin güç olduğunu düşünüyorum. Eğer büyük bir kitle partisinde ezilen, baskı altında tutulan, sömürülen insanları savunmak zorlaşırsa ya da olanaksızlaşırsa bu kez kaçınılmaz olarak başka bir yönelim söz konusu oluyor. Biz gönüllü olarak bir parti kurmadık, zorunlu olarak kurduk. Halkımızın sorunları vardı ve biz bunları demokratik bir platformda tartışmak, çözümler üretmek istiyorduk.

KIŞLALI: Siz ve arkadaşlarınız için "bir ayakları HEP'te, bir ayakları SHP'de" eleştirisi var. Kesin tercihinizi yaptınız mı?

IŞIKLAR: Önce seçim işbirliği yaptık, sonra da ayrılmanın anlamsızlığını düşündüm ve bunu arkadaşlarıma açıkladım. Seçim bölgem olan Diyarbakır'a gittiğimde beni seçenlerin hepsi HEP'te. SHP huzurevi gibi, kimse yok. Beni seçenlere, "Teşekkür ederim beni seçtiniz, şimdi işiniz bitti; ben buradayım siz orada kalın" deme hakkım yok. Ben her gittiğim yerde tabanın kaynaşmasını öneriyorum. Bunun için SHP'nin çekim merkezi olması gerekir. O da halktan kopmamış, halkla bütünleşen kadrolarla olur.

KIŞLALI: Yasal engeller çıkarılmayıp da HEP olarak seçimlere katılsaydınız ülke barajını geçebilir miydiniz?

IŞIKLAR: Türkiye genelinde yüzde 12-13 oy alırdık. Bölgesel ağırlık nedeniyle de bu seçim sistemi ile 55-60 milletvekili çıkarırdık.

KIŞLALI: Bunu SHP'nin seçimlerde aldığı oydan düşersek geriye yüzde 7-8 kalıyor. SHP'nin kendi oyları bu ölçüde düşük mü?

IŞIKLAR: Oylarımız SHP'ye tam akmadı. İstanbul'da, İzmir'de, Adana'da, listelerde bizden de aday gösterilmesini, buna olanak bulunamazsa liste sonlarında yer verilmesini ve hiç değilse "tercih" olanağının kullanılabilmesini istedik. Yapamadılar. TV'de 5 dakika konuşturulabilirdim. Çeşitli nedenlerle bu da sağlanamadı. Büyük kentlerde mitinglere götürülebilirdim. O da olmadı.

KIŞLALI: Atatürk'ün düşündüğü yerel yönetimde özerklik modelinin Şeyh Said ayaklanması nedeniyle uygulanamadığı, şimdi de PKK terörünün demokratikleşmeyi zorlaştırdığı yolunda görüşler var. Katılır mısınız?

IŞIKLAR: Yani evin bir bireyi bardağı kırdı diye bardakla su içmekten vazgeçilebilir mi? Birisinin davranışı gerekçe gösterilerek bazı haklar herkesten esirgenebilir mi? Bu konuda içtenlikli olmak gerekir. Eğer şunun veya bunun davranışı ile demokrasiden vazgeçebiliyorsak inancımızı gözden geçirmemiz gerekir.

KIŞLALI: HEP kökenli milletvekilleri, devletten kaynaklanan şiddeti en açık bir biçimde kınarken PKK'nın cinayetlerini aynı açıklıkla kınamaktan çekiniyorlar. Bunun nedeni sempati mi yoksa korku mu?

IŞIKLAR: Tam ikisi de değil. Alternatifini söyleme özgürlüğün olmalı ki bir harekete karşı olduğunu rahatlıkla savunabilesin. Oysa Türkiye'de Kürt sorununun özgürce tartışılmasını engelleyen bir sürü yasak var.

Ben Türk ve Kürt halkının gönüllü birliğine dayalı, herkesin hakkına saygılı bir demokratik düzenden yanayım. Biri de ayrı bir Kürt devletinden yana olduğunu söyleyebilmeli ki ben görüşümü daha kararlı bir biçimde savunabileyim. Bugün geçmişe dönük suçlamalar yapmanın hiçbir anlamı yok. Acil bir durumla karşı karşıyayız ve önemli olan kan dökülmesinin önlenmesidir. Ben "Kan dökmeyi önce PKK durdursun" desem bu neyi getirir?

Ben diyorum ki, silaha bu amaçla mermi sürenlerin hepsi mermisini çeksin. Sonra nasıl çözebileceğimizi tartışalım. Eğer tabular kalkar ve özgürce tartışırsak, göreceğiz ki çok önemli ayrılık yok.

KIŞLALI: Bu özgür tartışma ortamını yaratma iradesini, koalisyonun iki sayın liderinde görüyor musunuz?

IŞIKLAR: Bana göre bu irade kendilerinde var. Ama dikkate almak zorunda oldukları dengelerin buna hazır olduğunu sanmıyorum.

KIŞLALI: Parti içi dengeler mi yoksa toplumdaki ve devletteki güç dengeleri mi?

IŞIKLAR: Hem parti içi hem de parti dışı dengeler söz konusu. Kamuoyu ve basın da dahil, dikkate almak zorunda bulundukları dengeler bu konuda henüz olgunlaşmış değil.

KIŞLALI: Muhalefet de özgür tartışma ortamını desteklese iş kolaylaşır mı?

IŞIKLAR: Baş başa konuştuğumuzda çok olumlu yaklaşıyorlar, kamuoyunun önüne çıktıklarında farklı konuşuyorlar. Ama bir ihtiyacı onlar da hissediyorlar. Umarım zamanla belirli bir noktaya gelirler. Çünkü çağımız demokratiklmeşme çağı. İnsanlar kendi ülkelerinde daha çok söz sahibi olmak istiyorlar.

(Cumhuriyet, 9 Mart 1992)

ALGAN HACALOĞLU İLE SÖYLEŞİ

(CHP İstanbul Milletvekili Algan Hacaloğlu, 1978-79 Ecevit hükümeti döneminde DPT Koordinasyon Dairesi Başkanlığı görevinde bulunmuştu. Bu söyleşinin yapıldığı sırada, SHP milletvekiliydi ve Mardin, Kızıltepe, Nusaybin, Cizre, İdil ve Şırnak'ta incelemeler yapan DYP-SHP milletvekillerinden oluşan 13 kişilik grubun sözcüsüydü.)

KIŞLALI: Güneydoğu'nun belki de en sorunlu bölgesini taradınız. Beklediklerinizle bulduklarınız arasında büyük fark oldu mu?

HACALOĞLU: Başarılı bir gezi idi. Bize yönelik herhangi bir protesto olmadı. Yöreye uzun yıllardır gitmemiştim. Amacımız daha çok halkla temas etmek ve doğrudan halkın tepkisini almaktı. Ama her yerde kaymakam, jandarma komutanı ve emniyet amirleri ile de görüştük.

Bizim dolaştığımız bölgede doku aynı, sorun aynı, tepki aynı. Galiba bu yöreye Lice, Eruh ve büyük ölçüde Diyarbakır'ı ekleyebiliriz. Ama Güneydoğu'nun her tarafında sorunun aynı yogunlukta yaşandığını düşünmemek lazım.

Gözlemlerimizi dört ana noktada özetleyebilirim:

1. Bu yörede PKK, halkın desteğini almış gözüküyor. Bu destek amaçlar için olmayabilir; ama halk kendi güvencesini PKK'nın varlığı ile dışarı yansıtıyor.

2. Güvenlik güçleri ile halk tam bir yabancılaşma içinde.

3. Bölgeyi yönetme görevini üstlenmiş olanlarda genel bir ortak stratejinin varlığı hissedilmiyor. Sorunları algılayış biçimleri ve getirdikleri çözümler arasında birlik yok. Olayın bütününü göremiyorlar. Çok zor koşullarda çalıştıkları ise bir gerçek.

4. Yörede temel hakların ihlal edildiği yolunda yaygın eleştiriler var.

KIŞLALI: Terörün tek yanlı olmadığı iddiası doğru mu?

HACALOĞLU: Her yerde faili meçhul cinayetler var. Ama PKK'nın açık cinayetleri var. Bu arada bir Hizbullah olayı çıkmış ortaya. Bunların İran'la ve Şiilikle ilgileri yok.

Yöneticilerin kimi, "Bilmiyoruz" diyor; kimi, "Kendilerini savunmaya kalkan ve güvenlik güçlerine yardımcı olmak isteyen sivil insanlar" diyor. Örneğin PKK, Hizbullah'tan iki kişiyi öldürmüş. Onlar da kalkıp biz orada iken 50 evi yaktılar. Yani Hizbullah terörü de var. Yanlışlıkla da yapılsa, devlet terörü de var.

KIŞLALI: Örnek verebilir misiniz?

HACALOĞLU: Örneğin Şırnak'ta, belki bizi bir tür karşılama yöntemi olarak, bir polis memuru öldürüldü. Karısı hamile idi ve çocuğu vardı. Tepki içinde kendilerini kontrol edemeyen, hislerine mağlup olan, yorgun, bezgin güvenlik güçleri, önlerine gelen yüz kadar yuttaşı dövdüler. Bu arada, işlerine gitmekte olan dokuz belediye memuru hastanelik edildi. Polisler, SHP ilçe başkanından başlayarak, dükkânların camlarını, çerçevelerini kırmışlar. Halk ile güvenlik güçleri orada tamamen ayrılmış. Bütün partiler ve kitle örgütleri birleşip ortak deklarasyon yayımlamışlar. Tabii o görevlilerin hepsini oradan çekmek gerekir. Benzeri olayları Nusaybin'de ve İdil'de de yaşadık.

KIŞLALI: Yörenin koşullarına göre özel olarak eğitilmemiş güvenlik güçlerinin yanlış tepkilerinde söz ettiniz. Peki özel olarak eğitilmiş olan özel timin tutumu nasıl?

HACALOĞLU: Özel timin görüntüsü, adeta lejyoner. Yöreye göre büyük maaş alan ve tüketemeyen insanlar. Arkadaşlar birkaç özel tim görevlisi ile konuşmuşlar. Bazılarının ciddi kişisel

sorunları olduğunu söylediler. Örneğin bizim arkamızdan, ağza alınmayacak küfürler ettiklerini duyduk.

KIŞLALI: Heyetinizde yer alan DYP'li milletvekillerinin bazı farklı yorumlar yapmış olmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

HACALOĞLU: Daha çok asker kökenli bir arkadaşımızın yorumları biraz farklı idi. Arkadaşlarımızın, aramızda olan yerel milletvekillerine karşı önyargılı olduklarını tahmin ediyorum. Ancak şunu gördük ki, bu HEP kökenli milletvekillerimiz iki tarafta da kaybediyorlar. Yerinde görünce anladım ki, işleri çok zor. Hiç kimse, onların, bizim düşündüğümüzün dışında bir ülkü, bir amaç için koştuklarını sanmasın.

KIŞLALI: Devlet Bakanı Erman Şahin ile birlikte yöreyi gezen danışmanı Prof. Mustafa Altıntaş şöyle diyor: "İnsanlar iş, aş, okul, hastane ve tabii ki insan hakları istiyorlar. Bölge halkı kesinlikle kopmuş değil." Katılıyor musunuz?

HACALOĞLU: Halk belki PKK'yı savunuyor, ama aşırı talepleri yok. Biz yoğun topantılar yaptık. Belki bazıları yönlendirilmiş olabilir. Ama Cizre'de, çarşıda, binden fazla insanın yer aldığı toplantıda da bulunduk. Az konuşuyor, daha çok onları dinliyorduk. Ama benim verdiğim bazı mesajlar alkışlandı. Bu mesajlar, koalisyon hükümetimizin mesajları idi. Sorunları çözmeye kararlı, geniş bir uzlaşmaya dayalı bir hükümetin varlığının iyi değerlendirilmesi gerektiğini söyledik ve alkışlandık.

KIŞLALI: Yeni hükümetle birlikte, yörede devletin halka yaklaşımında değişiklik olduğu söylenebilir mi?

HACALOĞLU: Mesela bir yüzbaşı şunu söyledi: "Size iyi bir şey de söylemek isterim. Dört ay evveline kadar bu bölgede yüzde 60 düzeyinde işkence vardı. İşkence olayı yüzde 10'a indi. Bundan önce, bir olay olduğunda, yörede kimi görsek toplardık. Şimdi daha azını topluyoruz."

KIŞLALI: Siz de olağanüstü halin kalkmasını savunanlar arasındasınız. Olağanüstü halin halkması durumunda, PKK'nın daha rahat hareket edeceği iddiası yanlış mı?

HACALOĞLU: İki kaymakam ve üç emniyet amirine şu soruyu

yönelttim: "Olağanüstü halin kalkması durumunda, şu anda yapmakta olduğunuz görevi aynı etkinlikle sürdürebilir misiniz?"

Beşinin de yanıtı, "Evet" idi. Tabii özlük haklarına ilişkin bir sıkıntı var. Ücretlerinde gerileme olacak.

Bence olağanüstü halin kalkıp kalkmaması simgesel bir olay. Olağanüstü hal orada bir propaganda aracı haline getirilmiş. PKK çok etkili propaganda yapıyor. Devlet ise müthiş bir eşgüdümsüzlük ve dağınıklık içinde.

KIŞLALI: Olağanüstü hal konusunda SHP grubunun ikiye bölünmüş olması hükümetin ömrünü etkilemez mi?

HACALOĞLU: Hükümetin ömrü, yapacakları ile bağlantılıdır. Vadettiklerinin ne kadarını uygulamaya koyabilecekleri ile ilgilidir. Türkiye'nin gündemindeki önemli sorunlar için gerekli geniş uzlaşmayı yakalamış olan bu hükümet, ülke için bir şanstır. Ama resmi kanallardran gelen bilgiler her zaman en doğruyu yansıtmıyor. Yorum farkları da çoğunlukla oradan kaynaklanıyor.

Olağanüstü hal için ya oy kullanmam ya da aleyhte kullanırım. Ama ret de edilse, bence koalisyon bunu aşar. Bu koalisyon yürüyecektir, ona omuz vereceğiz.

KIŞLALI: PKK, kendini güçlü gösterdiği için yöredeki durumun "vahim" olarak değerlendirilmesinden hoşlanıyor. Askerlerin ve bu arada MİT müsteşarının ise sert bir biçimde "ezmek" için "vahim" bir tablo çizdikleri iddiası var.

HACALOĞLU: Halk bir bahar sendromuna girmiş, "Baharda askeri güçler bizi ezecek" havası yaygın. Bunu, PKK da bir propaganda olarak yayıyor. İkinci bir şey kulağımıza geldi, "Bu baharda PKK bazı idari düzenlemelere gidecek" gibi. Bu da PKK'nın propagandası. Zaten halkın tek haber kaynağı, fısıltı gazetesi. Normal gazete üç günde bir geliyor. Türk radyosu ise mesela Cizre'de dinlenemiyor.

KIŞLALI: Buna çok hayret ediyorum. Çünkü biz daha 1979'da hükümette bu durumu konuşup radyonun rahatlıkla dinlenebilmesi için gereken önlemlerin alınmasına karar vermiştik. Hatta köylere akülü televizyonlar dağıtılıyordu.

HACALOĞLU: TV izlenebiliyor, ama çok yoksul oldukları için çoğunun televizyonu bugün de yok... MİT yetkilisinin yaptığı değerlendirmeye gelince, bu değerlendirmeyi ve zamanlamasını anlamakta zorluk çektik. Ben PKK'nın, Nevruz'da ya da baharda 400 kişi ölse, bundan memnun olacağına inanıyorum. İçeride değil, ama dışarıda kazanırlar. Buna alet olmamak lazım.

KIŞLALI: Nevruz'da ne bekliyorsunuz?

HACALOĞLU: Nevruz'da bayrak açılacak. Bunu o kadar da önemsemiyorum. Çünkü olay bunun ötesine geçmiş. Fazla da duygusal davranmamalı. Kanada'da, bir tarihte Quebec de bayrak çıkarmıştı. Bunlar gelip geçiyor.

KIŞLALI: Sizin planlamada sorumluluk taşıdığınız, 1979 ile bölgenin bugünkü ekonomik durumu arasında nasıl bir fark gördünüz?

HACALOĞLU: Ekonomik durum 1979'dan daha kötü. Ekonomi kesinlikle çökmüş. İşi olanları saymak, işsizleri saymaktan daha kolay. Bu koşullar altında büyüyecek her genç, potansiyel bir APO'dur. PKK endişesi ile yaylalar, otlaklar kapatılmış. Hayvancılık bitmiş. Irak ile sınır ticareti durmuş. Hiçbir fabrika işlemiyor. Özel sektörün gitmesi mümkün değil. Okullar kapalı.

KIŞLALI: Ne yapmalı?

HACALOĞLU: Ben bir kere bu sorunun halledilebileceği görüşündeyim. Şu anda olayın elden çıkmış, kaybedilmiş olduğu kanaatini taşımıyorum. Sınır bölgesindeki bütün bu sıkıntıya rağmen halk sizi dinliyor. Halk hâlâ umutla size bakıyor, ama "PKK ile barışın" diyor. Şu anda oraya, acilen bir şok tedavisi yapmak lazım. PKK terörü sürse dahi, orada olağan hukuk düzenine geçmenin koşulu yaratılmalı. İçme suyu, eğitim ve sağlığa ağırlık veren bir program hemen uygulamaya konmalı. 1978-79'daki KUP-KİP projeleri gibi mi olur, kısa vadede ciddi bir istihdam projesi uygulanmalı. Duran fabrikalar harekete geçirilmeli. Irak sınırı açılmalı. Son iki aydır kapatılmış olan ticaret, isterseniz "illegal" deyin, yeniden serbest bırakılmalı. Hayvancılık için yaylalar yeniden açılmalı.

KIŞLALI: GAP uzun vadede sorunu ne ölçüde çözer?

HACALOĞLU: GAP orada dünyalar değiştirir. Getireceği ekonomik nemanın topluma olabildiğince dağıtılması önemli. Orada ciddi bir feodal yapı var. Ama durum sakinleşince, toprak reformu da kendiliğinden gündeme gelecektir.

KIŞLALI: Sizce HEP kökenli milletvekillerinin PKK'nın cinayetlerini açıkça suçlamaktan kaçınmalarının nedeni korku mu, sempati mi?

HACALOĞLU: Bu gezide gördüm ki onların işi çok zor. Hiçbirinin PKK terörünü tasvip ettiğini sanmıyorum. Ama oradaki Kürt kökenli yurttaşlarımızın içinde bulundukları vahim durum, kendilerini belirli bir tavra zorluyor. PKK'ya yakın mıdır diye hakkında şüpheler belirtilen bir arkadaşımız şöyle demiştir: "Üç seçenek var. PKK ile masaya oturmak, bugünkü yolda gitmek ve yeni bir oluşum yaratmak. Mantıklı olan, yeni bir oluşum yaratmaktır."

KIŞLALI: Tek başına katılabilse, HEP seçimlerde barajı aşabilir mi?

HACALOĞLU: Kanımca geçen seçimlerde barajı aşamazlardı. Ama olaylar böyle devam eder ve Güneydoğu sorunu çözümlenemezse, bir dahaki seçimlerde aşarlar. Ve bu arkadaşlarımız da yeniden seçilemezler.

KIŞLALI: Son bir soru. Bağımsızlık amacıyla bir halk ayaklanması beklenebilir mi?

HACALOĞLU: Ben, bu yörede yaşayan, bu sıkıntıları çeken, demokratik hakları ihlal edilen, işsiz olan insanlarımızın, PKK yönlendirmesi ve baskısı altında bu ülkeden kopup bir bağımsızlık amacıyla isyana sürüklenebileceklerine inanmıyorum.

(Cumhuriyet, 16 Mart 1992)

İSMET SEZGİN İLE SÖYLEŞİ

(İsmet Sezgin'in görüşleri, İçişleri Bakanı olarak, hükümetinin ve bir anlamda devletin Güneydoğu'ya nasıl baktığını yansıtıyor.)

KIŞLALI: Körfez Savaşı'nın sonuçlarının, Güneydoğu Anadolu'da terörün tırmanmasına yaptığı katkıyı biliyoruz. Ama ondan önce de terör tırmanarak ciddi boyutlara varmıştı.

SEZGİN: Olayların başlangıcı 1968'lere kadar uzanır. 12 Eylül döneminde olaylar askeri otoriteyle söndürülmeye çalışılmış ve bir ara azaldığı izlenimi doğmuştur. Böylece üstesinden gelindiği sanılmıştır. Oysa buzdağı gibi görünmeyen kısmı çok daha büyüktü. Nitekim 1984'ten sonra sıkıyönetime rağmen tırmanmaya engel olunamadı. Olaylarda bir ara yaşanan azalmaya yanlış teşhis konulduğu kanısındayım.

KIŞLALI: Yanlış olduğunu söylediğiniz teşhis nedir?

SEZGİN: Olay bir eşkiya hareketi gibi görülmüş, kökünün kolaylıkla kazınabileceği zannedilmiştir. Tabii teşhis yanlış olunca tedavi de ona göre yapılıyor ve olaylar çığ gibi büyüyor.

Biz hükümete geldiğimizde, Güneydoğu'daki manzara şöyleydi: Devlet gündüzleri var, geceleri yok. PKK yöre halkından itibar görüyor. Bir cenaze istismar edilerek 3-5 bin kişilik topluluklar meydana getirilebiliyor, kepenkler tümüyle kapatılabiliyor.

Oyunun kurallarına göre oynanmadığı, bir devlet boşluğu mey-

dana geldiği ve bu boşluğun PKK tarafından doldurulmaya çalışıldığı bir ortam.

Eski iktidara mensup birçok kişi de "Artık Güneydoğu bitmiştir, bunun çaresi bulunamaz" gibi bir kanaat içerisinde.

20 Ekim seçimlerinden önceki günlerde ise adeta orada seçim yok da HEP'in sayımı yapılıyordu. Vatandaş, kimin güçlü olduğunu kestiremediği bir ortam içindeydi.

KIŞLALI: Siz, bu görünümü değiştirmek için, hükümet olduğunuzdan bu yana neler yaptınız?

SEZGİN: Önce teşhis yanlışına parmak bastık. Bu, öyle 3-5 katilin yaptığı basit bir zabıta olayı değildir. Olayın kökeninde tarihsel bazı nedenler vardır. O yörenin yapısal özelliklerinden kaynaklanan nedenler vardır. Ve bu küçük bir hareket değildir; dışarıdan beslenmektedir. Batı Sevr'de yapamadığını, şimdi değişik maşalarla gerçekleştirmek istemektedir.

Amaç, burada Marksist-Leninist bir özerk Kürdistan devleti kurdurmaktır.

KIŞLALI: Batı'nın, böyle Marksist-Leninist devlet kurdurtmakta ne gibi çıkarı olabilir?

SEZGİN: Gayet açık. Amaç, istedikleri şekilde kullanabilecekleri bir kukla devlettir.

Biz teşhisi koyduk ve amacı belirledik. Oyun kendi kuralları içinde oynanmadığı için başarılı olunamamıştır.

O bölgenin şartlarına göre yetişmiş, gerilla eğitimi görmüş kişilere karşı, yeni askere gitmiş gençlerle mücadele edilmek istenmiştir. Askerin eğitimi ön plana alındı ve eksik olan araçlar, gereçler, silahlar, gece dürbünleri ile donatıldı. Kobra helikopterlerinden zırhlı özel vasıtalara kadar her şey getirtildi. Ve en önemlisi, bölge valiliğine verilen yetkilerin büyük bir bölümü kullanılmamıştı. Devlet ile halk kopmuş durumdaydı. Halka sevgiyle, insancıl bir görüşle yaklaşılmamıştır. Örneğin PKK'cılar geceyarısı bir köye gelip orada bir evde yatmışlar. Ertesi gün, bütün köye dayak ve eziyet. Oysa geceyarısı kapıya gelmiş iki silahlı adam karşısında ölüm korkusu duymamak kolay mı?

KIŞLALI: O yörede halk ile devlet arasındaki kopukluğun

giderilmesi için ne yapıyorsunuz?

SEZGİN: Valilerden başlayarak yeniden yapılanmaya girişti-tik. Bölgede valiler değişti, emniyet müdürleri değişiyor. Devlet-halk ilişkileri daha yapıcı olmaya yöneldi. Burada amaç, bütünüyle sivilleşmektir.

Demokratik kurallarla yöneltildiği 1950-70 yılları arasında bölgede olay yok. Demokratik düzenden çıkıldığı zaman, patlamalar oluyor.

KIŞLALI: Asker ve sivil yöneticiler arasındaki yetki karmaşasının da terörle savaşı zorlaştırdığı iddiaları var.

SEZGİN: Biz yeni hükümet olarak yetkiyi tamamen sivil otoriteye verdik. Jandarma artık valilerin ve kaymakamların sorumluluğu altında görev yapıyor. Eskiden olduğu gibi bir istek halinde önce valiye, vali bölge valisine, o asayiş komutanına, o da genel komutana soracak diye bir durum yok artık. Eskiden bu süreç içinde zaman yitiriliyor, iş işten geçiyordu. Şimdiki düzen içinde, karar alma, emir verme ve uygulama süreci çabuklaşmaktadır. Böylece olaya anında müdahale olanağı doğmaktadır ki en önemli değişiklik budur.

KIŞLALI: Bir de gençlerin terörizmin kucağına düşmesini kolaylaştıran işsizlik sorunu söz konusu.

SEZGİN: Yarım kalmış yatırımlar süratle hayata geçirilecek. Kapanmış fabrikalar yeniden işler hale getirilecek. İşsizlik sigortası uygulanmasına ve asgari ücretten vergi alınmamasına o yöreden başlanacak. Yeşil kart uygulaması da öyle.

KIŞLALI: Bölgenin ekonomik açıdan gerilemesinin nedenlerinden birisi de hayvancılığın giderek yok olması. Teröre karşı mücadele amacıyla otlakların yasaklanmasının bunda rolü olduğu öne sürülüyor?

SEZGİN: Beş yıl öncesine kadar Türkiye'den kaçan etin gittiği İran'dan, Irak'tan şimdi biz kaçak et getirttiriyoruz.

Hayvancılığın gelişmesi için milyarlarca liralık teşvik kredisi verilenler, bunu başka bölgelerde ve başka amaçlarla kullanmışlar. Ama birtakım yaylaların, kışlakların terör nedeniyle kapatılmış olmasının, hayvancılığın bugünkü duruma gelmesinde

fazla bir etkisi yoktur. Bunun sorumlusu, geçmiş iktidarın hayvancılıkla ilgili olarak aldığı yanlış ekonomik önlemlerdir.

KIŞLALI: Sayın Demirel ve İnönü ile birlikte siz de bölgeye gittiniz. En yetkili ağızlardan, "Kürt gerçeği"nin kabul edildiği açıklandı. Bu konuda hükümet olarak neler yaptınız, neler yapmayı planlıyorsunuz?

SEZGİN: O gezide vatandaşlarımızın bize olan ilgilerini, sevgilerini görmenizi isterdim. "Kurtarın bizi bu Apo belasından" diyen çok insanlar gördüm. Şimdi kendi dillerini serbestçe konuşabiliyorlar. Kendi dillerinde gazete, dergi çıkarabiliyorlar. Kürtçe şarkı kasetleri yapabiliyorlar.

KIŞLALI: Kürtçe dil kursu açılmak istendiği ve izin verilmediği doğru mu?

SEZGİN: Hayır, dil kursu açmak için yapılan ve reddedilen müracaat anımsamıyorum.

Çeşitli kültürel etkinlikler de yapabilirler. Nitekim yapıyorlar da. Ama bu hareketler, devletin ülkesi ve ulusu ile bölünmez bütünlüğüne saldırı niteliği kazandığı zaman, iş kültürel olmaktan çıkıyor. Bu siyasal eylem, kültürel etkinliklerle ifade edilmeye çalışılıyor. Söyledikleri tek şey, ülkeyi bölüp bir Kürdistan devleti kurmak isteği.

Kültürel taleplerin, böyle bir siyasal amaca yönelik gösteri şekline dönüşmesini onaylamaya elbette ki olanak yoktur.

KIŞLALI: Bölgede inceleme gezisi yapan SHP ve DYP'li milletvekilleri, devlet teröründen de söz ediyorlar. Örneğin Şırnak'taki olay.

SEZGİN: Giden arkadaşlarımızı dinledik. İki tanesi, "Maalesef kılavuzluğumuzu PKK yaptı ve bu nedenle de onların istediklerini gördük" dediler. Kesin olarak ifade ediyorum ki orada devlet terörü de, kontrgerilla da yoktur.

Şırnak'ta bir polis öldürülüyor, cenazeye halk da katılıyor. Ama mezarlık dönüşünde, önlerinde kadın ve çocukların, arkalarında maskeli teröristlerin olduğu bir grup "yuh" çekiyor ve "TC'nin piçleri" diye bağırıyor. Arkadakiler silah atıyor. Bunun doğurduğu tepki ile patlak veren bazı küçük olaylar ise büyü-

tülüyor.

KIŞLALI: Ya kimin işlediği belli olmayan cinayetler?

SEZGİN: 45 faili meçhul cinayetin 35 tanesi PKK tarafından işlenmiş, belli. Bir bölümü kendi iç kavgalarından kaynaklanıyor.

Şimdi bir de Hizbullah ile PKK arasında egemenlik mücadelesi var. Öldürüldü denilenlerin bir kısmının ise ne polisin ne jandarmanın kayıtlarında isimleri var. Faili meçhul cinayetlerde kontrgerillanın ya da başka bir devlet gücünün parmağını kanıtlayacak kimse varsa lütfen ortaya çıksın. Kendisine teşekkür edeceğim.

KIŞLALI: Hizbullah'ın da İran'la ilgisinin olmadığı, devlet çabası ile oluşturulduğu söyleniyor.

SEZGİN: Kesinlikle ifade ediyorum, Hizbullah devlet tarafından organize edilen bir örgüt değildir. Bizim değerlendirmelerimize göre İran yanlısı bir kuruluştur. Devletin bıraktığı boşluğu PKK, onun da dinsel alanda bıraktığı boşluğu Hizbullah doldurmaya çalışıyor.

KIŞLALI: HEP kökenli milletvekillerinin tutumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

SEZGİN: Onların davranışları bile militanları tatmin etmiyor. "Siz devletin işbirlikçilerisiniz" diyorlar onlara.

1968'de ilk öğrenci hareketleri olduğunda İsmet Paşa "Bunlar masum öğrenci hareketleridir, boykot da işgal de birdir" demişti. Ben Gençlik Bakanı iken uyarmıştım: "Bugün bunları kullanabilirsiniz, ama amaçları devleti yıkmaktır, siz onları tatmin edemezsiniz" diye. Dediğim doğru çıktı. Aynı şey şimdi HEP kökenliler için geçerli. Ne yapsalar, PKK militanlarını tatmin edemezler.

KIŞLALI: Apo'nun bir "maşa" olduğunu söylemiştiniz. Ama kimin ya da kimlerin maşası olduğunu açıklamadınız?

SEZGİN: Değerlendirmelerimize göre PKK'nın stratejilerinin, uygulamalarının, basit bir şey olmadığı ortaya çıkıyor. Mutlaka profesyonelce yardım gördüğü, yönlendirildiği anlaşılıyor.

Bekaa'da eğitim görüyorlar. Şam ve civarında, Apo ve yan-

daşları barındırılıyor. Almanya PKK'yı terörist ilan ediyor, fakat yasadışı ilan edemiyor. Yasadışı ilan etmeyince de Türkiye'den siyasi mülteci gibi gidenlere birçok eyalette yardım yapılıyor.

Almanya'da PKK için para toplanıyor ve merkezinin orada olduğu söyleniyor. PKK'nın birtakım saldırılarına karşı Almanya'da yeterli önlemler alınamıyor. Bunlar herkes tarafından bilinen şeyler.

KIŞLALI: Apo'nun son demeçlerinde seçilen yumuşamanın nedeni taktik mi, yoksa korku mu?

SÖZGİN: Geniş tabanlı bir hükümetiz. İnsan haklarına saygılı, hukuk üstünlüğüne dayalı bir demokratik düzeni kurup yörenin sosyo-ekonomik sorunlarını çözme aşamasına geldiğimizde, varsaydığı tabanın altından kayacağını görüyor. Elini çabuk tutmak istiyor; ama bu kez karşısında hazırlıklı, eğitimli, deneyimli, her türlü araçlarla donatılmış bir güç var. Bu onu, strateji değiştirmeye zorluyor. Bir de şu önemli: Ben belirli çevrelerden eskiden bulduğu kadar destek bulduğunu da sanmıyorum!...

KIŞLALI: İsrail, terörist eylemleri, gerektiğinde Bekaa'ya kadar giderek cezalandırıyor. Aynı şeyi Türkiye'nin yapamaması, coğrafi konum farkından mı, yoksa ona göre örgütlenmemiş olmaktan mı kaynaklanıyor?

SEZGİN: Biz, terörle mücadeleyi hukuk devleti kuralları içinde çözmeyi benimseyen ve onun birtakım uzantıları olursa onu da diplomatik yollardan çözmeyi yeğleyen bir devletiz. Ama gerekirse, devletin bölünmez bütünlüğüne saldırı son raddeye gelir ve bir zorunluk doğarsa ne gerekiyorsa yapılır.

KIŞLALI: Terörle mücadelede haberalma çok önemli. Bu amaçla CIA ve MOSSAD gibi örgütlerlede işbirliği yapılıyor mu?

SEZGİN: Dünyadaki istihbarat örgütleri, aralarında devamlı irtibat kurarlar. Sürekli fikir alışverişinde bulunurlar...

(Cumhuriyet, 23 Mart 1992)

HASAN FEHMİ GÜNEŞ İLE SÖYLEŞİ

(Hasan Fehmi Güneş, son Ecevit hükümetinde –kısa sayılabilecek bir dönem– yaptığı İçişleri Bakanlığı görevinde olumlu izlenimler bırakmış bir isim. Gerek SHP'de, gerekse –halen genel başkan yardımcısı olarak bulunduğu– CHP'de, terör ve Güneydoğu sorununa yönelik çalışmaların hep başında yer aldı.)

KIŞLALI: Nevruz nedeniyle Güneydoğu'da yaşanan olayları nasıl yorumluyorsunuz?

GÜNEŞ: Olaylar, şimdiye kadar yapılan tanımları aşan bir boyuta ulaşmıştır. Birkaç eşkiya ile hatta terör ile tanımlanamayacak bir noktaya gelmiştir. Bu, bir taraf için başkaldırı, bir taraf içinse bağımsızlık savaşıdır.

KIŞLALI: Hükümetin, yöreyi iyi tanıyan, önemli üyelerinden birisi, özel bir konuşmada, hemen tüm olayların 150 bin nüfusu yaşadığı Şırnak-Cizre-İdil üçgeninde geçtiğine dikkatimi çekti.

GÜNEŞ: Bölücü örgütün egemenliğini yoğunlaştırdığı bölge, sözünü ettiğiniz sınırlı bölge. Orası bir tür pilot bölge seçilmiştir. Daha geniş bir cephede mücadeleyi, stratejik açıdan doğru bulmamış olabilirler.

KIŞLALI: Kurultay öncesi ve sonrasında dolaştığınız yerler arasıda Güneydoğu da vardı. Ne gibi izlenimler aldınız?

GÜNEŞ: Ankara'dan bakılarak yapılan tanımlamalara uymuyor. Hem bölücü örgütün kazanımları açısından hem devlet

güçlerinin hakimiyeti açısından, o bölgede olayları galiba farklı bir boyutta yaşamak gerekiyor.

KIŞLALI: Bu noktaya gelinirken, askeri ve sivil yönetimlerin ne gibi hataları oldu?

GÜNEŞ: Önemli hatalar yapıldı ve bu hatalar, olayın ciddiyetinin görmezlikten gelinmesinden kaynaklandı. Orada sürekli bağımsızlık savaşı yapan, gerilla tarzında savaşan bölücü bir örgüt var. Toplumsal destek sağlamaya önem veriyor. Bu amaçla, bir yandan o bölgedeki sosyo-ekonomik olumsuzluklardan yararlanıyor; öte yandan, güvenlik güçlerinin –o bölgenin koşullarına göre eğitilmemiş olmasından kaynaklanan– baskıcı yöntemlerini bir propaganda aracı olarak kullanıyor. Bir başka yöntem olarak da halkı korkutuyor. Bunda da bir ölçüde başarılı oluyor. Ama bu başarının çok kalıcı olmayacağını da biliyoruz. Çünkü korkuya dayalı bir itaat ya korku ortadan kalkınca ya da daha büyük bir korku ile karşılaşınca ortadan kalkar.

Olaya böyle bir tanımlama ile yaklaşmak gerekirken, bunun köy koruyuculuğu ya da düzenli ordu ile önlenebileceği sanılmış. Oysa bir gerilla savaşına karşı, ona göre eğitilmiş birlikler gerekir. Bölgenin duyarlılıklarını tam algılayan, nasıl davranacağını çok iyi bilen birlikler yetiştirmek gerekir.

KIŞLALI: Özel tim bu amaçla eğitildi, ama yakınmalar çok.

GÜNEŞ: Eğer bölücü örgüt, özel timi kendisi için en büyük engel görüyorsa, karşı propaganda olarak halkın ondan yakınmasını yükseltecek bir çalışma yapar. Ama bu yakınmaların temelinde eğer bir gerçek varsa, o zaman bu timin çok iyi eğitilmediği, yani "çok özel" bir tim olmadığı ortaya çıkar. En azından halkla ilişkiler açısından iyi eğitilmemiş demektir.

KIŞLALI: Sizin döneminize göre terörle mücadele konusunda devlet iki önemli şansa sahip. Bir; hükümette kim olursa olsun, halkın büyük çoğunluğu teröre karşı mücadelede devletin yanında. İki; güvenlik güçlerinin olanakları çok daha fazla.

GÜNEŞ: Devletin olanaklarının şu anda daha fazla olduğu doğru. Fakat 1980'den sonra devlet, terörün bittiği yanılgısı ile bu konuda hazırlık yapmadı. Oysa, 12 Eylül her istediğini ona ver-

diği için terör ertelenmişti. Terör, demokrasinin kalkmasını, demokratik kurumların çalışmamasını istiyordu. İstediklerini verince, terörün yapacağı bir şey kalmadı.12 Eylül, bir anlamda terörle zımnen anlaşmaydı. Demokrasiye dönülünce terörle yeniden karşılaşacağımız algılanarak ciddi hazırlıklar yapılmadı. Tersine, o güne kadarki terörle ilgili birikim de harcandı, yok edildi.

KIŞLALI: Teröre karşı mücadelede deneyimli, uzman kadroları mı kastediyorsunuz?

GÜNEŞ: Evet. Gerçekten o dönemde, çok değerli elemanlarımızı yurt dışına göndererek, yurt dışından elemanları Türkiye'ye getirerek ciddi uzmanlar yetiştirdik. Bunlar hem dünyadaki terörü hem de Türkiye'deki terörü çok iyi biliyorlardı. Terör örgütlerini, dillerini, teknolojilerini, eylemci kadrolarını, ayrıntısıyla tanıyorlar ve çözümleri de biliyorlardı. Uzmanlarımızın çoğu, 12 Eylül döneminde çok sudan nedenlerle görevden alındılar, emekli edildiler, bıktırıldılar, kaçırıldılar, dağıtıldılar. Oysa onların birikiminden şu anda toplumun yararlanmaya ihtiyacı var. Geçen hafta İstanbul'da, bir bombanın tesirsiz hale getirilmesi sırasında yaşanan facia, uzman yetersizliğinin çok ağır bir bedeli olarak önümüze çıkan bir örnektir.

KIŞLALI: Siz bugün İçişleri Bakanı olsaydınız, ne yapardınız?

GÜNEŞ: Sadece İçişleri Bakanı'nın, sadece güvenlik güçlerinin üstesinden gelebileceği bir sorunla karşı karşıya değiliz. Herhalde yapılması gerekli ilk şey, bütün toplumu bu olaya karşı bilinçlendirmek ve dayanışma kurulmasını sağlamak. Türkiye, özellikleri nedeniyle, daha uzun süre siyasal şiddet tehdidine maruz kalacaktır. Buna karşı, siyasal şiddetle mücadele için bir ulusal politikamız yok. Parlamento bunu üzerine almalı, bütün partiler elbirliği ile bir terör politikası olşuturmalıdır. Ve oluşturulacak bu politika topluma benimsetilmelidir. Halk bilinçlendirilmeli, teröre karşı direnci arttırılmalıdır. Terörün, demokrasinin karşıtı olduğu unutulmamalıdır. Demokrasiyi yaygınlaştırmak ve derinleştirmek, terör ortamını kaldırmak

açısından en etkili yoldur.

KIŞLALI: Terörün yoğun olarak yaşandığı bir bölgede demokratikleşme süreci hızlandırılabilir mi?

GÜNEŞ: Tabii o bölgeyi özgürleştirmeden, demokratikleşme sürecini gerçekleştirmek zordur. Ama Güneydoğu olayını çok demokratik bir biçimde ve özgürce tartışmalıyız. En tehlikeli düşünceler, tartışılamayan düşüncelerdir. Bölünüp ayrı bir devlet kurmak isteyenlerle, bunun sakıncalı olduğunu söyleyenler, TV'de herkesin önünde tartışmalıdırlar. Bölünmenin ne getirip ne götüreceğini, o bölgeden gelip diğer bölgelere yerleşmiş insanlar için nasıl sonuçlar vereceğini herkes bilmelidir. O bölgeye giden hangi kaynakların bölünme ile kesileceği; bölünmenin, eğitimden sanayiye nasıl etki yapacağı tartışılmalıdır. Bölge insanı da bütün toplum da bunun ne anlama geleceğini bilmelidir.

KIŞLALI: Güneydoğu'ya yönelik bir somut önlemler demeti var mı kafanızda?

GÜNEŞ: Çok önem verdiğim bir öneri, yerel yönetimleri güçlendirmektir. Tabii benim kastım ne eyalet sistemi ne de federayon. Yerel yönetimler, yerel demokrasiyi kuracak boyutuyla güçlendirilmelidir. Merkez, bazı yetkilerini, bazı kaynaklarını, bazı donanımlarını yerel yönetimlere aktarmalıdır. Halkın daha geniş ve daha derinlemesine katılımı gerçekleştirilmelidir. Tabii bunu özellikle vurgulamak isterim ki; ben bunu, ayrışmanın bir basamağı olarak kesinlikle önermiyorum. Bunun yanı sıra işsizlikten sağlığa kadar, bölgede, halkın günlük hayatında hemen hissedeceği somut önlemler uygulanmaya konulmalıdır. Ardından, devletin de yatırımcı olarak devreye gireceği bir bölge planlaması gündeme gelmelidir.

Ve halk, devlet baskısı varsa ondan da bölücü örgütün şiddetinden de korunmalıdır. PKK, Güneydoğu ve Kürt sorununa çağdaş bir çözüm bulunmasının önündeki en büyük engeldir.

KIŞLALI: Kontrgerilla ya da Hizbullah aracılığı ile devlet terörü yapıldığı iddiaları ne ölçüde gerçekçi?

GÜNEŞ: Güneydoğu'yu gezerken, bazı küçük ilçelerde kepenk indirme eylemi vardı. Ama bazı dükkânlar da açıktı. Onların

Hizbullah'çı olduğunu söylediler. Kepenk indirenlerin çoğunun korkudan yaptığı bilinirken, öbürleri güçlerini nereden alıyorlar? Eğer bu olanaklı ise, alınması gereken önlemi devlet almalıdır, resmen almalıdır. Gerçekten de bu tür dedikoduların çıkmasına uygun bir ortam gördüm orada.

KIŞLALI: Başbakan'ın bir danışmanı, Nevruz olaylarında bazı askerlerin hükümetin talimatlarına uymadığı anlamına gelen bir açıklama yaptı. Sizce bu olası mı?

GÜNEY: Sayın danışmanın bilgisi nereden geliyor bilmiyorum, ama bana pek olabilir görünmedi. Bu açıklamanın geçerliğini anlamak için, önce Sayın Başbakan'ın nasıl davranacağına bakmak lazım.

KIŞLALI: PKK'nın Almanya ve Suriye gibi dış dektekierine karşı ne yapılabilir?

GÜNEŞ: Almanya'nın ve bazı devletlerin bölücü örgüte ne amaçla destek olduklarını söylemeye yetecek kadar bilgi sahibi değilim. Yetkililerin elinde çok zengin bilgiler olduğuna inanıyorum. Kaldı ki, bizim gibi özel ilgisi nedeniyle öğrenmeye çalışan insanlara bile tüyler ürpertici bilgiler geliyor. Türkiye'ye karşı, komplo düzeyine varan ilişkiler içindeler. Bu, bir şekilde Türkiye'nin dış politikasında belirleyici olmalıdır. PKK'nın dış desteklerine karşı, çok önemli kozlarımız olduğuna inanıyorum.

KIŞLALI: Güneydoğu'daki olayların bundan sonra nasıl gelişeceğini tahmin ediyorsunuz?

GÜNEŞ: Başkaldırı düzeyinde devam etmez. Ama klasik terör boyutunda, hem alan hem zaman açısından yayılır. Özellikle büyük kentlerde, toplumu sarsıcı, mesaj niteliğinde olan hedeflere yönelik eylemler artabilir.

KIŞLALI: Partinizin HEP'le yaptığı seçim işbirliği sizce doğru muydu, yoksa hata mı?

GÜNEŞ: Yasaların kapattığı bir yolu, SHP kendini riske ederek, sonsuz bir özveri ile açtı ve parlamentoya belli bir görüşün de yansımasına olanak sağladı. Bu çok doğruydu. Ama bedelini ödediğimiz kanısındayım. Ya biz iyi anlatamadık, ya da bu kararı beğenmeyenler daha etkili oldular. HEP'ten gelen ve çoğu SHP

kökenli olan bu arkadaşların, tam SHP'li olarak görevlerine devam edecekleri umut ediliyordu. Görüşmelerde "bütünleşme" sözcüğü kullanılmıştı. Olmadı. Bu arkadaşlarımızdan birisi, kendilerinden "biz", SHP'den "onlar" diye söz ediyor. Bir partinin içinde iki partinin varlığı dürüst bir olay değil. Doğru olan, SHP ile bütünleşemeyenlerin ayrılıp kendi mesajlarını daha rahat ve açık vermeleri, misyonlarını yerine getirmeleridir. Sağlıklı olan, ya kaynaşma ya ayrışmadır. Kaynaşabilenlerin kalması, kaynaşamayanların ise gitmesi doğrudur.

(Cumhuriyet, 30 Mart 1992)

FERİDUN YAZAR İLE SÖYLEŞİ

(Bu söyleşinin yapıldığı sırada HEP Genel Başkanı konumunda bulunan Feridun Yazar, 1977 yılında CHP adayı olarak Urfa Belediye Başkanı seçilmişti. 1988'de SHP Urfa İl Başkanı idi. 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde uzun süre cezaevinde kaldı. 1979'da, ülkücülerin bir saldırısında ağır yaralandı.)

KIŞLALI: HEP kökenli milletvekilleri yeniden yuvaya dönüyorlar. Ama Güneydoğu sorununun bir büyük kitle partisi içinde ele alınmasının daha sağlıklı olduğunu düşünenler de var.

YAZAR: HEP zaten SHP ile birleşmemiş, bir seçim ittifakı yapmıştır. Ama hükümetin demokrasi paketine, ilk önce çok umutla, sevgi ve saygı ile baktık. Ancak hava birden sertleşti ve Kürt sorununun, demokratik yollardan değil de askeri yollardan çözülmesi isteği hemen gündeme geldi. Amacımız Türkiye'nin demokratikleşmesi olduğu için, oradaki arkadaşlarımızın demokrasiyi hızlandırıcı yönde çalışmalarını ve hatta koşulları varsa, sürekli olarak SHP'de kalmalarını ben ve yönetimdeki arkadaşlarımız hesaplamıştık. Fakat şubat ayından sonra sertleşen hava ve Olağanüstü Hal Yasası'nın gündeme gelmesi işleri koparma noktasına getirdi. Başbakan, "Kürt realitesini kabul ediyorum" demesinin de ötesinde, Cumhuriyet'e verdiği demeçte, "Kürtler etnik bir yapıdır ve hakları verilmelidir" demişti. Ama hiçbir somut adım atılmadı. Artık bu koalisyon hükümetine

destek vermenin anlamı kalmamıştı.

KIŞLALI: HEP Meclis'te grup kurabilecek mi?

YAZAR: SHP'den ayrılan arkadaşlarımız, önce çok geniş kapsamlı bir parti kurmak istediler. Buna biz de 'evet' dedik. Konuşan silahları susturmak, akan kanları durdurmak için ne gerekiyorsa yapılmalıdır yaklaşımı içinde, bütün Türk aydınlarına, demokratik kitle örgütlerine geniş kapsamlı bir toplantı çağrısı yapıldı. Parti birlikte oluşacaktı. Ancak 9 mayıstaki toplantıya çoğu çevreler ya ilgi duymadılar, ya da "Belli bir kıvama getirin, bakalım, uygun görürsek katılırız" görünümü içerisinde oldular. HEP'in 47 ilde örgütlenmesi var. 29 Haziran'dan itibaren seçimlere katılma hakkını elde etmiş olacak. Yeni bir partinin bu aşamaya gelmesi için, iki yıla ve milyarlarca liraya gereksinmesi var. Bu durumda onları HEP'e çağırdık. "HEP'te eksiklik varsa tamamlarız, yanlışlık varsa düzeltiriz" dedik. Biz Kürt partisi olmak istemiyoruz. Ama kamuoyuna böyle lanse edildi ve Kürtlerin çoğu da bizde yer alınca fiilen böyle bir durum ortaya çıktı. Ancak sadece Kürt halkının değil, Türk halkının da sorunlarıyla ilgilenmek zorundayız. Meclis'te grup kurabilmek için şu anda matematiksel olarak iki kişiye daha ihtiyacımız bulunuyor. Ama ben grup kuracağımız ve hatta grup için gerekli sayıyı aşacağımız inancındayım.

KIŞLALI: Demokratik bir diyalogun yeterli düzeyde kurulabilmesi ve bunun kitlelere de yansıyabilmesi için, HEP'in Meclis'te grup kurmasının ve TV'deki liderlerarası açıkoturumlara katılmasının yararlı olacağına inanıyorum.

YAZAR: Basın bizi çok yanlış tanıttı. Sanki devleti bölecek, Türk halkına düşman bir yapı olduğumuz izlenimi yaratıldı. Oysa Türkiye'de yaşayan tüm insanlarla, çok sıcak ilişkiler içinde olmak istiyoruz. Ve tümüyle birlikte olmak istiyoruz. Bu yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmamız için, belirttiğiniz gibi, bizim de kitle iletişim araçlarından yararlanmamız gerekir. Sanıyorum, birkaç defa TV'ye çıksak, hakkımızdaki önyargıları yıkarız.

KIŞLALI: Abdullah Öcalan yeni bir Kürt partisi kurmak is-

teyenleri tehdit etti ve "PKK varken başkasına gerek yoktur" dedi. Ama HEP'i hiçbir zaman hedef almadı. Nasıl açıklıyorsunuz?

YAZAR: PKK'nın ismi Kürdistan İşçi Partisi'dir. Oysa biz Kürt Partisi olmadığımız, Türkiye genelinde bir parti olmak istediğimiz için kendisinin sahasına girmemiş oluyoruz. Bu nedenle de bize karşı tavır almak zoruda kalmıyor. Onun karşı çıktığı, geçenlerde basında tartışılan, açıkça bir Kürt partisi kurulmasıdır. Bizim amacımızda Kürt partisi olmak yoktur. Her yerde söylüyorum; yasalar izin verip de Kürt partisi kurulursa, ben HEP'in o zaman da bir Türkiye partisi olarak kalmasından yanayım. Biz Kürtlerin kendi kimlikleriyle, ama Türklerle birlikte yaşamalarını savunuyoruz. Biz tüm insanların eşitliğini savunurken, bin yıldır birlikte yaşadığımız bir halk için ayrı, kendimizi için yarı bir statü düşünemeyiz. Kürt sorunu; Türk halkının da sorunudur; Türk halkının sorunu, Kürt halkının da sorunudur.

KIŞLALI: Hakkınızdaki bazı önyargıların kalkması için size fırsat verilmesi gerektiğini az önce söylediniz. Ama Leyla Zana ve Hatip Dicle'nin HEP'e katılmaları, PKK sözcüsü görünümleri nedeniyle, bu önyargıları daha da pekiştirmeyecek mi?

YAZAR: Bu, bizim aramızda da bir hayli konuşulan bir konudur. Bu iki arkadaşımızı basın çok bambaşka bir biçimde tanıttı. Gerçekte şu anda benim savunduklarımın dışında bir düşünceye sahip değiller. Yemin töreninden önce, Kürt kökenli Güneydoğulu milletvekilleri aralarında kura çekmişler. Birisi çıkıp, "Bu yemini anayasal zorunluk altında yapıyoruz" diyecekti. Fakat o kurada çıkan arkadaşımız, bu görevi yerine getirmemek için o gün Meclis'e gelmemiş. Leyla Zana ve Hatip Dicle'nin o gün kürsüden söyledikleri, onun gelmemesine bir tepki idi. Oysa basın bunu, sanki bir Kürdistan devleti kuruluyormuş gibi lanse etti. Ondan sonra da söyledikleri her şeye önyargılı olarak bakıldı.

KIŞLALI: Ama Dicle ve Zana'nın, PKK'yı savunur biçimde bir tavrı zaman zaman sergilemedikleri söylenebilir mi?

YAZAR: PKK aleyhine konuşmak ödül gerektiriyor, "hak-

lıdır"demek ise ceza. O bakımdan, hem doğrusunu hem yanlışını ortaya koymak serbest oluncaya kadar, bu konuda pek konuşmak istemiyorum. Ama bize yakıştırılan "PKK'nın yan örgütü" yaklaşımını ben kesinlikle reddediyorum. Ben silahlı mücadeleyi kabul etmeyen bir adamım. Sorunlara barış içinde, demokratik yollarla çözüm getirilmesi gerektiğine inanıyorum. Ama PKK da, Doğu'da, Kürt halkının içinden çıkmıştır. Bir ailede biri PKK'lı ise biri HEP'lidir. Bir cenaze töreninde köyün ya da kasabanın tümü katılıyor. Sadece HEP'li değil, SHP'li, DYP'li de katılıyor. Ama orada bayrak çekilip bazı sloganlar atılınca, katılan insanların tümüne PKK'lı imiş gibi davranılıyor.

KIŞLALI: Leyla Zana'nın PKK kamplarına gittiği yolunda çeşitli tanıklıklar var.

YAZAR: Leyla Zana ile ilgili haberlerin ben spekülasyon olduğuna inanıyorum. Abdullah Öcalan telefonla konuştuğunu söyledi. Ben Zana'ya sordum; "Böyle bir şey yoktur" dedi. "Tekzip etsem de etmesem de, değişen bir şey yok" diyor. Bekaa'ya gitmesi olayına da ben inanmıyorum. Ancak gerek Leyla Zana, gerekse Hatip Dicle, partimize döndükleri takdirde, partinin kurallarına, disiplinine uyacaklardır.

KIŞLALI: Güneydoğu'da terörün 12 Eylül sonrasında büyük bir sıçrama yaptığı izlenimi var. Nasıl açıklıyorsunuz?

YAZAR: 12 Eylül öncesinde demokratik yollar biraz daha açıktı. Hele 12 Mart döneminden önceki budanmamış haliyle, 1961 Anayasası Türkiye'deki toplumun kaçırdığı bir fırsattır. Ben 12 Mart döneminde de, 12 Eylül döneminde de Diyarbakır Cezaevi'nde kaldım. Evet bazı haksızlıklar yapılıyordu, ama 12 Mart'taki cezaevi, 12 Eylül'deki cezaevinin yanında tatil kampı gibiydi. Çok açık söyleyeyim, bana pislik yedirildi. İnsanların namusuna, haysiyetine tecavüz edildi ve savunma hakları ellerinden alındı. Cezaevinde görüşmeye gelen ailelere, kadın-erkek yat-kalk yaptırıldı. Dayaktan geçirildi. İnsanlar köylerde çırılçıplak soyulup, kadınlı erkekli birbirlerine seyrettirildi. Devletin yarattığı bu terör, bir takım insanlarda, demokratik mücadelenin olamayacağı, silahlı mücadelenin gerektiği inan-

cını yerleştirdi. PKK bunun ürünüdür. Beni savunmak isteyen iki avukatı tutukladılar. Birisi solcu falan da değildi. Bozbeyli'nin Demokratik Parti'sindendi ve daha sonra ANAP adayı olmuştu. Ama altı ay içerde yatıp çıktıktan sonra HEP'li oldu.

KIŞLALI: 12 Eylül döneminde baskı ve işkence yapılmamış olsaydı, PKK terörüne açıktan karşı çıkar mıydınız?

YAZAR: Baştan beri devlet hoşgörülü olsaydı, inkârcı bir politika gütmeseydi, bunlar olmazdı. Belki silah kullananlara karşı, biz, Kürt halkı birlikte karşı çıkardık. Ama cezaevinde ve dışarda yapılanlar aklıma gelince, "Acaba silahtan başka çareleri kalmış mıydı?" diyorum kendi kendime. Kim ölmek ister? Bana göre, inkârcı resmi ideoloji, Türk halkının, Türk ulusunun ideolojisi değildi. İçinde Kürtlerin, Çerkeslerin, Arapların da olduğu bir kesimin çıkar bulup savunduğu bir ideolojidir. Devletin resmi ideolojisi bence Atatürkçülük de değildir. Atatürk Kürtleri hiçbir zaman inkâr etmemiştir. "Kürtler Türktür" gibi bir ideolojinin Atatürk'e maledilmesi, ona da haksızlık olur.

KIŞLALI: ANAP iktidarı ile şimdiki hükümetin Güneydoğu'ya yaklaşımı arasında nasıl bir fark görüyorsunuz?

YAZAR: Ben Turgut Özal'ın yönettiği ANAP'ı farklı görüyorum. CHP-DP çizgisinin uzantısı olan diğerleri, devletin resmi ideolojisinin dışına çıkamıyorlar. Şimdiki hükümet sorunu çözmekten vazgeçmiş ve çözümü askerlere havale etmiştir.

KIŞLALI: PKK terörü sürerken, devletin bölgedeki polisiye önlemlerden vazgeçmesini beklemek ne ölçüde gerçekçi?

YAZAR: PKK'nın taraftar bulması, bu uygulamaların devamı sayesindedir. Bence devlet olağanüstü hali ve köy koruculuğunu kaldırmalı, bundan korkmamalıdır. Yönetimi orada sivillere bırakmalıdır. Yanıldığımı sanmıyorum; böyle olduğunda, PKK orada savaşacak gücü zor bulacaktır. Ve yaptığı şeylerin demokratik açılımı engellediğini de belki görecektir. Halk da bunu görecektir. "Biz çekilirsek PKK işgal eder" savı yanlış. Neyiyle işgal edecek. Koskoca ordu, istediği zaman bölgeye gene girer.

KIŞLALI: Eğer PKK terörünü de açıklıkla eleştirseniz, devlet terörünü eleştirirken daha inancıdırı ve etkili olursunuz. PKK'ya

sempati beslediğiniz için mi bunu yapmıyorsunuz, yoksa korktuğunuz için mi?

YAZAR: Biz zaten demokratik çözümü savunup, silahların susması gerektiğini söylüyoruz. Ama çıkıp "PKK'ya karşıyız" diye bağırırsak, bir kargaşa yaratırız. Diyalogu koparmamak gerekiyor. Bu bizimle onlar arasında bir diyalog değil. Ama biz o zaman kendi halkımızı iki kampa bölmüş olacağız. Ve Türkiye'nin başına yeni bir bela çıkar ki, bu yanlıştır. Ayrıca hep söylüyoruz: PKK'nın çıkış zeminini devlet hazırlamıştır; devlet vazgeçer de PKK vazgeçmez ise biz o zaman düşünürüz. Yoksa bu salt korkuya da dayalı değildir. Allah bir can vermiş, alırsa da alır. Ama halktan taban bulmuş bir yapıyı düşman ilan etmek, insanın kendisinin halktan soyutlanması sonucunu verebilir. Oysa biz kendimizi halktan soyutlamazsak, belki demokratik mücadele biçiminin daha geçerli olduğunu onlara anlatma olanağımız olur. Benim Çetinkaya Mağazası olayını kınayan demecimi Güneş gazetesi manşetten vermişti. Devlet götürüp bunu, helikopterle Şırnak, Cizre, Cudi dağlarında attı. Amaç düşman kamplar yaratmak. Bu işin içinde çok ince hesaplar var.

KIŞLALI: Bir de Türkiye'yi Birleşmiş Milletler'e şikayet eden 290 imzalı bir dilekçe konusu var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

YAZAR: Onlar Güneydoğu'da savaşan iki taraftan söz ediyorlar. Ama Genelkurmay Başkanı da, o bölgede adı konmamış bir savaş olduğunu söylüyor. Eğer savaş varsa, kurallarına da uymak gerekir. Konuyu TBMM'de,hükümet düzeyinde dile getiremiyorsanız, içerde demokratik yollar tıkanmışsa, bu davranışı doğal saymak gerekir. Nihayet, demokratik yollar tıkandı diye silaha sarılmıyorlar; Türkiye'nin de kabul ettiği uluslararası hukuk kurallarına göre bir dilekçe yazıyorlar. Şu cümle ağırdı diye tartışılabilir; ama biçim olarak doğrudur.

KIŞLALI: HEP'in grubu olup da konuyu Meclis'in önüne getirseydi, böyle bir davranışa o zaman karşı çıkar mıydınız?

YAZAR: Eğer TBMM'de, TV'de, basında, bu konuyu meşru zeminlerde tartışma olanakları bulunmuş olsaydı, böyle bir di-

lekçenin gerekliliğine inanmazdım.

KIŞLALI: Güneydoğu sorunu için somut çözüm öneriniz nedir?

YAZAR: Otonomi, federasyon, bağımsız devlet gibi çözümler dahil, her şey açıklıkla tartışılmalıdır. Sonra da halka, neyi istediği sorulmalıdır. İnanıyorum ki, birlikte yaşamaktan yana bir tavır çıkar. Çünkü birbirimize karışmışız; kimin ne kadar Kürt, kimin ne kadar Türk olduğu tartışılır biçime dönüşmüş. Doğu'daki insan, orada insani koşullarda yaşama imkânı bulduğu zaman, neden Batı'ya pasaportla gelsin? Bunda ne yararı var?

(Cumhuriyet, 15 Haziran 1992)

ERCAN KARAKAŞ İLE SÖYLEŞİ

(İstanbul Milletvekili ve SHP Genel Sekreter Yardımcısı Ercan Karakaş, partisi adına Güneydoğu'da incelemeler yapmış bir isim. Açıklandığı zaman olay yaratan "Güneydoğu Raporu"nu hazırlayanların başında geliyor.)

KIŞLALI: Sizin başkanlığınızdaki bir kurul, Nevruz olaylarını SHP adına yerinde araştırdı. Henüz tam metni başına açıklanmamış olan bu rapor niçin partinizin içinde ve dışında bu ölçüde tepki topladı?

KARAKAŞ: Biz Güneydoğu raporunda, bazı devlet görevlilerinin sorumsuz tutumlarını dile getiriyoruz. Olaylar sonrasında kötü muamele var, işkence var, dayak var; Şırnak'ta. DYP binasının sorumsuzca taranması var. Biz bunları saptadık ve raporumuza aldık. Şimdi kamuoyunda, **"İktidar partisinin organları böyle davranamaz"** deniliyor. Biz olayları derinlemesine araştırmak ve hükümetin izlediği politikanın dışında davrananları, hukuk devleti anlayışının dışına çıkanları bulup çıkarmak istedik. İktidarda olduğumuz için gereğini yapmalı ve bu gibi insanları Güneydoğu bölgesinden uzaklaştırmalıyız. Hukuk devletiyle bağdaşmayan bir olay olduğunda bu örtbas edilmemelidir. Tersine şiddetle, açık olarak üzerine gidilmelidir. O zaman Türkiye ve dünya kamuoyu, bizim bu konuda gerçekten kararlı olduğumuzu görür.

KIŞLALI: Devlet güçlerinin duruma egemen olmasıyla Nevruz'dan sonra bölgede gerilimin azaldığı söylenebilir mi?

KARAKAŞ: Bence bu olaylardan sonra Güneydoğu'da yaşayan yurttaşların bir bölümü daha umudunu yitirdi. Devlete olan güvenini biraz daha kaybetti. Çatışmalarda ölen insanlara baktığımız zaman, bunların hepsinin Şırnak'ta, Nusaybin'de, Cizre'de yaşayan, işi ya da okulu olan insanlar olduğunu görüyoruz. Yarısı da çocuk ve kadın. Tabii ki bunların aileleri ve olaylardan zarar gören herkes, devlete olan güvenini biraz daha yitirdi. Hatta belli ölçüde hükümete olan iyimser bakışını yitirdi. Evleri, işyerleri tahrip olmuş kişilere her türlü yardımı yapmak gerekir. 1984'ten bu yana sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları ne PKK'nın şiddetini azalttı ne de sempatizanlarını. Tam tersine çoğalttı. Bu olaylar ise olumsuz gidişi pekiştirdi.

KIŞLALI: Sözlerinizden bu son olayların –dolaylı da olsa– PKK'ya yaradığı anlamı çıkıyor.

KARAKAŞ: Bugünlerde yapılan kamuoyu araştırmaları da gösteriyor ki, oradaki Kürt kökenli yurttaşlar, hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığını, devletin sürekli baskı yaptığını söylüyorlar. Baskının, Nevruz'da arttığı da gene onların ifadesi. O nedenle, PKK'nın bu işten kârlı çıktığını söyleyebiliriz.

KIŞLALI: PKK'ya verilen kitle desteğinin bir kısmı sempatiden, bir kısmı ise korkudan. Yeni bölge valisi ile birlikte sanıyorum ki yöre halkına *"Devlet PKK'dan çok daha güçlüdür, hesabınızı ona göre yapın"* mesajı verilmeye çalışılıyor. Nevruz'da bu mesajın yerine ulaştığı söylenebilir mi?

KARAKAŞ: Devlet böyle bir mesaj vermek istedi mi bilmiyorum. Ama devletin güç gösterisi yapması değil, barışçı çözümü demokrasi içinde gerçekleştirmeye çalışması gerekir. Bu da yapılırken sivil halka zarar verilmememesine özen gösterilmelidir. Son olaylarda bu özen gösterilmemiştir.

KIŞLALI: Yöre halkının bazı sözcüleri, basının olayları yeterince yansız yansıtmadığını öne sürüyorlar. Bunda gerçek payı var mı?

KARAKAŞ: Bende o izlenim biraz var. Orada görev yapan

çeşitli gazetelerin muhabirleri ile de konuştum. Onlarda da bu izlenim var. Kendi yolladıkları haberlerin çoğu kez aynı şekilde yayımlanmadığını söylüyorlar.

KIŞLALI: SHP içindeki bir grubun ve genel olarak SHP'nin Güneydoğu'ya bakış açısı ile DYP'ninki arasında bazı önemli farklılıklar dikkati çekiyor. Bu durum giderek koalisyonda ciddi bir sorun yaratabilir mi?

KARAKAŞ: Bence yaratmaması gerekir. İki parti arasında uzlaşılan noktalar, koalisyon protokolünde yer aldı. Nasıl ki farklı görüşleri olan iki parti başlangıçta bunu yaptıysa, yeni sorunlar çıktığında da aynı şey yapılabilir.Yeni bir konu gündeme geldiğinde önce parti bunu kendi organlarında görüşmeli, bir politika geliştirmeli, sonra da bunu DYP ile paylaşmalı. Aynı şeyi DYP de yapmalı. Eğer bu yöntem somut olarak uygulanırsa, zorluklar aşılacaktır.

KIŞLALI: Güneydoğu ile ilgili olarak önümüzdeki aylarda ne gibi gelişmeler beklenebilir?

KARAKAŞ: Kürt realitesini kabul etmenin somut gerekleri yerine getirilmelidir. Kürt diline konulan yasak kaldırılmıştır. Gazete çıkarma gerçekleşmiştir. Ama bu yetmemektedir. Kendi dillerini öğrenmek, kendi dillerinde radyo-TV yayını istemektedirler. Bunların da kısa bir gelecekte gerçekleşeceği düşüncesindeyim. Demokrasilerde tek bir şart vardır, o da şiddete başvurmamak. Özerklikten ayrılmaya kadar, herkes istediği çözümü savunabilmelidir. Ben bunların olmasını bekliyorum.

KIŞLALI: Önümüzdeki aylarda siyasal şiddet daha da artabilir mi?

KARAKAŞ: Bence, genel demokratikleşmenin yanı sıra etnik kültürel iyileştirmeler de getirilirse terörde bir gerileme olur. En azından terörün kitle desteği azalır.

KIŞLALI: Güneydoğu sorununun uzun vadeli çözümü için yeni bir yönetim modeliniz var mı?

KARAKAŞ: Yerel yönetimler güçlendirilmeli, daha özerk hale getirilmelidir. Kent parlamentoları oluşturulmalıdır. Valilerin seçimle gelmesi düşünülmelidir. Seçimle gelen bölge valileri,

bölge yönetimleri düşünülmelidir. Merkezi yönetimlerin birçok yetkileri yerel yönetimlere devredilmelidir. Artık Türkiye'yi Ankara'dan yönetmek zorlaşmıştır. Çok küçük sorunların çözümü için bile insanlar Ankara'ya, parlamentoya gelmektedir. Sağlık, eğitim, kentleşme gibi konularda yetkiler bölge yönetimlerine devredilmelidir.

KIŞLALI: Bir Kürt partisi kurumalı mı, kurulmamalı mı tartışması güncelleşti. Siz ne düşünüyorsunuz?

KARAKAŞ: Genel demokratikleşme sağlandığında, böyle bir partinin kuruması yasal olarak olanaklı hale gelecektir. Ama solda bir insan olarak partilerin etnik kökene, dini inanca göre değil, insanların ait olduğu toplumsal duruma göre kurulmasını tercih ederim. O tür partileri doğru bulmam.

KIŞLALI: SHP'den ayrılanların bir bölümünün HEP'e geri dönmeyi düşünmediği, başka katılımlarla yeni bir parti kurmayı hedeflediği anlaşılıyor. Böyle bir girişimin şansı olabilir mi?

KARAKAŞ: Demokratikleşme hedefine ulaşırsa Güneydoğu'daki Kürt kökenli yurttaşlar da birçok parti kurabilirler. Örneğin Kuzey Irak'ta, mayısta yapılacak olan seçimlere altı parti katılacak. Örneğin İspanya'da Basklar beş parti kurmuşlardır. İçlerinde şiddet örgütünün siyasal kolu sayılabilecek olan partiler de vardır. Ama Bask bölgesinde bu demokratik ortam yokken, ETA'ya bölge halkının çoğunluğu sempati duyarken, şimdi onu temsil eden parti ancak yüzde 14 oranında oy toplayabiliyor.

KIŞLALI: Bütün bu oluşumlar içinde SHP'nin bölgede belirli bir toplumsal tabanı koruyabilme olanağı var mı?

KARAKAŞ: Partimizin Güneydoğu'daki örgütlenmesi maalesef 7 milletvekilinin ihracından sonra çok zayıf kaldı. Bazı ilçelerimizde, o günden bu yana ilçe yönetimi kurulamadı. Şimdi hükümet ortağıyız. Günydoğu ile ilgili önerilerimizi yaşama geçirdikçe o bölge halkı ile yeniden bütünleşmemiz kolaylaşacaktır.

KIŞLALI: Genel sekreter yardımcısı olduğunuz halde olağanüstü hal dahil, birçok konuda genel başkan ve genel sekretere ters düştünüz. Bu doğal mı?

KARAKAŞ. Önemli olan, yetkili organların aldıkları karar-

lardır. Bizim seçim bildirgemizde, iktidara geldiğimizde koruculuğun ve olağanüstü halin kaldırılacağı yazılıdır. Geçmişte olağanüstü hale niçin karşı olduğumuzu, Meclis kürsüsünden şimdiki Adalet Bakanımız anlatmıştı. Ben Parti Meclisi'nin ve grubun kararları doğrultusunda hareket ettim. Tabii bunların yanında bir de hükümet sorunu var. Ama hükümet programında, olağanüstü halin, bölge valiliğinin ve köy koruculuğunun devam edeceği hususu yer almamıştır. Olağanüstü hal konusunun Bakanlar Kurulu'nda ele alınmadan parti meclisinde ve parti grubunda görüşülmesi gerekirdi. Bu yapılmamıştır.

(Cumhuriyet, 20 Nisan 1992)

Dördüncü Bölüm

KÜLTÜR, SİYASET VE ORDU ÜZERİNE

BÜ DÜNYADAN NÂZIM GEÇTİ

Ölümünün birinci yıldönümüydü.

Le Monde gazetesinin sanat sayfalarında gözüme bir haber ilişmişti: "Nâzım Hikmet'i Anma Gecesi".

Genç bir öğrenciydim Paris'te. Türklüğümle gurur duyarak yetişmiştim. Ama Fransa'daki ilk aylarım, bende büyük bir düş kırıklığı yaratmıştı.

Fransa'da eski kuşaklar sadece Atatürk'ü tanıyorlardı. Gençler içinse Türkiye hiçbir şey çağrıştırmıyordu.

Nâzım bizler için "vatan haini bir komünist" idi. Ama bizleri hiç önemsemeyen bir toplumda, bir Türk ozanı için anma gecesi düzenleniyordu...

Bir grup Türk genci, o gece Salle Playel'in yolunu tuttuk. Ilımlı solcusundan en katı sağcısına kadar tam bir yelpazeydik.

Çoğumuz Salle Playel'i bilmiyordu. Ufak bir salon sanıyorduk. Nâzım'ın eski dostlarından oluşan bir avuç kişinin düzenlediği bir gece olmalıydı.

Paris'in üç bin kişilik ünlü salonu tıklım tıklım doluydu. Afrikalı zencisinden, çekik gözlü Asyalılara; sarışın İskandinavyalısından, Latin Amerikalılara kadar.

Kendimize güç yer bulduk. Daha sonra gelenler, sokaklara kadar taştılar.

Ünlü ozanlar, yazarlar, sanatçılar birbiri peşi sıra sahnedeydiler. "Büyük Türk ozanı Nâzım Hikmet" sözünü çok sık duyuyor-

duk. Ve her defasında salon alkışlarla inliyordu.

Yaşayan en büyük Fransız ozanı Aragon, "Nâzım sadece Türklerin değil tüm insanlığındır, hepimizindir" diyordu.

Coşkuyu daha iyi görebilmek için başımı arkaya çevirdim. İçimizde en sağcı olan arkadaşımız hüngür hüngür ağlıyordu... Hepimizin gözleri yaşlıydı...

★ ★ ★

Aynı günlerde bir eski dostumdan dinlemiştim.

Olay, Alliance Française'de öğrenci olduğu yıllarda geçmiş.

Elindeki Türkçe gazeteye bir süre merakla bakan bir Alman öğrenci, sonunda dayanamayıp sormuş:

– Çok affedersiniz, bu gazete acaba hangi dilden?

– Türkçe...

Genç Alman, geniş bir gülümseme ile arkadaşımın elini sıktıktan sonra şöyle demiş:

– Ne mutlu size! Nâzım'ı kendi dilinden, şiirlerini yazdığı dilden okuyabiliyorsunuz.

Utanmış arkadaşım... "Nâzım ve yapıtları Türkiye'de yasaktır" diyememiş...

★ ★ ★

Aradan çok uzun yıllar geçti.

Nâzım doğalı 90 yıl olmuş. Öleli yakında 30 yıl olacak.

Acaba bir arkadaşımı ağlatan, bir dostumu utandıran koşullar ne ölçüde değişti?

Afişleri bile hazırlatılmış bir "Ferhat ile Şirin" balesinden, –metin yazarı olarak Nâzım Hikmet'in ismi var diye– vazgeçileli kaç yıl oldu?

Yıllar sonra Nâzım'ın ismini çıkararak aynı baleyi oynatmak "çağdaşlığını" ve de kurnazlığını gösterenler şimdi neredeler?

Nâzım isminin geçtiği her yere, kırmızı görmüş boğalar gibi saldıranların –eskiden olduğu gibi– bugün de Sayın Demirel'in saflarında olmaları acaba bir rastlantı mı?

Nâzım'ın, resmi gezi sırasında Moskova'da ziyaret ettiğim mezarının –kendi vasiyetine de uyarak– Türkiye'ye getirilmesi için acaba 100. doğum yılı mı, yoksa 100. ölüm yılı mı bekleniyor?

Nâzım'ın halk kitaplıklarına ve ders kitaplarına girebilmesi için, acaba ABD'deki okullarda da okutulması mı gerekiyor?

... Yazımın başındaki izlenimlerimi o zaman YÖN'e yazmıştım. Beni tanıyan tanınmış bir siyaset adamı, "Yazık etti kendine, Türkiye'ye gelince iş bulamaz" demiş.

Ben bir şey yitirdiğimi sanmıyorum. Ama o düşünce sahipleri, Türkiye'ye çok şey kaybettirdiler...

(Cumhuriyet, 26 Ocak 1992)

KİT'LERİ ÖZELLEŞTİRENLER, TDK'YI UNUTUYOR MUSUNUZ?

Kenan Evren, artık son yıllarını yaşadığını bildiği Çankaya Köşkü'nde, bir kısım yazar ve sanatçıyı kabul etmeye karar vermişti. Bir ara en büyük hakaretler ettiği aydınlarla, sanki giderayak barışmak istiyor gibiydi. Çağrılı olanlardan Yaşar Kemal'in sözleri bugün gibi aklımda:

– Ben Türk Dil Kurumu'nu kapatmış olanların elini sıkmam!...

Atatürk'ün mirasına bile saygı göstermek gereğini duymazken hâlâ kendilerini "Atatürkçü" ilan edenlere yönelik bir tokat gibiydi bu sözler. Yanıt, ünlü yazarın cüssesiyle orantılıydı...

Kuşkusuz ki kimse Atatürkçü olmak zorunda değil. Kimse Atatürk'ü sevmek zorunda da değil. Ama bu topraklar üzerinde yaşayan herkes, ona saygı borçlu olduğunu unutmamak zorundadır.

Bir yandan Atatürk'e ihanet ederken öte yandan kendini "Atatürkçü" ilan etmek ise Atatürk'e en büyük saygısızlıktı. Atatürk'e saygı gösterenlere en büyük saygısızlıktı.

★ ★ ★

Atatürk, Türk Dil ve Tarih Kurumlarını birer özel hukuk kurumu olarak oluştururken ekonomide devletçilik egemendi. Tek parti dönemiydi. Üstelik bunu, "her şeyin devletin içinde" olduğu, "hiçbir şeyin devletin dışında ve karşısında olamadığı"

faşizmin dünyadaki yükselme rüzgârları eserken yapmıştı.

Ne kadar uzak görüşlü olduğu zamanla anlaşıldı. Sağcı iktidarlar döneminde devlet, dil ve tarih başta olmak üzere, kültürde geriye dönüş için çaba gösterirken Atatürk'ün iki kurumu yollarına inançla ve etkileri artarak devam ettiler.

Çünkü devletin tek kuruş yardımına muhtaç değillerdi. Çünkü Atatürk'ün –yasal anlamında– mirasçısıydılar. Onun İş Bankası'ndaki paylarının geliri, bağımsızlıklarını güvence altına alıyordu.

İşte Kemalist Kültür Devrimi'ne karşı olanların bir türlü içlerine sindiremedikleri olgu buydu.

★ ★ ★

12 Eylül yönetimi, Atatürk'ün kurduğu, cumhuriyete damgasını vurmuş olan partiyi de kapattı. Bu, üyesi olmaktan hâlâ onur duyduğum bir partiydi.

Ama CHP'nin kapatılması bile TDK ve TTK'nın devletleştirilmeleri kadar Atatürk'e saygısızlık oluşturmadı. Çünkü bu iki derneğin devletleştirilmesi, her yurttaşa tanınmış olan miras hakkının esirgenmesiyle, Atatürk'ün miras hakkının çiğnenmesiyle gerçekleştirildi. Hukuk çiğnendi.

"İşte TDK ve TTK gene var ve Atatürk'ün mirasından gene yararlanıyorlar" diyerek halkla, sağduyu ile, hukuk ile alay edildi.

12 Eylül döneminde, olayı anlamakta zorlanan bir Amerikalı gazeteciye şu örneği vermiştim:

– Diyelim ki vasiyetinizde evinizi Ronald adlı oğlunuza bırakıyorsunuz. Ama siz öldükten bir süre sonra devlet evinizi oğlunuzdan alıp Ronald adlı bir başka gence veriyor ve gerekçe olarak da şöyle diyor: "Ronald yaramaz bir genç oldu, ülkeyi yönetenlerin sözünü dinlemiyor. Oysa evi verdiğimiz genç akıllı, uslu. Üstelik onun da ismi Ronald olduğuna göre vasiyete saygı gösterilmiş olmaktadır."

★ ★ ★

DYP-SHP ortaklığının, 12 Eylül'ün kapatılıp mallarına el koyduğu partilerin yeniden doğmalarına izin vereceği anlaşılı-

yor. Ama çok daha büyük bir hukuk cinayeti ile ilgili olarak ne koalisyon protokolünde tek satır vardı, ne de hükümet üyelerinin ağzından tek cümle çıkıyor.

1966 yılı kasımında, Sayın Demirel ile aramızda şu konuşma geçmişti:

– Türk Dil ve Tarih Kurumları, Atatürk'ün vasiyetiyle yaşayan özel hukuk kurumlarıydı. Devletleştirilmelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

– Onlar normal zamanın tasarrufları değildir. Kapalı rejimde yapılmış olan tasarruflar tartışılmalıdır. Ben tartışılmadan yapılan tasarrufların tümüne karşıyım!

Bu sözlerini Sayın Başbakan'a hatırlatıyorum. CHP'nin ve dolayısıyla Atatürk'ün mirasının temsilcisi olmak iddiasındaki SHP'nin hükümetteki sayın üylerine hatırlatıyorum. Ve bir yurttaş olarak sormak istiyorum:

KİT'leri özelleştirirken Atatürk'ün 12 Eylül yönetimince el konmuş olan, devletleştirilmiş olan "miras"ını unutacak mısınız?

12 Eylül Anayasası'nın geçici 15. maddesini değiştirip dönemle ilgili olarak yargı yolunu açarken, Atatürk'ün "miras"ının çiğnenmesi olayını görmezlikten mi geleceksiniz?...

Yanıtınızı, benim gibi milyonlarca yurttaş da bekliyor!

(Cumhuriyet, 15 Aralık 1991)

KÜLTÜR POLİTİKASIZLIĞI OLUR MU?

"Eğer bizim kültür politikamız olacaksa, bu, kültür politikası olamayacağı üstünedir..."

Bu sözler Kültür Bakanı Sayın Fikri Sağlar'a ait. Onun düşüncesini paylaşan Sayın Zülfü Livaneli de şöyle diyor: *"Kültüre nizam-intizam vermek isteyen her hareket, hangi ideoloji adına davranırsa davransın, bir dizi felakete yol açtı."*

Tamamını dinlemediğiniz bir konuşmanın, bütününden soyutlanmış bir cümlesine dayanarak yorum yapmak zor. Üstelik de tehlikeli.

Ama susmak da, belki de var olan bir yanılgıya katılmak demek olacağı için sakıncalı.

Demokratik bir toplumda, devletin belirli ideolojik tercihleri kitlelere benimsetmeye çalışması ne ölçüde yanlışsa; *"Ben karışmıyorum"* demesi de meydanı egemen ideolojiye bırakmak anlamına geleceği için daha da yanlıştır!

"Devlet üretmesin, ama özendirsin, desteklesin" diyorsanız, bu da bir kültür politikasıdır. *"Devlet, desteklerken kaynakları şu önceliğe göre kullansın"* diyorsanız, bu da bir politikadır. *"Devlet desteğini dağıtacak, paylaştıracak olan kurullar demokratik yollardan oluşturulmalıdır"* diyorsanız, bu da bir politikadır.

Devletin yönlendirmeyeceği, yönetmeyeceği, ama özerk kurumlar aracılığı ile zenginleştireceği, düzeyini yükselteceği bir

kültürel yaşamı amaçlamak, çok önemli, çok kökten bir politik tercih yapmak demektir!

★ ★ ★

Bütün geri kalmış ülke devrimleri, özünde bir kültür devrimidir... Mustafa Kemal'inki de öyleydi, Lenin'inki de, Mao'nunki de...

Kültür ve kültürel etkenlerin içinde önemli bir yeri olan ideoloji, koşulların peşinden gider, koşullara göre oluşur. Fransız Devrimi'nde ideoloji, değişen koşullara çözüm aranırken doğdu. Devrim pratiği içinde gelişti.

Fransız Devrimi'nde ideoloji, yaşayan sorunların bir ürünü idi.

Oysa 1920'lerin Türkiye'sinde, demokratik cumhuriyeti gerektiren koşullar yoktu. Tıpkı, aynı yılların Rusyası'nda, Marksist bir ideolojiyi gerektiren koşulların bulunmadığı gibi.

Fransız devrimcileri, tarihsel evrimin peşinden gitmekten başka bir şey yapmadılar. Mustafa Kemal ve Lenin gibi devrimciler ise evrime yön verdiler, hızlandırdılar. Bunun için kullandıkları silah da ideoloji ve *"yeni insan"*dı.

Kültür devrimleri yeni insanı yarattı, yeni insan da toplumun içinde bulunduğu koşulları değiştirdi.

Yoksa, demokratik toplumun gereği olan insanın ortaya çıkması için yüzyıllar boyu beklemek gerekirdi. Geri kalmışlar ve gelişmişler arasındaki mesafeyi kısaltmak olanağı kalmazdı.

Ama artık sözkonusu devrimler geride kaldı. "Yeni insan"ı yönlendirmeye kalkarsanız kısırlaşır, bunalır. Yeni insan, tersine, özgürleştikçe gelişir. Özgürleştikçe yaratıcı olur.

Kültürel yaşamı yönlendirmek, toplumdaki yaratıcı gücü, yönlendirmeye çalışanların kapasiteleri ile sınırlandırmak demektir. Daha çeşitli, daha renkli ve dolayısıyla daha zengin bir üretimi engellemek demektir.

★ ★ ★

Öyle dönemler oldu ki, Türkiye'de değişen her iktidarla birlikte devletin dili değişti. Devlet kitaplıklarındaki kitaplar değişti. Devlet tiyatrolarındaki oyunlar değişti. Hatta afişleri

bile hazırlanmış bale değişti.

Siyasal iktidarlarla birlikte, uygulama aşamasına gelinmiş *"gecekondu kültür merkezleri"*nden vazgeçildi. *Gezici kitaplıklardan, "çizgi film"* yapım merkezinden, *Halk Kültürünü Araştırma Kurumu*'ndan vazgeçildi. Tüm yapımcılara açık olacak *Devlet Film Stüdyosu* ve *Sinema Kurumu*'ndan vazgeçildi.

Ama –bu yazboz tahtası içinde– Türk Dil ve Tarih Kurumları, doğrultularını ve etkilerini korudular. Çünkü siyasal iktidarlardan bağımsızlardı. Çünkü demokratik bir yapıya sa iptiler.

Şimdi kalkıp da kültürel yaşamın demokratik yapılı özerk kurumlar eliyle desteklenmesini savunmak, çok temel bir kültür politikası tercihi değil midir?

Sayın Bakan, benim sorumluluk taşıdığım döneme ait on binlerce kitabı özgürlüğüne kavuştururken çok güzel şeyler söyledi. *"Yasakların yasak olduğu"* bir kültürel yaşamı savundu.

Bunu yaparken de izlemek istediği kültür politikalarının özünü ortaya koymuş oldu; yoksa "kültür politikasızlığı"nın değil!...

(Cumhuriyet, 22 Aralık 1991)

BÜYÜK DÜŞÜNMEK!...

Louis Armstrong'dan Pavarotti'ye, rahmetli Cihad Baban'dan İstanbul Festivali'ne, oradan da Danimarka Ulusal Futbol Takımı'na kadar uzanan bir zincir var kafamda... İlk bakışta sanılanın tersine, halkaları kolaylıkla bir araya gelen bir zincir.

Yeni Gün'ün spor sayfasında gazeteciliğe ilk adımımı attığım yıllardaydı. Gazetenin başyazarı ve manevi yöneticisi Cihad Baban, Akdeniz Oyunları'nın Türkiye'de yapılması için bir kampanya başlatmamızı istediğinde, şaşkınlıktan küçük dilimizi yutabilirdik.

Kendisine açıkça söylemeye cesaret edememekle birlikte, 30-35 yıl önceki koşullarda bu öneri bize neredeyse gülünç gelmişti. Oysa Türkiye, 60'lı yıllar geride kalmadan bu hedefe ulaştı. Şimdi Olimpiyat Oyunları peşinde.

"Büyük düşünme"nin önemini bana zaman öğretti.

İnsanlar gibi toplumlar da kendilerine koydukları hedeflere göre enerjilerini, yeteneklerini, olanaklarını harekete geçiriyorlardı.

Küçük hedef, küçük kalmak demekti.

Ama sadece "büyük" hedefler yetmiyordu. Ona ulaşacağına da "inanmak" gerekiyordu...

★ ★ ★

20. yıldönümüne katılmaktan büyük mutluluk duyduğum İstan-

bul Festivali de işte bu "büyük düşünme"nin ürünü. Büyük düşünebilen büyük kişiler, 20 yılda büyük sonuç aldılar.

İstanbul'a, evrensel ile ulusalın iç içe girdiği, çok önemli bir çağdaş boyut ekledi̇ler. (Sayın Nejat Eczacıbaşı ile Sayın Aydın Gün de, o kafamdaki zincirin iki halkasıdır!...)

İstanbul Festivali, ne seçkinci beğeniyi küçümsedi, ne de kitlenin beğenisini. Böylece bir yandan izleyici tabanını genişletirken, öte yandan izleyicinin beğeni düzeyini de yükse' ti.

O süreç olmasaydı, acaba Pavarotti ismi, Türkiye ye göre astronomik sayılabilecek ücretler ödemeyi göze alan 14 bin kişiyi Abdi İpekçi Salonu'na çekebilir miydi? Çekse de en ağır aryalardan sonra bile, o inanılmaz coşku yaşanabilir miydi?

Tıpkı rahmetli Muhsin Ertuğrul'un çocuklardan başlayarak tiyatro sevgisini yaratması ve yayması gibi... Sunulan sanatsal etkinlik izleyeni eğitir, giderek daha iyiyi isteme eğilimi yaratır. Daha iyiyi, daha güzeli isteyenlerin sayısı arttıkça da ona sunulanın düzeyi yükselir.

Bu süreçte, kitlelerin beğenisi ile seçkinlerin beğenisi arasına çizgi çekmeye yer yoktur!...

★ ★ ★

Birkaç hafta önce, "Siyasal Düşünceler ve Rejimler" dersinin bu yılki son saatinde öğrencilerime sordum:

– Pavarotti'yi kimler en az bir kez dinledi?

Kalabalık sınıfta parmaklarını kaldıranların oranı üçte ikiyi buluyordu.

– Michael Jackson'ı dinleyenler?

Hayretler içindeydim. Kalkan parmaklar, belirgin bir biçimde daha azdı.

Popüler bazı parçalar da söyleyerek "işi ayağa düşürdüğü" için Pavarotti'ye kızmalı mı? Yoksa milyonların operaya ve klasik müziğe ilgisini çekmeyi başardığı için Herbert von Karayan'ın "yüzyılın en büyüğü" olarak nitelendirdiği bu sese teşekkür mü etmeli?

İşte o anda, çok farklı bir müzik beğenisi ile yetişmiş olan anneme "caz"ı sevdirmeyi başarmış olan Louis Armstrong'u anım-

sadım...

İşe Viyana valslerini dinleyerek başlayanların günün birinde Karmen'den hoşlanması, Karmen'den zevk alanların da giderek Rigoletto'yu, Tosca'yı beğenir olması olasılığı yüksek değil mi?

Yunus'un ezgileri değil midir, "Yunus Emre Oratoryosu"nun sevilmesini kolaylaştıran?

Evrensel ürünlere açıldıkça ulusal sanat yücelir ve yüceldikçe evrensel ürünler verir. Kitlelerin beğeni düzeyi yükseldikçe de bu süreç hızlanır...

Kafamdaki zincirin tüm halkalarına büyük saygı duyuyorum...

Büyük düşünmesini bilenlere de, o büyüklüğü yakalamaya katkı yapanlara da...

(Cumhuriyet, 9 Ağustos 1992)

AŞAĞILIK DUYGUSU...

Şu satırlar ünlü bir uluslararası siyaset uzmanına ait. Hem de Amerikalı bir uzmana:

"Eğer A devleti kendi kültürünü ve asıl önemlisi, kendi siyasal ideolojisini B devletinin iç ve dış siyasetini kararlaştırma durumunda bulunan insanlara benimsetmiş; B devletini yönetenlerin düşünce ve kafalarını fethetmişse, askeri fütuhatla veya ekonomik yollarla ülke üzerinde denetim kurmak isteyenlerin hepsinden çok daha istikrarlı ve çok daha tam bir üstünlük ve zafer kazanmış olur."

Zaman zaman Mümtaz Soysal'ın değindiği bir konuya, geçenlerde de Oktay Akbal değinmişti. HBB TV'nin adını "Eyc Bi Bi" diye okuyan sunucudan yola çıkarak yazdıklarını okurken, yukarıdaki satırları anımsamadan edemedim.

Dil ile düşünce yapısı arasında bir koşutluk vardır.

Benzer dil kullananlar, giderek benzer düşünmeye başlarlar.

★ ★ ★

Özel TV'ler Amerikanca isimler alma yarışındalar.

Büyük(!) basın kuruluşları, dergilerini ve eklerini Türkçe isim utancından kurtarma çabasındalar.

Kentlerimizin bazı caddelerinde, Türkçe adlı mağazaya rastlamak neredeyse istisna.

Artık berbere değil, "kuaför"e gidiyoruz.

Aydın geçinen bazı çevreler, özlemsel değil "nostaljik" hava-

lardalar.

Kendilerine "sosyal demokrat" diyen birtakım belediyeler, kaldırım yerine "tretuvar", sınır taşı yerine "bordür" döşüyorlar.

Karayolları "deviasyon" yapıyor.

Dışişlerimizin pek değerli elemanları, genel kurulları "assamble", yolu-yöntemi "prosedür" yapmak için cansiperane birsavaşım vermekteler.

Devletimizin en büyükleri(!) tümcelerine en azından bir "president" bir "transformasyon" ve bir de "atmasyon" katmazlarsa, halkın kendilerinin kültür düzeyi konusunda üzüntüye kapılacağı kuşkusundalar.

SBF'nin geleneksel ilerici gençleri bile, artık açıkoturum değil "panel" düzenleme atılımı(!) içindeler.

Her sözun arasına bir Amerikanca sözcük sıkıştırmayı becerememeyen sunucular ise hiç değilse Türkçe sözcükleri –ağızlarını eğip bükerek– Amerikanca telaffuz ile görünümü kurtarma başarısını (!) gösteriyorlar...

★ ★ ★

Türkçe "yazın dili" olmaz deniyordu, oldu. Hem de evrensel ürünler verecek düzeyde.

Türkçe "bilim dili" olmaz deniyordu, oldu.

Türkçe "hukuk dili" olmaz deniyordu. O savdaki eski hukuk hocaları bile, artık dillerini değiştirmek gereğini duyuyorlar...

Yazın dili olarak Farsça ve Arapçaya sarılan Osmanlı ne ölçüde bir aşağılık duygusu içindeydi, bilmiyorum.

Ama Kemalist dil devriminin kazandırdığı oldukça zengin anlatım olanaklarından sonra bile, bazılarının –kendilerini üstün(!) hissetmek için– birtakım yabancı sözüklerden medet ummalarının bir "aşağılık duygusu" ürünü olduğuna kuşku yok!

Daha "de" ve "da" eklerinin ne zaman bitişik ne zaman ayrı yazılacağını bile bilmeyenlerin yabancı sözcük hayranlığı tam bir acıklı güldürü.

Türkçeyi düzgün konuşmaktan aciz bir TV sunucusunun, hem de devletin yayın organında "Ti Vi İki" diyerek farklılaştığını(!) sanması ve bunun sonucunda en ufak bir uyarı bile almaması ise

düşündürücü.

Bari "Ti Vi Tu" dese bir tutarlılığı olacak...

★ ★ ★

Okur, gazetesini-dergisini alırken, içeriğini beğendiğini bırakıp da başlığı Amerikanca olanı mı seçiyor?

İnsanlar, dükkânın vitrininden değil de adındaki yabancı sözcükten etkilenerek mi alışveriş yapıyorlar?

Seçmen, anlamadığı yabancı sözcükleri "paralayan"lara daha mı çok oy veriyor?

İzleyici, Kanal 6 ya da Teleon'da iyi bir program varken, onu bırakıp da Amerikanca isimli bir kanal mı arıyor?

Eğer bunlara "evet" yanıtı verebiliyorsanız, yapılanlar tutarlıdır. Bir anlamda doğaldır.

Ama "hayır" diyorsanız; o "şey"leri yapanların tutumunu bir tek şey ile açıklayabilirsiniz: "Aşağılık duygusu!..."

Kendilerine saygısı olmayanların, başkalarından ve hele hele kötü bir taklitleri oldukları toplumlardan saygı beklemeye hakları yoktur!

(Cumhuriyet, 25 Ekim 1992)

TÜRKÇE'DEN UTANANLAR!

Bazen yazdığınız bir yazının nasıl bir etki yapacağını önceden kestiremiyorsunuz.

Sizi çok rahatsız eden bir konuya değiniyorsunuz. Ancak küçük bir kesimi ilgilendireceğini düşündüğünüz halde, yazmadan edemiyorsunuz. Ama yazının yayımlanmasıyla birlikte, başlıyor telefonlar.

Hem memnun oluyorsunuz, hem de konunun sizin düşündüğünüzün çok ötesinde önem taşıdığını kavrıyorsunuz.

Meğer pek çok kişi, içindeki kızgınlığı boşaltmak, tepkisini dile getirmek için bir kıvılcım bekliyormuş. Birilerinin bazı şeyleri yüksek sesle söylemesi gerekiyormuş.

Türkçe'den utananları "aşağılık duygusu"na bağladığım yazı bunlardan birisiydi. O kadar çok destekleyici tepki geldi ki, ilk fırsatta konuya yeniden dönmeye karar vermek zorunda kaldım.

★ ★ ★

Duygularını ilk dile getirenlerden birisi, eski bakanlardan Sayın İhsan Topaloğlu idi:

– Mantık dışı bir biçimde, yabancı sözcük hayranlığı var. Bakıyorsunuz, savaş uçaklarımız günde şu kadar "sorti" yapmışlar. Neden"çıkış" yapmıyorlar da, "sorti" yapıyorlar?

Niçin "özel tim" olup da "özel takım" olmadığı da sorulabilir tabii...

Emekli büyükelçilerden Sayın Cahit Tayra da bir zamanlar

taksilerin üzerine "Taxi" yazılmasını engellemek için nasıl uğraş verdiğini anlattı. Ve ekledi:

– Adam "Hotel Capri" diye tabela asıyor. İtalyanlar için hiç ilginç değil. Diğer yabancı turistler de zaten isteseler İtalya'ya giderlerdi. Örneğin "Menekşe Oteli" dese, yabancılar için çok daha ilginç olacak!...

Birkaç günlük tatil için İtalya'ya gitseniz, İstanbul Oteli'nde kalıp Adana kebap mı yemek istersiniz?

★ ★ ★

Yıllar önce, "spor basını" ile ilgili bir seminerde, Kahraman Bapçum ile yan yana oturuyorduk. "Futbol sezonu", "basketbol sezonu" gibi sözler o kadar sık geçiyordu ki, dayanamayıp söylendim:

– Ne demek "sezon"?

Bu sözcüğe Sayın Bapçum da öylesine alışmıştı ki, birden amacımı kestiremeyip "sezon"un ne demek olduğunu anlatmaya koyuldu. "Futbol mevsimi" demek varken "futbol sezonu" demenin gerekçesini bulması ise zaten olanaksızdı.

Başta Sayın Özal ve hatta Sayın Demirel olmak üzere, devletimizin bazı büyüklerini TV'de dinlerken, sözlerini sürekli olarak kafamda Türkçe'ye çevirmekten yorgun düşüyorum.

Niçin "Kürt gerçeği" değil de "Kürt realitesi"?

Niçin "bütünleşme" değil de "entegrasyon"?

Niçin "ayrıntı" değil de "detay"?

Niçin "kafa yapısı" değil de "mantalite"?

Ve niçin, yabancı dili çok iyi konuşan Sayın Ecevit yabancı sözcükler kullanmıyor da, bildikleri yabancı dil ile ancak kahve sohbeti yapabilecek durumdaki "milliyetçi"(!) büyüklerimiz, her tümcenin içine birkaç tane yabancı sözcü sokmak gereğini duyuyorlar? Bilinç altlarında bir sıkıntıları mı var?

Ne kadar derin birikimleri olduğunu kanıtlamak gereksinmesi içindeler mi? Halkın anlayabileceği bir dil kullansalar, önemlerini yitireceklerinden mi korkuyorlar?

★ ★ ★

Yıllar önce, Meclis kürsüsünde, hakkımda verilen gensoru

önergesine karşı savunma yapıyordum. Bir ara "eşgüdüm" ve "sav" sözcüklerini kullanınca, muhalefet sıralarından bağrışmalar geldi:

– Ne demek "eşgüdüm", ne demek "sav"? Türk köylüsü anlar mı?

Gülümsemeden kendimi alamadım:

– Herhalde haklısınız dedim, "koordinasyon" ve "tez" deseydim Türk köylüsü daha iyi anlardı(!)...

Galiba gerçekten de haklı olan onlardı. Bakın bazı yeni binaların kapılarında artık "pull" ve "push" yazıyor. Köylümüz kente geldiğinde yadırgamasın diye olacak(!)...

Bakıyorum da, halk gene "perhiz" yapıyor; okumuşlarımız(!) ise aşama yapmışlar "diyet" uyguluyorlar.

Biz, çocukken "cankurtaran"ların "canavar düdükleri"ni duyardık. Şimdi "ambulans"lar "siren" çalıyor.

Dergilerimiz "özel haber" yerine "exclusive" olanı tercih ediyorlar. TV'lerimiz "talk show" yaparak Amerika'yı yakalama peşindeler.

Bir zamanlar Münir Nurettin gibi, Lefter gibi "büyük yıldız"larımız vardı. Oysa şimdilerde çağdaş uygarlık düzeyine ulaştığımız için, harıl harıl "süper star"lar yetiştirmekle uğraşıyoruz.

Bakkallarımız bile "market" oldu; "şenlik"lerimiz ise "festival"...

Artık yabancılar Türkiye'de yabancılık çekmeyebilirler; ama Türk insanı Türkiye'de yabancılık çekmeye başladı...

Aşağılık duygusunun ürünü bir "yaranma içgüdüsü" bizi Batı'ya yaklaştırmıyor, uzaklaştırıyor...

Tıpkı, "Tanrı uludur, Tanrı'dan başka yoktur tapacak!" tümceleri ile sabah uykumun arasında bana bir başka huzur veren müezzin sesinin yerini, hoparlörlerden gümbür gümbür yayılan Arapça tümceler alınca, Tanrı'ya daha yaklaşacağımıza uzaklaştığımız gibi...

(Cumhuriyet, 29 Kasım 1992)

DOĞRAMACI OLAYI!...

Yıl 1971... Şimdi Boğaziçi Üniversitesi'nin en parlak öğretim üyelerinden olan Yılmaz Esmer, çok parlak bir sınavla, Hacettepe Sosyoloji Bölümü'ne asistan olarak alınmıştır.

Kişiliği, çalışkanlığı ve bilimsel çabalarıyla büyük beğeni toplamaktadır. Ama günün birinde, asistan temsilcisi olarak katıldığı bir toplantıyı, içinde Emre Kongar gibi isimlerin de bulunduğu 12 kişi ile birlikte terkeder.

Toplantıyı rektör yönetmektedir. Tepkinin nedeni, bu satırların yazarı konuşurken, bir öğretim üyesinin sürekli olarak sözünü kesmesi, rektörün ise bu duruma neredeyse destek olmasıdır.

Rektör, o toplantıyı terk eden 12 genç öğretim elemanını teker teker üniversiteden uzaklaştırır. Yılmaz Esmer'in üniversiteden ilişkisini kesebilmek için de iki yıl öncesinin tarihi ile bir senato kararı çıkartır. Yıllardır bölümün başkanlığını yapmış olan Bozkurt Güvenç'in, iki yıl önceki istifa mektubunu, o tarihli bir senato kararı ile kabul edilmiş gösterir.

O rektörün adı, İhsan Doğramacı'dır.

★ ★ ★

Yıl 1972... Hacettepe Üniversitesi Ülkü Ocakları Başkanı, mezun olduğu bölüme –zaman yitirilmeden– asistan olarak alınmıştır.

Saygılı, ama not sıralamasında sınıfın sonlarında yer alan bir öğrencidir. Üstelik yabancı dil bilmemektedir.

Askerlik nedeniyle üniversiteden ayrılan bir öğretim görevlisi, rektörü ziyaret eder. Bilimsel geleneklerle bağdaşmayan birçok uygulamayı somut örnekleriyle anlatır. Son olarak da "ülkücü" gencin notlarıyla ilgili belgeleri gösterir.

Rektörün bunları bilmediğini düşünmekte ve üniversiteden ayrılmadan önce son bir görev yaptığına inanmaktadır.

Birden rektör bas bas bağırmaya başlar:

"Senin bu idealist vatan evlatlarıyla ne alıp veremediğin var?..."

O öğretim görevlisi bu satırların yazarı, o rektör ise Sayın İhsan Doğramacı'dır.

★ ★ ★

Yıl 1974... Bir üniversitenin rektörü, 12 Mart döneminde "gereken temizliği" yapmak konusunda her isteğine "evet" diyen bir sosyoloji doçentini ödüllendirmek istemektedir.

"Acele birşeyler yaz da seni profesör yapalım" der.

O da Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde 34 sayfalık bir yazı yayımlatır. Çeşitli kaynaklardan alınan parçalar arka arkaya eklenmiştir.

Yazının 5,5 sayfalık bir bölümü ise İngilizcedir. Çünkü bir UNESCO yayınından aynen alınmış ve Türkçeye çevrilme zahmetine bile katlanılmamıştır.

Bu yazı,"profesörlük takdim tezi" olarak sunulur.

Jüri yasaya aykırı biçimde kurulur. Bölüm başkanı yer almaz. Farsça profesöründen etnografa kadar, "kabul" oyu verecek kişiler bulunur.

Sosyoloji profesörlüğüne yükseltilme kararı verecek profesörler kurulunun yüzde 80'i ise tıp ve fen bilimleri hocalarından oluşmuştur.

"Bir kişiyi nasıl olur da bu kadar yasalara aykırı bir biçimde profesör yaparsınız" diyen bu satırların yazarına, rektör şöyle yanıt verir:

"– Siz değil misiniz demokratik üniversite isteyen. Parmaklar kalkar ve olur..."

Adı İhsan Doğramacı olan rektör, o doçenti önce profesör ya-

par. YÖK kurulduktan sonra bir üniversiteye rektör yapar. O da yetmez, "üniversitelerin bilimsel düzeyini yükseltecek ve keyfiliği önleyecek" olan YÖK'e üye yapar.

★ ★ ★

Bu satırların yazarı, yeri geldiğinde geçmişe sünger çekilmesinden, eski yaraların deşilmemesinden yanadır. Ama geçmişe sünger çekmek için geçmişte utanılacak şeyler yapmış olanların, hatalarını anlamış olmaları gerekir.

Cumhuriyet'in "Pazar Konuğu" olunca, olayları bilmeyenleri aptal yerine koymamaları, bilenlerle de alay etmemeleri gerekir.

Üniversitelerde araştırmalar, nitelikli yayınlar durmuşken; akademik gelenekler çiğnenirken; gelmiş geçmiş "en keyfi" yönetim geçerliyken;

"Bizim amacımız denetimsizliğe son vermektir, onlar ise tembellik yapmak istiyorlar", dememeleri gerekir.

"Herkesi kör, alemi sersem" sanmamaları gerekir!

(Cumhuriyet, 16 Şubat 1992)

DOĞRAMACI'DAN SAĞLAM'A...

Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanlığı süresinin uzatılması çabalarının yoğunlaştığı günlerdeydi. İsmet İnönü, eski cumhurbaşkanı olarak *"doğal senatör"* niteliğiyle bulunduğu Senato'da kürsüye çıktı. Biraz da sinirli bir ifade ile şöyle dedi:

– Süresini uzatacaksınız da ne yapacak? Şimdiye kadar ne yaptıysa onu yapacak!...

Bu *"veciz"* anlatım, Paşa'nın unutulmayan sözleri arasında yerini almakta gecikmedi.

Yeri geldikçe hep anımsandı.

Ben de, Sayın Doğramacı'nın yerini Sayın Mehmet Sağlam'ın aldığını duyunca bir kez daha anımsadım.

"Niçin Mehmet Sağlam?" ya da *"Mehmet Sağlam ne yapar?"* sorularının yanıtını kafamda İsmet Paşa verdi.

★ ★ ★

Prof. Sağlam'ın, Prof. Doğramacı'nın rektörlüğünü yaptığı Hacettepe'ye –12 Mart döneminde– hoca oluşundan, işverenler örgütündeki üst düzey yöneticiliğine, oradan da rektörlüğe ve giderek YÖK Başkanlığı'na uzanan çizgisi ve bu çizgi ile ilgili dedikoduları herkes kendisine göre değerlendirebilir.

Bu değerlendirmelerin çoğu da öznel, yani sübjektif olur.

Ama bazı olaylar vardır ki *"mihenk taşı"* niteliğindedir. Somuttur. Anlamları açıktır. Nesneldir...

Olay, Hasan Celal Güzel'in Milli Eğitim Bakanlığı dönemine

rastlar.

Bir gençlik kurultayı düzenlenmiştir. Eski bakanların, öğretim üyelerinin, basın mensuplarının, asistanların ve –en önemlisi– öğrenci temsilcilerinin katıldıkları bir kurultaydır bu.

Bakan, kurultayın çok demokratik olmasına, katılan herkesin eşit ağırlıklı ve özgür hareket etmesine özen göstermektedir.

Ama *"Üniversite Gençliğinin Sorunları Komisyonu"*nda, daha ilk dakikalardan başlayarak hava gerginleşir. Birkaç *"YÖK rek-törü"*, bir oldu-bitti ile yönetime el koyarlar. Gençlik temsilcilerine *"ikinci sınıf insan"* muamelesi yaparlar. Onların, komisyon divanına aday olmalarına bile izin vermek istemezler.

En *"antidemokratik"* kararlar, o komisyondan çıkar.

Ve komisyonun bazı kararları, ANAP'lı bakanın bile tepkisine neden olup, ancak onun kişisel çabalarıyla genel kurulda düzeltilir!...

İşte o komisyonu *"aşırı tutucu"* bir çizgide yönlendirmek için büyük çaba gösteren *"becerikli"* YÖK rektörlerinden birisi de, Prof. Mehmet Sağlam'dır!...

★ ★ ★

Demokratik toplumlarda, insanların heykelleri niçin ölümlerinden sonra dikilir? Niçin adları alanlara, caddelere ancak ölümlerinden sonra verilir?

Yaranmak için yapılmadığı, olaydan doğrudan ya da dolaylı bir çıkar beklenmediği belli olsun diye!...

Caddelere, okullara, bilmem nelere verilen Evren ya da Özal adlarının, o kişilere onur kazandırdığından çok kuşkuluyum.

Kendisinin rektör yaptığı, dekan yaptığı kişiler marifetiyle dikilen Doğramacı heykeli için de kuşkusuz durum farklı değil.

Ebette ki önemli kişilerin yaptıkları iyi şeyler de kötü şeyler de, *"örnek olsun"* diye unutulmamalı. Bence, Sayın Doğramacı'yı önce Hacettepe ve Bilkent Üniversiteleri'ni yarattığı için ödüllendirmeli, sonra da, –Hacettepe dahil– *"üniversite"* kurumuna verdiği zararlar için cezalandırmalı.

Tıpkı, Birinci Dünya Savaşı'nın kahramanlarından Mareşal Pétain'e önce madalya verip, sonra, İkinci Dünya Savaşı sıra-

sındaki Nazi işbirliğinden dolayı zindanlarda çürüten Fransa'nın yaptığı gibi...

Niçin Doğramacı'dan sonra Sağlam?...

Gelenin gideni aratması için mi?

Sayın Doğramacı'nın heykelini, ona en çok küfredenler diksinler diye mi?

"Atatürkçü" General Kenan Evren, Atatürk düşmanlarını rektör olarak atamıştı. Sayın Özal da, kendisini Çankaya'da görmek istemeyenlerin sayısını çoğaltmak, yetkilerini kısmak için çaba gösterenlere koz vermek için elinden geleni yapıyor...

Siyaset biliminde temel kural gibidir: *"Her halk, layık olduğu yönetime kavuşur"* denir.

Ama ben, ne Türk halkının Evren-Özal çizgisine hapsolmuş bir Çankaya'ya mahkûm olduğuna inanıyorum; ne de, Türk gençliğinin, Doğramacı-Sağlam çizgisine zincirlenmiş bir üniversiteye!...

(Cumhuriyet, 19 Temmuz 1992)

DEMİREL, YÖK VE ÖTESİ...

Üniversite rektörlerinin seçimi ile ilgili yasa, kimya deneylerindeki turnusol kâğıdının işlevini gördü. Sayın Demirel'in ve çok Sayın DYP'nin bileşimini, yani greçek niteliğini, unutanlara hatırlattı...

Başlarında ünlü bir ırkçı, anti-laik, demokrasi karşıtı kişinin bulunduğu 20 kadar DYP milletvekili, koalisyon protokolünün çiğnenmesi amacıyla muhalefet ile işbirliği yaptılar.

Üniversitenin yeni rektör ve dekanlarının belirlenmesini, bir kez daha YÖK'ün ve Sayın Özal'ın ellerine teslim ettiler.

Hem de bunu sürpriz olarak değil, adım adım, göstere göstere gerçekleştirdiler. Önce ilgili komisyonda, arkasından da –günler sonra– Meclis Genel Kurulu'nda...

Peki Sayın Demirel, "geliyorum" diye kendini adeta ilan eden bu tehlikeyi önlemek için ne yaptı?

"Bu, bizim partimizin taahhüdüdür" diye Meclis'te YÖK'ü devre dışı bırakmak için oy verilmesi amacıyla DYP'de "grup kararı" mı aldırdı?

Bilerek partisinin aday listelerinin başına geçirdiği ünlü faşistleri, –komisyondaki oyunlarından sonra– karşısına çekip: "Kendinize gelin, verdiğimiz sözlere, koalisyonun inanılırlığına ve partimizin doğrultusuna gölge düşürmeyin" mi dedi?

★ ★ ★

Hayır, Sayın Başbakan bunların hiçbirini yapmadı, ama tam

ünlü oylamanın yapılacağı gün, Yavuz Donat'a şunları söyledi:

– "Nazar değmesin, tek parti hükümetinden farkımız yok. Meclis'te farklı oy verilmesi ayrı bir konu. Amerika'da bir konu Meclis'e geliyor. Bakıyorsunuz iktidar partisi milletvekillerinden yarısı oy vermemiş, muhalefet milletvekillerinin de yarısı oy vermiş. Batı'da bu böyle yürüyor. Türkiye de alışacak bunlara."

Kulaktan dolma bilgi ile edildiği belli bu sözlerdeki yanlışlıkların hangisini düzelteceksiniz! Amerika dışında bunun örneğinin olmadığını mı? Amerika'nın partiler sistemi ile Türkiye'deki partiler sistemi ve koşulların hiçbir benzer yanı bulunmadığını mı? Eğer ona gerçekten de "alışılırsa", Türk siyasal sisteminin tamamen felç olacağını mı?...

Ama önemli olan o yanlışlıklar değil... Önemli olan, o sözlerin altında yatan niyet!...

Önemli olan, SHP'yi kendi elindeki bir kukla durumuna düşürecek olan mantık!...

★ ★ ★

Elbette ki koşulların değişmesi ölçüsünde, insanların düşünce ve davranışlarının değişmesi doğrudur, doğaldır ve sağlıklıdır.

Ama o insanların, hangi koşulların etkisiyle değişime uğradıklarını unutmamak da, bugünkü kişilikleri hakkında yanlış bir kanıya sahip olmamak için gereklidir.

Örneğin Sayın Demirel, bir zamanki anti-laik tutumundan ne zaman "kısmen" vazgeçti? Laikliğin önemini kavradığı zaman mı, yoksa anti-laik oyları korumasına olanak kalmadığını gördüğü zaman mı?

Örneğin, "Hani, kitle örgütleri anayasanın neresinde yazıyor?" mantığından katılımcı demokrasinin yararı düşüncesine; işçi hakları karşıtlığından, sendikal haklar savunuculuğuna ne zaman geldi? İnandığı zaman mı, yoksa büyük kentlerin oylarını almadan iktidar olamayacağını anladığı zaman mı?

Örneğin 12 Eylül'e ne zaman karşı çıktı? Ertesi gün mü, yoksa 12 Eylül'ün kendisini de bitirmek niyetini keşfettiği gün mü?

Darbeden tam bir yıl sonra bile 5 general tüm partileri ka-

patırken bile Sayın Ecevit'in "ortak bildiri" yayımlama önerisini acaba niçin kabul etmedi?

20 Ekim seçimleri öncesinde alanlarda, "sosyal demokrat" nutuklar atarken, acaba aday listelerinde eski faşistlere niçin özel bir özen gösterdi?

... Bunları unutmamak yetmez! Meclis'teki son oylamada, DYP'li sağ uç kanada en büyük desteğin ANAP'tan geldiğini de unutmamak gerekir!...

Bunlar unutulmamalı ki, ANAP'a ve DYP'ye verilmiş olan eski CHP oylarının yeniden "yuva"ya dönmesinin önemi bir kez daha anlaşılsın!

Bunlar unutulmamalı ve her fırsatta yeniden hatırlatılmalı ki, ANAP ya da DYP'de serap gören bazı gençler ve okumuşlar ayılsınlar!

Ve bunlar unutulmamalı ki, CHP çatısı altında yeniden büyüyebilme şansını, kişisel hesaplar uğruna heba edecek davranışlara kimse cesaret edemesin!...

(Cumhuriyet, 5 Temmuz 1992)

GENÇLİĞE UMUT VE SORUMLULUK VERMEK!...

Mendés-France, Fransa başbakanıyken, 1954 yılında şöyle demişti:

"Rejimin yönü ile gençliğin eğilimleri arasında bir ayrılma olduğu andan itibaren, felaket yakın demektir. Totalitarizm, az ya da çok uzun sürede tehlike oluşturmaya başlar. Eğer cumhuriyet, gençliğin umut ve tutkularını toplayıp yön veremezse, onlara katkıda bulunamazsa, önüne geçilmez bir baskı altında hızla yıkılacaktır."

Batılı demokrasiler, özellikle 1968 sonrasında, gençleri sisteme katarak yollarında yürüdüler. Sistem içinde kendilerine –hem bugün hem de yarın– bir yer olduğnu gençlere göstermeyi başardılar.

Oysa Türkiye, özellikle 12 Eylül döneminde, gençlik konusunda da, yanlış bir tanımdan hareketle yanlış adımlar attı.

Şimdi çağdaş bir demokrasiye ulaşmak için atılacak yeni adımlar gündemde. Ama hâlâ, partilerin gençlik kolu oluşturmalarına kuşkuyla bakanlar var.

Hâlâ, gençliğin ilkokuldan başlayarak demokrasiye alışması, liseden başlayarak sesini duyurması, üniversiteden başlayarak yönetime ortak olması gereğini kavrayamayanlar var.

Bugün "Nasıl bir eğitim sistemi, nasıl bir üniversite" sorusu tartışılıyor. Ama eğitimin temel gereği olan gencin, o sistem

içindeki yerini düşünen çok az.

★ ★ ★

Biz demokrasiyi, hem de Demokrat Parti'nin baskıcı yıllarında, Kabataş Lisesi'nde yaşayarak öğrendik.

Okulun hoparlörlerinden seçim konuşmaları yaptık. Temsilcilerimizi, başkanımızı seçtik. Müdürümüz rahmetli Faik Dranaz ile öğrenci meclisinde uygarca tartıştık. Aldığımız en aykırı kararları bile uyguladı.

Rejimin baskılarının iyice arttığı dönemde bile, bu demokratik ortamı Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde de bulduk. Gene seçim kampanyaları yapıldı. Gene her sınıf, kendi temsilcilerini "kapalı oy, açık tasnif" yöntemiyle seçti.

Aslında o kadar yakınlara gelmeye de gerek yok.

1992 Türkiyesi'nin eğitim kurumlarının büyük çoğunluğunda bulunmayan demokratik bir ortam, yarım yüzyıl önceki Köy Enstitülerinde –hem de "tek parti" döneminde– vardı.

Her cumartesi öğleden sonra toplanan Köy Enstitüsü genel kurulunda öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler, sorunları özgürce tartışırlardı. Üstelik müdürün değil, "bir öğrencinin yönettiği" toplantılarda...

Demokrasi bir yaşam biçimidir. Yaşanmadan öğrenilemez!

Demokrasinin temeli olan hoşgörü ve uzlaşma alışkanlığı, ancak yaşanarak, hatalar yapılarak, zamanla oluşur.

Demokrasi isteyen, demokrasiyi aileye de, okula da sokmak zorundadır.

Ailede baskı gören, okulda söz hakkı verilmeyen genç, milletvekili seçildiğinde hoşgörülü olabilir mi? O yetişme koşullarını hazırlayanların, o milletvekilinin, farklı düşünce sahibini kürsüden indirmek istemesini eleştirmeye hakkı kalır mı?

★ ★ ★

Gençlerin enerjileri var. Gelecek endişeleri var. İlgileri, bilgileri var.

Ama sorumlulukları yok.

İçinde asıl gençlerin yaşayacakları geleceğin toplumu ile ilgili kararlar, o gelecekte yaşamayacak olanlar tarafından, çok kez

gençlerin görüşü bile alınmadan veriliyor.

Toplum hızla değişiyor. Ama enerjileri ve en yeni bilgileri öğrenmeleri nedeniyle, yeni koşullara, değişmeye en kolay uyum sağlayacak olanlar, her türlü karar ve hatta uygulama süreçlerinin dışındalar...

Gençlik sesini yükselttiğinde değil, asıl sustuğu, pıstığı zaman endişelenmek gerekir. Ülkenin geleceği için!

(Cumhuriyet, 26 Nisan 1992)

GORBAÇOV İLE ÖZAL ÇOK BENZEŞİYOR!...

Olay ünlüdür. İngiliz kraliyet sarayının koruma birliğine genç bir subay atanır. İlk nöbetinde, büyük bir hevesle saraydaki tüm nöbet yerlerini tek tek dolaşıp, denetlemeye başlar. Bir de bakar ki bahçenin çok ilgisiz bir yerinde bir nöbetçi bekliyor. Sağa sola bakar, o nöbetçinin neyi beklediğini anlayamaz. Sorar:

– Sen burada neyi bekliyorsun?

– Bilmiyorum komutanım!

Ertesi gün büyük bir merakla aynı soruyu diğer subaylara yöneltir. Onlar da bilmemektedirler.

Geriye giderek sarayın nöbet defterlerini incelemeye başlar. Ve sonunda aradığını bulur. Yıllar önce, saray bahçesinin o noktasında, ender rastlanır bir gül vardır. Birilerinin koparmasını engellemek isteyen kraliçe de başına bir nöbetçi dikilmesini emretmiştir.

Aradan çok uzun yıllar geçmiştir. Ne o kraliçe artık hayattadır ne de o gül. Ama hâlâ orada bir nöbetçi beklemektedir. Çünkü orada bir nöbetçinin beklemesi kimseyi rahatsız etmemektedir.

★ ★ ★

Devrim, bir anlamda egemenliğin el değiştirmesidir. Egemen gücün ya da güçlerin değişmesidir. Ve elbette, o güçlerin ürünü olan kurumların değişmesidir.

Krallık, topraksoyluların egemenliğine dayalı bir toplumsal

yapıyı yansıtıyordu. Topraksoyluların egemenliği tarihe karışalı yüzyıllar oldu; ama İngiltere'de, İsveç'te, Norveç'te, Danimarka'da, Hollanda'da, Belçika'da, İspanya'da hâlâ krallıklar var.

Taçlarını, saraylarını, koruyucularını, hizmetçilerini koruyan, ama devleti yönetmeyen krallar.

Saygınlıkları olan, ama yetkileri olmayan krallar.

Yerlerini koruyabiliyorlar, çünkü kimseyi rahatsız etmiyorlar. Toplumda yükselen güçlere engel olmuyorlar.

Yetkileri yok, ama işlevleri var. Bugün, geçmişe özlem duyanları rahatlatıyorlar. Geçmişte de bir dönemden başka bir döneme geçilirken, geçişin az sancılı olmasına katkıda bulunmuşlardı. Geçmişle bugün arasına simgesel bir köprü kurmuşlardı. İsteyerek ya da istemeyerek...

Toplumlar, olmayan çiçeğe bekçilik yapanlara itiraz etmezler, eğer o bekçi kendilerini rahatsız etmiyorsa...

Özal'ın Çankaya'ya çıkışını rejim açısından sakıncalı bulanlar arasında, bu satırların yazarı da vardı. Çünkü onu seçen Meclis çoğunluğu, aslında toplumdaki bir azınlığı temsil ediyordu.

Sayın Özal'ın cumhurbaşkanı seçilmesi, güçler dengesi açısından yanlış olduğu gibi demokrasinin temel ilkelerine de tersti. Hele orada, bir partinin genel başkanı havasını koruması, bu sakıncaları daha da arttırıyordu. Hükümetin, kendine ait bazı yetkileri ona devretmiş gibi görünmesi ise sorunu ciddi bir siyasal bunalıma dönüştürüyordu.

Seçimler, bu bunalımdan akılcı çıkış yolunu açtı. Eğer sağduyu ile davranılırsa Özal'ın da, DYP-SHP hükümetinin de ülkenin ve demokrasinin de yararına bir çıkış yolunu...

★ ★ ★

Ben, Gorbaçov ile Özal arasında ilginç benzerlikler görüyorum.

İkisi de ülkelerinin tarihindeki önemli bir geçiş dönemine imzalarını attılar. İkisinin de beğenenleri içte az, ama dışta çok...

İkisinin de yeni iktidarlarla uyum içinde olmak ve ikinci planda kalmayı içlerine sindirmek kaydıyla, dışa karşı bir tem-

silci olarak kalmalarında yarar var. Üstelik bu yarar, sadece dış ile olan ilişkilerle sınırlı değil...

Eğer çoğulculuğa inanıyorsanız, simgesel yetkilerle de olsa orada kalmalarının yararını kabul etmek zorundasınız. Onları seven toplum kesimlerinin, o simge ile duydukları manevi rahatlama az şey midir?

Ama bu çözüm, sağlayacağı yararın, neden olacağı zarardan fazla olması koşuluna bağlıdır. Eğer Özal'ın Çankaya'da kalması nedeniyle memnun olacakların sayısı, kızanların sayısının çok gerisinde kalırsa, rejim ve iktidar bu lüksü içine sindiremez.

Yerel seçimlerle ilgili yasanın veto edilmesi Sayın Özal için bir şanssızlıktı. Yiğit Gülöksüz gibi müsteşarlık dahil üstlendiği her görevden alınının akı ile çıkmış bir ismi taşıyan kararnameyi geri yollaması ise açıkça sağduyu eksikliği gibi görülüyor.

Parlamenter bir rejimde Çankaya'da kimin oturduğundan çok ne yaptığı önemlidir. Eğer yaptıkları, orada kimin oturduğunu çok sık hatırlatacak olursa, Özal adına da yazık olur, toplumsal uzlaşma adına da!...

(Cumhuriyet, 29 Aralık 1991)

CEZAYİR SEÇİMLERİ VE 12 EYLÜL

İranlı muhaliflerden, Halkın Mücahitleri örgütünün önderi Mesut Racavi, bir Türk gazetecisine şöyle diyor:

"Ben istemez miyim İran da Türkiye gibi bir laik Müslümanlar ülkesi olsun? Ama benim ülkem sizinkinden yüzyıllarca geri kaldı. Bize Atatürk gibi bir önder lazımdı, Şah geldi. Siz çok şanslı bir ülkenin çocuğusunuz!..."

Kemalist Devrim ile birlikte Türkiye'nin diğer Müslüman ülkelerden ne ölçüde farklılaştığı bilinmeyen bir şey değil. Ama Cezayir'de İslamcı güçlerin büyük seçim zaferini *"köktendincilerin önlenemez tırmanışı"*na bağlamak ne ölçüde yanlış ise; bu durumu, sadece Cezayir Devrimi'nin *"Kemalist"* bir içerik kazanmamış oluşu ile açıklamak da o ölçüde aldatıcı.

Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin geçen hafta uğradığı büyük seçim yenilgisi ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950 yılındaki büyük yenilgisi ve –başta Sovyet Komünist Partisi olmak üzere– Doğu Avrupa ülkelerinin komünist partilerinin uğradıkları büyük yenilgiler arasında çok anlamlı benzerlikler var.

★ ★ ★

Cumhuriyet Halk Partisi, ilk *"gerçek"* çok partili özgür seçimlerde yenilmişti.

Komünist *"tek parti"*ler, ilk çok partili özgür seçimlerde yenildiler.

Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi, ilk çok partili özgür se-

çimlerde yenildi.

Cumhuriyet Halk Partisi'ni kuranlar, ulusal bağımsızlık hareketinin ve Türkiye'ye bir çağ atlatan devrimin öncüleriydiler. Ama 1920'lerin kahramanları, 30 yıl yıpranmışlardı. 1950 seçim sonuçları, kapalı rejimin yarattığı kaçınılmaz hataların ve kitlelerde doğurduğu önlenilmez tepkilerin doğal ürünüydü.

Sovyet Komünist Partisi, yarı-feodal bir toplumdan, çağdaş bir sanayi toplumu yaratan devrimin öncü gücüydü. Ama 1920'lerin öncüleri 1980'lerin koşullarında *"ayak bağı"* olmuşlardı. Eleştiriyi engelleyen, parti yöneticilerini toplumun ayrıcalıklı bir kesimi haline getiren, seçeneklerin ortaya konmasına izin vermeyen bir baskı rejiminin son meyvesi, Lenin'in heykellerinin kırılıp yerlerde sürüklenmesi oldu.

Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi de hem Fransa'ya karşı verilen ulusal bağımsızlık savaşının hem de çağdaş bir toplum yaratma amacıyla atılan devrimci atılımların simgesiydi. Orada da *"tek parti"* döneminin baskıcı koşulları, sonunda kazandırdıklarını unutturacak düzeyde bir tepki birikimi yarattı.

Yanıtlanması gereken bir tek soru kalıyor geriye: Niçin bu birikimden, başka siyasal akımlar değil de köktendinciler yararlandılar?

★ ★ ★

Bu satırların yazarı, Cezayir Devrimi'nin 25. yıldönümü kutlamalarında Türkiye'yi temsil etmişti. İki resmi gezide karşılaştırmak olanağı bulduğu Tunus ile Cezayir arasında *"ufak"* bir fark da dikkatinden kaçmamıştı.

Cezayir'de, resmi yemeklerde konuklarına şarap ikram eden bakanlar, kendileri şarap içmiyorlardı (Gözlerden uzak olduklarında ise, çoğunun içki kullandığı biliniyordu). Oysa Tunus'ta, devleti yönetenlerin benzeri bir çekingenliği yoktu.

Cezayir'de siyasal muhalefete izin vermeyen rejim, dincilere karşı hoşgörülüydü. Halkın desteğini sağlamada, dinsel duygulara önem verildiği açıktı. Din, yönetime karşı tepkilerin, muhalefetin tek sığınağı idi.

Tunus'ta ise yönetim biçimi genel olarak daha yumuşak ve

daha laikti. Din, bir baskı ve siyaset aracı olarak kullanılmıyordu. Burgiba, Kemalist Devrim'den çok esinlenmişti.

Tunus'ta bugün bir köktendinci iktidar olasılığı gündemde yok. Cezayir devrimcileri ise ektiklerini biçiyorlar.

Tıpkı siyasal muhalefete karşı amansız iken dincileri kollamayı kurnazlık sayan İran Şahı gibi...

Tıpkı –Kemalist sol dahil– solun her türünü ezerken dincileri kullanarak bir halk desteği sağlayabileceklerini, dini solun panzehiri olarak kullanabileceklerini sanan 12 Eylül'ün beş generali gibi...

(Cumhuriyet, 22 Aralık 1991)

SEÇMEN Mİ DEĞİŞTİ, YOKSA RP Mİ?

RP olayına doğru tanı koymak için yapılacak ilk şey, çok ciddi bir kamuoyu yoklaması. Son seçimlerde oy kullanan seçmenlere şu iki soru yöneltilmeli:

- Geçen seçimlerde kime oy vermiştiniz?
- Bu kez niçin RP'yi seçtiniz?

Üç soru da, bu seçimlerde sandık başına gitmeyenlere sorumalı:

- Geçen seçimlerde kime oy vermiştiniz?
- Bu kez niçin oy kullanmadınız?
- Sandık başına gitseydiniz, kime oy verirdiniz?

Bu soruların yanıtları alınmadan yapılacak her yorum, bir varsayım olmanın ötesine geçemez. Ama ciddi bazı varsayımlar oluşturmak için, elimizde ciddi bazı veriler bulunduğu da açık.

★ ★ ★

Komünist Partisi, Fransa'nın en büyük iki siyasal gücünden birisi iken, geniş bir araştırma yapılmıştı. Bu kadar geniş bir kitle acaba niçin komünistleri destekliyordu? Çoğulcu demokrasiye karşı mıydılar? Fransa'da Sovyet modeli bir rejim kurulmasından mı yanaydılar?

Araştırmanın sonucu, birçok Fransıza rahat bir nefes aldırmıştı: Komünist Partisi'ne oy verenlerin büyük bir çoğunluğu, Fransa'da komünist bir rejim kurulmasına karşıydı. Bu partiye oy veriyorlardı, çünkü düzenin bozukluklarına, haksızlıklarına "tep-

ki" duyuyorlardı. Düzene en karşı parti ise FKP idi...

Türkiye'de 1950'deki Demokrat Parti patlaması, 27 yıllık tek parti dönemine olan "tepki" birikiminin bir sonucuydu...

Cezayir'de, baskıcı tek parti dönemine karşı "tepki"lerin sığınabileceği tek yer camilerdi...

Fransa'da Le Pen, Almanya'da dazlaklar, solun "düzen karşıtlığı" bayrağını bırakmış olmasından yararlanıyorlar...

1970'lerde, "demokratik sol"daki CHP, toplumsal adaletin unutulduğu bir sermaye birikimi sarhoşluğunun yarattığı "tepki"lerin üzerinde yükselip, yüzde 42'lere varan bir halk desteği sağlamıştı.

Ama o zaman Ecevit'in elinde olan "düzeni değiştirme" bayrağı şimdi RP'nin elinde. Bayrağa hâlâ talip olan "Karaoğlan"ın ise, onu taşıyacak ne kadroları var, ne de örgütü...

★ ★ ★

Humeyni'yi nasıl Şah yarattı ise, RP'nin "önlenebilir" tırmanışı da Sayın Özal'ın "eseri"dir!

Toplumda yaratılan uçurumların; dürüstlüğü ahmaklık, "köşe dönme"yi başarı sayan bir dünya görüşünün; sınır tanımaz bir Amerikancılığın; toplumun değer yargıları ile alay etmeyi "özgürlük" ya da "ilericilik", sağlam devlet geleneklerini yıkmayı "marifet" saymanın bir "eseri"dir.

Cumhuriyeti ayakta tutan kurumları çökertirken, imam-hatip okullarını çoğaltma "kurnazlığı"nın ürünüdür.

Atatürk'ü silerek çağdaşlaşabileceğini sanma "entelliği"nin sonucudur; cumhuriyeti numaralama meraklılarının katkılarıyla oluşan bir ortamın "meyve"sidir...

RP niçin İstanbul'daki başarısını İzmir'de ya da Ankara'nın kent merkezinde gösteremiyor?

Çünkü İstanbul, düzendeki çelişki ve çarpıklıkların en sivrileştiği yerdir. Anadolu'dan Almanya'ya giden aile, karşılaştığı gelir ve kültür farkının yaratığı "şok" ile, yok olmamak için nasıl eski değerlerine çok daha katı biçimde sarılarak kendini savunmaya çalışıyorsa; İstanbul'a göç eden Anadolulu da kendini RP'ye sığınarak koruma çabasındadır.

★ ★ ★

Ne oldu da, RP'nin "önlenebilir tırmanışı" başladı? Seçmen mi değişti, yoksa RP mi?

Hem seçmen değişiyor hem de RP.

O değişen seçmeni ise ne DYP yakalayabiliyor ne de ANAP. Zaten bunu yapmaya kalksalar, kendi doğal tabanlarını yitirebilirler.

O değişen seçmeni RP dışında yakalayabilecek tek güç "sol"-dur. Fakat SHP, giderek "Yok aslında farkımız, ama biz Osmanlı Bankası'yız" havasına girdi. DSP, umutsuz savaşı tek kişi ile sürdürmekte kararlı. CHP ise, henüz sahnede yok.

Seçmen değişirken, RP de değişti. Artık 1970'lerin MSP'si değil söz konusu olan.

RP, daha 1991 seçimlerinde arı Türkçe sloganlar, başörtüsüz kadınların bulunduğu afişler kullandı. Artık Sayın Erbakan, Anıtkabir'den kaçarak oy toplama sevdasında değil.

Dinsel temalar ön plana çıkarılmıyor. Sivrilik yapanların kulağı çekiliyor.

Demirel, iktidar olabilmek için "orta-sol" seçmene açılmak zorunda kalmıştı. RP de kitle partisi olma yoluna girmezse devre dışı kalacağını, "müzmin" muhalefet olmaktan kurtulamayacağını anladı.

★ ★ ★

Peki RP, bu oy patlamasını genel seçimlere kadar arttırarak taşıyabilir mi?

Çok zor!...

RP, 1991'de Avcılar'da 24 bin oy ile yüzde 24 oy oranını tuttırmuştu. Katılma düştü ve bu kez 22 bin oy ile yüzde 36'ya çıktı.

RP'nin beklenmedik yükselişi, bundan ürken kitleleri genel seçimlerde sandık başına itecek ve oyları azalmasa da oranı azalacaktır.

Artık TV'deki açık oturumlarda ve alanlarda, Erbakan'a saldıran sadece Doğu Perinçek olmayacaktır. Örneğin, sadece Ecevit sormayacaktır, niçin Almanya ya da Suudi Arabistan karşıtı tek söz bile etmekten çekindiğini!...

Ve umarım ki, "sol"un RP'nin "yeni oyları" üzerindeki rekabeti artacaktır... Ama bunu her kesime mavi boncuk dağıtarak yapmaya olanak yoktur. Halkın tepkilerini yönlendirme iddiasında olanlar, inandırıcı olmak için açık ve net olmak zorundadırlar.

İçteki düzene seslerini yükseltirken de, dünyadaki haksızlıklara tepkilerini dile getirirken de!... Atatürkçülüğe sahip çıkarken de!...

Sorun bakalım RP'nin yeni seçmenlerine; bir "din devleti" mi istiyorlar, yoksa "hakça bir düzen" mi?...

(Cumhuriyet, 8 Kasım 1992)

27 MAYIS'IN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ...

"Solcu bir subay, solcu bir insan değildir!..."

Bu yargı, Latin Amerika'daki askeri darbeler üzerinde uzmanlaşmış bir araştırmacıya ait.

Subay, ister sağcı ister solcu olsun, temel bazı özellikler taşır. Her şeyden önce, solcu subay da sağcı bir subay kadar "devlet hayranı"dır ve katı milliyetçidir.

Solcu subay da sağcı subay gibi bölünmelerden, karışıklıklardan, disiplinsizlikten hoşlanmaz. Köklü toplumsal değişikliklerin bile bir düzen içinde ve ülke bütülüğünü tehlikeye atmadan gerçekleşmesi, onun için de bir önkoşuldur.

Bunlar, siyasal yelpazede sağa doğru gidildikçe sivillerin de paylaştıkları eğilimlerdir. Ama gene aynı özelliklerdir ki, solcu bir subay ile solcu bir sivilin uzlaşmasını zorlaştırır.

★ ★ ★

Başka bir gerçek daha var: Ordular salt ideolojiyle değil, önlerindeki tehdit ve tehlikelere göre, somut koşullara göre hareket ederler.

Koşullar değiştiğinde, subayların ideolojileri de değişir.

Arjantin'de, 1930'daki faşist eğilimli yüzbaşılar, 1943 yılında "işçi yanlısı" albaylar olarak ortaya çıktılar.

Dominik'te, 1963'te Juan Bosch'un ilerici hükümetini de, bir süre sonra onun yerine geçmiş olan sağcı hükümeti de aynı ordu devirdi.

Brezilya'da, solcu çeteleri bastırmakta kullanılan, ünlü sağ eğilimli paraşütçü tuğayı, 1978'de demokratikleşmenin öncüsü olarak sahnedeydi.

Honduras'ta, 1963 yılında kanlı bir darbe ile sağcı diktatörlük kuran General Lopez Arillano, 1972'de bu kez halkın desteği ile reformcu, ilerici, sendikal haklara saygılı bir kimlikle iktidara geldi.

Fransa'da 1900-1940 yılları arasında milletvekilliği yapmış olan askerlerin çoğu sağcıydı. Ama solun önerdiği toplumsal reformlara, ekonomik çıkar gruplarının temsilcileri kadar karşı çıkmıyorlardı.

★ ★ ★

Subaylar, genellikle orta sınıfın bir parçasıdır. Orta sınıf güçlendikçe ve siyasete ağırlığını koydukça, doğrudan işin içine girme gereksinimini pek duymazlar.

19. yüzyılda İspanyol ordusu, Fransız ordusunda daha liberaldi. Ama güçlü bir orta sınıfın bulunmadığı İspanya'da, yüzyıl boyunca birçok askeri darbe yaşandı. Ordu bir anlamda orta sınıfın boşluğunu dolduruyor, kendisini onun yerine koyuyordu.

Buna karşılık, 19. yüzyıl boyunca ve daha sonraları, birçok kez fırsat çıktığı halde, Fransız ordusu siyaset sahnesinde görülmedi. Hatta içinde sağcı eğilimler ağır bastığı halde, solcu hükümetler döneminde de görevini aynı saygı ölçüleri içinde sürdürdü. Çünkü, Fransız Devrimi'nin ürünü olan güçlü bir orta sınıf vardı.

★ ★ ★

27 Mayıs darbesini 12 Mart ve 12 Eylül'den ayırmalı mı, yoksa hepsini de aynı sepete mi koymalı?

Bizim kuşaklar için sancılı, zor bir soru bu.

Darbeler sayesindedir ki; demokrasinin en az sakıncalı rejim olduğu görüldü. Darbeler sayesindedir ki; askeri, siyasal amaçla kullanma hesaplarının bir noktadan sonra yürümeyeceği ortaya çıktı.

Ordunun, ne iç ve dış güçlerden bağımsız, ne de onlardan emir alan bir maşa olmadığı anlaşıldı.

Darbeler arasında "iyi-kötü" ya da "sağcı-solcu" ayrımı yapmanın yanlışlığı gözler önüne serildi.

Bunlar hep doğru!

Ama bunların doğru olması, o günleri, gözaltına alınmış bir genç olarak duvarları kurşun yaralarıyla dolu bir SBF'nin öğrencisi olarak yaşayan benim gibilerin, 27 Mayıs'ın getirdiği özgürlükçü-çağdaş açılımı unutmasına yetmiyor.

Askeri darbelerin her türüne karşı çıkmak doğru!

Ama 27 Mayıs'ın getirdikleri ile 12 Mart ve 12 Eylül'ün getirdikleri arasındaki farka gözlerini yummak da yanlış!...

(Cumhuriyet, 31 Mayıs 1992)

DARBE KAPIDA MI?

"Askerler siyasette her zaman aldanmışlardır. Onların dramlarını anlıyorum. Çıkarları ile değil, yurtseverlik duygularıyla hareket etmişlerdir. Ama yurtseverlik, bazen insanları gözü kapalı harekete sevk eder!..."

Bu sözler bir sivile değil, Fransa'nın ulusal kahramanı ve belki de bu yüzyıldaki en büyük Fransız devlet adamı olan General De Gaulle'e ait.

Bu sözler askerleri küçümsemiyor. Ama asker mantığının siyasette ve genel olarak sivil yaşamdaki geçersizliğini vurguluyor. Tıpkı, sivil mantığın da ordu yaşamında geçersiz olduğu gibi.

★ ★ ★

Ordunun temel işlevi, yurdu korumak ve gerektiğinde savaşmaktır. İyi savaşabilmek için astın üste tartışmasız itaat etmesi, tek bir kalıp içinde kişiliklerin geri plana itilmesi, yani sıkı bir disiplin önemlidir. Farklılıklara, farklı tutum ve davranışlara yer yoktur.

Bu ortamın ürünü olan askerin, demokratik bir toplumdaki bölünmelerin, siyasal farklılıkların bir noktanın ötesine gitmesini anlayıp hoşgörü ile karşılaması zordur.

Demokratik, çoğulcu bir toplumdaki ordu, genel çıkarların unutulduğu, özel çıkarların ön plana geçtiği kuşkusunu taşır.

Askeri mantık, düzen mantığıdır; tek biçim, uygun adım mantığıdır. Oysa siyasal mantık, kaçınılmaz olarak tüm farklılık-

ları gözönüne almak zorunda olan bir mantıktır. Askeri mantık, farklılıklar ortadan kaldırmak ister. Siyasal mantık ise özellikle demokratik bir toplumda, farklılıkları kabul etmek ve olabildiğince uzlaştırmak zorundadır.

★ ★ ★

Asker mantığı ile etnik terörün "kökünü kurutma" denemesinin ne sonuç verdiğini 12 Eylül sonrasında gördük.

Yerli yersiz ihbarların ya da "gözdağı verme" isteklerinin sonuçları ortada. İşkenceden geçtikten sonra "suçsuz" bulunarak serbest bırakılan "40 yıllık" birçok Kürt kökenli CHP'linin, nasıl "devlet düşmanı" olduğunun en somut örneklerini, bugün Dışişleri Bakanlığı koltuğunda oturan Sayın Hikmet Çetin'den dinlediğimde, henüz 12 Eylül'ün üzerinden bir yıl bile geçmemişti!

"Ben Kürdüm" demekten başka suçu olmayan bir bakanı cezaevine koymak caydırıcı mı oldu, yoksa ılımlıları da keskinlerin yanına mı itti?

Gençlerin tutukevinde zorla İstiklal Marşı söyletmek, sorunun *çözümünü ne ölçüde kolaylaştırdı?*

Çoğulcu hale gelmiş bir toplumda, varlığı kaçınılmaz olan farklılıkları, uzlaştırmayı değil de yok etmeyi hedefleyen bir mantık sorunu çözemez!

Sağlayabileceği geçici bir sessizlik ise, gelecekteki patlamayı büyütmekten başka bir işe yaramaz!

★ ★ ★

Hangi koşulların bir araya gelmesi durumunda darbe olasılığının arttığı bir sır değil.

Halk, sivil kurumlardan umudunu kesti mi?, "Asker gelirse terör biter" mi diyor?... Hayır!

Ordu huzursuz mu? Sivil kurumların, "ayrılıkçı"lara ve örneğin bazı HEP'li milletvekillerine karşı fazla hoşgörülü davrandığı inancında mı?... Evet!

Darbeye karşı koyabilecek, önleyebilecek bir güç var mı?... Hayır!

Darbe ekonomik sorunların çözümünü kolaylaştırır mı?... Kısa vadede belki, uzun vadede hayır!

Darbeye gelebilecek –iç ya da dış– önemli bir destek olasılığı var mı?... İç hayır, dış belki!!!

Bugünkü koşullarda, orduyu darbeye itebilecek tek neden PKK'dır. Sivil mantık ne derse desin, askerlerin "PKK'yi ve köklerini ezmek" için daha serbest hareket etmek istediklerini tahmin etmek zor değil.

Ama darbeden sonrası, darbeyi yapmaktan daha zordur. Önemli destek gerektirir. Bugünkü koşullarda, bir askeri yönetime "ciddi" destek verebilecek tek güç ise ABD'dir.

Dünyadan soyutlanması kaçınılmaz olan bir askeri yönetim, ABD'nin isteklerine "hayır" diyemez!

Amerika'nın Türkiye'de sivil yönetimlere kabul ettirmekte zorluk çektiği önemli çıkarları var mı yok mu?

Eğer bu soruyu "yok" diye yanılayabilirseniz, Türkiye'de bugün bir askeri darbe olasılığı da "yok" demektir!...

(Cumhuriyet, 11 Ekim 1992)

SEÇİMSİZ DEMOKRASİ

Seçimin demokrasi demek olmadığını, çağdaş diktatörlüklerin hemen tümünde seçimlere rastlandığını biliyoruz. Ama, seçimin varlığının o rejimin demokratikliğinin kanıtı olmadığı ne ölçüde gerçekse, seçimsiz bir demokrasinin düşünülemeyeceği de o ölçüde açıktır. Seçim halkın ülke yönetimine katılmasının ilk ve vazgeçilmez koşuludur. Demokratik bir seçimin ilk iki önemli koşulu ise, farklı şeyler arasında seçim yapabilme hakkı ile genel ve eşit oy hakkıdır. Sadece benzerler arasında seçim yapılabilmeye olanak tanıyan bir rejim, demokratik olmadığı gibi; bazılarının oylarına daha çok, bazılarının oylarına daha az temsil hakkı tanıyan, toplumun bazı kesimlerinin çıkar ve düşüncelerinin temsiline olanak bırakmayan bir rejimin demokratikliği de tartışmalıdır.

12 Eylül Anayasası, tutucu bir dünya görüşüne ve sermayenin çıkarlarına uygun olarak oluşturulmuş bir anayasadır. Adeta orta çağdaki bir partinin programı gibidir. O çerçeve dışında bir tercih olanağı bırakmadığı, tek bir seçeneği seçmene peşinen kabul ettirdiği için "seçimsiz bir demokrasi" isteğinin yansımasıdır. Demokrasiyi değil, orta sağda bir "çoğunluk dikta"sını hedeflemektedir. Özal hükümetinin seçim yasası ise, o çoğunluğun bulunamaması durumunda, aynı eğilimin bir "azınlık diktası"na olanak hazırlamaktadır.

Çoğulcu demokrasinin işleyebilmesi için, toplumda farklı çıkarlara ve dolayısıyla farklı görüşlere sahip bulunanların

örgütlenebilmeleri, çıkar ve görüşlerini barışçı yollardan rahatlıkla savunabilmeleri gerekir. Farklı çıkarlar arasında barışçı bir denge, ancak bu çerçeve içinde kurulabilir. Toplumsal barış da, rejimin istikrarı da, bu dengenin kurulabilmesine bağlıdır. Eğer tophumdaki bazı kesimlerin örgütlenebilme ve çıkarlarını barışçı yollardan savunma olanakları kısılırsa, çarpıtılmış, hakça olmayan bir denge ortaya çıkar. Sonuç, toplumsal huzursuzluklar ve patlamalar olur. Böyle bir ortamı yaratan hukuk düzenini ise, "çoğulcu demokrasi" olarak nitelendiremeyiz.

Örgütlenme olanaklarının kısılması,, işverenleri değil işçileri, sermaye sahiplerini değil iktisaden güçsüz toplum kesimlerini etkiler. Sendikaların siyasal partileri desteklemelerini önlemek de, ancak dar gelirli toplum kesimlerinin çıkarlarını savunan partilere olumsuz etki yapar. Birkaç varlıklı bir partiyi finanse edebilir, ama birkaç işçi bir partinin masraflarını karşılayamaz.

Bir işveren, tek başına da olsa belirli bir ekonomik güce ve bu güçten hareketle, önemli bir toplumsal ağırlığa sahiptir. Kendi görüş ve çıkarlarına uyan bir siyasal partiyi desteklemesi durumunda, bu desteğin tek başına bile bir anlam ifade edeceği açıktır. Oysa bir işçinin tek başına, ne ekonomik, ne toplumsal ve ne de siyasal bir ağırlığı vardır. İşçi, ancak örgütlendiği ölçüde, kendi görüş ve çıkarlarını savunmada etkili olabilir.

Denge ve Uzlaşım

Çoğulcu demokrasi bir denge ve uzlaşma rejimidir. Denge olmadan uzlaşma zaten olmaz. Ancak birbirlerini dengeleyebilecek güçler, uzlaşmayı zorunlu kılar. Denge ise, para gücüne karşı, sayı ve örgüt gücünün oluşmasıyla kurulabilir. Tarihsel evrim içinde, sendikaların ve kitle partilerinin ortaya çıkışı bu gereksinmeden kaynaklanmıştır. Beş işadamının karşısında parasal bir denge sağlayabilmek için, belki beşyüz bin işçi ya da kamu görevlisinin biraraya gelmesi gerekir. Böyle birşey ise, örgütlenme olmadan gerçekleşemez. Örgütlenmeyi zorlaştırmak, toplumda sağlıklı bir dengenin oluşumunu zorlaştırmak anlamına gelir.

Toplumsal patlamaları ise, dengeler değil, dengesizlikler yaratır.

Hak ve özgürlükler, toplumda çatışma çıkmasını kolaylaştırmazlar, varolan çatışmaların yumuşayıp "meşru" bir düzeye aktarılmasına yardımcı olurlar. Örneğin Batı'da, işçi sınıfı, kendi çıkarlarının savunmasını kolaylaştıracak yasal olanaklara kavuştukça, şiddete dayalı yöntem ve amaçlardan uzaklaşmış, barışçı bir güç olmuştur. Oy hakkını, örgütlenme özgürlüğünü, grev ve toplu sözleşme haklarını aldıkça, demokratik rejimin güvencesini oluşturan temel güçler arasına katılmıştır. Hak ve özgürlükler, patlamaların nedeni değil, büyük patlamaları önleyecek "güvenlik kapakçıkları"dır. Ama 12 Eylül Anayasası, bazı hak ve özgürlüklerin geçmişte rejime karşı olan küçük azınlıklarca kötüye kullanılması gerekçesinin ardına gizlenerek, o hak ve özgürlükleri, büyük çoğunlukların da kullanamayacakları hale getirmiştir.

Demokratik "güvenlik kapakçıkları"nın işlemez duruma getirildiği bir rejim, bunalımlara karşı dayanaksızdır. Böyle bir anayasal çerçevede, güçlü bir hükümetin, gerektiğinde hakem rolü oynayabilecek güçlü bir cumhurbaşkanının ve 12 Eylül'ün hedef olarak gösterdiği "güçlü devlet"in varolabilmesi zordur. Devlet, kendisini benimseyen yurttaşların çokluğu oranında güçlüdür. Azınlıkta bile olsa, devletin kendisinin haklarını koruduğu gören birey, o devletin gücünün temel öğesini oluşturur. Devlet, yurttaşlarının bir bölümüne, belirli çıkar ve görüşlerin devleti olduğu izlenimini verdiği oranda gücünden yitirir. Cumhurbaşkanının hakem rolünü oynayabilmesi ise, yansız ve yıpranmamış olmasına bağlıdır. Yansızlığını, seçilmesini ancak bir uzlaşmaya bağlı olması sağlayabilir. Yıpranmamasını sağlamanın yolu da, ona gereksiz sorumluluklar yüklenmemekten geçer. Oysa yüksek yargıçlardan rektörlere kadar uzanan bir "tek seçicilik" görevi, cuhurbaşkanını kısa zamanda hakem değil taraf durumuna sokabilir.

Özerk Kurumlar

Ülkenin 12 Eylül'e gelmesinde önemli bir katkısı olan otorite boşluğu, devlet örgütünün hızla yanlılaştırılması ölçüsünde büyümüştü. Siyasal iktidarın müdahalesine en açık olan kurumlar, en hızla bozulan, çözülen, işlevini yerine getiremez duruma düşen kurumlar oldular. Elbette ki, fırtınalı denizde, birkaç metrekarelik durgun sulara rastlanamaz. Büyük bunalım geçiren toplumlarda, her kurumun bu bunalımdan nasibini alması doğaldır. Ama, 12 Eylül öncesinde, yapıları gereği mesleğe girme ve yükselmenin somut kurallara bağlandığı, uzmanlığın önemli rol oynadığı kurumlar, bunalımın koşullarından en az etkilendiler. (Silahlı Kuvvetler ile Adalet, Maliye ve Dışişleri Bakanlıkları gibi...)

Bunalımdan göreli olarak az etkilenen bir başka kesim de, özerk kurumlar oldu. Keyfi ve sınırsız bir yönetime engel oldukları için, egemen güçlerin yıpratılmaları amacıyla büyük çaba gösterdiği bu kurumların başında Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Üniversiteler vardı. Bir özel hukuk kurumu oldukları halde, Türk Dil ve Tarih Kurumları da bu çerçevede yer alıyorlardı.

Yasa ve kural tanımaz atamaların, hiç değilse bir bölümünü Danıştay önlemeye çalıştı. Daha da önemlisi, yönetimin haksız uygulamalarıyla karşılaşanlar, başvuracak bir organ bulabildiler, bütün umutlarını yitirmediler. Hukuk devletinin ve çoğulcu demokrasinin temel amaçlarından birisi de böylece yerine gelmiş oldu.

Özerk yüksek öğrenim kurumlarının durumunu ise, özerk olmayanlarla karşılaştırarak değerlendirmek gerekir. Üniversite öğrenim kadroları, değişen iktidarlarla birlikte allak bullak olmadıysa, üniversiteler bilimsel gücü olmayan militanların yönetimine geçmediyse ve sözgelişi eğitim enstitülerinin durumuna düşmediyse, bunun temel nedeninin özerklik olduğunu kabul etmek zorundayız.

Suç, Anayasaya aykırı yasaları iptal eden Anayasa Mahkemesinde miydi? Yoksa o yasaları –tüm uyarılara karşın– çıkaran ve belki de bu yolla Anayasa değişikliği için kamuoyu oluşturmak isteyen hükümetlerde, siyasal kadrolarda mıydı? Suç,

yönetimin haksız uygulamalarına karşı çıkan Danıştay'da mıydı? Yoksa bile bile o uygulamaları yapan, kamu yönetimini militanlaştırmaya çalışan, kamu görevlilerini siyasal baskılara direnemez hale getirmek isteyen hükümetlerde miydi?

Eğer, 12 Eylül öncesinde, devletin acze düşmesindeki temel neden olarak, devlet örgütünde yükselmenin yetenek ve başarıdan çok siyasal militanlığa bağlı hale geldiği öne sürülüyor idiyse, bunun çözümü, siyasal iktidarların yetkilerini arttırmak ve onu frenleyecek, kamu görevlisi için güvence sayılabilecek kurumları ortadan kaldırmak ya da işlevlerini yerine getiremeyecek bir duruma sokmak olmamalıydı.

Özerk kurumlar, egemen ideolojinin, egemen güçlerin karşısında olanlara da nefes alma olanağı sağlayan güvenlik adacıklarıdır. Toplumun, egemen güçlerin çıkarlarının dar çerçevesinde sıkışıp kalmamasını sağlarlar. Örneğin Atatürk'ün dil ve tarih devrimleri, tutucu iktidarlara karşı yaşayıp gelişebildilerse, bunda, siyasal iktidarların doğrudan etki alanı dışında kalan Türk Dil ve Tarih Kurumlarının büyük rolü olmuştur.

Çoğunluk Diktatörlüğü

Spinoza'dan beri vurgulanan bir gerçek var: Bir karar organının yapısının demokratik olması kadar, hatta ondan da çok, yaptığının demokratik olması önemlidir. Çoğunluğun oylarına dayalı bir yönetmi, eğer bugün için azınlıkta kalan ve yarın çoğunluk haline dönüşebilecek olanların haklarına saygı göstermiyorsa, bu, demokratik bir yönetim olmaktan çok, bir çoğunluk diktasıdır. Bir hukuk devletinde, adaletin ve özgürlüğün gereklerinin yerine getirilmesi, yöneticilerin keyfine ya da sağduyularına bırakılamaz. Adaletin ve özgürlüğün gerekleri, kurumsal güvenlere bağlanmak zorundadır.

Pascal, yanlışın gerçeğin tersi olmadığını, ama zıt bir gerçeğin unutulması olduğunu söylemişti. Çoğulcu demokrasi de, zıtların bir arada bulunması zorunluğundan kaynaklanır. Karşıtların birbirlerini yok etmeleri değil, tamamlamaları gerekir. Çoğulcu demokrasi, işte bu nedenden dolayı uzlaşmayı zorunlu kılar. Uz-

laşmasız yaşayamaz.

Çoğulcu demokrasilerde, kendinden olmayanlara, farklı düşünenlere, kararlara ve uygulamalara katılma hakkı tanımayan bir "cephecilik anlayışı"na yer yoktur. İktidardakiler gibi düşünme özgürlüğü diktatörlüklerde de vardır. Gerçek özgürlük, iktidardakilerden farklı düşünebilme ve bu farklılığı ortaya koyabilme özgürlüğüdür.

Çoğulcu demokrasiyi işleyebilir duruma getirmeyi amaçlayan çabalar, uzlaşmayı zorunlu kılacak kurumlar ve kurallar getirmelidir. Siyasal iktidarları denetleyecek ve sınırlandıracak olan özerk kurumlar yok oldukça, keyfi yönetim olasılığı artar. Çoğunluk diktası eğilimleri başlar. Uzlaşma zorunluğu ortadan kalktığı oranda, toplumsal barışı sağlayabilmek zorlaşır. Keyfi yönetim, uzlaşma zorunluğu ile birlikte demokrasiyi de yıkar.(27 Mayıs öncesinde yıktığı gibi...)

Unutmamalıyız ki, çoğulculuk, sayıdan çok farklılıktan kaynaklanır. Çok partinin varlığı, gerçek bir çoğulcu rejimin bulunduğu anlamına gelmeyebilir. Çoğulcu demokrasinin amacı, farklılıkları yok etmekten çok, uzlaştırmaktır.

Hızlı yapısal değişiklik geçiren her toplumda olduğu gibi, Türk toplumu da 1950-80 döneminde belirgin bir çözülme, bölünme sürecini yaşadı. Ekonomi potansiyelin yanlış yönlendirilmesi ve büyük ölçüde bunun ürünü olan sağlıksız bir kentleşme, bir yandan geleneksel kurumları ve onlara dayalı dengeleri yıkarken, öte yandan da toplumsal farklılıkları sivrileştirdi. Geleneksel dayanışma kurumları hızla ortadan kalkarken, doğan boşluktan, demokratik rejimi yıkmak isteyenler yararlanmanın yolunu buldular.

Toplumda yararları ve dolayısıyla düşünüş biçimleri, olaylara bakış açıları birbirinden farklı olan kesimlerin çoğalması, bir anlamda gelişmenin ve geleneksel toplumdan çağdaş topluma geçiş sürecinin de bir belirtisidir. Bu geçişin az sancılı olabilmesi, geleneksel ilişkiler bütününün çözülmesiyle doğan boşluğu, yeni ve sağlıklı bir kurumlaşmayla doldurmaya bağlıdır.

Çoğulcu Toplum, Tekelci Anayasa

Toplumun yaşadığı bölünme sürecini 27 Mayıs Anayasası'nın sağlıksız bir biçimde kolaylaştırdığını sanmak yanlıştı. Çoğulcu hale gelmiş bir toplumun, çoğulcu olmayan bir anayasa ile –barış içinde– yönetilebileceğini sanmak ciddi bir yanılgı idi. Çoğulcu bir toplumu "tekelci" bir anayasaya sığdırmaya çalışmak, iki ayaklı bir yaratığı tek paçalı bir pantolonla yürütmeye benzer. Koltuk değneyi gerekir!

Çoğulcu demokrasilerde küçük boşalmalar, tekelci rejimlerde rastlanan büyük patlamaların seçeneğidir!

Çoğulcu bir rejimde, bütünleşme çeşitlilikten hareketle sağlanır. Çoğulcu bir demokrasi, toplumda çıkarları ve dolayısıyla dünya görüşleri birbirinden farklı olan kesimlerin varlığını kabul eder ve barışçı yollardan bir mücadele ile, onlar arasında bir denge kurmayı amaçlar. Toplumsal değişmeye koşut olarak, o kesimler arasındaki güç dengesi değişeceği için, çıkar dengesi de elbette ki değişecektir. Ama azınlıkta olanların da çıkarlarına ve görüşlerine saygı göstermek, oyunun ilk kuralıdır.

Sayısal çoğulculuktan gerilemek, bazı durularda sistemin temelinde bir gerileme sayılmayabilir. Örneğin, farklı çıkarları ve farklı görüşleri temsil eden siyasal partilerin sayısındaki azalma, birbirine yakın olan görüşlerin aynı siyasal parti içinde temsili sonucunu veriyorsa, çoğulculuktan uzaklaşma anlamına gelmez. Ama siyasal düzeyde çıkarlarını ve görüşlerini dile getirmeyen her toplumsal güç, toplumsal barış ve rejim için ciddi bir tehlikedir. Çoğulcu bir demokraside, partiler yelpazesi daraldıkça, parti içi yelpazeler genişlemek zorundadır.

Ekonomik ve toplumsal nedenlerle çoğulcu bir yapıya ulaşan bir toplumu, anayasal zorlamalarla siyasal bir bütünlüğe kavuşturamayız. Çoğulcu bir toplumdaki bütünleşme, ancak uzlaşma yoluyla olur. Yoksa "seçimsiz bir demokrasi" yaratarak değil!...

(Bahri Savcı'ya Armağan, Ankara, 1988)

"MİLLİ İHANET EĞİTİMİ" BAKANLIĞI MI?

"– Derste ahlaktan söz ediyordum. Önderin, halkına örnek olması gerektiğini söyledim. Örnek olarak da Atatürk'ü verdim..."

Ses titremeye başlamıştı.

"– Sınıfta büyük bir sessizlik oldu. Sonra öğrencilerden birisi bu sessizliğin nedenini açıkladı: 'Herhalde halkına kötü örnek diye veriyorsunuz değil mi? Çok içki içerek kötü örnek olurmuş. Bu nedenle de kendisine Yozgatlılar kız vermemişler...' *Kendimi bıraksam, sınıfın ortasında ağlayabilirdim!... O gencecik beyinleri yıkamışlardı..."*

Pislikle yıkamışlardı.

Hem de bu işi yapanlar, *"Atatürk İlke ve İnkılâpları"* dersini vermek görevini üstlenenlerdi. Sosyoloji derslerini vermekle görevlendirilen *"din eğitimi öğretmenleri"* idi.

Telefondaki ses, genç ama bezgindi.

"– Korkarım ki, iş işten geçmek üzere hocam" diyordu...

★ ★ ★

Bu oluşuma –1965'lerden başlayarak– büyük katkı yapmış olanlardan birisi, bugünlerde Çankaya'ya çıkmak için bavullarını toplamaya başlamıştır.

Atılmış tohumları –12 Eylül sonrasında– gübreleyip sulayarak gür ağaçlara dönüştürenlerden birisi de, Marmaris'teki evinde, *"Ben Atatürkçüyüm, ben Atatürkçüyüm"* diye diye sayıklamaktadır.

Birincisi, *"laik ve Atatürkçü"* bir kuşağın karşısına, *"din devleti isteyen ve Atatürk düşmanı olan"* bir kuşak çıkarmak için çaba gösterenlere ortamı hazırlamıştır... Birkaç oy uğruna...

İkincisi, *"komünizm tehlikesini din ile yenmek"* gibi *"dahiyane"* bir formülden yola çıkarak, neredeyse tüm *"gerçek"* Atatürkçü kuşakları devre dışı bırakmak başarısını göstermiştir... *"Halk"* desteği hesabı ile...

Birincisi, Atatürk'ün adını, başına bir *"yüce"* sıfatını eklemeden ağzına almaya almaya Atatürk'e *"ihanet"* etmiştir... Ne yaptığının çok iyi farkındadır.

İkincisi, Atatürk'ün vasiyetine bile saygı göstermezken, Atatürk'e *"miras hakkı"*nı bile tanımazken, kendini *"Atatürkçü"* sanacak kadar *"gaflet"* içindedir.

Birincisi *"kullanmış"*tır... İkincisi *"kullanılmış"*tır!...

Birincisi, Atatürkçülüğe sadece *"doğrudan"* zarar vermiştir... İkincisi ise, *"doğrudan"* zararla yetinmemiştir. Kendi yaptıklarını *"Atatürkçülük"* diye sağda solda anlatarak, yeni kuşakların Atatürk'ten soğumasına da neden olmuştur!...

★ ★ ★

Atılan tohumlar yeşermiş, *"eser"* ortaya çıkmıştır.

Atatürk'ün kurduğu partinin *"mirasçısı"* olduğunu söyleye söyleye balonlaşan parti de, *"eser"*in görkemini daha yakından görebilmek için hükümetin içindedir. Ve de *"hayranlıkla"* seyretmektedir.

"Din emrinde devlet istiyoruz" diyen bakanları dinleye dinleye *"doğru yolu"* bulmaktadır.

"Boğuluyoruz" diye haykıran Atatürkçülere kulaklarını tıkayarak, *"doğru yolu"* Çankaya'ya kadar uzatmanın *"erdem"*ini keşfetmektedir.

"Çoğulcu düşünceyi özendiriyoruz" diye, Atatürk'ü *"tam"* yıkmak ve işi *"sıfırlamak"* için bayraktarlık yapanları *"başdanışman"*lıklara getirmektedir.

...

Bence ülkedeki *"ikiliği"* kaldırmak, giderek çok tehlikeli olmaya başlayan *"cepheleşmeyi"* önlemek ve *"tarihle barışma"*yı

gerçekleştirmek için, bu DYP-SHP ortaklığı bulunmaz bir fırsat oluşturmaktadır.

Artık şu *"eğitimdeki ikiliği"* –daha doğrusu– *"iki yüzlülüğü"* kaldırmak zamanı gelmiştir.

Bir yanda *"laik"*, bir yanda da *"din devleti"* isteyen iki düşman kuşak yetiştirmeye hakkımız yoktur.

Madem ki ikincisinden vazgeçemiyoruz, toplumun dirliği için, gelecekte *"kardeş kanı"* dökülmemesi için, yeterli yüreklilik gösterilip birincisinden vazgeçilmelidir...

Ne, eğitim ordusu içinde *"zavallı"* konumuna düşürülmüş Atatürkçülere eziyet etmeye hakkımız var; ne de, gittiği okula göre şu ya da bu *"kamp"*a girip, rastlantı sonucu başka tür okula gitmiş olanlara düşman gözü ile bakan çocuklara bir kötülük yapmaya!...

★ ★ ★

Bu yazının başlığındaki *"çok ağır"* anlatımı *"bilerek"* kullandım.

Eğer ilgili bakanın ya da ilgili bakanlığı yönettiklerini öne sürenlerin buna *"itirazları"* varsa, yargı yolu açıktır.

Ama seslerini çıkarmazlarsa, bu gerçekten *"yenilir yutulur"* olmayan suçlamayı ve onun altındaki *"tarihsel vebali"* üstlenmiş olacaklardır.

Bizler, DYP-SHP ortaklığında koltuklar paylaşılırken, bu bakanlığa ait koltuğun kendilerinde kalması için pek Sayın Demirel'in niçin *"cansiperane"* direndiğini zaten biliyorduk; hâlâ bilmeyenler varsa, onlar da belki böylece öğrenmiş olurlar...

(Cumhuriyet, 12 Mayıs 1993)

Fotoğraf: Dolunay Kışlalı

Ahmet Taner Kışlalı

ATATÜRK'E SALDIRMANIN DAYANILMAZ HAFİFLİĞİ

"Kışlalı'nın tahlillerine katılmamak mümkün değil... Yazıları, Atatürk'ün ve Atatürkçülüğün tükendiğini sananların karşısına bir anıt gibi dikiliyor...

(Hasan PULUR-Milliyet)

"Prof. Kışlalı, bilimsellikle, gazeteciliği üslûbunda birleştirmeyi başarmış ender yazarlardan. 'Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği' başlıklı nefis makalesini, kitabının en başına almış... Her biri ayrı güzellik ve değerde yazılar bunlar..."

(Hıncal ULUÇ-Sabah)

"Kışlalı, devlet adamlığı, bilim adamlığı ve gazeteciliği en iyi şekilde birbirine bağlayan, saygınlığını ve görüşlerindeki dürüstlüğü hiçbir zaman kaybetmeyen nadir insanlarımızdan biridir... Eğer, ciddi sağlıklı tespit ve görüşleri olan sosyal demokrat bir yazarı okumak isterseniz, tavsiye ederim."

(M. Ali BİRAND-Sabah)

"Kemalizmi savunuyorsanız, sol düşünceleri Kemalist bir bakış açısı ile irdelemek istiyorsanız; orduya, YÖK'e, Güneydoğu Sorununa, dile, dine, kadına, gençliğe, Kemalist bir gözlükle bakmak isterseniz, bu kitabı okumalısınız..."

(Nevzat DAĞLI-Cumhuriyet)

"Bülent Ecevit zamanı CHP Hükümeti'nde Kültür Bakanlığı koltuğunu, ağırlığı, insanlığı, devrimciliği, vatanseverliği, Atatürkçülüğü ve güzelliği ile dolduran Prof. Ahmet Taner Kışlalı... ikinci cumhuriyet, köktendincilik ve etnik milliyetçilik jargonuyla bir geniş cephe halinde Atatürk'e saldıranlara bir kitapla yanıt verdi."

(Yaşar AKSOY-Yeni Asır)

Genişletilmiş 2. BASIM

ISBN 975-533-050-X

9 789755 330501

İMGE kitabevi

59000T